INSTITUTIONES

THEOLOGICÆ

AUCTORE

FR.

LEOP. BR. LIEBERMANN

SS. THEOLOG. DOCT. ET PROF.

DIOECESIS ARGENTINENSIS

VICARIO GENERALI.

EDITIO QUARTA EMENDATA

TOMUS I.

BRIXIÆ

TYP. EPISC. PII INSTITUTI S. BARNAB.E.

MDCCCXLIII.

APPROBATIONES

Legimus librum, cui titulus: Institutiones Theologicæ, auctore Fr. Leop. Brun. Liebermann etc. Tom. I. complectens Prolegomena et Demonstrationem Christianam. — *Cum hoc opus nihil a mente sanctæ Ecclesiæ Catholicæ alienum contineat; sed econtra ubique sanctissimum Religionis zelum spiret, et cum rerum gravissimarum copia, accuratam materiarum distributionem, et perspicuam dictionis elegantiam conjungat; illud non approbamus tantum, sed et commendamus quam maxime; simulque iis, qui in hac Diœcesi ad examen approbandorum vocandi sunt, notum facimus, hunc librum in examine tanquam normam et fontem quæstionum in parte dogmatica a nobis esse selectum.*

Datum Moguntiæ die 9 *Julii* 1819.

J. J. HUMANN
Diœcesis Mog. sede vacante
Vicarius Generalis

Brixiæ die 28. *Januarii* 1843.
ADMITTITUR
L. PADOVANI Can. Vic. Gen.

PRÆFATIO

Quod theologicas has institutiones, quas publicis prælectionibus hucusque adhibui, post multas correctiones tandem in publicum edere constituerim, id imprimis postulare mihi videbatur Alumnorum magna utilitas; nam in tanta rerum gravissimarum copia, quæ status ecclesiastici candidatis exponendæ sunt, omni modo tempori parcendum est, ne dictando consumatur, quod docendo aut exercitando melius et utilius peragitur. Accedit, quod inter libros Theologicos nullum repererim, qui mihi videretur Alumnorum institutioni satis accommodatus; alii enim diffusiores sunt, quam oportet; alii nimia brevitate laborant. Sunt, qui rerum ordinem sequuntur, quem tempora ista non ferunt amplius; alii econtra, cum nimio nove dicendi studio tenentur, aut certe nimium a temporis sui judicio pendent, juniorum candidatorum profectui non satis consulunt.

Itaque existimavi me quoque uti posse meo qualicunque judicio, et eam mihi sumere libertatem, ut ex veteri et nova methodo ea seligerem, quæ se

mihi magis probabant. Quamvis diffiteri non possim, sæpe timorem me incessisse non exiguum, ne, dum ita rem agerem, plurimorum mihi conflarem invidiam; atque, cum ex utraque parte, quæ nimia mihi videbantur sollicitius evitarem, id tandem consequerer, ut nemini placerem. Verum mox puduit me tam ridiculi et puerilis timoris; cognovi enim, levioris ingenii indicium esse, a sæculi sui opinionibus ita pendere, ut nihil aut admittendum aut respuendum putemus, nisi quod ætas nostra aut probat aut fastidit; econtra signum esse maturæ mentis, nec præsentia arripere, quia nova; neque præterita respuere, quia antiqua.

Aliunde satis constat, veritatem in medio sitam esse, magnamque hominum partem ab eà aberrare vel ad dexteram, vel ad sinistram excurrendo. Neque alia hic est Theologiæ, quam aliarum scientiarum conditio; nam quamvis interire non possit veritatum revelatarum depositum, Ecclesiæ curæ commissum, Theologia tamen in quantum disciplinæ alicujus aut scientiæ rationem habet, eam formæ mutabilitatem induit, quam res omnes humanæ experiuntur. Diu a Scholasticis versata et deformata, vix aliquid retinuerat pristinæ dignitatis; cum viri melioris eruditionis et ingenii tot ineptiarum, quibus hæc disciplina scatebat pertæsi, animum applicuerint ad Scripturæ et Traditionis studium, quod omnis sanæ theologiæ fundamentum est. Ita abstersæ sunt paulatim maculæ illæ, quæ scientiam omnium sanctissimam fœdaverant; cum Theologiæ studiosi, rejecta inutilium subtilitatum farragine, in iis quæ vera, quæ utilia, quæ Deo et Religione digna, operam collocarent.

Optima hæc et nunquam satis laudanda, dummodo caute semper et sobrie res peracta fuisset. Verum in oppositum errorem prolapsi sunt plurimi, nostra imprimis ætate. Inter hos non paucos videre est levioris animi homines, qui laboris et severioris disciplinæ impatientes satius ducunt aspernari quæ ignorant, quam discere. Hi omnes, ut magis quam veteres sapere videantur, vano supercilio, quidquid ad pristinam formam pertinebat, conspuere, conterere nullo discrimine, atque omnem umbram effugere illius, quam Theologi olim usurpaverant, methodi. Diceres illos sancte jurasse, ne unquam syllogismum admitterent, et nihil illis videri risu aut commiseratione dignius, quam presse et exacte ratiocinari.

Qui hæc pacato animo considerat, et nullo anticipato consilio in unam aut aliam partem abripitur, æque ab antiquitatis quam a novitatis præjudicio alienus facile sentiet, ex utraque parte peccatum esse. Pessima tollendi abusus ratio, est rei destructio. Viri cordati est, etiam sæculi sui errores videre, neque communi mori servire repugnante interiore sensu; imo et retroagere gradum, ubi certo sibi persuaserit, in novum duxisse vitium veteris culpæ fugam.

Itaque, si in nostro hoc opere aliqua ex veteri forma retinenda putavimus, id certe non ex cæco antiquitatis amore factum est; neque ut obsoleta jam aliquo modo nova methodo (cito enim desuescit sæculum nostrum mores suos) ex ipsa antiquitate novi videamur: sed gravissimis ad illud rationibus adducti sumus. Sæpe, cum libros Theologicos perlegeremus, in eum nos statum fingendo posuimus, in quo necesse est versari Theologiæ Ty-

rones, qui ad hanc disciplinam accedunt novi et vacui; nec persuadere nobis potuimus, ejusmodi discipulos statum quæstionis satis cognoscere posse, vel ea, quæ rem præcedunt aut illustrant, ab ipsa re distinguere, vel ex iis, quæ argumenti loco afferuntur, conclusiones deducere, vel eorum, quæ contra dicuntur, vanitatem detegere; nisi omnia, quantum fieri potest, plana ipsis fiant et perspicua; nisi quæstionem unam ab alia, expositionem a probatione, probationem a confutatione ipsis propemodum oculis distinguere valeant; nisi demum stricta argumentandi methodo eorum ingenia acuantur, et ad recte ratiocinandum informentur.

Hac methodo et nos aliquando instituti fuimus, et ii omnes, qui scholasticam, uti vocant, docendi rationem nunc deseruerunt; inter quos optime scimus viros reperiri ingenio et eruditione clarissimos, et a levi semi-doctorum turba longissime distantes: verum hi ipsi doctissimi viri ad eam forsan rerum divinarum cognitionem non pervenissent, nec ad solidam illam et accuratam disserendi rationem; nisi magistram habuissent et quasi altricem ingenii sui veterem disciplinam; non enim tam solide, clare, et concluse de rebus Theologicis loquuntur novæ institutionis Alumni.

Liceat nobis quæ diximus testimonio confirmare illustriss. Meldensium Episc. *Bossuetii;* quo non exiguum credimus sententiæ nostræ pondus accedere... « La méthode, ait (*a*), qui consiste dans cette maniére contentieuse et dialectique de traiter les questions,

(*a*) Défense de la tradit. et des Ss. Pères, liv. III. chap. XX. Tom. V. édit. de Lebel. 1815.

a son utilité, pourvû qu'on la donne, non comme le but de la science, mais comme un moyen pour y avancer ceux qui commencent; ce qui est aussi le dessein de S. Thomas dès le commencement de sa Somme, et ce qui doit être celui de ceux, qui suivent cette méthode. On voit aussi par expérience, que ceux, qui n'ont pas commencé par là, et qui ont mis tout leur fort dans la critique, sont sujet à s'égarer beacoup, lorsqu'ils se jettent sur les matières théologiques ».

Satis nunc manifestum est, quodnam nostrum fuerit in conscribendis his institutionibus propositum; quæ nos rationes permoverint ut hanc viam præ cæteris eligeremus. Non scripsimus hæc sapientibus, et in rebus theologicis exercitatis. Sola omnium laborum meta fuit, prodesse junioribus; non ventum seminare, et inanem mentem vanis scientiarum nominibus implere, sed quasi manu ducere imperitos ad rerum divinarum cognitionem. Hinc ratiocinia adhibemus stricta et aperta, ornatum orationis discentium utilitati postponentes. Non enim satis intelligimus, cur tegere oporteat sub verborum involucro, quæ nunquam satis aperta esse possunt: aut quænam hæc tam exquisita sit sapientia, ab adversariorum argumentis diluendis non abstinere quidem; sed summopere cavere, ne in fronte id appareat, esse hæc *objecta adversariorum:* in responsionem anxie reformidare ne dicas te *antecedens* negare, cum illud revera negas; aut *consequentiam*, cum tamen conclusionem inepte deductam fuisse ostendis: distinguere etiam, cum id res postulat, (quoties enim captiosa dissolvere necesse non est, et eorum quæ ambigua sunt, sensum determinare?) dummodo *distinctionis* vocabu-

lum nuspiam reperiatur, et membra distinctionis non enuntientur, et responsione magis involvatur difficultas?

Sed tempus est, ut filum abrumpamus; recurret enim de his plura dicendi occasio (a). Cæterum nemo nobis succenseat; nam ex intimis animis, quæ veriora et utiliora visa sunt, ingenue et nullo aliorum odio ediximus; non enim tam superbe sapimus, ut ex doctissimorum virorum, qui ante nos de rebus theologicis tractarunt, meritis quidquam detrahere vellemus, aut si vellemus, id nos efficere posse crederemus. Neminem habent veriorem laborum suorum, et excellentissimi ingenii, et summæ eruditionis admiratorem. Eorum libros avide perlegimus, atque, quod libentissime profitemur, fructus ex illis collegimus uberrimos; imo et junioribus Clericis eorum opera sæpius commendavimus; cum persuasum nobis sit non exiguum discentibus emolumentum exinde enasci, si ad eam qua in Scholis utuntur institutionem, alios etiam probatissimorum auctorum libros adhibeant; ut ex ipsa rerum tractatione diversa obscura elucidentur, aut unius ubertate alterius suppleatur inopia. Porro in tanta ingeniorum varietate, non inutile est, neque injucundum, diversas nobis offerri doctorum virorum elucubrationes, ac quasi condimenta ciborum diversa, ut quisque, quæ sibi magis placent, sumere possit. Unde quæ a nobis hucusque dicta sunt, ad nostram tantum defensionem dicta credantur. Non aliena carpere, sed nostra tueri mens fuit. Id enim debere nos credimus clarissimis viris, quos libenter doctores nostros et magistros nomina-

(a) Prolegom. c. III. §. 2.—§. 3. nota 3., 4. et 5.

mus, ut cum in quibusdam eorum vestigia reliquimus, huic veluti culpæ nostræ quæramus excusationem.

Plura procul dubio in hoc opere aut minus bene dicta, aut manca, aut alio quocumque vitio laborantia invenient, qui in hac doctrina exercitati sunt. Fatemur etiam, hanc cogitationem sæpe nos terruisse, et suscepto jam opere vix non obrutum fuisse animum infinita fere materiarum copia, et rerum tractandarum dignitate tanta, ut eam nemo cogitando, nedum eloquendo assequi possit. Sed illud quoque non ignoramus, doctissimos quosque scientiarum tractatores eo magis pronos esse ad indulgentiam, quo magis compertum illis sit, difficillimam esse de rebus divinis disputationem, nihilque esse facilius, quam hallucinari in tam immenso opere.

Nihil autem fortius incitare animum potuit, ac nutantem confirmare, quam ea, quæ nos nunquam in hoc labore deseruit, cogitatio; Deum ope sua non deesse iis, qui recto corde ambulant, nec in sua sapientia confidunt; sed in eo spem collocant, qui potens est omnem gratiam abundare facere in nobis. Dei enim causam agimus, neque alium nobis laborum nostrorum finem præfigimus, quam ut glorificetur Pater in Filio; et credant omnes quia Jesus est Christus filius Dei, et credentes vitam habeant in nomine ejus.

Ut in opere tam late fuso, tanta rerum diversitate distincto certo pede incedamus, et quantum fieri potest omnia quæ ad revelatæ Religionis doctrinam pertinent, distincte, enucleate, ac systematice proferamus, hanc sequemur rerum tractandarum rationem:

I.° Agemus de Revelationis, quam Christianam dicimus, veritate, et divinitate.

II.° Veram et genuinam Christi Revelationem, ab illis, quæ falso hoc nomine gloriantur, secernemus, simulque fontibus, ex quibus vere Revelationis dogmata eruenda sunt, suam auctoritatem asseremus. Ex duabus hisce partibus coalescit Theologia quæ *generalis* dicitur.

III.° Sequetur ea Theologiæ pars, quæ nomen habet Theologiæ *specialis*, et cui id incumbit, ut omnem quæ ad fidem pertinent, cœlestem doctrinam juxta omnes suas partes evolvat, certisque argumentis firmet, disjectis iis, quæ obstare, aut contra pugnare videntur.

Itaque tota hæc theologica disciplina in tres partes dividitur, quarum prima Demonstrationem Christianam, 2.ª Demonstrationem Catholicam, 3.ª totius doctrinæ Catholicæ expositionem complectitur. Prima quasi radices continet, ex quibus tota Christiana Religio educta et propagata est. Secunda truncum quodammodo vivæ arboris ostendit, qui unicus est, solus radicibus inhæret, unde nutritur, et succum trahit in ramos propellendum. Tertia demum omnem ex his prolatam ramorum copiam exhibet, qui alii ex aliis exortis mirabili suo connexu in vastissimam, et excelsissimam arborem diffunduntur.

INSTITUTIONES

THEOLOGICÆ

PROLEGOMENA

IN

UNIVERSAM THEOLOGIAM

PROLEGOMENA

IN

UNIVERSAM THEOLOGIAM

Theologiæ studium aggredientibus imprimis necessarium est scire, quænam sit illa, cui tradere se intendunt, disciplina; quibus innixa radicibus stare possit et adolescere; quo solo crescat libentius; quo succo nutriatur melius; in quos se extendat ramos, qua juvanda sit cultura, quid secandum sit tanquam exuberans, quid servandum tanquam aptum ferendis fructibus. Varia quidem hæc sunt, verum nec inutilia, nec injucunda. Unde priusquam subjectam theologiæ materiam expendamus, de his pauca dicenda sunt breviter quidem, sed quam poterimus distincte et accurate.

Omnia igitur in quatuor capita dividimus. 1. De theologia aget, ejusque multiplici divisione. 2. Ostendet, quibus subsidiis theologiæ studium juvetur et excolatur. 3. Quis sit modus, quæ melior ratio tradendæ ac condiscendæ theologiæ. 4. Brevem studii theologici historiam exhibebit.

CAPUT I.

DE THEOLOGIA EJUSQUE MULTIPLICI DIVISIONE.

§ I. *Quid sit Theologia.*

Theologia, si nomen spectes, est sermo, seu scientia et doctrina de Deo; componitur enim ex duplici vocabulo græco Θεος et Λογος. Logos autem non sermonem tantum significat, sed et rationem et scientiam, vel etiam doctrinam seu usum et tractationem dicendi.

Non videtur theologiæ vocabulum ante sæculum secundum in usu fuisse apud christianos. Illud primum adhibuerunt patres græci, quamvis strictiori significatu; theologiam quippe dixerunt illam sacræ doctrinæ partem, quæ de Deo, divinisque Personis disserit; eam vero, quæ de incarnatione agit, et hominis per Christum reparationem, totumque salutis ordinem complectitur, œconomiam vocarunt. Verum usus invaluit imprimis apud latinos, ut sub theologiæ nomine intelligerentur omnia, quæ tum Deum spectant, ejusque perfectiones, tum quæ ejus cultum concernunt, veritatesque omnes ab eo revelatas. Sic Theologia in genere dici potest complexus veritatum religionis ex certis principiis deductarum; *subjective* autem sumpta, est cognitio religionis erudita.

*) Religio, ut ait *Lactantius* Institutionum lib. 4. cap. 28. est vinculum illud pietatis, quo Deo obstricti et religati sumus, unde et nomen suum accepit, . . . Religio

omnis duobus absolvitur, cognitione scilicet et cultu Dei. Religione homines ad finem illum perveniunt, ob quem a Deo nati et conditi sumus; sive finis ille hominis felicitas sit, sive externa Dei gloria, sive utrumque; non enim tanti interest scire, quæ verior sit inter has sententias, cum istituto graviori examine verbis potius quam ipsa re differre deprehendantur.

**) Theologia non sine ratione vocatur cognitio religionis erudita: non enim omnis religionis cognitio theologum facit. Dei, eorumque, quæ ad ejus cultum pertinent, cognitionem aliquam etiam plebs christiana habet, quæ ea, quæ credenda ipsi et speranda fide christiana proponuntur, didicit, atque de iis etiam, juxta suum quisque modum, respondere potest. Verum hæc cognitio vulgaris tantum est, et magis circa veritatum existentiam versatur, quam earum rationes; nec veritatum nexum videt, neque notas rerum varias distinguit, neque ex propositionibus certis conclusiones discurrendo colligit, quibus fides gignitur, nutritur, defenditur, ac roboratur, ut ait S. August. (*Lib.* 14. *de Trinit. cap.* 1.). Quæ tamen ad cognitionem philosophicam aut eruditam requiruntur.

***) Facilis ergo est solutio quæstionis, quæ multum olim inter theologos agitata est; an scilicet theologia sit scientia. Nam cum non obiter tantum et confuse præcipua sacræ doctrinæ capita proponat, sed certa ratione ac methodo progrediatur per modum disciplinæ, et conclusiones suas ex certis principiis ratiocinando eruat, profecto non est, cur ei scientiæ nomen non tribuatur.

§. II. *Theologia naturalis et revelata.*

Antequam de theologiæ studio ulterius tractemus, videndum est, de qua nobis theologia instituendus sit sermo. Primum quidem non hic agimus de excellentissima illa Dei rerumque divinarum cognitio-

ne, qua beati fruuntur in cœlo; sed de illa quæ viatoribus convenit, quales nos sumus, qui hanc mortalem vitam decurrimus, tenebris undequaque involuti, ambulantes per speciem et in ænigmate. — Duobus vero modis uti possumus, ad ea, quæ Dei sunt, et quæ ad finem nostrum et vitam recte instituendam pertinent, investiganda. Vel enim solam naturalem rationem sequimur, vel hæc omnia admoto superiori lumine perquirimus, et ex principiis fidei, seu ex verbo Dei, conclusiones ordine disciplinæ colligimus. Inde duplex exsurgit theologia, naturalis scilicet et revelata.

*) Quamvis diversa sint theologiæ naturalis et revelatæ objecta, aut potius principia, neutiquam tamen pugnant inter se, cum Deus et rationis et revelationis sit auctor. Rationem igitur non abjicimus, cum credimus; sed ea tunc quam maxime utimur. Hæc enim revelationi viam parat, neque ad auctoritatem divinam accedentes deserit unquam, sed multis modis adjuvat, quemadmodum suo loco fusius dicemus.

**) Theologia illa, quæ naturalis dicitur, ad nostrum institutum non pertinet; cum enim utatur principiis mere philosophicis, ad philosophiam referri solet, et qui in ea eruditi sunt, philosophi vocantur. Hodie usus invaluit, ut is tantum theologus dicatur, qui religioni revelatæ studia sua consecrat.

***) Religionis in genere, ac potissimum revelatæ cognitionem eruditam Ecclesiæ universæ necessariam esse, nemo, ut puto, inficiari potest. — » *Christus ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas... alios autem pastores et doctores ... ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinæ.* » (*Ephes.* 4.) et ipse Apost. (*Ad Tit.* 1.) vult, ut Episcopus » *Potens sit exhortari in doctrina sana, et eos*

qui contradicunt arguere... Quamvis hæc cognitio non omnibus et singulis fidelibus sit necessaria ... *numquid omnes doctores?* ... (*I. Cor.* 12.) Præclare illud suo more exponit S. August. (*de Trinit. l.* 14. c. 1.) « *Qua scientia* (nempe Theologia) *non pollent fideles plurimi, quamvis polleant ipsa fide plurimum. Aliud est enim scire tantummodo, quid homo credere debeat propter adipiscendam vitam beatam, quæ nonnisi æterna est: aliud autem scire, quemadmodum hoc ipsum et piis opituletur, et contra impios defendatur* ».

§ III. *Divisiones theologiæ ratione materiæ.*

Theologia revelata, de qua sola deinceps nobis agendum est, primum recte dividitur in speculativam et practicam, seu in scientiam credendorum et faciendorum. Hæc divisio totam theologiæ significationem exaurit. Speculativa quidem regulam credendi continet; circa Deum, ejusque attributa, aliasque veritates a Deo revelatas occupatur contemplatione magis quam operatione. Theologia autem practica præcepta vivendi tradit, ac qua ratione Deus colendus, et vita pie ac sancte instituenda sit. Cum igitur in morum disciplina tota versatur, etiam theologia moralis dicitur.

*) Displicet quibusdam novatoribus hæc theologiæ in speculatricem et practicam divisio. Sociniani imprimis, et qui eos secuti sunt Naturalistæ, ut mysteriorum religionis cognitionem expellant, et viam sternant ad religionem quamdam communem, theologiam ita stricte practicam dicunt, ut nihil in ea necessarium sit, nisi quod ad præcepta morum pertinet, seclusa omni mysteriorum fide et notitia. Sed falsam omnino theologiæ ideam sibi

efformant. Quamvis enim omnis nostra de Deo cognitio ad ejus cultum, et mandatorum observationem ordinetur; est tamen certa quædam theologiæ pars, quæ agit ex professo de illo cultu et modo, quo exbiberi debet, ac de vita ad normam divinorum præceptorum instituenda; et est alia speculativa, quæ in Dei cognitione occupatur, et veritates exponit a Deo revelatas, quarum complexus *religionem* in stricto sensu constituit. Hæc pars est theologiæ præcipua, cum religio sola fundamentum sit solidum, ac firmissima basis, cui nititur omnis morum disciplina.

**) Observandum tamen est, arctissimum et intimum esse theologiæ speculativæ et moralis nexum; neque ita utriusque fines constitui posse, ut non ea, quæ speculatrix est, varia complectatur, quæ ad vitæ praxin comparata sint, cum fidem efficere debeat, non sterilem, sed fructuosam; quemadmodum et ea, quæ practica dicitur, partem theoreticam habet, cum ex principiis certis modo scientiis usitato vivendi et agendi regulas deducat. Ab illo, quod est in qualibet parte præcipuum, denominatio desumitur.

***) Theologiam speculativam et moralem permixtim olim tradebant theologi tum catholici, tum protestantes; hodie ut in tanta rerum copia et varietate omnis evitetur confusio, tanquam distinctæ ab invicem disciplinæ passim tractantur. In Galliis, qui institutiones theologicas conscripserunt, maximi etiam nominis viri a prisco more hucusque non recesserunt.

§ IV. *Theologiæ speculativæ divisiones.*

Quando theologia speculativa intra revelationis limites coarctata est, idque sibi proponit unice, ut quæ ad fidem pertinent, ex revelationis principiis eruat, stricte *dogmatica* vocari potest, vel *positiva*.

Quando vero artificiose magis, quam theologice de divinis disserit, et nimia curiositate quæstiones sectatur subtiles magis quam utiles, altissimarum rerum omnium sinus penetrare cupiens, ut nihil sit, cujus non velit rationem reddere, tunc *Scholasticæ* nomen obtinet (*). Porro theologia dogmatica libenter sibi adjungit *polemicam* (**), et *irenicam* (***), quæ sunt ipsius quasi complementum, quo in genere suo perficitur. His scilicet utitur ad defendenda fidei dogmata, componenda dissidia, et unitatem in doctrina religionis restituendam.

*) Hanc puto genuinam esse illius theologiæ notionem, quam hodie scholasticam vocant, et cujus vel solum nomen magnam jam concitat offensionem, non doctorum tantum, sed etiam eorum, qui communi mori obtemperant, ne indocti videantur.

**) Disciplina illa, quæ in tuenda veræ religionis doctrina et in evertendis novarum opinionum commentis versatur, dicitur theologia *polemica* (πολεμικη) vel ut aliis placet *antithetica*, aut *elenctica* ab ελεγχω arguo, convinco. Eam non utilem tantum sed necessariam esse, facile sibi persuadebit, quisquis ad verum theologiæ scopum attenderit, qua, ut ait S. August. (*de Trinit. l.* 14.) « *fides, quæ ad veram beatitudinem ducit, gigni, nutriri defendi, ac roborari debet* ». Fuerunt inter recentiores, qui theologiam polemicam separatim a dogmatica tradendam censuerunt. Cui opinioni assentire non possumus, quamvis novitati commendationem habeat.

***) Theologia *irenica* a voce ειρηνη quæ *pacem* significat, nomen habet, et quem sibi scopum præfigat, ipso jam nomine exprimit. Omnem in eo curam collocat, ut controversiæ minuantur et componantur, et unitas religionis inter dissidentes restituatur. Hinc etiam *henotica* vocatur, a voce ενοτης *unitas*. Nihil est hac occupatione lau-

dabilius, nihil quod magis theologum catholicum deceat, dummodo a Christi doctrina nullo modo declinet, nec dum errantes reducere cogitat, se ipsum sinat erroribus aliorum implicari. Theologia *irenica* polemicam non excludit, sed sibi libenter sociat, *si vis pacem, para bellum. Polemica* igitur dum veritatis jura vindicat, et vim omnem erroris elidit, ad pacem viam præparet, vincat tantum ut salvet, nec alios sibi optet triumphos. *Quis sapiens inter vos? Ostendat ex bona conversatione operationem suam in mansuetudine sapientiæ. Quod si zelum amarum habetis, & contentiones sint in cordibus vestris, nolite gloriari. Non est ista sapientia desursum descendens; sed terrena, animalis et diabolica* (*Jacob. III.* (1).

§ V. *Theologiæ practicae divisio.*

Omnis doctrina, quae hominum actiones dirigit, et ad praxin et usum vitæ humanæ comparata est, duas necessario partes complectitur, unam, quæ *theoretico-practica* appellari potest et leges ac regulas agendorum tradit et explicat; altera quæ in regularum applicatione consistit, et *pure-practica* est. Hæc theologiæ moralis pars, etiam *casuistica* dicitur. Ad theologiam practicam præter eam disciplinam, quæ moralis proprio sensu vocatur, referri insuper possunt, theologia *ascetica, mystica* et *pastoralis.* Quid de liturgica dicendum, sequenti § explicabitur.

*) Si studium casuistarum a viris doctissimis et religiosissimis male habitum fuit (vid. *Mabillonium* de stud. monasticis p. 2. l. 7.), id non disciplinæ ipsi adscribendum est; sed iis, qui neglectis veris certisque morum principiis, fictis sine discretione casibus, ingentia volumina implebant, non sine animorum offensione. Casuista theoretica moralis doctrinæ cognitione destitu-

tus facillime a recta via aberrat. Hæc itaque necessario est præmittenda, ut in scrutandis conscientiæ arcanis lucem præferat; verum sola non sufficit, sed requiritur insuper ut judicium acuatur, et exercitatione acquiratur aliqua in applicandis regulis dexteritas, quod exemplo comprobatur judicum et medicorum; illis præter jurisscientiam necessaria est jurisprudentia. His præter morborum ac medicamentorum theoreticam cognitionem magna in disjudicandis morbis et applicandis remediis sagacitas.

**) Sicut moralis doctrina regulas agendi præscribit, sic *ascesis* media docet, quibus morum sanctitudo comparari, augeri ac perfici debeat; non raro cum theologia mystica confunditur, quæ tamen videtur gradum aliquem ascesis sublimiorem indicare. Nam non consuetas tantum et tritas perfectionis semitas ostendit; sed „ adhuc excellentiorem viam demonstrat (*I. ad Cor. XII.* 31.). Arcanum quoddam inter Deum et homines consortium nectit, ad majora semper et perfectiora aspirans, ubi est impetus spiritus, illuc graditur, nec revertitur, cum ambulat (*Ezech. I.*). Vita juxta hanc disciplinam instituta speciali modo contemplativa dicitur. Quomodo autem ad theologiam practicam referri potest, scientia magis infusa quam acquisita, in contemplatione haerens, Deumque apprehendens non scrutando, sed fruendo? Respondemus, nullam esse ex sacris scientiis, quæ magis strictiori disciplina frœnoque indigeat; nisi enim moralis doctrinæ imperio pareat, hominemque ad obedientiam promptiorem et ad omne opus bonum expeditiorem reddat, nihil est aliud, quam mentis et phantasiæ aberratio, plena fallaciis et periculis. Vid. reverendiss. *Martini Gerbert* principia theologiæ mysticæ.

***) Theologia pastoralis tota practica est, et animarum pastores instituit, qua ratione debeant animas regere, earumque salutem, qui finis pastoralis officii est, promovere. Quando solatio afflictos erigit *paracletica* dicitur.

§ VI. *Divisio theologiae ratione fontium.*

Fontes, ex quibus veritates haurit theologia revelata, sunt, 1.° Scriptura sacra; 2.° Traditio, quæ ex patrum scriptis, ex symbolis, et publicis primorum sæculorum ritibus potissimum eruitur; 3.° Ecclesiæ decisiones; exinde exsurgit alia theologiæ divisio in *exegeticam*, *patristicam*, *symbolicam*, *liturgicam et synodicam*.

*) *Theologia exegetica* verum Scripturæ sensum investigat; et ex ea validissima ad tuendam religionis doctrinam arma depromit. In duas iterum partes dividitur, in docentem scilicet, et utentem. Prima *hermeneutica sacra* vocatur, et regulas interpretationis exponit. Secunda proprie *exegesis* dicitur, et regulas applicat. Sunt qui his divisionibus non contenti hanc partem iterum dispertiunt in theologiam *propheticam*, *typicam*, *parabolicam*, etc. Plura nimirum scire videmur, si ea, quæ scimus, in plures partes dividimus, et si cuilibet partis splendidum *scientiæ* nomen præfigimus. Mirum, quot quantisque scientiis subito affluamus!

**) Quando theologia argumenta eruit ex patrum scriptis, eorumque doctrinam perspicue et accurate, quantum fieri potest, exponit, tum ad sensum Scripturæ explicandum, tum ad Traditionem divinam comprobandam, vocatur *patristica*. Distinguitur a *patrologia* quæ specialis scientia est, et in iis versatur, quæ de Ss. Patribus eorumque scriptis scienda sunt.

***) Liturgia modum tradit Deum colendi, rituum sacrorum originem, finem, sensum explicat, et qualis fuerit in veteri Ecclesia sacrorum religio investigat: hæc doctrina magnam theologo argumentorum copiam suppeditat. Quando theologia ejus subsidio utitur ad proban-

dum dogmatum nostrorum cum veteri Ecclesia consensum, *liturgica* dicitur.

****) Cum Ecclesia a Christo instituta sit judex controversiarum fidei, maximum veritatis argumentum ex conciliorum decretis desumitur; hæc decreta evolvens, et ex his concludens theologia *synodica* vocatur. *Symbolica* vero, quando ex symbolis argumenta depromit. Est autem symbolum brevis quædam et publica fidei expositio, qua christianæ alicujus societatis membra ad communem quam tenent fidem profitendam utuntur. Dantur symbola vera et falsa. Ecclesia catholica a tempore apostolorum symbolum habuit, atque alia etiam subsequentibus sæculis condidit, tum ut fideles iis tanquam communi vinculo unirentur, tum ut doctrinæ sanctioris præcipua capita brevi compendio exponeret, hæreticorum errores repelleret, et veram, quam a Christo accepit, doctrinam ab adversariorum calumniis vindicaret. Vix ullum est argumentorum genus, quo validius impugnentur hæretici, eaque in historia variationum ecclesiarum protestantium miro successu usus est illustriss. *Bossuetius*.

§ VII. *Divisio theologiae ratione methodi.*

Ratione methodi, qua sacrorum dogmatum disciplina traditur, vario modo iterum dividi potest theologia. Ex novis divisionibus nova etiam exsurgunt vocabula, quæ theologo ignorare non licet: cum etiam in his sit aliqua eruditionis ostentatio.

*) Theologia *homiletica* a verbo greco ὁμιλεῖ, quod congressum aut colloquium significat, nomen habet; quia in congressu populi e sacro suggestu veritates doctrinæ catholicæ exponit. Hæc a modo disserendi in scholis usitato recedit, rudiorum captui sese accomodat, non theologos, sed christianos informat, nexum veritatum non

tam anxie prosequitur, abstrusiora, et ad eruditionem magis pertinentia prætermittit.

Institutioni homileticæ affinis est *catechetica*, quæ vel continua orationis serie decurrit, et oratio catechetica dicitur, iisque convenit, qui maturioris ætatis sunt: vel parvulorum captui se accommodans, crebris interrogationibus filum orationis abrumpit, mox quæ involuta in mente hærent, socratica arte eliciens, mox incognita ingerens, quantum capere potest imbecille ingenium. Nescio an ejusmodi tum catecheticas, tum homileticas instructiones theologiæ nomine donare liceat; verum id mihi penitus persuasum est, ad eas, ut recte fiant, solidam imprimis tum dogmaticæ, tum practicæ theologiæ notitiam requiri.

**) Theologia *historica* vocatur, quando non tam veritatum inter se ordinem quam temporum seriem in exponenda religionis doctrina sequitur. Non exiguam hæc methodus utilitatem habet, et multis præclaris ingeniis probatur. Multo tamen frequentius est hodie theologiæ *systematicæ* nomen, a methodo systematica desumptum, de qua plura nobis capite tertio dicenda sunt.

CAPUT II.

DE DISCIPLINIS THEOLOGIÆ SUBSIDIARIIS.

Non is nobis animus est, ut artes omnes ac scientias recensere velimus, ex quibus aliquem fructum sumere possit theologia. Nullum enim esset disciplinæ genus prætermittendum; cum nullum sit, quod non propter eum, quem res omnes inter se habent, communem nexum aliquo modo possit ad theologiæ studium trahi. Non possunt omnes omnia scire, et qui vellet intemperanti cupiditate omnes humanas divi-

nasque scientias perdiscere, hoc tandem efficeret, ut nullam assequeretur. Scio, non deesse viros, qui non cessant profanas artes quam plurimum viris ecclesiasticis commendare. Eos si audires, nihil magis theologum deceret, quam artem medendi ediscere; agriculturæ, legumque civilium studio occupari; astrorum cursus metiri; chymiæ, physicæ, historiæ naturalis scrutari arcana, in altioris mathesis multiplici subtilique arte versari. Crederes, tum demum perfectum fore theologum, si præter res divinas, nihil esset quod ignoraret. Qui ita sentiunt aut ridiculam inscitiam produnt, aut suspicionem movent iniqui consilii.

Si vellemus ea, quæ ad hanc materiam pertinent, aliquanto fusius explicare, integer liber conscribendus esset de subsidiis theologiæ. Verum hic operis hujus scopus non est. Quædam tantum quasi libando decerpemus. (2).

§ I. *Studium Scripturæ, patrum et conciliorum*

Cum Scriptura, Traditio, et Ecclesiæ auctoritas totius revelatæ religionis fundamentum sint, et quidquid theologiæ studium complectitur, ex his potissimum firmitatem suam, ac cœlestis divinæque eruditionis caracterem habeat; sequitur inter disciplinas subsidiarias theologiæ principaliorem locum obtinere eas, quæ nobis sensum aperiunt Scripturarum, Traditionis antiquæ fontes reserant, actos ad tuendam sacram doctrinam in Ecclesia conventus, fusaque divino afflatu oracula per ordinem exponunt. Prima igitur theologiæ subsidia sunt hermeneutica sacra, patrologia, studium conciliorum et decretalium summorum pontificum.

*) In Scripturæ lectione assiduum esse oportet theologum; eam ut suum enchiridion quotidie manibus terat, ac meditetur die ac nocte, non vanæ curiositatis et ostentationis causa, sed ut sibi prosit et aliis; omnis enim Scriptura utilis est ad docendum, ad arguendum, ad erudiendum in justitia (*II. ad Timoth. III.* 16). Plura, quæ ad hanc materiam pertinent, in hujus operis decursu, cum se offeret occasio, explicabuntur.

**) Maxima semper fuit in Ecclesia Ss. patrum auctoritas; hos siquidem tanquam veritatis testes, Traditionis custodes Scripturæ interpretes veneramur: patres vocamus, tum propter antiquitatem, tum propter conjunctam cum sanctitate eminentem scientiam. Studium igitur Ss. patrum nunquam satis commendari potest theologo; ex his Scripturæ sensum eruat, dogmatum ecclesiasticorum notitiam hauriat, animum religione, multiplici eruditione, ac vero pietatis sensu expleat, reficiatque. (3)

***) Post Scripturas vix est aliquid in Ecclesia augustius et ad confirmandam fidem validius, quam sacræ illæ sanctiones, quas cum tanta cura Ecclesiæ præsules in sacris conventibus ediderunt. Quanta fuerit patrum nostrorum in tuenda conciliorum auctoritate, in conservandis eorum decretis sollicitudo neminem latere potest. His vestigiis insistat theologus, et quantæ exinde utilitates in rem theologicam redundent ipse perspiciet. Nihil est, quod theologiam magis a vana disputandi subtilitate et licentiosa opinionum prurigine sanet, eique majestatem illam et auctoritatis pondus conciliet, quod tantam scientiam decet. Imprimis commendanda est sacri Trid. concilii assidua lectio, quod capita fidei omnia, quæ a novitiæ religionis auctoribus in controversiam adducta sunt, tanta perspicuitate et accuratione exposuit, tanta verborum ac rationum gravitate firmavit, tanta judicii auctoritate sacravit, ut plus ad certam solidamque divinæ religionis cognitionem valeat, quam multa et ingentia theologorum volumina.

Conciliorum decretis adjiciendas censemus summorum pontificum decisiones, quæ ex præcellentia romanæ sedis ac cathedræ s. Petri robur et auctoritatem maximam nullo non tempore in Ecclesia habuerunt; quod quidem non de illis tantum decretalibus epistolis dicendum est, quæ magnam juris canonici partem efficiunt; sed de iis præcipue, quæ in fidei controversiis aut doctrinæ moralis quæstionibus a prima hac sede emanarunt. Ad hanc scilicet petram omnes elisæ sunt hæreses, plures nullo generalis concilii judicio condemnatæ, sola hujus apostolicæ sedis auctoritate compressæ sunt.

§ II. *Philologia.*

Philologia strictiori sensu studium linguarum complectitur; latiori significatu idem fere est cum litteris humanioribus. Haec porro subsidia theologiæ cum plerisque etiam humanis scientiis communia esse, nemo non videt, nisi velis linguae hebraicæ studium excipere, quod religio sibi tanquam proprium vindicat.

*) Ante omnia theologo curandum est, ut eam patrii sermonis notitiam habeat, quæ eruditis ac litteratis viris convenit, quod quidem ita apertum est, ut probatione non indigeat. Inter exteras linguas, quæ *vivæ* appellantur, nulla est, quæ majus ad omne eruditionis genus subsidium præbeat, quam gallica. Legi possunt, ne ex nostra sententia hæc dicta videantur, quæ *D. Wiest* opere maj. tom. 1. pag. 68. habet, ubi non sua tantum cogitata exprimit sed etiam testimonio comprobat *Laurentii a Mosheim* celeberr. apud protestantes theologi. Quod studium attinet græci et latini sermonis, non possumus illud satis theologiæ candidatis commendare. Imprimis sedulam in lingua latina curam ponant, quæ theologo non utilis tantum sed prorsus necessaria est, ita quidem

ut nisi eam luculenter calleat, nullos in rebus theologicis profectus sperare possit. Imo tanta est linguæ hujus cum re litteraria, atque omni eruditionis genere connexio, ut artes omnes et disciplinæ floreant, cum illa diligenter excolitur; decidant autem et obsolescant, cum illa spreta jacet et neglecta. Si quæritur; quænam theologo in latini sermonis studio ineunda sit ratio, quis servandus sit modus, mire consentientes habemus auctores omnes: præcipuam ille curam ponat in verborum proprietate, in sermonis perspicuitate, ac simplici quodam ac ingenuo nitore. Abhorreat imprimis ab antiquorum scholasticorum barbarie; veruntamen majorem semper in rebus, quam in verbis diligentiam ponat, et cum de sacris dogmatibus agitur, ab eo, qui in scholis passim receptus est, loquendi modo non recedat, quamvis vocabula adhibeantur priscis non exaudita latinis (4).

**) Illud quoque theologia commune habet cum aliis scientiis, quod ingenium desideret litteris humanioribus excultum; imo huic imprimis cœlesti et altissimæ sapientiæ omnes oporteret humanas artes famulari. Non decet res divinas tractantem dicendi genere uti inculto et agresti, nec cum lumen rebus adhibere hebet, obscuritatem et tenebras offundere. Sciat igitur non tantum emendate dicere et dilucide, sed etiam nitore quodam et ornatu se commendet, ut veritas intelligatur, et libenter audiatur, et audita persuadeatur et persuasa ametur. Sit autem cultus ille orationis non muliebris, et ad fucum faciendum comparatus, sed sanctus et virginalis habitus, quo major cœlesti doctrinæ concilietur veneratio. Auctores legendi sunt optimi tantum et probatissimi, atque in poetarum imprimis lectione summa cautione opus est: procul sint e theologi manibus, quæ ne cogitare quidem virum honestum decet. Non possunt religionis studio utilitatem aliquam afferre, quæ animos emoliunt, et a seriis ac utilibus abstractos ad frivola trahunt et inania. Sacræ litteræ

sicut et omnis sanior eloquentia flosculos fastidiunt impuro solo natos; eos tantum flores amant, ex quibus fructus enascantur.

***) Studium linguæ hebraicæ theologiæ aliquo modo proprium diximus, cum ad scripturæ sacræ intelligentiam et interpretationem potissimum valeat. Eximia sunt catholicorum in hanc disciplinam merita, et cum protestantes dicunt, catholicos in hebraicam linguam iniquiores esse, ipsi se in catholicos iniquiores esse demostrant (5).

§ III. *Historia.*

Quod Cicero universim de historia dixit, eam testem esse temporum, lucem veritatis, vitam memoriæ, magistram vitæ, nunciam veritatis; id singillatim de illa omnium excellentissima parte historiae dici potest, quam ecclesiasticam vocamus. Hoc itaque subsidio carere non potest vera et hujus nominis digna theologia. In omnes quippe illius partes latissime diffunditur. Omnes hoc lumine egent, ne a recto tramite deflectant; hoc succo, ut vivant, et crescant (6).

Artem criticam et antiquitatum studium ad philologiam refert clar. *D. Wiest* opere maj. § 38. nobis videntur majorem cum historia nexum habere; verum tanti non est hæc discutere; satius est regulas nosse sanioris critices, et in antiquitatum ecclesiasticarum studio diligenter ac feliciter versari (7).

§ IV. *Philosophia.*

Philosophia nomine suo studium sapientiae significat. Antiquitus ii, qui in formandis animis, sta-

tuendis vitae legibus, et causis rerum naturalibus investigandis operam collocabant, philosophos se dixerunt, seu sapientiae studiosos; in quo, quamvis jam tempore suo vanitatis accusati, longissime tamen abfuerunt ab insolentissima illa virorum arrogantia, quos aetas nostra tulit, qui in deformandis animis, diruendis vitae legibus, atque omnibus justi verique notionibus pervertendis constanter versati, solos se sapientissimos existimant, instituendis regendisque hominibus natos. Verum non de hac nobis philosophia sermo est, quarum nulla est a sapientiae studio magis aliena; sed de illa, quam religio aeque ac ratio commendant, quae merito dux vitæ dicitur et laudandarum artium quasi parens et procreatrix. Quamvis latissime se extendat, potest tamen tota sub ea, quam jam veteres invenerunt, divisione comprehendi. Est scilicet physica, moralis, et dialectica, vel ut Quintilianus *(Lib. 12. et 2.)* aliis verbis ait: naturalis, moralis, et rationalis. Harum porro nulla est, quæ cum theologia non sit arctissime conjuncta.

*) Ut jam ordinem retroagamus, de ultima illa parte primum tractemus, quæ rationalis ideo dicitur, quia humanæ rationis magistra est, et quasi educatrix; cum eam optimis præceptis fingat, ut facilis illi fiat in cæteris eruditionis partibus progressus. Est hoc imprimis *logicæ* munus; tum et illius Metaphysicæ partis, quæ primarias omnis humanæ cognitionis veritates exponit. Hæc ita sunt theologo necessaria, ut si desint, nec de argumentorum valore judicare, neque falsa a veris, ambigua a certis secernere, nec conclusiones ex principiis deducere, neque resolvere contraria, neque inanium verborum ambages evitare poterit. Quin geometriæ aliarumque mathe-

maticarum artium scientiam huic philosophiæ parti non sine ratione annectimus, quando de efformando theologo nobis sermo est. Id enim ex illis utilitatis consequitur theologus, quod ingenium acuant, celeritatem pariant percipiendi, ac rationem doceant, recte et accurate concludendi et argumentandi in veritatis indagatione. Hinc satis ingeniose de geometria ait Quintilianus (*Lib.* 1. *c.* 9.) » prodesse eam, non ut cæteras artes, cum perceptæ sint, sed cum discatur «.

**) Jam vero pars illa, quæ moralis dicitur, quam etiam practicam appellamus, quæque ethicam et jus naturale secundum omnes suas partes complectitur, speciali quodam jure ad theologiæ subsidia pertinet; cum moralis disciplina ex legis naturalis principiis tanquam ex suo fonte defluat. Nollem tamen theologiæ moralis professorem philosophicæ magis, quam christianæ eruditionis laudem affectare, et ex incertis philosophorum placitis actionum humanarum principia deducere. Vera philosophia Evangelium est; hic legis etiam naturalis fontes sunt, multo puriores, quam fallax et inter opinionum commenta fluctuans ratio.

***) Pars philosophiæ tertia naturalis dicitur. Ad hanc partem referre possumus non Physicam tantum, seu scientiam, quæ corporum naturam, compositionem, motum, effectus, seu varia naturæ corporalis phœnomena explicat; sed etiam *pneumathologiam, ac religionem naturalem.* Hæc scilicet ad causam omnium rerum effectricem assurgit, et ex comtemplatione rerum naturalium concludit, numen aliquod esse præstantissimæ mentis, quo hæc reguntur, eique cultum deberi sanctissimum ac plenissimum pietatis. Illa animum nobis inesse ostendit, immortalem, a materia secretum, participem consilii et rationis, quod omnis rectæ honestæque vitæ fundamentum est. Jam vero neminem latere potest, quantus sit hodiedum impiorum hominum numerus, qui de Deo ejusque

perfectionibus, de natura animæ, ejusque post mortem statu perverse sentiunt, contra quos dimicare feliciter non poterit theologus, nisi ex hac philosophiæ parte arma depromat.

****) Nolumus tamen hæc ita intelligi, ac si rationi fidem submitteremus. Non parum violaretur fidei majestas, si, quod hæc verum certumque esse sancit, hoc ad trutinam suam expenderet ratio, non imbecillis tantum, sed, ut plurimum turbulenta et ambitiosa. Scio hæc, quamvis a sapientissimis viris sæpius dicta et repetita fuerint, multorum tamen hodiedum aures offendere; audire non sustinent theologi nostri illud obscurorum, uti dicunt, temporum adagium: oportere rationem theologiæ ancillari; cum enim fidei imperium superbe detrectant, vellent rationem, utique suam, rerum omnium dominam et magistram constituere. Nec desunt etiam inter theologos, qui malunt divinæ revelationis veritatem ex novæ philosophiæ placitis metiri, quam humanæ rationis fœtus ad summæ et incorruptæ rationis normam expendere. Pace tamen rationalistarum dicam, rationem in se, seu *objective*, ut ipsi dicere amant, spectatam, pari cum revelatione passu incedere; nam nec ratio a fide, nec fides a ratione divellenda est; mutuas sibi operas tradant, tanquam sorores eodem patre genitæ; sunt enim ambæ excelsissimæ et infinitæ mentis emanationes. Jam si subjective spectetur ratio, qualis scilicet in hominibus est, quis non videt eam, a suo, quem primitus habuit, dominatu excidisse, atque ita esse ad servitium natam, ut nisi in obsequium fidei redigatur, sub lege peccati sit, et animi cupiditatibus famuletur? Quod, si probatione indigeret, argumenta non deessent ex veteris et recentioris philosophiæ historia (8).

CAPUT III.

DE RATIONE TRADENDÆ ET DISCENDÆ THEOLOGIÆ.

ARTICULUS PRIMUS.

Modus tradendi theologiam.

§ I. *Methodus.*

Methodus est certa quædam ac determinata ratio, quam in veritatum indagatione et tractatione sequimur. Methodum aliquam in omni disciplinarum genere necessariam esse, a nemine credo, qui sanæ mentis est, negari posse. Unde cum theologia sit erudita veritatum revelatarum tractatio veraque scientia, et quidem tanto nobilior, quanto magis divina humanis excellunt; etiam certa aliqua methodo carere non potest.

*) Varia cogitari potest theologiæ tradendæ ratio; exinde varias theologiæ denominationes derivari Cap. I. § 7. ostensum est. Quæ ibi jam exposita sunt, repetere superfluum ducimus; quædam tamen hoc loco adjicienda, quædam explicatius tractanda. Primum quidem prætermitti non debet methodus illa, quæ *biblica* dicitur, et a multis magnis laudibus celebratur, imprimis ab illis, qui biblicos se videri vehementer affectant. Dicitur autem *biblica*, quia ordinem Scripturæ sequitur, et veritates divinas ex sacro textu eruit, non alio quam librorum sacrorum ordine. Fuerunt etiam inter catholicos viri summi ingenii, qui veterem morem doctrinam christianam ex sedula Scripturarum lectione, cum Traditionis et pa-

trum studio conjuncta, perdiscendi maximi faciebant, a systematica methodo plus æquo abhorrentes. Vide *Fleurium* dissertatio 2. et 5. in hist. eccles.

**) Methodum systematicam theologiæ præ omnibus aliis magis convenire communis est hodie eruditorum sententia. Exemplum Christi et Apostolorum, qui nusquam doctrinæ suæ systema exposuerunt, neque ad aliquem veritatum nexum aut ordinem attendebant, nihil in hac quæstione evincit. Nec Christum nec Apostolos decuisset philosophorum more disserere, et in arte quadam humana præsidium quærere. Nos autem, quibus rerum divinarum scientia non e cœlo illabitur; quibus dictum non est illud Evangelii (*Matth. X.* 19, 20). *Nolite cogitare quomodo aut quid loquamini...... non vos estis, qui loquimini, sed spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis*... Nos, inquam, necesse est ad veritatis cognitionem omnem humanam operam adhibere. Non hic de informandis rudibus agitur, sed de erudiendis clericis, a quibus cognitio religionis requiritur non vulgaris. Et quia nostro sæculo, omnium maxime systematico, religionis veritas magis effulget, si catholicorum dogmatum admirabilis nexus atque in unum doctrinæ corpus perfecta concatenatio ad oculum demonstretur; non video, cur non systematica methodus aliis anteponatur.

***) Methodus systematica *analytica* est, quando per analysin a conclusionibus redimus ad principia, seu a particulari ad universale: *synthetica* dicitur quando primum principia ponit, ex quibus conclusiones ratiocinando eruit, sicque ab universali progreditur ad particulare. Synthetica methodus non raro *mathematica* dicitur vel *geometrica*, quia geometræ et mathematici ea utuntur. Dicitur etiam *demonstratio*, quæ nihil aliud est quam veritatis alicujus ex certis principiis deductio. Jam cum diversæ sint certitudinis species, varias quoque ex illis demonstrationis species exsurgere necesse est. Mathematici ex prin-

cipiis demonstrant, quæ per se clara et aperta sunt, et certitudinem habent ex evidentia: aliæ demonstrationes ex principiis deducuntur, quæ physicam aut moralem certitudinem pariunt, atque in plerisque scientiis, si paucas excipias abstractas magis quam positivas, adhibentur. Habet autem hoc moralis imprimis certitudo sibi proprium, quod hominum ingenio magis sit accomodata, atque ad excludendam omnem errandi formidinem, convincendosque penitus non rudium tantum, sed et doctorum animos plus valeat, quam ex principiis geometriæ deductæ conclusiones.

§ II. *Theologia scholastica.*

Cum de ratione tradendæ theologiæ agitur, systematicæ methodo plerumque opponitur scholastica, ut illa hac veluti umbra emineat, et tantum apud omnes habeat laudis et amoris, quantum hæc vituperii habet et odii. Tanti scilicet sunt ætatis nostræ in omni doctrinarum genere, ac præcipue in sanctioribus disciplinis progressus, ut jam bilem commoveant, aut certe risum excitent, quæ maximam habebant olim celebritatem et admirationem. Nullum est hodie theologiæ compendium, in quo non centies scholastici in crimen vocantur; nullus vel unius mensis theologus, qui non scholasticam theologiam exhorreat, ut monstrum horrendum, ingens, cui lumen ademptum. Ne igitur nostris theologiae candidatis aliquid desit eorum, quæ ad pleniorem hujus scientiæ cognitionem pertinere videntur, de hac scholastica theologia quædam sunt breviter explicanda.

*) Theologia *scholasticæ* nomen assumpsit a sæculo XI., cum in publicas scholas recepta est, eo potissimum fine,

ut christianæ veritates, quæ antea ex Scripturæ et patrum libris multo labore eruendæ erant, in unum doctrinæ corpus collectæ traderentur, idque pressiore stylo, et dialecticorum more, adhibita ad tuendam fidem disputationis disciplina et disserendi artificio. Quæ certe docendi ratio, dummodo se suis finibus contineat, in inquirendo sobria sit, et a vana rixandi libidine aliena, nihil habet, quod ab æquo rerum æstimatore reprehendatur. Ego quidem fateor, me in pluribus, qui de re theologica methodo scholastica scripserunt, non tantum solidam in omni doctrinarum genere eruditionem reperisse; sed et magnam in exponendo claritatem, et in diluendis sinuosis sophismatibus ingenium subtile, atque conjunctum his genus dicendi simplex et nitidum et ad bonæ latinitatis normam, quantum res patitur, compositum. Quare et majorem ex illis voluptatem cepi, quam ex compendiis quibusdam *paragraphisticis*, qui cum omnem dialecticam formam, ne aliquid scholasticæ pravitatis adhærere videatur, anxie evitare conati sunt, in genus dicendi inciderunt durum et perplexum, omnia absque dictionis veritate in infinitos paragraphos dissecantes; quo fit, ut, cum ordinem sectanctur, confusionem generent.

**) Certum est scholasticos methodum illam, quæ stricta, et mathematica dicitur, sibi imitandam proposuisse: quod si in sua disserendi ratione non satis felices fuerunt, hoc tempori potius, quo vixerunt, quam methodo ipsi adscribendum est. Quis ideo a philosophando cessandum esse dicet, quia tot sunt, qui male philosophantur? Interim ex hac scholasticorum stricta et dialectica exponendi, et probandi ratione fluxit ordo in tractandis quibusvis materiis multo accuratior, quo hodiernæ compositiones antiquoribus distinguuntur (9).

***) Verum neque hoc dissimulandum est, multa scholasticæ theologiæ non sine causa objici posse. Quis enim non doleat, viros, tanta ingenii subtilitate præditos, omnem

vim mentis suæ in vanis sæpe et inutilibus rebus exercuisse? Quid non religioni prodesse potuissent, si magis se tradidissent Scripturæ et Traditionis studio? Sed contigit illis, quod militibus, qui cum ab externis armis securi sunt, et hostes, cum quibus congrediantur, non habent; pugnas simulant, et mutuis sese certaminibus impetunt. In qua ludrica armorum exercitatione nec quidem acquirit qui vincit, nec perdit qui vincitur. Secure illi quæstiones ex quæstionibus inferebant, et per imaginationis spatia impune vagabantur. Non erat, qui tunc Ecclesiam turbaret, et per totum occidentem omnes populos una colligabat religio. Ex quo autem novi in avitam religionem hostes surrexerunt; magis etiam ad stabilienda dogmata ex revelationis principiis studia catholicorum conversa sunt. Ita sensim abjecta est inutilium cura cum de necessariis providendum erat.

§ III. *De optimo theologiae systemate.*

Sed tempus est, ut de rite adornando theologiae systemate pauca dicamus. Duo in hac materia nobis videntur sollicite distinguenda. Primum est generalis totius systematis compositio, quae ex rerum tractandarum ordine, et apta collocatione oritur. Secundum ad modum pertinet, quo res quaelibet speciatim pertractari debet; estque ratio quamlibet veritatem ea methodo exponendi, probandi, et contra adversarios propugnandi, quae tum rei, quae tractatur, tum eorum, qui instituendi sunt, ingenio magis sit accommodata. In utraque autem tum generali, tum speciali systematis elucubratione ab his regulis, quae sintheticae methodo propriae sunt, nunquam discedendum est. 1.° Ut principia praemittantur conclusionibus, et praecedant ea, quae sequentibus intelligendis ser-

viunt. 2.° Ut notiones, aut definitiones praemittantur, omnis ambiguitatis expertes, clarae et certae, si non evidentia objecti, quod in mysteriis impossibile est, tamen evidentia testimonii. 3.° Ut propositiones rite determinentur, atque ex principiis jam praemissis legitime deducantur.

*) Quod generale totius theologiæ systema attinet, ultro fatemur scholasticos, quamvis et ipsi systema aliquod habuerint, ordinem tamen materiarum strictum et ad veræ demonstrationis regulas exactum non servasse cum principio non præmiserint *principiis*, et multa ad religionem revelatam pertinentia protulerint, antequam de revelatione ipsa, ejusque divina origine, de Scripturæ et Traditionis auctoritate, de Ecclesiæ infallibilitate tractassent, quæ tamen principia sunt omnis revelatæ veritatis. Ut huic malo remedium afferatur, placuit ea, quæ revelationis christinæ, et totius catholicæ fidei fundamenta sunt, sub theologiæ generalis nomine præmittere. Hanc methodum tanquam perfectionem, et ad mathematicam demonstrationem propius accedentem lubentissime arripimus, quamquam ei in hoc tam volubili sæculo certam stabilemque possessionem asserere non audeamus (10).

**) Ne tamen, cum de methodo etiam stricta et synthetica agitur, eam cogites veritatum compagem quæ nulla sui parte sine totius dissolutione mutari posset; seu propositionum omnium tam necessariam connexionem, ut una semper ei, quæ proxime præcessit, innitatur, et ipsa iterum sequentem sustineat. Quis in theologicis hæc poscat, cum ne in mathematicis quidem reperiantur? Scimus enim Euclyden, qui systema nobis demonstrationis perfectissimum reliquit, præmissis principiis propositiones demonstrandas pro materiæ, ad quam pertinent, ratione collocasse. Et certe, cum plures sæpe veritates a se invicem non dependeant, quamvis ex eodem principio fluant;

sufficit principia primum ponere, et quæ ex his probanda sunt deducere, quamvis mutato hinc inde ordine; quod exemplis demonstrare facillimum esset.

***) Ad theologiæ studium, ut diximus, secundo requiritur, ut sciamus, qua ratione veritates, ex quibus systema theologicum connexum est, singillatim tractandæ sint. Non enim sufficit scire, quo quidquid loco dicendum, sed etiam quomodo dicendum. Atque hic fatemur, plura nobis videri in recentiorum scholasticorum methoda ad juniorum clericorum institutionem optime accommodata. Nemo certe existimabit commendari a nobis vanam illam et captiosam disputandi artem, quæ ars fallendi potius est, quam ratiocinandi; aut illam in movendis quæstionibus intemperantem curiositatem, aut maculas quaslibet, quas hominum aut temporum vitio scholæ methodus contraxerat. Jure hæc perstringit *Melchior Canus* de locis theologicis, aliique maturioris ingenii viri. Nos illam methodum intelligimus, qua primum quæstionis status clare et accurate exponitur, ut omnis tollatur ambiguitas et æquivocatio; tum id, quod probandum suscipitur, breviter et dilucide exprimitur; argumenta autem nonnisi valida, et ex genuinis revelationis fontibus deprompta, eo modo proponuntur, quo eorum veritas et vis probandi evidentius appareat; demum contraria dissolvuntur; ne qua in anima remaneat circa rem propositam dubitatio. Hæc omnia, si ad sanæ dialecticæ leges exigantur, mirum est, quantam veritati lucem, quantum robur argumentis afferant . . . *dialectica*, ait S. Basil., *instar muri est dogmatibus, quod ea non sinit facile diripi, et quorumlibet incursioni patere.*

****) Non possum igitur satis mirari, ita quibusdam exosum esse hunc disserendi modum, ut vix syllogismi formam sustineant, et librum cito e manibus abjiciant, in quo veritates religionis ex radicibus fidei admoto artificio rationis per aperta consectaria, et manifestas conclusiones deducuntur. Malunt quippe perplexe, verbose, ac sepæ

etiam inculte dicere, dummodo non syllogistice dicant. Certe non est, cur nos catholicos incredulorum dicteria terreant, qui cum modum demonstrandi, quem mathesis adhibet siccum et ratiocinii legibus arctissime constrictum, summis laudibus extollunt; illum tamen procul esse vellent a theologicis disciplinis. Neque in hoc imperitos se probant fraudis artifices. Nam, cum religionem captiosis tantum sophismatibus aggredi possint, atque libenter verba accumulent, ut rationum infirmitatem diffusioris styli ambagibus tegant, nihil timen magis quam artem illam ratiocinandi, quæ detracto verborum apparatu argumenta ad simplices et nudas propositiones reducit, et ad logicas regulas expendit. Cæterum non raro impudenter ipsi abutuntur illa disserendi et concludendi forma, qua nos ne uti quidem vellent; toti enim in dialecticis tricis et argutiis versantur, cum nos impugnant; et libenter imperitos vana philosophiæ ostentatione decipiunt.

*****) Ex his consequens est, in tractatione theologiæ methodum stricte systematicam, vel demonstrativam, quantum fieri potest, adhibendam esse, « *ea tamen lege, ut simul ratio habeatur methodi scholæ* » ut observat *cl. D. Wiest* (*Op. M. Tom.* I. § 79.), cujus testimonium eo confidentius citamus, quod nemo dixerit eum scholasticis impensius favere. Possemus et nos adjicere propriam experientiam, et per crebras in hanc rem meditationes, et animadversiones absque omni præjudicio institutas magis semper magisque firmatam convictionem.

§ IV. *Continuatio ejusdem materiae.*

Ad demonstrationem stricte systematicam duo, ut jam superius dictum est, requiruntur, scilicet principia certa, et conclusionum ex principiis legitima deductio. Principia theologiæ christianæ sunt ea omnia, quibus certo nobis innotescit quid a Deo fuerit

revelatum. Verum hæc, quæcumque demum illa sint, vim suam omnem deducunt ex auctoritate Dei loquentis, seu ex primo hoc principio, quod omnis veræ revelationis fundamentum est: *Deo revelanti non potest denegari fides.* Ulterius mens humana inquirere non potest„*Testimonium veritatis primae,* ait S. Thomas (*Quaest.* 14. *de ver. art.* 8.), *se habet in fide, ut principium in scientiis demonstrativis*.. Quisquis enim indubitanter judicaverit, aliquid a Deo esse revelatum, hoc ipsum credat judicio certo et firmo, necesse est; cum nihil sit rationi magis consentaneum, quam iis acquiescere, quæ a Deo, qui nec falli, nec fallere potest nobis proponuntur. Verum quamvis fidei nostræ assensus uni nitatur divinæ auctoritati, et propria fidei causa sit interior Dei afflatus, qua movemur ad assentiendum Deo; requiruntur tamen externa adminicula, quibus persuasum nobis fiat, Deum locutum esse; ex quo sequitur usum quoque humanæ rationis necessarium esse in rebus theologicis; nam fides, etsi obscura sit, tamen cœca non est, nec irrationabile obsequium postulat. Non potest intellectus assentiri illis, quæ proponuntur sibi ad credendum, nisi ipsi videantur esse credibilia; hæc autem disjudicatio rationis opus est, quæ et leges tradit recti ratiocinii, et firmitatem ostendit criteriorum, quibus verbum Dei ad nos factum fuisse intelligimus.

*) Usum rationis sobrium et moderatum nec Scripturæ, nec patres improbant. Ad Thessalonicenses ait Apostulus (*I.* 5. — *Vide etiam ad Romanos XII.* 2., 3. — *II. ad Corinth. XIII.* 5.)... *Omnia probate, quod bonum est tenete*.... et ad universos christianos S. Joannes (*I. IV.* 1.)... *Charissimi, nolite omni spiritui cre-*

dere, sed probate spiritus, si ex Deo sint... Insigne est illud S. Augustini ex libro de vera Religione (*Cap.* 24) ... *Auctoritas fidem flagitat, et rationi præparat hominem. Ratio ad intellectum, cognitionemque perducit; quamquam nec auctoritatem ratio penitus deserit, cum consideratur cui sit credendum*... et alio loco (*Epistola* 150.)... *Absit, ut ideo credamus, ne rationem accipiamus, sive quæramus; cum etiam credere non possemus, nisi rationales animas haberemus. Ut ergo in quibusdam rebus ad doctrinam salutarem pertinentibus, quas ratione nondum percipere valemus, sed aliquando valebimus, fides præcedat rationem, qua cor mundetur, ut magnæ rationis cupiat, et perferat lucem, hoc utique rationis est*..

**) Verum cum rationi, quod suum est tribuimus, simul cavendum est studiose, ne in pestiferum illum errorem incurramus, quem Sociniani, et inter recentiores protestantes non pauci sequuntur; rationem formam esse seu regulam ad quam fidei mysteria expendi debeant. Hoc principio semel posito, necesse est, totam fidei œconomiam in meram philosophiæ naturalis disciplinam commutari. Hæc est superba illa, et inimica Deo sapientia, quam reprobat Apostolus (Rom. VIII.) Hanc, et non aliam impugnant patres, cum videntur humanæ philosophiæ adversari... *Credimus ut agnoscamus*, ait S. Aug. (*Tract.* 40. *in Joan.*); *non agnoscimus ut credamus; quid est enim fides, quam credere, quod non vides?*... Ut exitiale hoc, quod fidem inter et rationem non raro exardescit, dissidium extinguatur; ante omnia in notitiam sui adducenda est ratio, suæque imbecillitatis, et obscuritatis coarguenda; ut undique tenebris obseptam se agnoscens, præsidium sibi in sola fide esse intelligat; cui cum se semel tradiderit, emerget ex errorum et dubitationum nebulis, et puriore lumine collustrata ad veritatis cognitionem citius certiusque perveniet.

***) Veritates, quæ in theologia pertractantur, non omnes

eodem grado collocandæ sunt. Primum quidem omnes revelatæ veritates vocantur *veritates fidei*, vel *dogmata*, qua tamen denominatione sæpius veritates tantum theoreticæ intelliguntur, quæ ad scientiam credendorum, seu theologiam dogmaticam pertinent. Alii distinguunt iterum inter illas veritates, quæ in verbo Dei contentæ quidem sunt, et communi Ecclesiæ fide nituntur, quamvis nullo adhuc solemni Ecclesiæ decreto sancitæ fuerint; et illas quæ diserte ab Ecclesia definitæ sunt, et tanquam in verbo Dei contentæ omnibus cum obligatione credendi proponuntur. Primi generis veritates ad fidem pertinere certum est, easque appellant *dogmata quoad se*; quæ ad secundam classem pertinent, speciali quodam modo vocant *dogmata catholica* vel *dogmata quoad nos*. Sunt, qui post Melchiorem Canum distinguunt inter dogmata et *articulos fidei*, hosque dicunt praecipua quaedam fidei capita esse, in quibus alia dogmata continentur.

Dogmata alia *pura* vocantur, alia *mixta*. *Pura* sunt quæ sola nituntur revelatione divina, et alio nomine *Mysteria* vocantur. *Mixta* dicuntur illæ fidei veritates, quæ non tantum ex revelatione probantur, sed etiam ex ratione naturali, qualis est doctrina de unitate Dei, et immortalitate animæ. Ubi tamen notandum, eas tum tantum veritates fidei effici, cum ex fidei principiis deducuntur.—Porro quæstiones theologicæ, quæ ad fidem proprie non pertinent, et ideo salva ortodoxia in utramque partem ventilari possunt, *adiaphorae* vocantur, et non raro *scholasticæ*. Sed et inter has discrimen ponendum est. Aliæ cum dogmate connexionem habent, eique explicando et illustrando plurimum serviunt; aliæ curiosæ magis sunt, quam utiles; hæ iterum *stricte scholasticæ* dicuntur, illæ *dogmaticæ latiori sensu*.

****) Ex quæstione theologica fit *conclusio*, si illud quod in quaestionem vocatum est, ratiocinatione evolvitur. *Conclusiones theologicæ* duplicis generis sunt; nam vel ex

utraque præmissa ad fidem pertinente, vel ex una fidei, altera naturali lumine nota recte colliguntur. Primi generis est ista conclusio: « *qui filius Dei est, est hæres vitæ æternæ: atqui per Christum filii Dei facti sumus: ergo et hæredes vitæ æternæ* ». Secundi generis est illa de duplici voluntate et operatione Christi, hoc modo: « *in Christo sunt duæ naturæ perfectæ, divina et humana; omnis autem natura perfecta propriam habet operationem et voluntatem; ergo in Christo duplex est voluntas, duplex operatio.*

Quæ per ejusmodi conclusionem theologicam, vel ex duplici præmissa de fide, vel ex una saltem quæ de fide sit, per ratiocinia legitima eruuntur, vocantur veritates *virtualiter*, vel *mediate*, vel *implicite revelatæ*; quamquam, qui accuratius loquuntur, veritates virtualiter revelatas ab implicite revelatis distinguunt. *Virtualiter revelatae* illæ sunt, quæ necessariam habent cum fidei veritate connexionem. Sic veritas hæc, Christum in Eucharistia adorandum esse, virtualiter continetur in dogmate præsentiæ realis. *Implicite* autem *revelatæ* dicuntur, quæ dogmatibus jam insunt, et cum ipsis revelantur; licet disertis verbis non exprimantur. Sic Christum habere mentem humanam, in ipso hoc dogmate, quod verus sit homo, continetur.

Quæritur nunc, an conclusio theologica ad fidem quoque pertineat? Respondemus, conclusionem ejusmodi, quæ talis est, non esse fidei articulum, nisi aliunde fuerit immediate revelata, aut Ecclesiæ judicio constet, eam esse in revelationis principiis contentam. Omnis scilicet conclusio, quæ propositionem unam ex alia ratiocinando eruit, humanæ rationis opus est. Verum homo quantumvis eruditus falli potest, et in doctissimis remanet sæpe aliquis dubitandi locus, an recte concluserint. Si tamen conclusio ex fide deducitur per evidentem consecutionem, ad fidem pertinere dicenda est mediate saltem et indirecte; et theologus, qui vim argumenti comprehendit, ei ut ad fidem

spectanti assentiri debet. Neque dicas, rationem igitur fidem efficere. Nam ejusmodi conclusio non ideo ad fidem pertinet, quia legitima consequentia ex praemissis deducitur; sed quia hac disserendi ratione apparet, eam in præmissa revelata esse contentam. Consequentiam videt ratio, consequens fides amplectitur tanquam in revelationis fontibus contentum. Igitur ratio medium tantum est et instrumentum quo mihi certum efficitur, conclusionem in dogmate directe revelato contineri, quod ubi mihi compertum est, ei propter Dei revelantis auctoritatem firma fide adhæreo. Quemadmodum si jurisconsultus legem aliquam a tenebris erueret, eique obtemperandum esse ostenderet; ratio obediendi non esset jurisconsultus, qui legem detexit, sed auctoritas legislatoris.

§ V. *De dotibus et officiis docentium, et oppositis hisce vitiis.*

Quæ de theologiæ tradendæ methodo hucusque diximus, ad ipsam systematis compositionem, et expolitionem pertinent, qua opus publicis prælectionibus destinatum potissimum se commendet. Verum muta hæc sunt et quasi spiritu carentia, parumque ad instituendos juniores clericos valent, nisi viva magistri vox accedat, quæ ad scientiam erudiat indoctos, et sollicita ductoris manus, qua ad sacratissima divinæ hujus scientiæ penetralia ducantur. Hic si habeatur, iis quæ tanto tamque difficili muneri conveniunt dotibus instructus, nihil solidæ candidatorum instructioni nocebit opus doctrinæ quamvis imperfectum; cum econtra ex libro scholastico etiam optimo exiguos aut nullos omnino fructus colligent, si magistro utantur, qui sit officii sui incuriosus et negligens, non satis doctrina morum et dogmatum imbutus, aut in arte docendi minus exercitatus.

*) Pædagogiæ regulas tum generales tum speciales, cum toto novæ hujus disciplinæ apparatu hic exponere res esset nimis diffusa et operosa, nec tantæ, uti communiter putatur, utilitatis. Quem paternus in discipulos affectus, quem sincerum doctrinæ et veritatis studium, quem religionis amor, desideriumque pietatis non accendunt; quem non erudit internus ille, quem definire non possumus gustus, aut instinctus, qui, quid jam nunc dicendum, quid omittendum, nunc hoc nunc alio modo dicendum, doceat; hunc nullæ regulæ juvant. Prima siquidem in hac tam eximia arte regula est, nulli regulæ fixe et tenaciter inhærere; non enim discentium animos ad theoreticas methodi leges accommodare possumus, sed animis conformandæ sunt leges.

**) Igitur in theologicis studiis vix aliquem profectum sperare licet, si ille cui magistri officium concreditum est, ipse religionis christianæ scientiam solidam, eruditamque non habeat; si formandis juniorum animis, expoliendisque ingeniis parum idoneus sit; vel quia pietate et zelo destitutus, propriæ tranquillitatis et otii amans, sine cura et sollicitudine muneri suo præest; vel quia caret illa arte docendi, qua non raro clarissima etiam ingenia destituuntur. Quoties enim nec faciliora fiunt ad intelligendum, nec clariora, quæ etiam a doctissimis dicuntur? quare non raro evenit, candidatos, qui ad theologicas prælectiones conveniunt, ut quasi quotidiano cibo aliti crescant quotidie in rerum divinarum scientia, audito magistro plerumque jejunos et inanes discedere. Fateor, quod cum alumnos audio, ejusmodi prælectionibus institutos tam confidenter asserere, se theologiam *audivisse*, statim mentem subeat hæc cogitatio: *mallem didicisses*. Majus adhuc ex institutione malum imminet, si animus doctoris vitiis et malis cupiditatibus corruptus sapientiam a se repellit, quam propinare aliis deberet; si speciem inanis gloriæ vehementius appetens, ponendam sibi ut plurimum ope-

ram existimat in iis, quæ splendore aliquo novitatis alliciunt.

***) Sunt etiam non raro inter theologiæ magistros viri, qui quamvis fidei et morum integri sint, carent tamen christiana illa prudentia, animi solertia, quæ caute et paulatim lumen infert mentibus, quantum id patitur infirma acies; sollicita non errorem tantum removere a discentium animis, sed etiam erroris periculum. Facile enim fieri potest, ut quos ab uno errore retrahimus, hos ad alium oppositum impellamus. Cum enim in errores et præjudicia quædam inconsulto et acriori zelo irruimus, nascitur in levioribus animis liberior cogitandi judicandique pruritus, moxque extra terminos excurrent, etiam non volente magistro; petulantia ingenia, quae sapere non didicerunt ad sobrietatem. Sic improvida manus scintillas projicit multum nocituras, nec ignis cum exarserit, impetum cohibere potest (11).

****) Omnino superfluum ducimus, theologiæ tractatores monere, ut a veterum scholarum systematibus abstineant se. Non enim timendum jam est, ne theologiam thomisticam, aut scotisticam exoriri videamus. Multo præsentius adest periculum ex nova philosophia, quæ non tantum peripateticam terminorum multitudine et dictionis obscuritate multum superat, sed quod pejus est, ipsum revelatæ religionis ædificium convellit, et... *adversatur et extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur; ita ut in templo Dei sedeat ostendens se tanquam sit Deus* (*II. Thess. II. 4.*) (12).

§ VI. *Imago boni magistri.*

Multa alia, quæ diu jam animum nostrum occupant, adjicere possemus, si id tempus permitteret; verum ad finem properandum est. Sufficiat igitur, ut tamen aliquid voluntati nostræ indulgeamus, quædam

adhuc boni magistri lineamenta exprimere. Scit ille finem omnium studiorum ultimum religionem esse, hancque qualem ipsam a Deo accepimus sartam tectam servare, præcipuum esse theologi officium. Ab omni igitur inanis gloriæ studio, ab omni proprii commodi et turpis avaritiæ contagio alienus, non novitatis improvidus sectator, ad id omnes conatus intendit, ut avitæ doctrinæ depositum tueatur, hoc divitias, hoc gloriam, hoc maximam nobilitatem reputans. Non minor ipsi de moribus et pietate cura, ideoque incorruptam religionis doctrinam sanctissimis ubique virtutum præceptis quasi condimento conspergit, parum reputans, si doctos efficeret discipulos, nisi et probos et sanctos fingeret. Singularem hunc religionis ac pietatis zelum mire exornant ingenium acre et vividum, blanda animi modestia, ab omni ostentatione abhorrens, gravitate aspersa comitas, atque eximiæ eruditioni adjunctus sinceritatis candor; ut qui viri doctrinam et ingenium mirantur, magis tamen ament indolem. Nunquam illi desunt solida doctrinæ nutrimenta, quibus explere et alere possit discipulorum mentes, neque necesse illi est, rabulam agere, et doctrinæ suæ ambitiosum ostentatorem, et vanis narratiunculis et convitiis implere vacua lectionum. In eo imprimis non exiguam ingenii moderationem et solertiam ostendit, quod non omnia, quæ ipse longa meditatione collegit, e thesauro suo proferat, optime noscens, non obruendos esse animos, sed nutriendos; primum firmissima ponenda esse fundamenta, jacenda vera et sincera scientiarum semina, ex quibus læta postmodum seges pullulet. Tot egregiis dotibus accedit ars docendi, ac mira in rebus explicandis sagacitas; ut possit in va-

rias se formas vertere, et submittere se ad mensuram audientium. Ab omnibus quæ ad fidei et morum doctrinam non pertinent se abstinens, in iis quæ necessaria sunt enucleandis diligentius versabitur; certa firmaque manu ducet prima totius scientiæ lineamenta, et imbuta solidis notionibus ingenia acuet crebriori exercitatione. Omnia demum eo reducet, quo exierunt, ad Dei scilicet gloriam et religionis emolumentum. Vana quippe est omnis etiam de divinis disputatio, nisi scholis intersit, et præsideat unus magister hominum Jesus Christus.

ARTICULUS SECUNDUS.

De theologia rite addiscenda.

§ UNICUS.

De docendi ratione et docentium officiis hucusque locuti, ad eos accedimus, qui se sacræ doctrinæ studio mancipant, et quibus totum hoc opus theologicum, omnesque laborum nostrorum et studiorum fructus consecramus. Multa sunt et varia, quæ ad hanc rem pertinent, præcepta; verum pleraque ex illis, quæ hucusque dicta sunt, colligi possunt. Nam multiplices theologiae universae divisiones vidimus, variasque disciplinas, quibus illa in suas veluti partes distinguitur; vidimus, quibus illa scientiis juvetur et illustretur, quae propius cum ea, quae remotius connexa sint. Ex his jam intelligitur quae theologo incunda sit studiorum via, quae mentem praeparent ad cœlestem religionis doctrinam, quae necessario cum illa conjungi debeant scientiae, quae

utiliter addiscendae, si tempus suppetat. Porro ex docendi ratione difficile non est discendi regulas deducere, et ad optimi magistri imaginem optimum effingere discipulum. Unde utilissimum discentibus existimamus, quales esse debeant paucis dicere, ut autem tales sint, cupidissimo animo et constanti labore efficere.

*) Quod modum attinet discendi, prima procul dubio lex est, ordinem quemdam studiorum esse servandum. Nec omnia simul sibi discenda proponant candidati, nec ad unum tantum mentem continenter applicent; nimia rerum multitudine mens obruitur, uni autem longiori tempore affixa hebescit potius quam acuitur. Ita igitur inter varias theologiæ disciplinas horæ dividendæ sunt, ut varietate juvetur intellectus. Præter tempus orationi, et rerum divinarum meditationi consecratum, nulla dies sine sacræ scripturæ lectione prætereat, nulla sine dogmaticæ et moralis doctrinæ studio. Reliqua autem, quorum cognitionem gravissima status ecclesiastici munia vehementissime postulant, ita distribuantur, ut quæ supersunt temporis intervalla impleant, et si non omnia quotidie pertractentur, statutum tamen per hebdomadem tempus habeant. Discant autem ferventer et constanter: ne animos frangat amor otii et rerum inanium cura. Nihil solidæ instructioni magis obest, quam inquieta illa mentis curiositas aut potius levitas, quæ omnia obiter percurrit, et cum ex una disciplina paululum aliquid degustavit, ad aliam properat, mox iterum relinquendam.

Legant auctores non multos, sed optimos, et quæ in his sunt optima sedula lectione et meditatione digerant, mentemque nutriant vitali succo. Ad publicas prælectiones semper accedant præparati, et quæ audierunt postmodum mente retractent. Scriptioni assueti et semper calamo quasi armati, annotent quæ audierunt meliora, excerpantque

legendo. Omne demum tempus perire arbitrentur, quod non religionis exercitiis aut studiis impertiretur. Ita thesaurum sibi colligent eximium, ex quo aliquando tanquam Scribæ docti in regno cœlorum proferre poterunt nova et vetera (*Matth. XIII.* 52.)

Porro vires suas tentare quam maxime oportet in studiorum delectu, et videre, quid valeant humeri, quid ferre recusent. Plures sunt, quibus satis sit necessariis sedulo incumbere; magnum scilicet damnum est, etiam utilibus studere, necessariis neglectis.

**) Non decipiat candidatos spes compensandi in posterum studia, quæ hac juvenili ætate, qua nulla est ad discendum magis idonea, neglecta fuerint. Quippe magis semper invalescit laboris fastidium, quo mollius ipsi indulgetur; et experientia certum est nihil in sacris disciplinis proficere virum, qui animum studiis adjungere non consueverit juvenili ætate. Vix autem dici potest, quod fructus ex hac laboris consuetudine semel assumpta excrescant; quot sibi delicias præparet clericus, cum sanctissimis religionis doctrinis explere possit quotidie incitatam semel et erectam discendi cupiditatem; quanta exinde sacro ministerio concilietur reverentia, quantum præsidium adversus tentationes et salutis pericula, quæ animum vacuum et torpentem obruunt. Hoc igitur ante omnia animæ imprimant theologi, religionis scientiam clerico esse prorsus necessariam, et sicut sacrum, cui se addicere intendunt, ministerium aliis longe antecellit, ita et eos oportere aliis doctrina et cœlesti sapientia antecellere; atque si hac fuerint destituti ad eos pertinere illa Christi (*Ib. XV.*) *Cæcus si cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadunt*... Nunquam autem spem sibi faciant assequendæ veræ solidæque doctrinæ, si ad religionis studium accedant frigide et oscitanter, quasi aliud omnino agentes aliisque occupati curis, nec satis animo, et cogitatione complexi illius rei magnitudinem ad quam aspirant.

***) Sit in theologiæ candidato præter laboris patientiam, scientiæ desiderium, ingenium docile, veri rectique amans et tenax. Non exiguum in adolescentibus ingenuæ indolis indicium est, si professores suos non minus quam studia ament, eosque parentes esse non quidem corporum, sed mentium credant. Nam, ut optime observat Quintilianus, multum hæc pietas confert studio; ita enim et libenter audient, et dictis credent, et esse similes concupiscent. Nihil certe est juvenili hac æmulatione ad profectum utilius, si magistri non sint a spiritu Christi alieni, et ex eorum numero, qui, ut Cicero ait, quodvis malle videntur, quam se non ineptos. Qui sui ipsius amantes, quo ingenio minus valent, hoc se magis attollere et dilatare conantur, et quos alere deberent solido religionis cibo, hos inani fumo pascunt, ut eos, si non scientiæ, tamen suæ arrogantiæ, et ambitiosæ temeritatis hæredes relinquant. Exinde oriuntur juvenes illi, qui vana sui opinione inflati sibi ipsis arroganter blandiuntur, se solos eruditos ac sapientes putant, cæteros despiciunt et contemnunt... *Non est ista sapientia desursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica... Quæ autem desursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens* (*Jacobi III.* 15. 17.). Pulchre in hanc rem loquitur S. Bernardus (*Serm.* 36. *in Cantica.*). *Modus sciendi est, ut scias quo fine quæque nosse oporteat. Quo ordine, ut id prius, quod maturius ad salutem. Quo studio, ut id ardentius, quod vehementius ad amorem. Quo fine, ut non ad inanem gloriam et curiositatem aut aliquid simile, sed tantum ad ædificationem tuam vel proximi. Sunt namque qui scire volunt eo fine tantum ut sciant, et turpis curiositas est; et sunt qui scire volunt, ut sciantur ipsi, et turpis vanitas est; sunt item qui scire volunt, ut scientiam suam vendant, et turpis quæstus est. Sed sunt quoque qui scire volunt, ut ædifi-*

cent, et charitas est; et item, qui scire volunt, ut ædificentur et prudentia est. Horum omnium soli ultimi duo non inveniuntur in abusione scientiæ, quippe qui ad hoc volunt intelligere ut bene faciant....

****) Hoc itaque sicut in omni doctrinarum genere, sic quam maxime in theologiæ studio præcipuum est; ut animum accendat sincerus amor religionis. Hæc siquidem rectum studiorum finem ostendit, et eo magis vetat sancta profana mente sectari, cum etiam ad profana doceat sancte accedere. Frustra scilicet ad scientiam ingenio, labore, industria nitimur, nisi animum afferamus a vitiis et pravis affectibus vacuum, plenum autem Deo et virtutum amore... *Errat*, ait S. August. (*L. de agon. chr. c.* 13.), *quisquis putat veritatem se posse agnoscere cum adhuc nequiter vivat... in malevolam animam non introibit sapientia.* (*Sapient.* 14.). Ita enim arctissime connexa sunt studia virtutis et scientiæ, ut si fortassis sine virtute haberi possit umbra aliqua doctrinæ, ipsa doctrina, qualis ea in theologo esse debet, sana et sancta haberi profecto neutiquam possit. Demum, ne id prætermittamus, quod omnium primum est et præcipuum, meminerint tyrones in vanum se laborare, nisi totius operis Deum adhibeant ducem,.. *discant ubi sit prudentia, ubi sit virtus, ubi sit intellectus; ut simul sciant ubi sit longiturnitas vitæ et victus, ubi sit lumen oculorum et pax* (*Baruch. III.* 14.). Nullos imprimis hujus cœlestis doctrinæ fructus proferre poterit etiam fertile solum, ac multo labore subactum et excultum, nisi cœlesti rore perfundatur. Labori itaque adjungenda est oratio; his quasi pennis subnixi ad cœlestium veritatum cognitionem assurgemus ... *Siquis vestrum indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, et non improperat, et dabitur ei* (*Jacob. I.* 5.)

CAPUT IV.

BREVIS STUDII THEOLOGICI HISTORIA.

EPOCHA I.

Ab exordio generis humani usque ad Christum.

Theologiæ revelatæ historia cum ipso genere humano orditur; quæ Deo ipso institutore didicerunt primi parentes, et quæ postmodum Deus ad patriarchas locutus est, hæc in eorum qui Deum timebant, familiis sedulo conservabantur. Docendi munus vel cura juniores instruendi in iis, quæ ad Deum ejusque cultum pertinebant, illis tum incubuit, qui ad illud videbantur ab ipsa natura destinati. Neque postmodum, cum in reipublicæ formam coaluissent judaei, et lege scripta a Deo sibi tradita uterentur, immutatus est hic mos antiquus, ut qui ad familiam pertinerent, ad pietatem legisque observantiam in domo paterna formarentur. Aliud populi mores non ferebant, quia omnes agrorum gregumque cura detinebantur, nec tempus *otii supererat*, *quod ipsum Scholae* nomen exprimit.

Quamvis autem *κατηχησις* legis privata in hac etiam temporis periodo ad Patresfamilias pertineret, publica tamen debebatur sacerdotibus et prophetis. Scriptura saepius de filiis, seu discipulis prophetarum loquitur *(I. Regum Cap. X. XI. XIX.—III. Reg. XVIII. XX.* 35.—*IV. Reg. II. IV.* 38. *etc.*) Samuel primus creditur ejusmodi scholas prophetarum instituisse, ut pene collapsam avitam religionem

restitueret. Ex his usque ad tempora captivitatis plures exierunt viri potentes opere et sermone, qui ad justitiam erudierunt multos. Præter hoc extraordinarium dicendi munus, aliud erat ordinarium sacerdotibus in lege demandatum *(Deutoron. XVII. XXXIII. 8. 9. 10.)* Unde illud Malachiae: *labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent de ore ejus.*

Post captivitatem babylonicam synagogæ per omnes fere civitates erectæ sunt; in quibus per omne Sabbathum libri legis et prophetarum legebantur, addita interpretatione et exhortatione. Si judæis fides est, in sola urbe Jerosolymitana 480 synagogæ numerabantur. Præter synagogas, in quibus populus erudiebatur, scholæ institutæ erant, non Jerosolymis tantum, sed etiam in exteris locis, in quibus magistri cum discipulis conveniebant. Cum Apostolus Ephesi commoraretur, et per tres menses in synagoga disputans, et suadens de regno Dei multos experiretur sibi contradicentes, et maledicentes viam Domini coram multitudine, discedens ab eis segregavit discipulos, quotidie disputans in *schola Tyranni* cujusdam (*Actor. XIX.* 8. 9.).

Schola etiam simpliciter *domus* vocabatur. (Sic cum dicitur contentionem fuisse inter domum Schamai et domum Hillel, intelligendum est: inter ipsorum scholas). Subinde domus *subtilitatis* et *acuminis*, quia quæstiones legis ibi subtilius tractabantur; propterea judaei eum locum discutiendis rebus aptiorem praestantioremque habebant ipso templo. Paulo post reditum ex Babylonia novae inter judaeos sectae exortae sunt, non vivendi tantum ratione, sed et doctrina multum inter se discrepantes; quælibet autem scholas suas habuit, in quibus discipulos erudiebant, ac inter

eos doctiores habebantur. Plura hic de Phariseorum, Sadducaeorum, Essenorum origine, institutis et doctrina dici possent, si longiores esse liceret. Non inepte quidam Pharisaeos cum Stoicis, Sadducaeos cum Epicureis, Essenos cum Pytagorae discipulis compararunt. Illud in genere notandum est, judaeos imprimis post captivitatem in duas partes scissos fuisse, quarum una meditationi Scripturae se dabat; altera tota in eo erat, ut Scripturae aliquid assueret. Haec Traditiones non scriptas tanquam necessarias, et ipsa Scriptura perfectiores regulas observabat; unde Pharisaei et Esseni orti sunt. Haec distinctio inter Judaeos *Rabbinistas*, vel *Thalmudistas*, et *Textuales* aut *Scripturarios* adhuc hodie obtinet.

Patet ergo ante Christum multos inter-judaeos fuisse *theologos* seu viros, qui erudita legis et religionis revelatae cognitione pollebant. In libris novae legis vocantur scribae γραμματεῖς et legis periti νομοδιδάσκαλοι. Hi verbo scripto adhaerebant; cum alii, imprimis e Pharisaeorum secta, qui sapientes vocabantur (σοφοί), in suis lectionibus Traditiones urgebant. Alia adhuc erat doctorum species, *quos disquisitores* vocabant, quos judæi, quoniam allegorias et subtiliores expositiones sectabantur, ut expositores acutissimos, et prufundissimæ perspicacitatis venerabantur. Hos omnes enumerat Apostolus (*I. Cor. I.* 20.)... *ubi sapiens, ubi scriba, ubi conquisitor hujus saeculi?*

EPOCHA II.

A Christo usque ad sæculum XI.

Christus cum prædicationis munus impleret, non tantum publice populum docuit, sed et apostolos sibi elegit et discipulos, quos in mysteriis regni Dei erudivit et quibus ipse dixit: *(Joan. XIII. 13.) Vos vocatis me, magister et Domine, et bene dicitis, sum etenim*... neque voluit ut ejus discipuli, et qui post eos docendi munus in Ecclesia susciperent, *magistri*, aut *rabbi* vocarentur; ut scirent, unum esse magistrum nostrum Jesum Christum. Et vere quidem, quia non decet religionis doctorem aliud scire, quam Jesum crucifixum, aut aliam quam Jesu Christi proponere doctrinam, aut sibi et non Christo formare discipulos. Hunc scilicet finem Christus sibi proposuit, cum magisterium publicum in Ecclesia instituit... *dedit quosdam... pastores et doctores... in ædificationem corporis Christi (I. Cor.* 1. 20.*)*. Porro docendi officium in Ecclesia perdurare nunquam potuisset, nisi præter instructionem publicam et omnibus communem, viri idonei ad opus ministerii instituti fuissent. Igitur et apostoli suos habuerunt discipulos, quos ipsi et exemplis suis et doctrinis erudierunt; hortantes eos, ut quæ audierunt ab ipsis per multos testes, hæc commendarent fidelibus hominibus, qui idonei essent et alios docere *(Ephes. IV.)*. Apostolorum exemplum secuti sunt, qui post illos Ecclesiam regebant episcopi; hi siquidem non plebis tantum curam gerebant; sed et juniores clericos in domo sua nutriebant, et singolari cura in-

struebant tanquam filios. Sic Athanasius S. Alexandri, S. Joan. Chrisostomus S. Meletii, S. Cyrillus Alex. patrui sui Theophili discipuli fuerunt. Notum est, quot ex S. August. et S. Fulgentii schola prodierint episcopi doctrina non minus, quam sanctitate conspicui.

Attamen jam primis Ecclesiæ sæculis in magnis quibusdam urbibus scholæ pro erudiendis catechumenis erectæ leguntur, quibus non raro viri præerant tum divinis, tùm humanis scientiis egregie exculti. His, cum sæpius in viros ex gentilibus inciderent, ingenio et doctrina expolitos, necesse fuit, ut eruditam religionis doctrinam exponerent, et humanarum etiam scientiarum subsidio uterentur. Quod genus eruditionis, quam illud fuerit antiquis patribus familiare, ex eorum libris satis dignoscitur. Celeberrima primis sæculis erat schola Alexandrina, non docentium tantum, sed et discipulorum fama. S. Hieronym. ejus institutionem a S. Marco repetet; quamvis historia ecclesiastica ante S. Pantenum nullum, qui illi præfuerit, commemoret. Panteno successit S. Clemens Alexand., cujus præclara supersunt opera. Clementis discipulus et successor Origenes fuit, inter omnes veteris Ecclesiæ doctores ingenio et doctrina facile princeps; cujus schola sanctorum ac martyrum seminarium dicebatur.

Diffiteri tamen non possumus, paucos eo tempore etiam inter Ecclesiæ pastores fuisse, qui profanis scientiis animum applicuerint; et si qui reperiuntur in ejusmodi disciplinis versatissimi, eas plerumque sibi compararunt, antequam ad christianam religionem accesserint. In iis etiam, quæ ad religionem pertinebant, nullam aliam discendi methodum re-

perimus, quam diligens Scripturæ et Traditonis studium. Quamvis si ad artem illam, quæ veræ philosophiæ propria est, attendimus; ut scilicet in rerum tractatione ad prima principia ascendentes, recto deinde ordine conclusiones deducamus et viam recludamus effugia quærentibus, in ea profecto neminem reperiemus iis, quos Ecclesia ut patres suos et doctores veneratur, magis exercitatum. Quis ingenii sublimitate, quis disputationis subtilitate cum S. Augustino comparari potest? Qui hunc patrem, ut bene observat Fleurius, non admiratur, nihil ejus laudibus detrahit; sed sibi ipsi nocet, dum prodit se veram scientiam nescire. Jam vero si ad patres græcos transeamus, quis in philosophando subtilior, solidiorque S. Basilio, S. Athanasio, S. Gregorio Nyss.? Hæc autem exactæ dialecticæ ad sacras scientias applicatio tam parum tunc temporis displicuit, ut S. Gregorius Nazianz. primus inter patres theologi nomen obtinuerit, quod doctrinam de Deo et imprimis de Verbi divinitate nemo melius intellexisse, et propugnasse videretur.

Antequam hanc studii theologici epocham absolvamus, quædam de studiis monasticis dicenda sunt, quæ hoc præcipue tempore maxime floruerunt: quod non absque singulari divinæ providentiæ dispositione factum est, quæ in iis temporum angustiis hoc sacris scientiis perfugium paraverat. Jam sæculo V.° plures in occidente monachorum familiæ erant, quæ cum pietatis exercitiis non exiguam conjungebant sacrarum litterarum culturam. Tales in urbe Massiliensi instituit Cassianus; tale fuit Lerinense cœnobium, jam anno 410 conditum, quod non parum illustravit Vincentius *Lerinensis*, dictus auctor egre-

gii operis, quod anno 432 sub nomine Commonitorii edidit. Sæculo VII.° instituta monastica cum religione christiana in Anglia propagata sunt, et vix dici potest quanta ex iis pullulaverit sanctorum, doctorumque virorum seges. Inter omnes eminet venerabilis Beda anno 735 mortuus, cujus insignia in religionem et rem litterariam merita nulla hucusque delevit dies. Multis ille ad divinas scientias dux et magister fuit, multum et exemplo et scriptis suis studiorum ardorem in religiosis domibus accendit. Ferunt ab eo excultum fuisse celebrem Alcuinum, quem ex Anglia accersivit Carolus M., ut eum in litterarum restauratione socium, et adjutorem adhiberet. Ab eo tempore novum videbatur divinis scientiis sidus exoriri, heu! nimis cito extinctum. Vigebant tamen per aliquod tempus monasticæ et cathedrales scholæ opera Caroli Magni per Galliam et Germaniam institutæ. Non parum eodem sæculo religionis studium promovit *S. Winfridus*, seu *Bonifacius*, qui primum in Anglia sub celebri Wimberto abbate omnibus, quæ eo tempore ad eruditionem pertinebant, disciplinis eruditus, atque ob singularem in scientiis profectum ad docendi munus assumptus est; postea cum vehementi animas lucrandi zelo arderet, in Germaniam venit, ubi ad Moguntinam sedem evectus præcipuas in illud curas convertit, ut idonei Ecclesiæ ministri formarentur, quæ imprimis causa eum impulit ut Fuldense monasterium conderet, ex quo postmodum tot viri prodierunt scientia non minus quam sanctitate insignes.

Præcipuum hujus scholæ decus sæculo IX.° fuit Rabanus Maurus; ejus discipulus Walafridus Strabo, postmodum Augiæ divitis abbas inter præcipuos ævi

illius scriptores numeratur. Rabanus vero ob singularem virtutis, et doctrinæ famam Ecclesiæ Moguntinæ præpositus est. Is in opere, quod de institutione clericorum scripsit, totam, quæ tunc erat, studiorum formam exposuit *(L. III. c. XVIII. et seq.)*. Scientiarum cursus septem, uti vocabantur, liberales artes complectebatur; quæ iterum in duas classes divisæ sic dictum *trivium* et *quatrivium* efficiebant. *Trivium Grammatica, Rethorica*, et *Dialectica* constabat. Ad *quatrivium Musica, Aritmetica, Geometria et Astronomia* pertinebant; qui utrumque trivium scilicet et quatrivium complecti ingenio poterant, in omnium admiratione erant, et septem artium magistri vocabantur. Cum autem religionis scientia omnium tunc disciplinarum quasi regina haberetur, reliquarum autem utilitas ex eo tantum, quem cum religione haberent, nexu æstimaretur; non immerito dicitur, jam tunc encyclopœdiam theologicam extitisse.

EPOCHA III.

A sæculo XI. usque ad saeculum XV.

Jam saeculo VIII. Joannes Damascenus in Oriente systema aliquod totius doctrinae christianae exposuit in libris IV. de ortodoxa fide. Verum nullos in Ecclesia saltem latina imitatores tunc habuit. Religionis veritates in unum corpus collectas dialectice et ad scholae peripateticae formam exactas primi saeculo XI. in Occidente tradiderunt Lanfrancus, ejusque discipulus Anselmus, magistri sui primus in regimine abbatiae Beccensis, tum in archiepiscopatu Cantuariensi successor. Hic imprimis systematicae

theologiae parens habetur. Mox alii secuti sunt, ut Hugo a S. Victore, Hildebertus archiepiscopus Turonensis, Robertus Pullus, Otto Frisingensis episcopus, qui dialecticam et aristotelicam philosophiam ex Parisiensi schola in Germaniam intulit. Ita nova in theologiam methodus invecta est, quae ab initio nihil habuit, quod reprehendi posset.

Verum cum jam scholæ publicæ et magistrorum et discentium æmulationi paterent, et exinde inclarescendi desiderium vehementer accenderetur, mox fines a patribus positos transilierunt inquieta et disputationibus innutrita ingenia. Vixit hoc tempore Abaelardus, multis et ingenii et animi aberrationibus famosus, vir acutus et natura perspicax, ac litterarum humaniorum studio excultus; sed famæ magis quam veritatis sectator, sui ipsius putidus jactator, et disputator ventosissimus. Ab hoc tempore, ut Trithemius ait *(L. de scriptorib. ecclesiast.)*, *philosophia saecularis sacram theologiam sua curiositate inutili fœdare cœpit*... Verum omnes qui se hucusque in hoc studiorum genere exercuerunt, multum nominis et eruditionis fama superavit Petrus Lombardus episcopus Parisiensis, qui alter a S. Anselmo scholasticæ theologiæ parens dicitur. Hic totam religionis doctrinam in IV. libros, qui Sententiarum inscribuntur, digerere conatus est, unde Magistri Sententiarum nomen accepit. Quod opus quamvis indigestum, summo cum applausu exceperunt, et infinitis fere commentariis illustrarunt theologi, atque tanquam corpus theologiæ perfectissimum, publicis prælectionibus adhibuerunt. Nunc major in dies inanium quæstionum turma in theologiam qua data porta irruit. Institutæ sæculo XIII. Universitates

novum studiis decus contulerunt; et cum eodem sæculo a Roberto de Sorbona Parisiis domus Sorbonica erecta fuit, mirum est, quantam in universitate Parisiensi celebritatem consecuta sit facultas theologica. Quidquid contra novam methodum jam XII sæculo S. Bernardus, Wilhelmus a S. Victore, aliique scripserint, nihil tamen potuit ardorem cohibere nova hac arte inclarescendi. Parisiis sæculo XIII. docuerunt, qui adhuc inter scholasticos celebratissimi sunt, Alexander Hales Franciscanus *doctor irrefragabilis* dictus, Albertus ex S. Dominici familia, qui *Magni* nomen accepit, S. Thomas Aquinas Alberti discipulus, *doctor angelicus*, Joan. Duns Scotus ex S. Francisci ordine, *doctor subtilis*, S. Bonaventura ejusdem ordinis, *doctor seraphicus*. Unus præ cæteris S. Thomas concinne et ordinate sacram hanc scientiam tractavit; ejus summa thologica in tres partes distributa est, eo ordine et rerum contextu, ea philosophandi sobrietate simul et perspicacitate, ut ratio revelationi ubique famuletur. Quare omisso Sententiarum magistro, qui multa confuse et perturbate tractat, theologi pene omnes rationem et methodum S. Thomæ secuti sunt. Cum paulo post Scotus novas opiniones S. Thomæ doctrinæ opponeret, natæ sunt scholæ *Thomistarum* et *Scotistarum*.

Tertiam instituit Ægidius Colonna Augustinianus, pro sæculi illius more *doctor fundatissimus* appellatus. Sæculo XIV Vilhelmus Occam minorita a Scoti, quem magistrum habuerat, sententia discessit, et scholæ *Nominalium* initium dedit. Ne et ipsi honoris titulus deesset, *doctor singularis* vel *venerabilis inceptor* vocatus est. Accessit demum his scholasticorum sectis quinta *Recentiorum* dicta, qui cum in

nullius magistri verba jurandum esse dicerent, systema *eclecticum* constituerunt.

EPOCHA IV.

A sæculo XV. usque ad nostra tempora.

Quantacumque fuerit eorum, qui hoc scholasticæ theologiæ studium ingressi sunt, celebritas; nunquam tamen defuerunt viri maturioris ingenii et positivæ, uti vocatur, theologiæ cultores, qui scholasticas tricas, et artis, non philosophicæ, sed sophisticæ aberrationes damnarunt. Jam vidimus quænam fuerit S. Bernardi et aliorum quorumdam ipsius ætatis doctorum sententia. His merito adjungimus Joannem Salisburiensem, qui postmodum episcopus Carnotensis factus est; et Petrum Blesensem anno 1200 mortuum. Nec defuerunt deinceps, qui illam rem aut querimoniis, aut risu dignam habuerunt, ut Nicolaus Clemangis I. de stud. theologico, Joan. Gersonius universitatis Parisiensis cancellarius, ambo sæculi XV. scriptores, Laurentius Valla et Rodolphus Agricola, eodem sæculo bonæ latinitatis et humaniorum litterarum cultores eximii. Sæculo XIII. Gregorius IX. ad Parisienses doctores gravissimam direxit epistolam; qua ipsos jubet ad veterem methodum redire; idem a Joanne XXII. sæculo XIV. factum legitur. Sæculum decimum quintum doctorum et litteratorum hominum feracissimum fuit. Capta anno 1453 Constantinopoli, litterae ex nova Roma in antiquam remigrarunt; magnus doctissimorum virorum numerus ex Græcia profugus linguarum et veteris litteraturæ studium per Europam propagavit. Illuxit tunc Occidenti post longas tenebras aurora

renascentis diei; mentes ad meliorem eruditionem excitatæ, veræ philosophiæ, scripturæ sacræ, et patrum studium impensius colere cœperunt, ac theologiam a pseudo-scholasticæ sordibus abstergere. Non tamen ita estingui subito potuit insatiabilis rixandi libido, ut non hoc adhuc tempore turbas in Gallia excitaverit; quasi voluisset novo experimento probare, quantum ad commovendos turbandosque animos valeat. Celebre est, quod inter Nominales et Realistas sub Ludovico XI in Gallia exarsit acerrimum bellum, in quo diu et pertinaciter et ancipiti fortuna pugnatum est.

Interea latius semper sese diffudit bonarum artium cultura, et vitiosæ subtilitatis, ac corruptæ ac incultæ dictionis contemptus. Hæc læta fuerunt sæculi XVI initia, quæ spem faciebant integræ restaurationis studiorum; nisi gravissima religionis dissidia animos in nova odia conjecissent, ex quibus ingens orta est rerum omnium tum sacrarum tum profanarum perturbatio. Non possum igitur satis mirari, quod protestantes velint suam reformationem ut integratae theologiæ epocham statuere. Ita scilicet etiam bona ingenia excæcat partium studium! Quis nescit novam studiorum rationem, et solidioris doctrinæ gustum ante Lutheri ab avita religione defectionem ubique fuisse diffusum; atque in Italia potissimum, ubi Romanorum Pontificum, et Mediceæ domus in litteratos munificentia magnum sacris et profanis scientiis incrementum dedit? Florebant tunc non minus suo in scholasticos odio, quam litterarum studio celebres viri *Reuchlinus*, *Erasmus*, *Nazolius*, *Ludovicus Vives*, aliique pene multi inter catholicos. Quid et ornatissima inter novatores ingenia, ut *Me-*

lanchthon, *Ulricus de Hutten*, et, si vis, *Lutherus* et *Calvinus* in catholicorum scholis enutriti, quidquid doctrina et eruditione valebant, hoc non a nova Ecclesia acceperunt, sed in eam intulerunt. Porro concilium Trid. sicut in reformandis aliis abusibus omnem operam posuit, sic etiam catholicos theologos ad solidiorem sacratioremque theologiæ tractationem non parum excitavit. Inter concilii hujus patres sedit *Melchior Canus* Cannariensis episcopus, cujus est egregium opus de locis Theologicis, non minus dictionis puritate et perspicuitate, quam rerum varietate et gravitate commendandum. Magnam igitur theologia ex generali litterarum restauratione utilitatem cepit; ab hac epocha nobiliorem quamdam formam induit, facta paulatim conversione scholasticæ in dogmaticam. Impossibile esset theologorum, qui ultima hæc sæcula illustrarunt, indicem texere. Nota sunt celeberrima *Bellarmini*, magni *Petavii*, *Natalis Alexandri*, *Tournelii*, etc. etc. nomina. Magna quoque recentiorum theologorum, qui nova methodo, atque ad genium hujus temporis accomodatius scripserunt in hanc rem merita. Inter alios nominare sufficiat *Stephanum Wiest*, cujus opus theologicum majus multiplici eruditione confertum, multam et variam materiarum messem offert legentibus.

ADNOTATIONES

(1) Pag. 8. Theologia tum *polemica* tum *irenica* in Ecclesia una cum hæresibus nata est; utrumque enim a magistro suo illa didicit, et nulli parcere errori, qui contra fidem se extolleret, et errantibus non irasci, sed, ut ad ovile, unde exierunt, redirent, omnibus modis efficere. Igitur nullo non tempore aberrantium saluti omnem curam et sollicitudinem intendit, cogitans semper cogitationes pacis et non afflictionis (*Jerem. XXIX.* 11.), monens cum lacrymis et obtestans omnes atque commendans Deo et verbo gratiæ ipsius, qui potens est ædificare, et dare hæreditatem in sanctificatis omnibus (*Actor. XX.* 31, 32.). Multa bujus rei exempla historia ecclesiastica suppeditat. Insigne est illud, quod S. August. et cum eo africani Præsules egerunt in causa Donatistarum (*Fleury hist. Eccl. lib. XXII.*). Ex quo græci ab Ecclesia latina scissi sunt, omnia conciliationis media tentarunt Rom. Pontifices, ut utramque Ecclesiam pacis vinculo iterum colligarent. Pax primum constituta est sub Gregor. X in concil. Lugdun. II anno 1274, tum in Florentino sub Eugenio IV anno 1438; sed mox iterum abrupta.

A tempore, quo Protestantes patrum suorum fidem deseruerunt varia quoque inita sunt concilia irenica, sed irrito plerumque conatu. Celeberrima sunt ea, quæ inter illustriss. *Bossuetium et Leibnitzium* et abbatem *Molanum* tractata legimus, et quæ diligentissime et cum magna veritatis luce exposita sunt in novissimo opere:

Friedens-Benehmen zwischen Bossuet, Leibnitz und Molan.	*Trattato di pace tra Bossuet, Leibnitz e Molan.*

Neque ignota sunt, quæ recentius tum a catholicis tum ab acatholicis in hanc matheriam scripta fuerunt. Imprimis legi merentur, quæ ingenue æque ac ingeniose dixit vir protestanticus in notissimo opere.

Theoduls-Gastmahl	*Convito di Teodulo.*
Vide etiam	
Felder Litteratur-Zeit 1812. 2ter. Band. S. 56.	*Gazzetta di Letteratura di Felder* 1812 *Vol.* 2. *Pag.* 56.

An ergo nulla futuræ aliquando conciliationis spes superest? Respondemus, nostrum non esse nosse tempora, vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate (*Actor. I.* 7.). Spem nunquam abjecit Ecclesia, nec abjiciet unquam; verum longe quoque a se repellit perfida eorum consilia, qui putant, aut dogmatum commutationem fieri posse, aut in unam Ecclesiam consociationem, manente in fidei articulis dissensione; hoc enim non veritatis vinculum esset, sed erroris consortium. Ecclesia catholica filios sibi ablatos luget, et reddi sibi cum lacrymis flagitat, sed vivos et integros in fide, non quasi dissectos in partes. Ita quippe veram se fidelium matrem probat, ut quicumque rem sincera mente considerat, non possit non cum Salomone exclamare (*III. Reg. III.* 27.) „*date huic infantem vivum,... hæc est enim mater ejus.*

Notatu digna sunt, quæ doctiss. abbas de *Lokkum*, cum de reunione ageret cum *Bossuetio*, cum aliis protestantibus theologis inter regulas statuit in hoc tam difficili negotio observanda; regula II. a... *Non est licitum, ut ad hanc* (*unionem*) *obtinendam ulla prorsus veritas negetur, ejusque investigatio negligatur; pacem et veritatem diligite*, (Zach. VIII. 19.) *ait Dominus omnipotens.*

Ad studia irenica imprimis pertinent perspicuæ illæ et accuratæ fidei catholicæ expositiones, quas viri doctis-

simi ad conciliandos veritati animos ediderunt. Persuasum illis erat, non posse hominem christianum a religione catholica alienum esse, si eam, qualis est, puram, nullisque humanis opinionibus contaminatam intueatur; necessario enim propria sua luce oculos perstringit, quamprimum dejectæ sunt nebulæ, quibus eam circumfundere nullo non tempore satagebant hæretici.

Es ist unläugbare (spricht der Verfasser des Friedens-Benehmens) selbst von gelehrten Protestanten verbürgte Thatsache, dass die Eigenheit der Katholischen Religionstheorie von ihren Gegnern verkannt, und mit irrigen Zügen dargestellt wurde. Eine Thatsache die sich bis auf den Ursprung der Reformation zurück datirt, und noch heut zu Tage zum mächtigsten Bollwerke der Trennung dient.	*Ella è una cosa innegabile, (dice l' Autore del Trattato di Pace) dagli stessi dotti Protestanti garantita, che la proprietà della teoria della Religione cattolica non fu conosciuta dai di lei avversarj, e che venne rappresentata con falsi tratti. Una cosa di fatto, che ebbe la sua origine al principio della Riforma, e che tuttodì serve di potentissimo motivo di separazione.*

Optime in hac re de Ecclesia et religione meriti sunt, *Francisc. Veronius*, et *Heinricus Holden* doctor Sorbonicus. Hic analysin fidei edidit, ille regulam fidei; quæ opuscula non ex mole, sed ex argumenti gravitate et concinna solidaque rerum tractatione æstimanda sunt. Verum omnes superat illustriss. *Meldensium* episcopus in sua fidei catholicæ expositione (exposition de la doctrine de l'eglise catholique), quod opus, mox ut lucem aspexit, summo omnium catholicorum applausu receptum est, multosque dissidentes ad ecclesiæ catholicæ gremium reduxit.

(2) Pag. 13. — Hodie mos est theologis, hanc prolegomenorum partem *Encyclopædiæ* tertiam, *Methodologiæ* nomine insignire. Meum non est quidquam eorum reprehendere, quæ video doctissimorum virorum exemplo pro-

bata. Verum cum brevia admodum sint præcepta nostra, et ad usum tyronum conscripta, impetrare a me non potui, ut parvis ejusmodi elementis, quæ exiguam tantum disciplinæ theologicæ partem efficiunt, tam splendida et magnifica nomina adscriberem.

(5) Pag. 14.—De Ss. patrum auctoritate, ac insignibus in religionem divinasque scientias meritis ex professo dicendum erit, cum de regula fidei, seu de fontibus, agemus, ex quibus veræ revelationis christianæ dogmata eruenda sunt. Interim, ut alumni nostri a primo statim theologiæ ingressu sciant, quid existimare de Patribus Ecclesiæ debeant, et quam amplos sibi ex eorum lectione fructus colligere possint, testimonium hic addimus illustriss. *Bossuetii*, et patribus, et tanto patrum defensore dignum. » Quiconque veut devenir un habile théologien, et un solide interprète, qu'il lise et relise les Pères. S'il trouve dans les modernes quelquefois plus de minuties, il trouvera très-souvent dans un seul livre des Pères plus de principes, plus de cette première sève du christianisme, que dans beaucoup de volumes des interprètes nouveaux, et la substance, qu'il y sucera des anciennes traditions, le récompensera très-abondamment de tout le temps, qu'il aura donné à cette lecture. Que s'il s'ennuie de trouver des choses, qui pour être moins accommodées à nos coutumes, et aux erreurs, que nous connaissons, peuvent paroître inutiles; qu'il se souvienne, que dans le temps des Pères elles ont eu leur effet, et qu'elles produisent encore un fruit infini dans ceux, qui les étudient; parce qu'après tout, ces grands hommes sont nourris de ce froment des élus, de cette pure substance de la religion; et que pleins de cet esprit primitif, qu'ils ont reçu de plus près, et avec plus d'abondance à la source même, souvent ce qui leur échappe, et qui sort naturellement de leur plénitude, est plus nourrissant, que ce qui a été médité depuis «. Défense de la tradition, et des Ss. Pères liv. IV. ch. 18.

In eben diesem Geiste schreibt St. D. Brenner in seiner Darstellung der Offenbarung. II. Theil, S. 129. » Der Einwurf, dass das Christenthum in den Zeiten der Väter von seiner Reinheit, und ursprünglichen Simplizität verloren habe, kann nur von solchen gemacht werden, welche die Schriften der Väter nicht kennen; denn sie enthalten nichts anders, als das Evangelium im würdigsten Style, und die heiligen Ueberlieferungen für die fromme Nachwelt niedergeschrieben, die Lehren des Herrn in einer das Herz ergreifenden Darstellung, die lieblichen Blüten des keimenden Christenthums in duftenden Entfaltungen, die hohen Wahreiten der Religion, mit den stärcksten Beweissen gegen die Angriffe ihrer Feinde umgeben. Es wehet in ihnen noch der alte Geist des Christenthums, herrschet derselbe Glaube, lodert dieselbe heilige Liebe.

In questo spirito appunto parla il Sig. D. Brenner nella sua dimostrazione della Rivelazione, Tom. II. Pag. 129. » L'obbiezione, che il Cristianesimo nei tempi dei Padri abbia perduta della sua purità, ed originaria semplicità, può venir fatta solo da quelli, che non conoscono gli scritti dei Padri; perchè essi non contengono altro che il Vangelo scritto in uno stile più degno, le sante tradizioni per i posteri devoti, le dottrine del Signore in una maniera che tocca il cuore, gli amabili fiori della nascente cristianità nel loro aromatico sviluppo, le sublimi verità della Religione adorne delle più forti prove contro gli assolti de' suoi nemici. In essi regna l'antico spirito del Cristianesimo, vige la stessa fede, arde il medesimo santo amore.

(4) Pag. 16.—Forsitan nimium tribuerunt Patres nostri latini sermonis stud' ', forsitan nimium neglexerunt patrium. Verum an nunquam sciet sæculum hoc, quod omnium se sapientissimum putat, inter præscriptos a sana ratione limites consistere? Quis æquus rerum æstimator ferre potest illum, qui passim in scholas irrepsit, latinitatis neglectum, vix non dicerem contemptum? Nihil certe vetaret, eandem patriæ linguæ ac latinæ adhibere culturam, sed vincit apud

tem impietatis fautores reperiunt, aut certe a catholicorum sacris aversos, summis laudibus extollunt; facta adulterant, textus corrumpunt, falsasque rerum imagines oculis objiciunt, non quod verum est sectantes, sed quod partibus suis opitulatur.

Atque utinam omnes, qui ex nostris hanc materiam tractarunt, illos scopulos cautius evitassent, in quos his imprimis temporibus levioris ingenii homines tam facile impingunt! Res est non exigui laboris et difficultatis historiam religionis etiam in compendio scribere; scire quid jam dicendum sit, quid resecandum, quid copiosius dicendum, quid leviter attingendum; nullo partium studio abripi, et in tanta opinionum diversitate media semper, qua verum invenitur, via incedere; antiquis non superstitiose inhærere, nec nova ambitiose sectari, sed temperare sibi ab inquieto sese in aspectum proferendi desiderio; zelo tuendæ religionis sanctissimo flagrare; sed non imperito magis nocere quam prodesse. Deinde omnia ita digerere, ut justa sit partium omnium proportio, nec corpus exsurgat inæquali membrorum mensura difforme, cum multa manca sint, aut nimis exilia, alia ultra modum protrahantur, ubi scilicet præsens est auctori rerum copia. Qui ad hæc bene attenderit, facile ipse poterit de recentiorum quorumdam operum merito judicare.

Qui uberiorem rerum ecclesiasticarum notitiam desiderant, legant doctiss. *Fleurii* historiam ecclesiasticam, cujus latina versio in Germania prodiit; *Natalem Alexan.*, *Hyacinthi Amati* de *Graveson* doctoris Parisiensis historiam latine conscriptam, et jam pluries in Germania editam; aut eam, quam illust. D. *Godeau*, episcopus Venciensis, a mundo condito usque ad finem sæculi noni deduxit. Vide *Scrhoeckhii* historiam religionis in usus catholicorum reformatam præparat. cap. VII. § X.

(7) Pag. 17.—Ars critica a *Mabillonio* (*de stud. monast.* c. *XIII.*) definitur, « scientia conjecturalis docens

modum recte judicandi de quibusdam operibus præsertim auctorum eorumque scriptis ». In sensu latiori est scientia bene judicandi de factis historicis, de auctoribus, eorumque scriptis. Vix dici potest, quantam utilitatem in studio rerum ecclesiasticarum afferat, si sana sit et moderata, id est, æque remota a simplici credulitate, et insolenti in judicando temeritate. Sicut religio christiana, quæ ex ipso veritatis fonte profluxit, non indiget præstigiatorum artibus, ut sustentetur ... *Numquid Deus indiget mendacio vestro, ut pro illo loquamini dolos?* (*Job. XIII.* 7.); sic etiam hominum illorum temeritatem reprobat, qui eruditionis famam ambientes, in omnia irruunt impio conatu, et ex levissimis conjecturis evertere moliuntur, quæ totius antiquitatis testimonio roborata sunt. Quoniam in hanc materiam longius excurrere non licet; unicum *Ludovici Muratorii* locum ad instructionem candidatorum adjicimus. Post artis criticæ commendationem addit... *Esse potest et sæpe est criticæ alioquin laudabilis atque utilissimæ artis perversus usus; et quemadmodum medicina, eloquentia, dialectica, atque aliæ artes Dei immortalis munere hominibus datæ, nocere interdum solent, non sua, sed abutentis culpa; ita hominum vitio veritati nonnunquam officit critica, quamquam in ipsius veritatis præsidium excogitata. Et sane, dum litterarum studiosus laxatis habenis ad inquisitionem veri se confert, nullumque ambitioso ingenio limitem præscribit; quid mirum, quod tot et pertinaces hæreses atque errores sobolescant, latiusque serpant in dies?*

(8) Pag. 20.—Nunquam hic consentientes habebimus minutos nostros philosophiæ et rationis humanæ jactatores, quos commiseratione potius quam confutatione dignos censemus: verum quia vana sua et superba ostentatione facillime juniores animos inflant, et ad defectionem pelliciunt, nullam putamus prætermittendam esse occasionem qua muniri possint incautæ mentes contra seductorum præstigia. Quæ ergo diximus de rationis imbecillitate, et quod nunc,

nisi Deo subdatur, pravis animi cupiditatibus serviat, hoc duorum doctissimorum virorum testimonio comprobabimus.

Primum est illustriss. *Huetii*, qui in quæstionibus *Alnetanis* integrum librum conscripsit de concordia rationis et fidei, ubi materiam hanc in omnem partem versat, cum vi ingenii et subtilitate maxima, et mira sententiarum ac verborum varietate. Ita autem ait in antecessione (*N. II. 5. et N. III.*). « *Nunc statuere nobis propositum est, ad utrius (rationis an fidei) rectionem applicare nos satius sit; utra censenda dignior imperio. An ratio? quid si anceps est et fallax: si hebes? si tenebricosa? quid si temere vagatur et errat? eine vero trademus regendam fidem, quæ nisi firma sit et constans, jam fides non est? an cæca oculatam ducet? probabitque id tandem ipsa ratio, si modo æqua est, uti haberi vult? Agnoscat ipsa se se, suæque sibi imbecillitatis conscia, felicitatem ac æternam salutem nobis conciliare se non posse speret, per quam ne veritatis quidem compotes esse possumus* ». Et iterum:... *Primum adducenda in notitiam sui ratio est, suæque imbecillitatis et obscuritatis coarguenda. Jam inde enim se tenebris undique obseptam agnoscens, iisque expedire se satagens, nec aliunde beneficium hoc expectans quam a fide, in ejus demum ditionem se permittet.*

Secundum ex *Muratorii* insigni opere, de ingeniorum moderatione in religionis negotio desumimus (*Lib. I. c. 6.*) ... *Cum corrupta hominum voluntas plerumque feratur in apparentia bona, quæ mala profecto sunt, quotiescunque animum a vero bono avocant, et arcent, hinc ipsemet intellectus in servitutem, miserrimamque conditionem devolvitur, et erroribus innumeris subest. Ruit voluntas in corporeas voluptates .... illam occupat aut gloriæ appetitus, ejusque soboles novitatis ardor, aut aliæ cupiditates hujusmodi ... ita imperio delirantis, et in varios affectus dissipatæ voluntatis abreptus intellectus delirare et ipse cogitur.*

(9) Pag. 24. — Cum de scholastica theologia agitur,

multa temere et confuse proferuntur; multi criminantur quod ignorant; hærerent enim, nec certi aliquid respondere possent, si, quid demum illa tam exitialis disciplina sit, ab ipsis quæreretur; iis non absimiles, qui olim cum in Galliis res publicæ turbarentur, cœco furore hominum quoddam genus insecuti sunt, quod *aristocraticum* vocabant. Cum autem, quid hoc nomine intelligerent, quærebatur, primum hæsitare, tum audacter asserere, se optime scire, aristocraticum hominem eum esse — quem fune, ferro, igne, rota, aut alio quocumque supplicii genere enecare oporteret —. Multum igitur a vero aberraret, qui de scholasticis ex recentiorum quorumdam cavillationibus et calumniis judicaret.

La théologie scholastique a-t-elle été aussi pernicieuse, qu' on le prétend? dit le célèbre abbé *Bergier* (*Traité de la vraie rélig. tome XI. ch. IX. art. V.* § 19.). *C'étoit le premier effort de la raison, pour sortir de la barbarie... Elle a été nécessaire, pour nous mettre en état de marcher avec plus de sûreté, pour écrire avec plus d'ordre, que les anciens, pour nous donner une logique plus ferme, que la leur. Si nos adversaires la connaissoient mieux, ils ne raisonneroient pas si mal.* Sed ad confundendos novæ eruditionis homunciones solum illustr. *Bossuetii* testimonium sufficeret; quod in præfatione attulimus.

Non displiceret mihi doctiss. *Fleury* sententia, qui theologiam scholasticam obscuris, uti vocantur, sæculis natam, cum ædificiorum structura, aliisque illorum temporum operibus comparat; fateor enim certum quovis tempore regnare gustum in omnia operum genera diffusum; multa etiam constructa fuisse illa ætate ædificia ab elegantissima græcæ architecturæ forma prorsus aliena, plena ridiculis et parvis ornamentis. Verum id quoque prætermittendum non fuisset, superesse adhuc plura summæ artis et fortissimæ mentis opera, ex gothicis illis, ut dicunt, temporibus, quæ, ut doct. *Fleury* verbis utar, nemo architectorum hodie imitari voluerit! Stant adhuc et in nu-

bes caput extollunt immensæ magnitudinis ædificia, non tantum partium infinita varietate, et expolita elegantia admiranda, sed etiam ea, quæ ex totius operis summa exsurgit, magnifica majestate, atque nullo sæculorum lapsu labefactata firmitate. Sic mihi videntur inter temporum illorum theologos veluti ecclesiarum cathedralium turres eminere viri quidam, quorum altitudinem ætatis nostræ homunculi ne aspicere quidem possunt, quin turbato visu in vertiginem agantur.

Die armen Skolastiker, sagt Semler (*Historische Einleitung zu Baumgartens Glaubensl*): „haben sich gar zu sehr müssen verachten lassen, oft von Leuten, die sie nicht zum abschreiben hätten brauchen können.

Woher kommt es doch, dass, wenn man an alte, ehrwurdige Gebäude, die sich noch aus den gothischen Zeiten herschreiben, ein neues Stüch anbauet, dieses, nachdem es eine Zeitlang schön übertüncht dagestanden, wieder zusamenfalle, ohne dass Jenes von seiner Festigkeit, und seinem majestätischen Ansehen etwas verliere? Finden wir nicht hier ein treffendes Bild unserer Zeiten? Jch bleibe bei dem Grundsatze des Herrn Fleurys. Wie man bauet, so rassoniret man; so geschickt man ist, eine materielle Kirche zu bauen, in der man, wenn sie fertig ist, nicht weiss, wo man den Altar, oder die Kanzel aubringen

I poveri scolastici, dice Semler; (Introduzione istorica al Lessicon della Fede di Baumganter) hanno dovuto perfino farsi disprezzar da quella gente, che non avrebbero potuto adoperare nemmen a copiare.

Donde avviene, che quando ad un' antica fabbrica derivante dai tempi gotici si aggiunge un pezzo nuovo, questo dopo esser rimasto per qualche tempo ben intonacato, cade, senza che quella perda punto della sua solidità, e del suo maestoso aspetto? Non troviamo noi qui una bella immagine dei nostri tempi? Io mi attengo alla massima del Sig. Fleury. Come si fabbrica, così si ragiona; quel che succede a fabbricar una Chiesa materiale, in cui, dopo che è finita, non si sa ove porre l'altare o il pulpito, e che nel secondo o nel terzo anno minaccia di cadere; lo stesso succede nell' organizzare la Chiesa di Cristo o lo Stato.

soll, und die im zweiten, oder dritten Jahre wieder den Einsturz drohet; eben so geschickt ist man die Kirche Christi, oder den Staat zu organisiren. Unser Zeitalter muss sich in allem, als ein philosophisches legitimiren. Diese Philosophie aber, die sich selbst genügt, und alles höhere Wissen verächtlich wegwirft, war schon jeher zum Niederreissen sehr geschickt, aber immer unglüchlich im Aufbauen. Die fatale Kunst zu verderben, scheint ihr so angeboren, dass sie ihre Werke selbst mehr zum Einstürzen, als zur Dauer aufzurichten scheint (*Man sag allgemein, dass die Jesuiten das Bauen wohlverstanden haben.*).

Il nostro secolo deve in ogni cosa legittimarsi per filosofico. Ma questa filosofia, che è di se stessa soddisfatta, e che con disprezzo rigetta qualunque altro sublime sapere fu sempre molto atta ad atterrare, e sempre infelice a fabbricare. L' arte fatale di rovinare le sembra talmente innata, ch' essa sembra innalzare le sue stesse opere piuttosto per crollare, che per durare. (*Si dice in generale che i Gesuiti sapevano fabbricar bene.*).

(10) Pag. 26 — Accidit hic, quod in omnibus aliis rebus, quæ ab humana industria pendent, ut in recta rei tractandæ ratioue nunquam diu persistant inquieta hominum ingenia. Sic gustus litterarum, qui medio ævo rudis omnino et incultus fuerat, sensim expolitus, et ad eum perfectionis gradum perductus est, quem in auctoribus, qui sæculum *Ludovici XIV.* illustrarunt, miramur: verum qui hos secuti sunt, cum vellent et ipsi alia, et aliter dicere, in genus inciderunt quæsitum fucatum, ambitiosum et falsi ingenii luminibus micans. Ita quoque systematica methodus, cum confusæ rerum tractationi successit, necessario placuit bonis ingeniis. Sed, cum nova dicendi cupiditas neminem magis quam eruditos excruciet, timendum est, ne longius quam sobria philosophia pateretur evagemur.

Multi nunc de supremo systematis theologici principio, seu de prima aliqua idea disserunt, ex qua omnis rerum

nexus et ordo deduci debeat. Verum persuadere mihi hucusque non potui, hac magnifica arte aut novi aliquid dici, aut novum lumen theologico studio affundi. Placet pluribus idea de regno Dei; sed non omnes eadem ratione progrediuntur. Quidam ordinem servant, qui ex naturali rerum connexione oritur, et multum egisse se putant, si vocabula hæc, *regnum cœlorum*, *regnum Dei morale*, operi præfigant, et in contextu operis cum occasio se dat, repetant. Hoc certe non est principium primarium ponere. Siquidem principium primarium omnis disciplinæ illud est, ex quo totum systema ita educitur, ut illo sublato, corruat; verum cum illa vocabula omnino expungi possent, quin ideo, non dicam totam operis compositionem, sed ne unum quidem caput, ne unam quidem phrasin immutare necesse esset; profecto non ex illa idea systema eruitur; sed ex rerum natura, et tractatione ad strictas methodi leges ordinata.

Hoc utique cognoverunt alii doctissimi viri, qui ne viderentur vano nomine gloriari, ita principium suum præmittunt, ut ex eo totus doctrinæ complexus videatur quasi ex sua radice exsurgere. Verum quas illi novas studio theologico utilitates attulerint, non video; nam cum rerum naturalem nexum sequi deberent, malunt ordinem mutare, et dissectas partes in eam formam cogere, quam sibi effinxerunt.

(11) 33.—Ex schola incauti professoris, qui ipse se intra orthodoxiæ limites continet, non raro egreditur soboles ambitiosa, et procax, ac novarum opinionum avida. Scilicet media inter præcipitia excurrit veritatis via, quæ quidem non in linea mathematica sita est, sed viæ regiæ adinstar certam habet inter oppositos errores latitudinem. A fide non aberrat, qui fines non transilit. Verum quis non temerarium diceret eum, qui præcipitia nihil curans ad extremam oram graderetur? Ego si quem ita viderem, eum quidem a veritatis semita non discessisse scirem, attamen sequi non vellem. Quis porro prudentem crederet virum, qui juniores pueros per ejusmodi viam ducens, cum eos videret in-

considerate ad extremam lineam currere, non quantocius revocaret?

Man kann jungen Zöglingen sehr schaden, wenn man ihnen auch nicht eben schlechte Grundsätze in Ansehung der Religion beibringt, aber dabei ihrem Geiste eine gefährliche Wendung gibt, wodurch der Geistes - Charakter verderbt wird. Bei den Menschen kommt überhaupt viel auf den Charakter an; so dass durch einen unglücklichen Charakter nicht selten die besten Eigenschaften unnütz werden. So kann der Mensch bei grossen Kenntnissen einen gewissen Geistes - Charakter haben (trempe d'esprit), der Alles verderbt.

Si può di molto pregiudicare ai giovani allievi col dare una direzione pericolosa al loro spirito, quantunque non s'insegnino loro cattive mossime riguardanti la religione, perchè con quella vien rovinato il loro carattere spirituale. Negli uomini dipende moltissimo dal carattere, in modo che non di rado le più buone qualità diventano inutili per un infelice carattere. Così l'uomo fornito di grandi cognizioni può aver un carattere di spirito (trempe d'esprit) *che rovina il tutto.*

Man hat nicht so ganz Unrecht, in unsern Tagen von Obskurantismus zu sprechen; nur suche man ihn am rechten Orte-in der neuen Philosophie. Sonst glaubte man die Philosophie müsse Licht in die Dunkelheit brigen, jetz braucht man sie, klare Sachen dunkel zu machen. Man weiss Dinge, die man mit einer gemeinen Menschensprache jedermann begreiflich machen könnte, durch das neu - philosophische Kanderwälsch so in Finsternisse einzuhüllen, dass man den Sinn nur mit grosser Anstrengung errathen kann.

Non si ha tutto il torto, quando ai nostri giorni si porla dell'oscurità, bisogna solamente cercarla nel suo vero luogo—nella nuova filosofia. Una volta si credeva, che la filosofia dovesse portar il lume nelle tenebre, ma adesso se la adopera per oscurare le cose chiare. Adesso col nuovo filosofico gergo si mascherano quelle cose, che una volta ognun sopea far intendere colla lingua comune, così che adesso solo con gran fatica si può indovinarne il senso. In tal maniera si vuol far credere agli sciocchi, che la cosa è

Dadurch will man dummen Menschen glauben machen, die Sache wäre so tief durchgedacht. Man brauchte seither das Sehrohr, um entfernte Gegenstände, die man mit dem Auge nicht untersoheiden konnte, näher zu bringen. Allein dieses dauerte schon zu lange, und dieses thaten auch die dummen Alten. Es kann nicht mehr so seyn, hiess es, man kehre das Sehrohr um. Und sieh! nun zeigen sich Dinge, die nahe bei uns liegen, in einer dunkeln Entfernung.

Schon *Montaigne* sagte in seiner naiven Sprache von gewissen Gelehrten.

stata esaminata profondamente. Avanti tempo si adoperava il cannocchiale per avvicinare gli aggetti lontani, che coll'occhio nudo non si poteano distinguere. Ma questo costume ha durato abbastanza, ed era anche quello dei nostri sciocchi antenati. Ora convien cangiarlo; si volti il cannocchiale, ed ecco, che adesso in un' oscura lontananza si presentano quelle cose, che ci stanno vicine.

Intorno a certi dotti disse Montaigne *nel suo lepido stile:*

„La difficolté est une monnoye, que les savants employent, comme les joueurs de passepasse; pour ne découvrir la vanité de leur art, et de la quelle humaine bêtisse se paye aisément„.

THEOLOGIA DOGMATICA GENERALIS

LIBER PRIMUS

CONTINENS

DEMONSTRATIONEM

RELIGIONIS CHRISTIANÆ

DEMONSTRATIO
RELIGIONIS CHRISTIANÆ

ANTECESSIO

Antequam totius revelatae religionis doctrinam tradere, omniaque ejus capita singillatim exponere instituat theologus; necesse est, ut ipsam christianae revelationis veritatem, divinamque originem probet, in quo rationis naturalis auxilio utendum est, ad conciliandos praeparandosque fidei animos. Nam primum necesse est, ut ipsa ratione ducti agnoscamus infirmitatem et tenuitatem rationis, sicque revelationem divinam summe esse exoptandam intelligamus, cum ea certissima sit et tutissima ad veritatem via. Tum, si sinceri sumus, facillimum nobis erit lucem illam invenire, quae hominibus e cœlo immissa est, et quam repellere non possumus, nisi velimus in laesae rationis et naturae humanae accusationem incurrere.

Cum hanc materiam in praesenti demonstratione tractandam suscipimus, nunquam ex oculis amittamus summam argumenti gravitatem, hostiumque, qui huic nostro consilio obsistunt, multitudinem,

et obfirmatum ad nocendum animum; nihil enim praetermittunt eorum, quibus exsatiare possint religionis sanctissimae incredibile odium. Primum contra eos dimicandum est, qui repudiato omni revelationis auxilio, solam se rationem ducem et magistram sequi gloriantur; immerito sane, nam rationem calumniantur, et arrogantiae tantum suae, et impii depravatique animi jussa exsequuntur. Accedunt deinde omnes ii, qui a christianorum sacris alieni, christianae quoque religionis divinitatem negant, quia vel paganae, aut mahumetanae superstitioni serviunt, vel, olim quidem divinae, sed jam diu abrogatae et antiquatae, mosaicae religioni adhaerent.

Igitur hanc christianae religionis demonstrationem in duas partes dividimus. Prima de revelatione in genere aget; eamque non possibilem tantum, sed et summe exoptabilem, imo aliquo modo necessariam probabit, simulque genuina statuet principia, aut criteria, ex quibus divina revelatio dignosci possit. Altera quæ in prima parte exposita sunt principia ad diversas religiones applicabit, quæ se revelatas dicunt, imprimis ad mosaicam et christianam. Ex utraque parte tanquam ex duplici præmissa sequetur hæc conclusio, quæ totius christianæ demonstrationis scopus est: *Religionem christianam vere esse divinam; imo (cum lex mosaica abrogata sit) solam esse hoc charactere insignitam.*

Video, quanta se offerat rerum tractandarum copia; ideo quædam, quæ ex philosophia aut theologia naturali certa sunt et demonstrata, quæque Deistarum, cum quibus nobis potissimum agendum est, assensum habent, summatim tantum et per modum introductionis præmittemus.

§ I. *Deus et Providentia.*

Primum omnis religionis etiam naturalis fundamentum est: *Deum esse, ejusque providentia cuncta gubernari.* Ubi enim hæc persuasio semel ex hominum animis discessit, jam nulla pietas, nulla fides, nulla religio cogitari potest. Merito igitur vera, et quæ hoc nomine digna est philosophia primam in eo operam collocat, ut omni argumentorum genere demonstret, esse numen aliquod supremum, æternum, ac beatissimum, a quo constituta sunt omnia, cujus consilio omnia administrantur. Mihi interea persuasum est, homines qui eousque dementiæ pervenerunt, ut Deum esse negent, nullis posse philosophicis rationibus convinci. Tanto malo nulla ars humana mederi potest, neque unquam speranda salus nisi excœcatis mentibus lumen e cœlo illabatur, quod obfusas tenebras dissipet, et animum sedatis pravorum affectuum motibus ad saniora consilia reducat. « Ita vive, ait Rousseau, ut velis semper Deum testem habere; et Deum esse non dubitabis ».

Cum Dei existentia ita conjuncta est ejus providentia, ut nemo unquam fuerit, qui admisso Deo serio providentiam negaverit. Ideo Epicuro, qui Deos inertes finxit, passim objiciunt veteres philosophi, quod re tolleret, oratione relinqueret Deos. Quis enim, quæso, Deus iste esset, qui nihil res omnes, quæ in hoc universo continentur, curaret? Qui administrare hæc omnia, aut propter ignorantiam nesciret, aut propter imbecillitatem non posset, aut propter indolentiam non vellet? Ad hanc Dei providentiam præ cæteris pertinent creaturæ, quæ sunt intelligentiæ participes, et quas ad rectam vitæ ra-

tionem impellit insito quodam in animis boni honestique sensu, ac præmiorum ac pœnarum sanctione; ita tamen, ut nullam voluntatibus inferat necessitatem.

§. II. *Anima hominis spiritualis - immortalis.*

Præcipuus intelligentiæ, qua a Deo optimo præditi sumus, effectus in eo consistit, quod possimus nosmetipsos explorare, animum ad ea quae mente concipimus, aut voluntate appetimus, reflectere, unumque ex alio colligere. Unde recte dici potest, quod homines, nisi plerumque a se magis, quam a quacumque alia re abessent, nullibi melius, quam in se ipsis Deum invenirent. Cum enim unusquisque facultatum ac virium suarum conscientiam habeat, nihil potest esse homini certius, quam se esse, et cogitare: jam vero ex hoc principio omnium evidentissimo necessaria consecutione ad Deum ascendimus rerum omnium auctorem, quo rejecto nulla jam ratione possemus ad nostram existentiam pervenire.

Porro ex facultate cogitandi facile erit perspicere, præter corpus, quod ex materia concretum est, aliam in nobis substantiam esse, quæ sui ipsius sensum habeat, quæ rerum differentias percipere, ideas comparare, veritatem rationibus exquirere possit. Si jam ulterius progredimur, reperiemus in eadem hac anima vim agendi, et se ex motivis determinandi, innatum felicitatis desiderium, certamque et ineluctabilem quamdam honesti inhonestique notionem. Sed hæc omnia prima sunt religionis et honestatis semina a summa ratione et sanctissimo numine mentibus humanis indita.

Primum quidem nos edocet sensus intimus, illud, quod in nobis cogitat, quod ratiocinatur et disserit, quod appetit, et adversatur, et agit, unum aliquid esse et indivisum, non ex partibus coagmentatum. Deinde et illud sponte sequitur; eos summam humanae naturae injuriam facere, qui illam ad machinae conditionem deprimunt, ac si ad id conditus esset homo, ut sensibus serviret brutorum more. Neque in angustis vitae mortalis terminis coarctari potest humanum genus, ne ludi a Deo optimo videamur, qui rationem, et honesti sensum ac beatitudinis desiderium ideo tantum nobis indidisset, ut caeteris animantibus infeliciores nos redderet. Nulla siquidem est in hac vita perfecta felicitas, multa econtra sunt, quae hominem vexant et cruciant, et quae effugere in ejus potestate non est. Non raro ad ea, quae honesta sunt et decora, eniti non potest, nisi sciat vitae praesentis jucunditate carere, et multa etiam gravia pati.

§ III. *Dei cultus internus et externus.*

Ex his nunc quasi ex suis elementis componitur religio naturalis. Cum enim certum nobis est, a Deo, quo nihil potest esse excellentius, nihil sanctius, qui omnis veri origo omnisque felicitatis fons est, omnia cum summa majestate et sapientia gubernari; non video, quomodo possimus de eo non cogitare, non in eum ferri piissimis affectibus, atque ut propitius nobis esse velit et beneficus, maximopere curare. Praeterea cum sciamus, nos in mortali hoc corpore immortalem spiritum gerere; satis intelligimus, non ad id conditos nos esse, ut viva-

mus et sentiamus, et inanibus fluxisque rebus adhaereamus; sed ut nosmetipsos noscamus et Deum, atque huic, in quo summus est amor rectitudinis, summa aversatio impietatis, virtutum exercitatione placeamus, quo solo beate vivere possumus, et immortales nos esse, gaudere.

Et haec quidem praecipuam religionis partem efficiunt, seu cultum Dei internum, qui in eo consistit, ut ita de Deo sentiamus, sicut perfectissimae naturae convenit, illosque in eum animi sensa foveamus, quos tanto numini debemus. Ubi vero haec semel hominum animis impressa sunt, jam sponte se ad cultum externum convertent. Quis enim, si modo recte de Deo existimet, et bene erga eum affectus sit, ita comprimere poterit animi sensa, ut non verbis se et actionibus prodant? Significationes enim externae naturaliter comitantur internos animi motus; et homo, qui scit omnes non mentis tantum, sed et corporis facultates munus esse divinae beneficentiae, eas quoque ad Dei cultum conferre religioni sibi ducet. Praeterea sicut actus externi suapte natura ex affectibus prodeunt, sic eosdem iterum sensus in nobis intendunt, atque etiam in aliis excitant firmantque (1).

PARS PRIMA

DE REVELATIONE IN GENERE.

Omnia, quæ ad revelationem in genere pertinent, commode in duo iterum capita distribui possunt, quorum primum de possibilitate, utilitate ac necessitate revelationis tractabit, alterum de revelationis criteriis: seu de notis et characteribus, quibus vera revelatio inveniri, et a falsis discerni possit.

CAPUT I.

DE POSSIBILITATE, UTILITATE ET NECESSITATE REVELATIONIS.

OBSERVANDA

I. Religio christiana duplicis generis veritates complectitur, ut in prolegomenis cap. III. § IV. observatum fuit. Nam 1. est promulgatio externa legis naturalis, et docet nos certo et cum summa auctoritate omnia principia et officia religionis ac vitæ moralis. 2. Est supernaturalis dispensatio, quæ novum aperit rerum ordinem, rationi non investigabilem, et tum in mysteriis consistit, quæ credenda proponuntur, tum in præceptis positivis, quæ legi naturali adjiciuntur. Hoc discrimen diligenter reti-

nendum est in præsenti disputatione. Quod primi generis veritates attinet, duo iterum probe distingui debent. Aliud est ad veritatis alicujus cognitionem sola ratione pervenire; aliud, veritatem ex revelatione cognitam ex rationis naturalis principiis demonstrare. Multa siquidem in mente nostra jacent occulta et tenebris involuta, quæ nonnisi accensa revelationis face deteguntur. Itaque revelatio alia mentibus nostris ingerit, cum veritates docet supra captum positas; alia in animis nostris abscondita eruit, et ad lucem producit (2).

II. Ut etiam, cum de lege naturali agitur, omnis evitetur ambiguitas; sciendum est, eam non eandem semper apud philosophos, imo et theologos habere significationem. Scilicet lex naturalis in se aut *objective* considerari potest, quatenus in immutabilibus rerum naturis et convenientiis posita est. Hanc Cicero post Platonem definivit « rationem summi Jovis natam simul cum mente divina ». Potest etiam considerari *subjective*, quatenus est creaturis intelligentibus communicata, præcipue humanae naturae; hocque sensu a Cicerone vocatur « divina ratio in hominis mente confirmata et confecta ». Primo sensu accepta immutabilis est, et aeterna, nec commensurata majori aut minori cujusque hominis scientiae, sed infinita et soli Deo perfecte cognita, omnia in se continens officia, etiam christiana, quæ supernaturali revelatione nobis innotescunt... *Certum est*, ait S. Thomas, *(I. a II. ac 9. 93.)*, *omnes leges in quantum participant de ratione recta, in tantum a lege aeterna derivari*... Si autem in homine consideratur, lex naturalis varia est, et magis aut minus extenditur pro scientia cujusque,

continetque collectionem præceptorum, quam cuique promulgat propria conscientia. Facillimum fuisset graves doctorum de hac re controversias hac sola distinctione componere; nam famosa illa propositio D. *de Prades* a sacra facultate Parisiensi proscripta: « *religio revelata neque est, neque esse potest alia, a lege naturali magis evoluta* », vitio carebit, si per legem naturalem intelligamus legem aeternam.

III. Apud probatissimos auctores non raro lex naturalis pro ipsa religione sumitur, sicut et religio pro lege; quod ex intima et necessaria unius cum altera connexione oritur. Sicut enim absque legis naturalis observatione nulla aut vana est religio; ita, ubi religio deest, species forsan haberi potest simulatae virtutis, at virtus ipsa, et ingenua probitas non habetur ... *Religio munda et immaculata apud Deum et Patrem haec est: visitare pupillos et viduas in tribulatione eorum, et immaculatum se praestare ab hoc saeculo (Jacob. I. 27.),*

DEISTÆ REVELATIONIS OPPUGNATORES.

Deistae qui et Naturalistae vocantur, omnes quidem retenta religione naturali contra revelationem pugnant; verum inter se concordes non sunt. Quidam omnem prorsus revelationem, etiam illam, quae esset solummodo promulgatio religionis et legis naturalis, tanquam impossibilem, aut certe inutilem et Deo indignam, respuunt. Alii id saltem contendunt: Deum nihil posse homini revelare, quod hic ratione assequi non possit. Horum autem non pauci etiam volunt, Deum non posse legi naturali superaddere praecepta positiva, ex quo sequeretur religionem christianam

et judaicam, quae plurima ejusmodi praecepta habent, divinas esse non posse.

Primus Deismo formam systematicam dedisse traditur *Herbertus Baro de Cherbury* Anglus, qui anno 1648 mortuus est. Multi volunt, *Spinozam* et *Hobbesium* ex ejus libris hausisse sua plena impietatis commenta. Existit dissertatio doctiss. viri *Hortholt* Germani de tribus impostoribus sæculi sui, *Spinoza*, *Obbesio*, et *Herberto*. Systema *Cherbury* adoptavit *Matthæus Tindal* pariter Anglus in opere, quod biblia Deistarum vocant, et cui titulus est; *de christianismo mundo coævo, vel de evangelio, aut secunda legis naturalis promulgatione*. His addi possunt *David Hume*, *Joan. Craig*, mathematicus, vicecomes *Bollingbrockius*, comes de *Schatfsbury Collins*, et *Woolston*, omnes Angli, *et Joann. Roland* Hibernus. In Galliis *Joann. Jacob. Rousseau* princeps fuit et dux Deistarum. Hic in opere, quod inscribitur *Emile* seu *de educatione*, et in alio: *Lettres écrites de la montagne*, principium istud « Deum nihil posse hominibus revelare, nisi quod ratio et lumen naturale verum demonstrant » mille modis versat, et in religionem convertit. Eadem in libro, cui titulus *Les moeurs* et in aliis pene multis repetuntur. Omitto plura religioni et bonis omnibus invisa nomina; qui propius nosse desiderat viros, magis adhuc impietate, et flebili nimium laborum suorum successu, quam ingenio et scribendi arte famosos, adeat auctores, qui hac de re plenius scripserunt (3).

Deistas per eam, quam ipsi ingressi sunt viam, insequemur. Cum ante omnia propositum ipsis sit, christianam religionem funditus evertere; ut illud facilius, certiusque assequantur, contra revelationem

in genere undique argumenta congerunt, certi, quod si omnem revelatam religionem impossibilem, aut Deo indignam aut certe nulla ratione necessariam esse ostenderent, hoc ipso christiana religio tanquam lethali vulnere confecta corrueret. Igitur necesse est, ut et nos, qui Christi, et cœlestis, quam ab eo accepimus doctrinæ causam agimus, primum de religione in genere tractemus, et in asserenda ejus tum possibilitate, tum utilitate, et necessitate omnem operam collocemus.

§ I. *De revelationis possibilitate.*

PROPOSITIO I.

Revelatio est possibilis.

Probatur. Nihil revelationi repugnat, nec ex parte Dei, nec ex parte hominis, nec ex parte veritatum revelandarum: ergo est possibilis.

Prob. I. pars antec. 1. Nemo negat hanc hominibus facultatem competere, ut possint sensa animi aliis manifestare, sicque novas in aliis ideas producere, quas illi fortassis nunquam habuissent: quis autem dicat Deum id non posse, cum ipse dederit hominibus, ut possint?

2. Deus summa pollet scientia et potentia agendi, atque absoluto in omnes creaturas imperio: ergo non possunt ipsi media deesse, ea, quæ velit, hominibus communicandi.

3. Neque dicas id cum aliis Dei perfectionibus pugnare; cum ex hac ratione instituendi homines per revelationem Dei bonitas, sapientia, sanctitas,

aliæque perfectiones magis elucescant. Nam, quamvis ratio in homine vox sit Dei docentis nos, quæ vera et justa sunt; tamen cum hæc ab homine non distinguatur, et vis aliqua sit naturæ indita, homo facillime rationis dictamina quasi sua habet, et ad naturæ auctorem non respicit. Cum autem per externam revelationem erudimur, magis apparet Dei in homines providentia, sancta et justa, et pia, quæ omnia, imprimis ea, quæ ad moralem hominis vitam, ejusque felicitatem pertinent, suo imperio regit, sua auctoritate firmat, rationis imbecillitati occurrit, et hominem inter infinitos errorum scopulos paterna sollicitudine dirigit.

Prob. II. pars. Homo ita est a natura constitutus, ut ad veritatum etiam naturalium cognitionem multo magis per doctrinam et institutionem perveniat, quam propria investigatione. Absque educationis beneficio vis intelligendi sopita jaceret in animo, ita ut homo a cæteris animalibus vix aliter quam forma differret. Si ergo homo potest ab homine erudiri, et hoc auxilio indigeat humana ratio; quanto melius certiusque crescet, perficieturque ejus cognitio, cum Deum ipsum doctorem habuerit et institutorem?

Prob. III. pars. Ex parte veritatum nulla potest esse repugnantia, sive illæ naturales sint, sive supernaturalis ordinis. Naturales scilicet veritates homo semper plures pluresque acquirere potest, neque eæ, quæ novæ accedunt, cum illis, quæ jam in mente existunt, pugnare possunt, cum veritas veritati non contradicat. Veritates autem humanæ intelligentiæ impervias in mente divina posse existere, et si existunt, revelari posse, clarius patebit ex sequenti propositione.

PROPOSITIO II.

Revelatio, prout complectitur dogmata supra rationis captum posita, possibilis est.

Prob. Revelatio hoc sensu intellecta impossibilis esset, vel quia religio naturalis ea omnia complecteretur, quæ sciri possunt, ita ut nulla esset revelationis materies; vel quia Deus non posset homines ejusmodi veritates docere; vel quia in homine ratio esset sola regula credendi; atqui hæc dici non possunt: ergo etc.

Prob. min. pars I. Absurdum esset dicere nullas in mente divina veritates existere, quæ omnem intelligentiæ humanæ vim effugiunt; rationem humanam omnia emetiri posse, quæ vel Dei naturam concernunt et infinitas ejus perfectiones; vel hominis conditionem, seu primævam, seu præsentem, seu futuram, et divinæ circa nos providentiæ consilia: ergo etc.

Prob. min. pars II. Cum Deus hominem ex nihilo creaverit cumque intellectu instruxerit, qui novis semper veritatibus imbui possit; cum multa ipse cognoscat, quæ angustos humanæ rationis limites excedunt; cumque simul sapientissimus sit, et potentissimus; quid obstare poterit, quominus hominibus veritates etiam supernaturales revelare possit? an illi media deerunt voluntatem suam creaturis manifestandi, an jus eam proponendi, an auctoritas persuadendi?

Prob. min. pars III. Ratio naturalis non potest esse in homine sola regula credendi, si homo potest de rerum veritate plene convinci per motiva externa;

atqui ita est, cum multa etiam in rerum naturâ absque omni hæsitatione ut vera assumantur, quorum natura penitus ignoratur.

PROPOSITIO III.

Revelatio, prout complectitur præcepta positivâ legi naturali superaddita, possibilis est.

Prob. I. Merito summæ temeritatis et impietatis argueretur, qui vellet, Deum non posse alia præcepta dare hominibus, nisi quæ in necessariis rerum relationibus posita essent; cum is Deo, qui supremus creaturarum omnium Dominus est, abjudicaret, quod ne homini quidem, qui in alios potestatem exercet, denegari potest. (4)

Prob. II. Certum est, cultum externum partem esse religionis naturalis; quo autem modo, quibus ritibus et cæremoniis cultus ille perfici debeat, lex naturalis non determinat. Quis autem negabit, Deum posse formam cultus sibi debiti per seipsum determinare? Quid magis ad cultus decentiam et majestatem conferre potest, quid pietatis sensus vehementius incendere, quam cum scimus, nos non tantum cultum exhibere Deo, sed illum etiam colere eo modo, qui ipsi gratissimus est?

Prob. III. Leges positivæ, quæ in ratione naturali directe non continentur, naturæ tamen hominis non repugnant, si parendi obligatio ex parte hominis non requirat cognitionem intrinsecæ bonitatis, aut justitiæ alicujus legis, sed sufficiat certitudo divinæ revelationis: atqui hanc sufficere nemo non videt, cum homo ex ea evidenter concludere possit, justam esse legem, quæ proponitur.

ARGUMENTA ADVERSARIORUM

Contra I. propositionem

Objiciunt: Intelligi non potest, quomodo Deus hominibus aliquid revelare possit; ergo revelatio est impossibilis.

Resp. I. neg. conseq. Etiamsi ignotus esset modus, quo revelatio fieri possit, de ejus tamen possibilitate certi essemus; quia certi sumus Deum multa posse, quæ quo modo fiant, nulla ratione assequi possumus. Quanto sapientius cogitarunt doctissimi veterum philosophorum, qui cum revelationem aliquam exoptandam et expectandam dicerent, eam utique possibilem crediderunt, de modo, quo illa fieri posset, parum solliciti.

Resp. II. neg. ant. Infinitis modis potest auctor naturæ mentem suam hominibus manifestare 1. Potest homini vel sub forma humana, vel alio quocumque modo præsentem se exhibere. Sic Abrahæ, aliisque patriarchis apparuit, sic cum Moyse locutus est, in rubo ardente, sic Israelitis in monte Sinai legem promulgavit. 2. Potest rerum imagines in phantasia excitare, quod sæpius prophetis, aliisque justis contigit, sive per *visionem* vigilantibus, sive dormientibus per *somnium*. 3. Potest etiam per *inspirationem* immediate cogitationes suggerere, easque ad summum claritatis et evidentiæ gradum elevare. Neque enim Creator naturæ caret illa illuminandi facultate, neque humanus intellectus illustrationis illius incapax est.

Urgent I. Omnes hi revelationis modi particulares sunt, et vel singulis tantum, vel paucis simul congregatis erudiendis apti; ergo nihil juvant judæos aut christianos, qui per summam contradictionem contendunt se Deo revelanti credere, cum tamen nulla ipsis facta fuerit revelatio.

Resp. neg. conseq. Probant enim Deum posse alicui

homini privato aut pluribus aliquid revelare. Neque repugnat, ut homines revelationem ita acceptam aliis manifestent, cum quotidie homo ab alio homine erudiatur, et Deus utique hoc medio uti possit, quo nullum est hominum ingenio, et indoli magis conveniens. In hac hypothesi homines non quidem immediate a Deo revelationem accipiunt, sed mediate per eos, quos Deus tanquam præcones suos ad eos dirigit.

Urgent II. Si homines ab homine edocentur, jam non Deo credunt sed homini; et talis revelatio hoc ipso revelatio non est. Ergo impossibilis est hæc mediatæ revelationis hypothesis.

Resp. dist. ant. Si homines edocentur ab homine, qui propria auctoritate agit, et propriam doctrinam proponit, *conc.*; qui Dei auctoritate non sua docet, sed quæ a Deo accepit, *neg.* Quando Deus doctrinam aliquam per ministerium hominis manifestat, ejusmodi manifestatio nihil aliud est, quam factæ revelationis communicatio; et doctrina hoc modo proposita vere dicitur doctrina revelata; nullum autem adest erroris periculum, neque divinæ auctoritatis character tollitur, cum Deus teneatur subministrare media et signa, quibus certo constet, eum qui Dei nomine loquitur, a Deo missum esse, ac proinde divinam esse, quæ ab ipso annuntiatur, religionem.

Contra II. et III. propositiones.

Objiciunt I. Veritates religionis omnibus evidentes esse debent; atqui mysteria eo ipso quod mysteria sint, evidentiam excludunt. Ergo etc. Ita Tollandus. Auctor operis: lettres sur la religion essentielle à l'homme, Christianus Edelmann, aliique deistæ.

Resp. dist. maj. Veritates religionis omnibus evidentes esse debent, vel evidentia objecti, vel evidentia testimonii, *conc.*; semper evidentia objecti, *neg.* Atqui mysteria evi-

dentiam excludunt; iterum distin. evidentiam objecti, *conc.*; evidentiam testimonii *neg.* Omnis vis argumentorum quæ a deistis toties atque aliis semper aliisque verbis repetuntur, in æquivocatione est; consulto enim confundunt, quæ maxime essent distinguenda. Aliud quippe est scire rem esse, aliud rem qualis est cognoscere. Si homo nihil posset ut verum habere, nisi quod mente complecti, et quasi permeare potest, nulla esset physica aut moralis certitudo, qua tamen omnis hominum vita continetur. Unde enim corpora existere noscimus, nisi sensuum testimonio? Unde facta historica, nisi testimonio hominum? Veritates religionis, cum plenam exigunt mentis adhæsionem, procul dubio iis debent inniti argumentis quæ omne dubium expellunt; non enim irrationabile debet esse obsequium nostrum. Verum ad rem aliquam certo comprobandam non requiritur evidentia intrinseca. Mysteria, quamvis mentis nostræ aciem effugiant, possunt nobis esse evidenter certa. Evidenter enim certus sum, Deo revelanti esse credendum. Ergo cum mihi certum efficitur, Deum mysteria revelasse, assensum ipsis denegare non possum, nisi velim ipsam rationem abjicere.

Objiciunt II. Deus revelare non potest quæ contra rationem sunt; atqui mysteria sunt contra rationem; ergo etc.

Resp. neg. min. Longe aliud est *supra* rationem esse, et *contra* rationem. Qui aliquid contra rationem esse pronuntiat, declarat se percipere rei disconvenientiam, aut ejus cum alia veritate repugnantiam: qui autem dicit aliquid supra rationem esse, nihil aliud dicit, quam quod ratio humana illam rem perspicere non valeat, neque de veritate aut falsitate illius rei ex rationibus intrinsecis judicium ferre. Ergo *supra* rationem esse, et *contra* rationem tantum differunt, quantum differunt, non comprehendi, et comprehendi. Mysteria, hoc ipso quod mysteria sint, supra ratione posita sunt; sed hæc quoque ratio est, cur in illis nulla unquam evidens contradictio probari poterit;

quia in rebus incomprehensilibus de intrinseca idearum convenientia aut disconvenientia judicare non possumus (5).

Inst. Ea sunt contra rationem, quæ argumentis insolubilibus impugnantur; atqui talia sunt mysteria; ergo etc.

Resp. 1. *disting. maj.* Si illa argumenta evidentem in objecto contradictionem probant, *conc*; si ex intelligentiæ nostræ imbecillitate, et mysteriorum sublimitate oriuntur, *nego*. In iis, que humana ratio intelligere non potest, multæ possunt difficultates occurrere, quas resolvere non possumus, quia rem, qualis est, non videmus; qui enim credit, propter revelantis auctoritatem credit; revelationis autem evidentia, quantacumque illa sit, intrinsecam rei obscuritatem non tollit. Si quis ex Europa in torridas Africæ regiones veniens incolis narraret, se aquam vidisse farinæ adinstar terræ incumbentem; aut ita concretam et solidam, ut homines super eam ambularent, aut curru veherentur; rideretur utique, et insanire videretur. Homo a nativitate cœcus, aliorum hominum testimonio convinctus firmissime credit corporum motus, figuras, situs visione apprehendi posse, aut, quod majus est, coloribus in tabula exprimi; quamvis in his non tantum nihil intelligat, sed et varia debeat absurda deprehendere. Hoc argumentum egregie evolvit D. Bergier, *déisme réfuté par lui-même*. Totum illud opus contra deistas conscriptum est (6).

Resp. 2. Hoc argumentum, sicut et alia pleraque a deistis contra revelationem congesta, athæi et materialistæ in ipsos deistas torquent. Multæ siquidem, cum de Deo agitur, ejusque attributis, de creatione et providentia, difficultates occurrunt, et obscuritates maximæ. Quæ enim tanta reperitur vis et sagacitas humani ingenii, quæ res tam magnas, et tam longe a nobis dissitas explicare possit? Hæc pluries celeberrimi ex deistis fassi sunt, imprimis D. Rousseau, qui inter alia hæc habet Emile I. III.: *quo magis Dei naturam considero, eo minus intelligo. Existit tamen, et hoc mihi sufficit. Quo minus comprehendo, eo*

magis adoro, et dico: Ens entium! Ego sum, quia tu es. Nihil magis rationi meæ convenit, quam ad nihilum redigi ante te.

Inst. II. A veritatibus religionis naturalis non potest fieri consecutio ad mysteria; nam veritates illas ratio naturalis demonstrare potest, quamvis intellectus humanus eas non comprehendat: id autem de mysteriis dici non potest.

Resp. neg. ant. Legitima est deductio nostra, quia probat, quod nobis contra deistas probandum est; scilicet multa ab ipsis ut certa et indubitata haberi, quæ tamen nulla cogitatione comprehendi possunt; sequitur ergo, rem aliquam evidenti ratione probari posse, licet qualis sit, nulla ratione assequi possimus. Si autem res in se plane incomprehensibilis certa nobis fieri potest per rationes philosophicas; idne fieri non poterit per Dei ipsius revelantis testimonium? Adde, quod athæi, cum religionis naturalis dogmata impugnant, tam parum concedant illa ex ratione naturali probari posse, ut potius contendant se multa in illis absurda videre et implicantia; sed in rebus etiam phisicis pluras ejusmodi sunt, quorum nec naturam, nec existentiam ex intimis rerum principiis probare possumus.

Inst. III. Propositio, quæ, mysterium enuntiat, est mera verborum combinatio, sensu vacua; atqui insulsum est fide firma adhærere verbis, cum quibus nullam ideam conjungimus; ergo etc.

Resp. neg. maj. Quamvis ejusmodi propositio non possit plene et adæquate comprehendi, quia objectum continet a mentis nostræ intuitu remotum, sensu tamen vacua non est; sed cum externa certitudine eam conjungit rei cognitionem, quæ sufficit non tantum ad fidem, sed etiam ad sciëntiam. Quando deistæ has similesque sententias proferunt « Deus omnia ex nihilo produxit; ipse autem a ne» mine est. Deus æternus est, immensus est etc. ». Numquid verba proferunt sensu vacua? Tamen, quid sit creare ex nihilo, quid æternum, quid immensum, explicare nullo

modo possunt. Jam, si ad scientias naturales convertimur, innumera sunt, quæ in omnium ore versantur, quamvis plane incomprehensibilia. Nec quid sit spiritus, nec quid materia intelligimus, nec vim motricem, aut electricam, aut magneticam comprehendimus; tamen de his multæ formantur propositiones, multa cum magna scientiæ prædicatione disseruntur.

Objic. III. Deus homini rationem concessit, ut ipsa duce quæ agenda et credenda sunt, agnosceret. Ergo non potest eum, spreta ratione, per viam revelationis et auctoritatis ducere; sic enim sibi contradiceret, cum rationem homini dedisset, ut ea uteretur, simulque ne uteretur prohibuisset.

Resp. neg. conseq. Eadem semper occurrit concludendi ratio ambigua et confusa. Deus homini rationem procul dubio dedit, ut ea uteretur: ea autem semper utitur, cum assensum præbet iis, quæ certis argumentis probantur, sive hæc ab extrinseco petantur, sive ab intrinseca rerum natura. Quis unquam sanæ mentis asserere ausus est, nullum aliud dari genus certitudinis, quam illud quod ex idearum evidentia oritur? De rerum omnium naturalium existentia, de iis, quæ ante nos contigerunt, aut in aliis terræ plagis existunt, nec ex idearum comparatione, nec ex sensu intimo certi sumus. Cum revelatio novas veritates docet, eas, quas ratio cognoscere potuit, non destruit; non enim contraria rationi docet, sed impervia: ut autem, ubi de revelatione divinitus facta certo constat, consensum illico præbeamus, ipsa a nobis ratio postulat (7). Liceat hic D. Baylii, auctoris deistis minime suspecti testimonium adducere. Ita ille ratiocinatur Oper. Tom. III. p. 836. *Testimonium Dei omni humano testimonio certius est. Igitur quando ex hoc principio ita concluditur: Nihil est rationi magis consentaneum, quam ea, quæ a Deo revelata sunt, potius credere, quam quæ ratio humana docet; hæcque, ubi scripturæ sacræ contradicunt, absque hæsitatione ut falsa rejicere; an non qui ita concludit, fidem suam deducit ex evidentissimo rationis principio?*

Ne dicas, plura quæ revelatio credenda proponit, non tantum inscrutabilia esse, sed etiam iis repugnare, quæ naturalis ratio dictat, aut sensuum testimonium comprobat. Ad id respondetur; veritates sibi contradicere non posse, ideoque veram revelationem nunquam posse rationi repugnare; quodsi repugnare videatur, id rationis nostræ infirmitati esse adscribendum; sensuum porro relationem ex fide corrigendam esse ... *Quando inter fidem et rationem aliqua videtur contradictio intercedere*, ait idem Baylius *Oper. T. I.*, *idem servandum est, quod in collisione rationis cum ratione, cum duæ sibi opponuntur veritates, quarum utraque nobis evidens videtur.* Tunc scilicet pro certo habendum, vel unam ex propositionibus sibi oppositis apparentem tantum habere veritatem, aut certe apparentem tantum esse oppositionem, quam mens nostra deprehendit.

Objiciunt IV. Revelatio, quæ supernaturalis dicitur, divinis perfectionibus, imprimis sapientiæ et bonitati adversatur: ergo possibilis non est. Probatur antecedens. Sapientiæ et bonitati divinæ repugnat 1. Hominem novis onerare præceptis, quæ ad honestam vitæ institutionem necessaria non sunt; aut æternum rerum ordinem pervertere, cum arbitrarie, quæ in se sunt indifferentia, mala fiant interdicto. 2. Homini credenda proponere, quæ nullam habent cum ratione proportionem, nullam cum morum honestate connexionem, quarum revelatione nihil gloriæ accedit Deo, nulla melioris et felicioris vitæ media subministrantur homini.

Resp. ad I. Nihil est, quod supremum Dei in homines imperium, hominisque plenâm a creatore suo dependentiam evidentius manifestat, quam illa præcepta, quæ in lege naturali non continentur; et ubi nulla est alia ratio observandi, quam auctoritas præcipiendi. Atque hoc solo ad sanctiorem vitam plurimum valent, cum nos novis vinculis Deo adstringunt, novaque ad promerendam ejus benevolentiam media subministrant. Cæterum leges ejusmodi po-

sitivæ sæpe nihil aliud sunt quam officiorum naturalium evolutiones, cum ea in specie determinantur, quæ in genere lex naturæ præcipit. Sæpe dictata sunt summæ et æternæ rationis, quorum cum necessariis justi rectique regulis connexionem nos non videmus, quia obtusa est acies nostra.

Resp. ad II. Negari non potest in mente divina multas existere veritates, quæ mens humana cogitationes complecti non potest; imprimis de Dei natura, de hominis conditione, et divinis in hominem consiliis; quæ ubi ab homine cognoscuntur optimos in animo sensus excitant, et ad virtutis studium vehementer accendunt. Magna exinde gloria exurgit Deo, qui et melius cognoscitur, et diligentius colitur, et quidem obsequio, quo non est aliud Deo dignius, cum ratio, omni vana ambitione deposita, revelantis Dei auctoritati se committit, omnem fiduciam in humili obsequio collocans.

Sed hæc omnia novam lucem acquirent ex sequenti § ubi de multimoda revelationis utilitate agitur; ita enim et Deo dignissima probabitur, cum nihil magis Dei bonitatem et sapientiam commendet, quam bene facere creaturis, mentes hominum excolere sanctissimis institutis, et ad felicitatem, ad quam creati sunt perducere novis et efficacissimis mediis.

Corollarium.

Ergo, quando aliqua doctrina nobis ut revelata proponitur, non ideo præcise rejici potest, quia revelata dicitur; neque quia veritates continet supra captum positas, aut præcepta legi naturali superaddita.

§ II. *De revelationis utilitate.*

Consideratur iterum revelatio primo tanquam externa religionis naturalis, et legum naturalium promulgatio; secundo tanquam dispensatio supernatu-

ralis. Deistarum dux et antesignanus Rousseaovius in libro quem Emile inscripsit, docet Tom. III. p. 177, 180. naturam librum quemdam esse omnibus apertum et omnium intellectu facilem, in quo quilibet per solas facultates naturales omnia, quæ ad Dei cultum et amorem proximi spectant, legere potest. Ex quo concludit, promulgationem externam religionis et legis naturalis nullam habere utilitatem. Item omnem revelationem, quæcumque illa sit, quæ dogmata proponeret, religioni naturali superaddita, aut legibus naturæ æternis et immutabilibus præcepta adjiceret ex positiva institutione, inutilem prorsus esse et perniciosam. Utriusque revelationis utilitatem probavimus contra impios et ingratos homines, qui tantum Dei donum aspernantur, in suam aliorumque perniciem.

PROPOSITIO I.

Revelatio, in quantum est externa religionis et legis naturalis promulgatio, homini est utilissima.

PROB. Per revelationem externam homines clarius, brevius, perfectius doceri possunt ea, quæ pertinent ad religionem et bonam vitam. Ergo etc.

PROB. ANT. 1. Per revelationem homines sine omni ambiguitate instruuntur in iis, quæ ab illis, qui hoc auxilio destituti sunt, vel penitus ignorantur, vel confuse tantum et quasi per nebulam cognoscuntur. Nemo nescit, quam pauci inter homines inveniantur, qui valeant ratione veritatem assequi; sed et ii qui ad investigationem veri ingenium nacti sunt perspicacissimum, hac externa promulgatione mire adjuvantur.

Veritate enim proposita, multo facilius est ejus demonstrationem invenire. Nam ut Cicero ait De Orat. lib. III.: « Neque tam est acris acies in naturis ho-
» minum atque ingeniis, ut res tantas quisquam nisi
» monstratas possit videre. Neque tanta tamen in
» rebus obscuritas, ut eas non penitus acri vir ingenio
» cernat, si modo aspexerit ». 2. Qui revelatione instruitur, cum magno compendio discit, quæ ratio nonnisi per multos anfractus et vias difficiles consequi potest, si tamen potest ... *auctoritati credere*, ait Tertull. De præscriptione cap. 14., *magnum compendium est et nullus labor* ... 3. Non est hic permixta erroribus veritas, neque incerta fluctuat inter opiniones ratio, revelatio enim omnia principia et officia religionis ac vitæ moralis docet cum summa auctoritate; neque mentitum quidquam et falsum adesse potest, ubi veritas loquitur.

PROPOSITIO II.

Revelatio considerata ut supernaturalis dispensatio homini quoque utilissima est, et exoptanda.

Prob. Revelatio supernaturalis consideratur, vel relate ad veritates, quas credendas proponit, vel relate ad nova præcepta, quæ legi naturali superaddit: atqui sub utroque respectu plurimas habet utilitates. Ergo etc.

1. Per revelationem mysteriorum hominis superbia retunditur, ratio perficitur, fides nutritur, voluntas ad pietatem aliasque virtutes inflammatur; nova ad bonum agendum, et malum vitandum motiva, et media subministrantur.

2. Leges positivæ legis naturalis observationem promovent, sensus religionis nutriunt, virtutis exercitia præscribunt, impedimenta removent, a vitiis avocant, novas occasiones suppeditant exhibendi Deo obedientiam, testandi amorem, cumulandi merita. Et si modum cultus divini determinant, hominem certum reddunt se Deum colere eo cultu, quem ipse præscripsit, quique ipsi gratissimus esse debet; quo nihil potest esse homini optabilius. Ergo etc.

SOLVUNTUR ADVERSARIORUM ARGUMENTA

Argum. I. Omnis religio debet esse morum disciplina, et hominis ad meliorem et sanctiorem vitam institutio: atqui hoc non mysteriis, sed legibus perficitur. Ergo etc.

Resp. neg. min. Multiplex enim ex mysteriorum revelatione fructus in homines redundat, ut ex probatione patet. Ad vitam bene sancteque instituendam, non tantum bonæ leges requiruntur, sed etiam media et motiva, quibus animus juvatur, et obfirmatur inter tot virtutis labores et vitiorum incitamenta. Vana enim sunt etiam sanctissima vitæ præcepta, si ad ea implenda vires desunt, aut animus. Jam vero, si mysteria hanc potissimum virtutem habent, prout illud in religionis christianæ mysteriis contingit, quis audeat asserere, ea ad vitæ sanctitatem nihil valere?

Dicunt II. Leges positivæ 1. hominis felicitatem imminuunt, quia cohibent naturalem libertatem. 2. Ex novis præceptis, quæ tamen necessaria non sunt, nova oriuntur peccandi pericula. Ergo nocent, non prosunt homini.

Resp. ad I. neg. ant. Non omnia, quæ libertatem hominis refrenant, ejus etiam felicitatem imminuunt; eam econtra multum augere debent præcepta quæcumque a Deo imposita; hæc enim, cum a summa ratione et sanctissima voluntate emanent, necessario hominem perficiunt, atque

ad finem, ad quem conditus est, certius perducunt. Non libertas igitur, sed licentia tollitur, quæ malorum omnium mater est. Optimum libertatis exercitium est divinæ voluntati se subjicere, et summa honesti piique animi jucunditas, conscientiam habere suæ erga Deum devotionis, et opinionem divinæ erga se benevolentiæ.

Resp. ad II. neg. conseq. Si hominis felicitatem imminueret quidquid eum peccandi periculo exponit; satius esset ratione et libertate carere, et pejor esset hominum doctorum sors, quam rudium. Quantæ utilitates ex præceptis positivis in humanum genus promanent, jam ostensum est. Si multi præcepta transgrediendo peccant, id non præceptis, sed malæ hominum voluntati adscribendum. Id quoque observandum est, etiam apud christianos maxima et gravissima sanctioris vitæ officia, in legis naturalis præceptis posita esse; qui hæc religiosius impleverit, parum aut nihil difficultatis in positivis legibus reperiet.

Dicunt III. Præcepta positiva virtutem præfocant, non augent; nam 1. animum rebus inutilibus onerant ejusque attentionem a necessariis, seu a præceptis naturalibus avocant. 2. Superstitioni occasionem et fomitem subministrant. Ergo etc.

Resp ad I. neg. ant. Tunc quidem institutiones positivæ malæ essent, et veræ virtutis studium imminuere possent, si aptæ non essent ad fovendos sensus religionis, aut eorum, quibus dantur, conditioni non essent accommodatæ; verum hæc de legibus positivis, de quibus hic agitur, dici non possunt, cum sopponantur a Deo ipso præscriptæ; qui utique eorum quos legibus instruit, felicitatem et ardentius desiderat, quam deistæ et certius promovere potest.

Resp. ad II. neg. etiam ant. Superstitio consistit vel in eo, quod ritibus externis interior aliqua virtus et excellentia attribuatur, vel quod recipiantur tanquam divina, quæ mere humana sunt, vel tandem in nimio rerum indifferentium studio: verum hæc omnia ex ignorantia hominum,

aut vitiosa inclinatione nascuntur, non ex præceptorum natura. Observare positiva præcepta ex pietate, quia jussa sunt a Deo, non hominis superstitiosi est, sed *sapientis, legique naturæ obsequentis.*

§ III. *De revelationis necessitate.*

OBSERVANDA

I. Non agimus hic de revelatione, quatenus mysteria complectitur, et leges positivas. Sufficit ostendisse, eam esse possibilem, Deo dignam, homini perutilem; in quantum autem ea necessaria fuerit ad hominum salutem, nos dijudicare non possumus. Posita hypotesi, quod Deus hominem ad statum supernaturalem creaverit, eumque cum ab eo statu prolapsus fuit, erigere, et ad pristinam dignitatem denuo elevare voluerit; necessarium utique fuit novum et supernaturalem rerum ordinem instituere.

Verum huc non tendit præsens cum deistis disputatio. Tota hic quæstio in eo est; an sola ratio naturalis sufficiat ad cognoscendas dilucide omnes veritates religionis naturalis, omnia legis naturalis præcepta. Si probatur lumen rationis, quale est in homine, ad hæc cognoscenda non sufficere, consequitur revelationem, etiamsi nihil contineret quam præcepta naturalia, et tantum ut religionis et legis naturalis clarior promulgatio spectaretur, hominibus fuisse necessariam, eo saltem sensu, quod absque revelatione ad religionem et bonam vitam nunquam fuissent perfecte instituti.

II. Lex naturalis, quo nomine etiam religionem naturalem comprehendere possumus, idem dicit, quam

lex rationis. Potest autem ratio, quæ homini indita est, duplici modo considerari; vel ut est cuique homini propria, et tunc præcepta illa continet, quæ apud quemque promulgat sua conscientia, aut quorum cognitionem quisque potest propria ratione habere: vel ut ratio exculta philosophorum, seu quasi communis aliqua ratio generis humani; id est, ea collectio præceptorum, quæ variis ætatibus a viris sapientibus inventa sunt.

PROPOSITIO I.

Ratio naturalis, qualis inest hominum universitati, non est par et sufficiens ad eos instituendos ad religionem, et bonam vitam.

Prob. I. Ad officia religionis et vitæ ex rationis principiis colligenda requiritur 1. summa attentio et diligentia in quærenda veritate. 2. Sanum rectumque judicium, liberum a præjudicatis opinionibus. 3. Animus pacatus, et magna constantia. Atqui hæc omnia ab hominum vulgo nullatenus expectanda sunt. Ergo etc.

Prob. min. 1. Paucissimi sunt, qui aut ingenium habent satis perspicax, aut veritatis satis cupidi sunt ut scientiæ se dedere possint. Plerique omnis contentionis incapaces, res extra sensus positas vix etiam cum præceptore assequuntur. 2. Pauciores sunt, qui recte utuntur ratione in inquisitione veritatis, quia præconceptæ opiniones judicia corrumpunt. *Simul atque in lucem editi et suscepti sumus*, ait Cicero Tuscul. quæst. lib. III. N. 1., *in omni continuo pravitate et in summa opinionum perversitate versamur*,

ut pene cum lacte nutricis errorem suxisse videamur. 3. Pauci sunt, quos rei familiaris sollicitudo non detineat, et immoderata rerum terrenarum cura parum idoneos reddat philosophiæ studio. Ergo etc. (8)

PROB. II. Etiamsi ratio naturalis posset genus humanum instruere in iis, quæ ad cultum Dei, et honestam vitæ compositionem pertinent, numquam tamen sufficeret ad ea, quæ docet, efficienda, et mores juxta naturæ præcepta informandos; cum nullas habeat sat firmas sanctiones, id est, cum non proponat motiva, quæ satis potentia sunt, ad hominum animos ad obsequium inclinandos.

Nam sanctiones legi naturali adjunctæ aliæ non sunt quam *sensus moralis*, quo percipitur virtutis pulchritudo, et fœditas vitii: *conscientia* vel delicti vel innocentiæ, quæ angit malos, et remunerat bonos: demum ipsa *vox intima rationis*, quæ docet per virtutem tutissimum esse iter ad felicitatem. Atqui omnes istæ sanctiones insufficientes sunt. Ergo etc.

PROB. MIN. Sensus moralis et conscientia recte facti, in plerisque hominibus nullam aut exiguam vim habet, neque valet ad coercendos cupiditatum impetus quibus homines ad vitia impelluntur. Vox autem rationis æque insufficiens esse debet; rationi enim, si revelatione non sit edocta, virtutis præmia non remota tantum apparent, sed incerta, cum interea ante oculos versetur malorum prosperitas, opes et potentia facinore comparata. Ergo etc.

PROPOSITIO II.

Genus humanum, quamdiu revelationis lumine destitutum fuit, nunquam veram sinceramque religionis ac legis naturalis cognitionem habuit.

Prob. I. pars prop. Ex omnium sæculorum experientia apparet, nullam unquam gentem fuisse, quæ revelationis lumine destituta sinceram Dei cultusque Deo debiti cognitionem habuerit; ergo certa est 1. pars prop.

Prob. ant. Apud omnes populos, sola judæorum gente excepta, regnabat polyteismus; non genios tantum et dæmones adorarunt, sed et heroes, eosque scelestissimos, imo et sidera et multa animalia, et quæ in hortis ipsis crescebant, numina. Non virtutes tantum, sed et fortuna, febris, metus, impudicitia, templa sua habebant. Cultum deorum ridiculis cæremoniis, spurcitiis, imo humano sanguine contaminarunt. Ipse Cicero fatetur Lib. II. de natura Deorum « tantum fuisse errorem, ut perniciosis etiam rebus non modo deorum nomen tribueretur, sed etiam sacra constituerentur ».

Neque barbarorum tantum incultorumque populorum hic error fuit, sed eorum præcipue, qui litteris, artibus, scientiis præ cæteris quam maxime floruerunt; ut optime asseri possit, eo magis in iis quæ ad Deum, et religionem spectant, ad insana quæque et absurda prolapsos esse homines, quo fuerint in omni disciplinarum genere excultiores. Ergo etc.

Prop. II. pars prop. Jam ipsa paganorum religio ad vitia viam pandebat deorum exemplo, quos sce-

leratissimos fingebant. Hinc factum est, ut summa flagitia apud plerosque populos publica religione consecrata fuerint; ebrietas sub Bacchi, impudicitia sub Veneris, furtum sub Mercurii nominibus. Jupiter ipse, quem ut maximum deorum colebant, adulteriis, incestibus, aliisque sceleribus famosus fuit. Quomodo autem genuinam boni malique cognitionem habere poterant, qui diis etiam immortalibus infamia quæque scelera affingebant, aut flagitiis coli placarique numina credebant? Qui publicas fœminarum prostitutiones, promiscua utriusque sexus adulteria pro religione habebant; et humani sanguinis effusionem gratissimum diis sacrificium judicarunt?

De hac incredibili morum dissolutione et perversitate innumera sunt veterum auctorum testimonia. Unum audiamus Ciceronem, qui lib. III. tusculanarum quæstionum sic habet: *Ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas et opinioni confirmatæ natura ipsa cedat . . . Cum vero accedit eodem quasi maximus quidam magister populus et omnis undique ad vitia consentiens multitudo, tum plane inficimur opinionum pravitate, a naturaque ipsa desciscimus* (9).

Verum ipsi temporum nostrorum naturalistæ rei evidentia convicti facile nobis concedunt, religionem, quam recta ratio docet, non ex communi populorum usu aut opinione repetendam. Ideo ad philosophos provocant, sed infelici successu.

PROPOSITIO III.

Communi huic populorum ignorantiæ mederi nec scivit, nec potuit, nec voluit omnis gentium philosophia.

PROBATUR I. PARS

ARG. I. *Ex induct.* Mederi nescivit philosophia gentilium, si omnes antiqui philosophi, etiam qui inter eos clarissimi habebantur, tum in iis, quæ ad Deum, ejusque cultum pertinebant, tum circa legis naturalis præcepta in multis misere cæcutiebant. Atqui ita est; ergo etc.

PROB. MIN. nulla fuit ex philosophorum scholis, quæ non in absurdissimas opiniones prolapsa sit. Supremo numini, si tamen aliquod agnoverunt, multa alia adjungere non dubitabant. Epicurus deos otiosos finxit; Thales primum rerum omnium principium aquam statuit, alii ignem, aut aerem. Stoicis nulla erat deorum providentia, plurimi omnia fato regi dicebant, et ferrea necessitate. Pyrrho de omnibus dubitabat. De ipsis summis apud græcos philosophis Socrate, Platone et Aristotele non convenitur, an putaverint summum Deum esse hunc visibilem mundum, aut hujus mundi animam.

Scimus, quid Romani in rerum divinarum cognitione profecerint, cum ex Græcia ad eos pervenit garrula, et disputatrix philosophia. Qui illam coluerunt, id tandem assecuti sunt, ut, cum falsas religiones abjicerent, mox nullam haberent omnino, quia veram non poterant invenire; et sic, ut ait Lactantius,

Lib. II. cap. 3. divin. instit., inciderunt in errorem multo majórem, quam illi, qui falsa tenebant.

Præterea doctrinam de animæ immortalitate, de prœmiis et suppliciis alterius vitæ, cui omnis morum disciplina innititur, vetus philosophia vel omnino sustulit, vel insulsis fabulis commaculavit, vel ut verisimilem tantum, atque timido ac fluctuanter proposuit. Quod autem ipsam morum institutionem attinet, de Epicureis aliisque dissolutioris doctrinæ philosophis plura attingere necesse non est. Stoici, qui virtute cum diis sese contendere jactitabant impia arrogantia, in scriptis suis turpiter obscœni erant; animo quoque tam immiti et iracundo, ut Zeno pro regula habuerit, sapientis esse erga neminem esse misericordem, et illatam injuriam non condonare. Demum, cum fatali necessitati omnia subjicebant, omnem virtutem, virtutisque regulam sustulerunt. Plato ipse, qui in morali philosophia totam ætatem consumpserat, uxorum communionem, vagos concubitus, partuum abactiones, infantium expositionem, ebrietatem in festis Bacchi approbat. Cicero mendacii, perjurii, vindictæ patronum egit; Epictetus autochiriæ, et incestus. Quæ satis ostendunt, in quantis erroribus versati sint, etiam ii, qui inter philosophos omnium judicio sapientissimi erant, et acutissimi; ut nunquam magis revelata sit humanæ rationis imbecillitas (10).

Arg. II. *Ex philosophorum testimonio.* Illi in quibus ardentius erat veritatis studium, et summa ingenii perspicacia, nihilominus fassi sunt, se in religionis veritatibus balbutire, nec certi aliquid invenire posse. Plato ita Socratem loquentem inducit, in dialogo cui titulus, *Secundus Alcibiades: Necesse est expectare,*

donec discatur, quemadmodum ad Deum et homines habere se deceat. Cui respondet Alcibiades: *quando erit, o Socrates, et quibus præceptor? jucundissime enim hunc hominem, quisquis erit, agnoscam...* Ipse Plato in epinomide ait ... *docere pietatem neminem posse, nisi Deus tanquam dux, et magister præiverit*... Et Cicero quaest. tuscul. lib. 3. ... *Ex philosophis nonne optimus, et gravissimus quisque confitetur, multa se ignorare, multa sibi etiam atque etiam esse discenda?*... Jamblicus de vita Pythagorae cap. 28 ... *Quæ Deo grata sunt, scire difficile est; nisi quis vel eum, qui Deum audivit, vel Deum ipsum audierit*... (11)

Arg. III. Ex eo deducitur, quod ratio humana nunquam cognoscere potuisset peccati, et mali moralis originem, nec peccati remedium. Non ignorabat quidem esse in homine inolitam quamdam, et connatam pravitatem, noverat vitiis divinum numen offendi; verum insitae illius communisque pravitatis originem aut remedium nullus unquam philosophorum invenire potuit, neque modum, quo peccata expiari, et placari infensum sceleribus numen possit, aperire. Ergo etc.

PROBATUR II. PARS

Communi ignorantiæ mederi non potuit gentilium philosophia.

I. *Ex defectu consensionis.* Ad edocendos atque in officio continendos homines nihil valere potest philosophia in omnibus ipsa secum dissentiens; atqui talis erat gentilium philosophia; nemo enim ignorat,

diversas semper fuisse philosophorum scholas, omnes inter se opinionibus divisas, et in primis etiam religionis et morum principiis tot fere fuisse sensus, quot capita. Fatetur Cicero Lib. I. de natura Deor. perobscuram esse quaestionem de natura deorum. Philosophos quosdam aut Deos esse dubitasse; aut nullos omnino admisisse. Eos autem, qui Deos esse dixerunt, in tanta fuisse varietate et dissensione ut eorum molestum sit dinumerare sententias. Quod etiam Lactantius observat, cum ait Lib. VII. divinar. instit. ... *Facile est docere pene universam veritatem per philosophos et sectas esse divisam, nullamque sectam fuisse, quae non viderit aliquid ex vero; sed cum contradicendi studio insaniunt, dum sua etiam falsa defendunt, aliorum etiam vera subvertunt, non tantum elapsa est illis veritas, quam se quaerere simulabant, sed ipsi etiam suo potissimum vitio perdiderunt.*

II. *Ex defectu persuasionis.* Philosophi clarissimi plerumque anxii et dubii extiterunt circa ipsa fundamenta religionis et legis naturalis; itaque non tantum unus dissensit ab alio, sed quilibet quod docuit, plerumque dubitanter proposuit, parum sibi ipsi consentiens. Sic Cicero lib. 1. de nat. Deor. ait: *perdifficilem et perobscuram quaestionem esse de natura deorum* ... Alio loco Tuscul. quaest. lib. I. cum diversas philosophorum sententias de natura animae humanae attulisset, ait ... *harum sententiarum quae vera sit, Deus aliquis viderit; quae verissimillima, magna quaestio est*... Ideo maximus hic antiquitatis philosophus circa animae immortalitatem semper inter oppositas sententias fluctuavit incertus. Socrates ipse, qui, ut Cicero ait, primus philosophiam devo-

cavit e cœlo, et coegit de vita et moribus rebusque bonis et malis quaerere, in ultimo ad amicos sermone dubitanter de vita futura locutus est. Ergo etc. (12)

III. *Ex defectu conformitatis actionum cum doctrina.* Philosophi enim, etiam qui optimi putabantur, sua vivendi ratione omnem vim adimebant præceptis suis. Vitia hominum carpebant vitiis ipsi mancipati, ita ut etiam nominare pudeat, quae ipsis a profanis auctoribus Diogene, Laertio, Sallustio, Tacito, Luciano exprobrantur. Omnium loco sit Cicero quaest. tuscul. lib. 2. . . . *Quotus enim quisque philosophorum invenitur, qui ita sit moratus, ita animo ac vita constitutus, ut ratio postulat? qui disciplinam suam, non ostentationem scientiae, sed legem vitae putet? qui obtemperet ipse sibi, et decretis suis pareat? Videre licet alios pecuniae cupidos, gloriae nonnullos, multos libidinum servos: ut cum eorum vita mirabiliter pugnet oratio. Quod quidem mihi videtur turpissimum.* (13)

IV. *Ex defectu auctoritatis.* Etiamsi præclarissima protulissent philosophi, nunquam iis aures praebuisset vulgus, quia omni auctoritate destituti erant; neque enim illa publica potestate erant instructi, quae potest legum adinstar praecepta sua promulgare. Neque apud plebem in honore habebantur ut singulares viri, ita ut eorum reverentia singulari virtute et doctrina comparata vim frangeret sensuum et cupiditatum, et praejudicatarum opinionum. Id ipsum fatetur Cicero tuscul. quaest. lib. 2. *Est philosophia paucis contenta judicibus, multitudinem consulto ipsa fugiens, eique ipsi et suspecta et invisa; ut siquis universam velit vituperare, secundo id populo facere possit*. . . . Praeclare in hanc rem La-

ctantius ait Lib. III. cap. 27. divin. instit. .. *Ad verum frequenter accedunt* (philosophi); *sed nihil ponderis habent ista praecepta, quia sunt humana, et auctoritate majori, id est divina illa carent: nemo igitur credit, quia tam se hominem putat esse qui audit, quam est ille, qui praecipit* etc. (14)

PROBATUR III. PARS

Mederi non voluit philosophia.

1. Licet popularium opinionum vanitatem inspexerint philosophi, nunquam tamen illis satis animi fuit ad depellendas superstitiones longo usu stabilitas; nullusque fuit, qui non potius praejudiciis popularibus sit obsecutus. Socrates probabat illud Delphici oraculi responsum: *Deos ex instituto civitatis colendos esse.* Et Cicero qui lib. 2. de divinatione ait, mirari se cum Catone, quod non rideret aruspex aruspicem cum videret; jubet tamen ut in religione instituta pontificum et aruspicum serventur. An idonei humani generis magistri esse poterant homines, qui, ut ait Apost. ad Rom. I. veritatem in injustitia detinebant; et cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt?

2. Tam parum propagandae veritatis studio tenebantur philosophi, ut potius docerent, expedire falli in religione civitates. Cicero, summus ille Platonis imitator, existimavit philosophiam vulgarem non esse, paucis contentam esse judicibus, abhorrere a multitudine. Vid. ibid. cap. 22. Varro, romanorum doctissimus, de religionibus loquens evidenter ait « multa esse vera, quae vulgo scire non sit utile ». Vid. Aug. lib. de civ. Dei lib. 4. et 10.

PROPOSITIO IV.

Etiam hodierna philosophia in iis, quae ad religionem, et legem naturalem pertinent, ad informandos homines prorsus est insufficiens.

Prob. Facillimum esset ex recentioribus philosophis eadem tum circa Deum ejusque cultum, tum circa gravissima morum praecepta, opinionum ac errorum monstra recensere, ex quibus apparet; eos non minus rationi, quam sanctissimae, in qua educati fuerant, religioni bellum indixisse. Porro eadem inter eos regnat opinionum diversitas, idem persuasionis defectus, cum in diversis operibus, aut in eodem saepe opere diversa et pugnantia affirment; idem defectus auctoritatis. Itaque, si hucusque probatum est, gentilium philosophiam nunquam veritatem invenire, nec hominum ignorantiae mederi potuisse: nunc etiam certum fit ex recenti experientia, quod veritates omnes ad religionem naturalem et morum institutionem pertinentes, quas revelatio in tam aperta luce posuit, hoc lumine rejecto denuo obscurentur, et ex oculis evanescant. Vix enim revelationem aspernari cœperunt philosophi nostri, cum subito visi sint quasi vertigine abrepti, et distracti in contrarias sententias; ut continuis dubitationibus jactati quid velint, quo tendant, ne ipsi quidem sciverint. Vere ... *evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum: dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt.* Ad Rom. I. (15)

Adde, quod religio naturalis philosophica hominum captui non sit accommodata; quod ratio humana

semper in animis anxietatem aliquam et dubitationem relinquat; quod animum non possit contra cupiditatum illecebras, contra dura omnia et aspera virtutis obfirmare; quod ignoret medium certum placandi numen offensum, sicut et mali originem ac remedium. Ergo etc.

ADVERSARIORUM ARGUMENTA

Obj. I. Ex eo quod homines revelatione destituti veram et genuinam officiorum naturalium cognitionem non habuerint, inferre non licet, quod ad eam pervenire non potuissent, si voluissent rationis ductum sequi. Nam ex eo quod multi revelatione abutantur, minime sequitur, eam ad vitam recte sancteque instituendam non sufficere. Ergo etc.

Resp. neg. ant. Res facti est, genus humanum, dum revelationis lumine careret in omni pravitate et in summa opinionum perversitate vixisse; ex hac igitur hypothesi argumentandum est. Quid in alia quacumque hypothesi fieri potuisset, non quærimus. Porro quis non videt in illa depravatione ac summa difficultate veritatis inveniendæ, et virtutis exercendæ, summam etiam fuisse apud homines opis supernaturalis indigentiam?

Ad prob. ant. resp. Nulla est allata comparatio. Si posita revelatione multi sunt qui malis cupiditatibus serviunt; exinde concludi non potest revelationem ad vitam optime informandam non sufficere; cum hominibus ejusmodi nec religionis cognitio, nec sanctioris vitæ præcepta desint, nec omnia quæ possunt a vitiis abstinere, et ad omne bonum inflammare. Vel igitur illi revelationem repellunt, vel falsam pro genuina amplectuntur, vel in summa cum principiis suis contradictione vivunt.

Objț. II. Si revelatio necessaria est, non intelligitur quomodo Deus potuerit per tot ætates homines propriæ igno-

rantiæ et pravitati relinquere. Ita enim salutem consequi, et æternum interitum evitare non potuerunt; quia carebant medio ad ea quæ vera, quæ pia et honesta sunt, cognoscenda et amplectenda necessario. Ergo etc.

Resp. Ad hoc argumentum, omnium quæ in hac quæstione afferri possunt, procul dubio gravissimum vario modo responderi potest.

1. Cum revelationis necessitatem adstruimus, non absolutam necessitatem intelligimus sed hypotheticam, et ut dicitur moralem. Supponimus enim 1. genus humanum ad eam mentis animique perversitatem prolapsum de qua dubitare non permittit omnium sæculorum experientia. 2. Deum voluisse huic malo mederi, mediumque homini afferre sufficiens et efficax, tum ad depellendam ignorantiam, tum ad sanandam voluntatis pravitatem.

2. Supponit hoc argumentum genus humanum primitus revelationis auxilio caruisse, quod falsum est. Nunquam enim absque revelatione fuerunt homines, hæc autem primitiva revelatio perpetuo usu et traditione non interrupta conservata fuit in familiis patriarcarum. Neque dubitandum est apud alias etiam gentes corruptionem rerumque divinarum ignorantiam paulatim tantum crevisse, quo magis scilicet a communi fonte recesserint, et memoria factorum lapsu temporis interierit... *Errant*, inquit Lactantius, *qui deorum cultum ab exordio fuisse contendunt*. Ex hac traditione genuinam de Deo, et virtute doctrinam hauserunt Job, aliique veri Dei adoratores.

3. Aliud est dicere, homines non potuisse absque revelatione perfectam religionis et legis cognitionem acquirere; aliud eos fuisse ad æternum interitum damnatos. Falsum est enim, Deum ab hominibus male sanis omnia illa exigere, quæ a sanis exiguntur. A justo judice pœna non infligitur, nisi propter culpam. Unde ab hac quæstione puto esse abstinendum; quia nescimus, quousque laudabiles hominis conatus, quos Deus adjuvare paratus est, per-

tingere possint, aut in quantum homo revelatione destitutus naturalia officia citra culpam possit ignorare.

4. Cum sic disputant deistæ, non attendunt, hoc argumentum contra ipsos torqueri posse. Nam ad naturalia officia rite cognoscenda ipsis fatentibus requiritur ratio philosophicis disciplinis erudita. Quare ergo Deus homines per tot ætates absque philosophiæ magisterio reliquit? primus enim Socrates noscitur animum informandis moribus applicuisse. Unde illa inter diversas gentes, diversosque homines ratione facultatum naturalium diversitas? Quare cum aliqui veritatem, cui inveniendæ pares nunquam fuissent, cum lacte accipiunt; alii ad omne examen pariter inepti in gravissimis erroribus hærent?

Obj. III. Mahumedani et Sinenses, quamvis revelationem divinam non habeant, corpus tamen doctrinæ habent satis perfectum. Ergo etc.

Resp. ad I. Quod Mahumedis doctrinam attinet eam alio loco examinabimus. Sufficiat hic observasse: 1. Quæcumque bona et rationi consentanea in Mahumedis religione reperiuntur, ex judæorum et christianorum libris esse deprompta. 2. Religionem Mahumedis non ut corpus aliquod doctrinæ philosophicæ, sed tanquam revelationem divinitus factam promulgatam fuisse, et a populo acceptam. Quo probatur illud, quod antea asseruimus, nempe rationem et philosophiam nunquam potuisse homines in societatem religiosam colligare. Quantum autem Dei præcepta in animis hominum valeant, hoc ipsum evidentissime probat, quod falsæ etiam religiones tantam sibi auctoritatem conciliaverint ementito Dei nomine.

Ad II. Cum Sinensium mores, instituta, religionem etc. tot laudibus commendant increduli, non tantum suum in religionem christianam odium, sed et magnam historiæ illarum gentium ignorantiam probant. Contrarium nos docent viri, qui in illis regionibus versati sunt, aut saltem animo minus præoccupato hac de re scripserunt (16)

Obj. IV. Saltem hodierna philosophia tam bene de Deo sentit, tam purum perfectumque tradit moralis doctrinæ complexum, ut revelatio jam inutilis sit. Ergo etc.

Resp. Contrarium probat prop. IV. Si in recentiorum scriptis puriora reperiuntur doctrinæ moralis principia, id Evangelio debetur, non humanæ rationi, quæ in philosophis nostris perspicacior non est, quam in Socrate, Platone, Aristotile fuit. Veritas cum scitur, inventu probatuque facilis videtur; sed ignota difficili magnoque negotio invenitur. Imo qui philosophiæ hodiernæ historiam attentius considerat, eamque videt in fœdissimos errores et summam impietatem incitato motu delapsam; fateri cogitur revelationem non minus ad retinendam conservandamque veritatem necessariam esse, quam ad inveniendam. Vide quæ in probatione dicta sunt.

Coroll. I. Ergo genus humanum in præsenti statu, spectata mentis humanæ imbecillitate, et voluntatis ad malum propensione, perfectam religionis et legis naturalis cognitionem acquirere nunquam potuisset.

Coroll. II. Ergo ex hypothesi, quod Deus voluerit humanæ infirmitati succurrere, et tamen statum hominis naturalem non immutare; necessarium fuit medium aliquod supernaturale homini externum, quale est revelatio.

CAPUT SECUNDUM

DE RATIONE INDAGANDÆ REVELATIONIS

OBSERVANDA

I. Cum revelatio, etiam spectata ut supernaturalis dispensatio possibilis sit, sequitur eam respui non posse ideo tantum quia revelatio dicitur, aut veritates continet rationi impervias (ex § 1.). Quia porro nihil videtur homini utilius, quam a Deo ipso per revelationem instrui; sequitur homini nihil esse hac revelatione vehementius exoptandum (ex § 3.). Ex quo jam oritur praesumptio aliqua, eam factam esse, et vehemens desiderium eam, si facta sit, cognoscendi, et toto animo amplectendi. Jam vero si rem propius inspicimus, in quanta scilicet rerum divinarum ignorantia, ac praeceptorum etiam naturalium oblivione omnes homines versati sint, cum lumen revelationis non habuerunt, quodque nullum naturale medium huic malo mederi unquam potuerit, aut hodiedum possit; plane convincimur non tantum utilem esse homini revelationem, sed totum genus humanum in summa esse opis hujusmodi supernaturalis indigentia; ex quo non tantum praesumptio oritur, sed persuasio quaedam praevia factæ revelationis.

II. Verum quaecumque etiam argumentis, quae hucusque exposuimus, vis attribuatur, tamen ad illam, quam instituimus christianae religionis demonstrationem non sufficiunt. Nam 1. Omnia argumenta, quæ a priori sumuntur non sunt ejus naturæ,

ut revelationis necessitatem omnimodam probent, ita ut ex iis stricte ad ejusdem existentiam concludi possit. 2. Parum profecisset, qui de revelationis alicujus necessitate esset convictus; sed an alicubi existat, quæque illa sit, invenire non posset. In hoc igitur præcipue laborem nostrum, et omne studium collocare debemus, ut, an a Deo hominibus facta sit revelatio, et quænam illa sit, scire possimus. Ut autem nihil omittamus eorum, quæ ad hanc rem omnium hac nostra ætate gravissimam pertinent. 1. De revelationis indagatione aliquid in genere dicemus. 2. Quæ veræ revelationis criteria sint speciatim examinabimus.

SECTIO I.

De verae revelationis indagatione in genere.

Duplex Deistarum error est, quem hic confutamus. Sunt, qui religiones omnes, quæ se revelatas dicunt ut indifferentes habent, dummodo religio naturalis servetur, cui soli ab omnibus obsequendum esse contendunt. Alii volunt, in revelationis indagatione primum veritates, quæ credendae proponuntur, ad rationis tribunal vocandas esse, et examinandas, neque ulterius procedendum, nisi perspecta sit eorum intrinseca cum ratione conformitas; quod certissimum esset non inveniendae, sed destruendae revelationis medium.

PROPOSITIO I.

Quando religio aliqua ut divinitus revalata proponitur, homini non licet esse indifferentem.

Prob. I. Ex dictis patet, revelationem non tantum possibilem esse, sed etiam summe exoptandam; imo aliquo modo necessariam; quia homines hac luce destituti nunquam potuissent se ab innumeris erroribus, quibus implicati erant, expedire et quidem in rebus maximi momenti. Cum ergo hominis ante omnia intersit in rebus ad ejus felicitatem quam maxime pertinentibus non falli; profecto indifferens manere non potest, cum revelatio aliqua ut divina ipsi proponitur.

Prob. II. Si Deus religionem aliquam revelavit, necessario ab hominibus exigit obsequium; ergo qui se indifferentem haberet, conjiceret se in periculum divinae voluntati non obtemperandi, adeoque salutem suam in summum discrimen adduceret; quo nihil est a vera sapientia magis alienum.

Prob. III. Licita esse non potest ejusmodi indifferentia, nisi omnes religiones, quae se revelatas dicunt, quales sunt v. g. judaica, mahumetana, christiana, essent aequaliter bonae; atqui absurdum esset hoc asserere; siquidem tum in dogmatibus, tum in praeceptis sibi invicem opponuntur.

Confirmatur. Indifferentismus non tantum injuriam Deo, hominique perniciem infert gravissimam, sed etiam pestis est societatis. Supponatur enim religionem spectari ut medium in officio continendi et principes et populos; numquid efficax esse poterit

medium hoc, nisi religionis cultoribus persuasum sit, eam vere divinam esse, neque posse pro libitu ab ejus obsequio se eximere? sed haec cum religionum indifferentia consistere non possunt. (17).

PROPOSITIO II.

Optima verae Revelationis indagandæ ratio est examen auctoritatis; non philosophica rerum et veritatum, quae revelatae dicuntur, disquisitio. (18).

Prob. Via philosophicae disquisitionis nec religioni convenit, nec religionis indagatoribus; cum e contra examen auctoritatis utrique parti conveniat. Ergo etc.

Prob. ant. pars I. Non convenit religioni, ex triplici ratione: 1. Quia revelatio ex parte Dei est actus liber, qui rationibus metaphysicis probari non potest. 2. Quia revelatio est factum; factum autem argumenta externa tantum admittit. 3. Quia Deus potest revelare mysteria, ut cap. 1. § 1. probatum est; atqui ineptum esset veritates rationi impervias ad rationis tribunal adducere. Ergo etc.

II. Non convenit religionis indagatoribus. Nam cum religio res sit maximi momenti, et bonum aliquod omnibus hominibus commune, necesse est ut ad eam perveniri possint via tuta et facili: verum nec tuta, nec facilis est investigationis philosophicae via. Ergo etc.

Prob. min. *Non est tuta.* Cum enim religio multa continere possit rationi impervia, facillimum esset errorem pro veritate amplecti. Quis porro nescit, rationem humanam, cum sibi relicta est, fere semper præjudiciis et cupiditatibus famulari, et crebris di-

scussionibus dubia non tolli, sed augeri? quis nescit etiam philosophos in omnibus, quæ suæ rationi et inquisitioni subjecerunt, semper in varias easque absurdissimas sententias abiisse? quod imprimis in religionis indagatione conspicitur, cum omnes illi, qui eam ex proprio componere voluerunt, ita semper diversis et pugnantibus rationibus implicati fuerint; ut nunquam potuerint solidum religionis systema construere.

Non est facilis. Illa enim methodus opus est difficillimum, quod longe vires excedit, non tantum illiteratorum, qui partem hominum efficiunt longe maximam, et nec vim habent ingenii satis acutam, nec tempus tam operosæ inquisitioni impendere possunt: sed et eorum qui ætatem suam in studio philosophiæ conterunt, et qui, cum religionem sola ratione investigant, omnia confundunt, et tam parum novas veritates inveniunt, ut etiam eas, quas tenuerunt, amittant.

PROB. PARS II. ANT. Via auctoritatis 1. convenit religioni, ut patet ex præcedente probatione. 2. convenit religionis indagatoribus, quia et tuta est et facilis; nam motiva habet certa, quibus secure quilibet etiam in rebus maximi momenti fidere possit; siquidem credere Deo revelanti tutissimum est; scire autem an Deus revelaverit facillimum, cum motiva credibilitatis obvia sint, et omnium captui accommodata, ut ex sequentibus patebit. Ergo etc.

PROPOSITIO III.

Ad amplectendam religionem revelatam examinanda sunt credibilitatis motiva.

Prob. Vera est propositio, si 1. homo non potest revelationem amplecti sine examine, si 2. aliud examen instituere non potest, quam illud motivorum credibilitatis; atqui utrumque verum est. Ergo etc.

Prob. min. 1. Homo non potest revelationi firmum præbere assensum, nisi de illius divinitate intime persuasus sit; persuasio autem necessario argumenta supponit, et argumentorum cognitionem. Ergo etc.

2. Deus infinite justus et sapiens non potest ab homine exigere, ut revelationi se subjiciat, quam divinam esse scire non potest; atqui ut illud sciat, examen adhibeat necesse est; vel dicendum esset Deum hominem per internam inspirationem instruere; quod falsum esse omnium hominum experientia probat. Ergo etc.

3. Experientia certum est, diversas esse religiones, quæ revelatæ dicuntur; cumque non omnes possint simul esse veræ et divinæ, necesse est veram a falsis discernere; atqui hoc sine examine fieri non potest. Ergo etc.

Prob. II. pars. Si examen necessario instituendum est, illud versari debet, vel circa intrinsecam veritatem rerum, quæ credendæ sunt, vel circa auctoritatem, cui credendum est; atqui 1. fieri non potest ex rationibus in prop. 2. allatis. Ergo manet secundum.

SOLVUNTUR OBJECTA

Objiciunt contra I. propos. Cum de revelatione agitur, inquisitio homini est impossibilis; ergo potest manere indifferens.

Resp. neg. ant. Non enim requiritur examen veritatum, ut diximus, quod non tantum omnibus fere hominibus esset impossibile, sed etiam plenam convictionem nunquam generaret, imprimis quando hominis interesset non credere. Sed examen auctoritatis, ut constet Deum esse locutum; quod argumentis perficitur externis, omniumque hominum ingenio accomodatis; tamque obviis et splendidis, ut facillime cognosci possint ab iis, qui sensum communem habent et animum ad obsequendum divinæ voluntati paratum.

Instant I. Facilior est via ad veritatem per rationem, quam per auctoritatem. Nam ut revelationem aliquam factam esse cognoscam, eique assentire possim, non tantum examinanda sunt facta, miracula, prophetiæ etc., quibus revelatio probatur; sed et testium auctoritas, librorum in quibus ea continentur authenticitas et veracitas. Determinandus est genuinus librorum sensus. Imo cum plures religiones se revelatas dicant, omnes excutiendæ sunt, argumenta ponderanda, objecta examinanda, cum aliorum responsis conferenda. Sed in his omnibus labor est infinitus et plerumque hominum vires excedens. Ergo etc. Ita Rousseau, Emile tom. 3.

Resp. I. Hoc argumentum nimis probaret; sequeretur enim neminem Deum unicum colere, justum ab injusto secernere, neminem mentem humanam immortalem credere posse; nisi omnes philosophos inter se dissidentes legerit, et argumenta in utramque partem pugnantia perpenderit, aut novos humani generis præceptores ipse audierit. Sequeretur opifices et agricolas totam vitam legendo, meditando, discurrendo transigere debere. Quod sane ridiculum est. Jam vero si absurdæ consecutiones principii falsitatem evidenter

probent; quilibet intelligere potest, quid censendum sit de ridicula illa Rousseauvii argumentatione.

Resp. II. Religionis christianæ veritas iis innititur argumentis, quæ nulli sinceræ mentis homini incerta esse possunt, cum sint notoria habeantque evidentiam facti; talia sunt splendida quædam miracula Christi, imprimis ejus resurrectio; insignes utriusque testamenti prophetiæ, christianæ religionis per orbem propagatio etc. Qui autem plane rudes sunt, iis semper manet motivum, quo etiam doctissimi carere non possunt, nempe societatis christianæ seu Ecclesiæ auctoritas; qua prudentissime ad credendum inclinantur.

Instant II. Ut indifferentia circa religionem posset in vitium verti, debuisset Deus vere religioni tam certos et conspicuos characteres imprimere, ut quilibet etiam rudis homo eam facillime a falsis discernere posset; atqui tamen res aliter se habet. Ergo etc.

Resp. n. min. Manifestum est religionem christianam tam splendidis fulgere characteribus, ut eam ab aliis secernere difficile non sit; quamvis fateamur, tantam non esse vim luminis, ut etiam nolentes cogat ad assensum, nullumque libero voluntatis obsequio locum relinquat. Quod disponente benignissima providentia, ita factum est, ut ad veritatem pervenire possint, qui eam recto corde inquirunt; et tamen fides non sit sine merito. Adest lux clarissima, qua frui possunt omnes venientes in hunc mundum; sed manet etiam tenebris locus; ut possint in umbra mortis permanere, qui tenebras magis diligunt, quam lucem. Vid. pensées de Pascal. chap. 18.

Objiciunt contra II. propos. Omnis revelationis probatio necessario reducitur ad testimonium hominum: atqui ex hominum testimonio nunquam tam certum efficitur argumentum, quam ex philosophica demonstratione, quæ veritates ex primis principiis deducit. Ergo melior et tutior est rationis via quam auctoritatis.

Resp. I. neg. min. Quamvis diversa sint certitudinis genera, propter rerum, quæ probandæ sunt, diversitatem; non sequitur diversos etiam esse certitudinis gradus, ac si daretur certitudo certitudine major. Ea certe, quæ ex generali et constanti hominum testimonio comprobantur, non minus certa sunt, quam demonstratio quævis geometrica. Magis enim valent ad convincendos animos, ad excludendam omnem errandi formidinem. Principia, quibus demonstrationes metaphysicæ innituntur, ab ingeniosis tantum hominibus cognoscuntur, neque ab omnibus etiam philosophis pro veris habentur. At principia moralia, quæ fundamentum sunt moralis certitudinis, tum acutiorum tum tardiorum consensum habent. Atque ubi semel hæc certitudo adest, tanta est tamque perfecta mentis adhæsio, ut novis accedentibus argumentis augeri non possit. Sic homo quadraginta annorum circa solis ortum et occasum, lunæ tum crescentis, tum senescentis mutationes, miram rerum terrestrium, animalium, arborum, fluminum varietatem tam certus est, ut etiamsi vitam ad 100. annos protraheret, toties repetita experientia, majorem certitudinem non acquireret. Quis non de pugna Waterslaviensi ita nunc certus est ut quæ ultra accedere possunt testimonia, firmiorem reddere non valeant assensum?

Resp. II. Etiamsi major esset certitudo metaphysica quam moralis, non sequeretur illud, quod in minore propositione asseritur; probandum enim esset, philosophicas veritatum probationes rectam viam esse, qua ad certitudinem metaphysicam perducimur. Verum quis hæc audeat asserere? An non potius revelatæ veritates hac methodo in philosophicas opiniones transirent, quibus nihil est in mundo incertius, nihil mutabilius? Nam quæ a philosophis ut certa hodie prædicantur et evidentia veritatum principia, novo succedente systemate ut vana exploduntur et absona. Præter mathematicas conclusiones, et principia quædam metaphysica nihil est, de quo non disputent. Quin etiam

geometriæ principia, ut diximus, a mathematicis nonnullis in controversiam vocata sunt; cum in iis quæ sensus percipiunt, cum in factis historicis quam plurimis tam concors tam firma sit totius humani generis persuasio (19).

Resp. III. neg. conseq. Etiamsi admitteretur 1. certitudinem metaphysicam esse morali certitudine majorem; 2. ex philosophicis rationibus oriri posse metaphysicam certitudinem; adhuc confecta res non esset; sed probandum esset eos, qui convincendi sunt, hujus discussionis esse capaces, et res ipsas tales esse, quæ ejusmodi discussiones admittant. Contrarium ex probatione patet.

Pauci sunt qui veritatem ratiocinando assequi possunt, neque id ignorant philosophi, qui ideo tantum Dei auctoritatem eripere volunt hominibus, ut suam imponant. Quid autem volunt, cum de rerum seu veritatum indagatione loquuntur? an non sophisticam suam philosophandi rationem consulto cum mathematica demonstratione confundunt? aut an serio contendunt veritates religionis mathematice demonstrandas esse? sed quis nescit ejusmodi demonstrationes nonnisi ad res mere theoreticas et abstractas pertinere; ita quidem, ut cum ad res physicas geometriae vel arithmeticae regulae applicantur, ad eas transferri non possit mathematica evidentia? Qui agros v. g. juxta geometriæ regulas metandos susciperet, metaphysice quidem de regulis suis certus esset; de recta autem agrorum partitione eam certitudinem non haberet. Jam, cum religio omnis et revelatio res sit ad hominis vitam quam maxime pertinens; cum non de ideis agatur, rebusque possibilibus, sed de eo quod a Deo ipso profectum dicitur, et homini ad æternam salutem datum; stultum esset genus aliquod certitudinis requirere, quod ad rem, de qua agitur, pertinere non potest. Æque ridiculus esset qui facta vellet metaphysicis demonstrationibus probare, et domi sedens, abjectis libris, meditando et ratiocinando historicam componere, quam qui theorema aliquod geometricum ex historia probaret.

SECTIO II.

De verae Revelationis criteriis.

OBSERVANDA

Id puto a nemine in dubium vocari posse revelationem, si Deum auctorem habeat, absque ulla dubitatione esse amplectendam; siquidem divina auctoritas supra ipsam rationem valet, et ab omni fallaciæ suspicione immunis est: verum, cum latere neminem possit, varias a populis usurpatas esse religiones, omnis adhibenda est diligentia, ut, quænam sit vera, quænam falsa agnoscamus; nam, sicut ille summæ impietatis reus esset, qui Deo revelanti fidem detrectaret; ita stulte ageret, qui religionem aliquam ut revelatam admitteret, nisi perspicuos veræ revelationis characteres prae se ferat. Tota hic quaestio *in facto* posita est: « an haec vel illa religio, quae » se revelatam dicit, sit vere a Deo revelata? » In hac inquisitione primum examinandum est, quinam sint characteres illi vel notae, quibus vera revelatio a falsa discerni possit. Cum hae notae nos in cognitionem ducant verae religionis, et mentem in veritatis inquisitione dirigant, vocantur etiam *criteria* revelationis. Ratio humana illa partim ex proprio desumit, partim in revelatione divina reperta cognoscit, et approbat. Exinde divisio in *naturalia* et *supernaturalia*. Naturalia vel *interna* sunt, et ex ipsa veritatum, quae revelatæ dicuntur, natura oriuntur; vel *extrinseca*, et testes concernunt, ac præcones revelationis. *Supernaturalia* vocantur facta illa et

signa supernaturalis ordinis, quae, cum a Deo solo effici possint, ad manifestandam et comprobandam divinam voluntatem aptissima sunt.

Itaque observandum est, non omnes, quae a theologis recensentur, Revelationis notas ejusdem esse generis et auctoritatis. Quae naturales tantum sunt, tum internae, tum externae; id est, quae vel ex doctrinae natura vel ex testium aut praeconum dexteritate, veracitate, morumque sanctitate desumuntur, quamvis ad probandum vim aliquam habeant, cum adsunt, magis tamen valent ad infirmandum, cum desunt. Ubi illae notae non reperiuntur, falsa probatur Revelatio, aut saltem falsitatis vehementer suspecta. Ubi autem adsunt, id primum efficiunt, Revelationem divinam esse posse, cum nulla in ea reperiatur falsitatis nota; tum etiam Deo dignam esse ostendunt, amorem illi conciliant et reverentiam, atque eo saltem animos adducunt, ut divinam esse exoptent, et vehementer suspicientur; et cum nova argumenta accedunt, convinci se libentissime patiantur.

Argumenta autem, quae omnem prorsus dubitationem tollunt, sunt signa externa, seu directae et positivae voluntatis divinae significationes per miracula et prophetias. Unde quod characteres naturales, tum intrinsecos tum extrinsecos attinet, pauca praemittamus, latius postea de miraculis et prophetiis dicturi.

ARTICULUS I.

Characteres vel notæ Revelationis naturales.

NOTÆ INTERNÆ NEGATIVÆ ET POSITIVÆ

I. ***Revelatio nihil potest continere evidenter absurdum aut contradictorium; nihil in se, vel in modo, quo facta est, quod cum Dei perfectionibus, aut certis religionis et legis naturalis veritatibus pugnet.***

DEMONSTRATUR 1. Si religio revelata esset contraria rationi, vel contradictoria doceret; Deus sibi ipsi contradiceret.

2. Deus nihil agere potest, neque ab hominibus exigere, quod ipsius perfectionibus esset contrarium; quia ita cum seipso pugnaret.

3. Veritas non potest esse veritati opposita; ergo si aliqua religio cum veritate jam certo cognita pugnet, necessario falsa est.

OBSERV. Cavendum est tamen, ne doctrina supra rationis captum posita contraria rationi putetur; et sic omnis veritatis normam faciamus illam, qua Deus nos dignatus est, lucis ingenitam scintillam.

II. ***Nulla revelatio posterior priori opposita esse potest.***

DEMONST. Veritas non potest cum veritate pugnare; ergo, cum utique hic de revelatione vera agatur, posterior non potest priori esse opposita.

Observ. Possunt tamen leges positivae, quae temporum et personarum circumstantiis accommodatae fuerunt, mutari, et aliae aliis succedere, aut obscura Revelatio per aliam explicari. In his nulla cernitur contradictio.

III. *Ratio gravissima revelationis falsitatem suspicandi est, si doctrina insigni quadam praestantia se non commendet; si ea quae ad Dei cultum, veramque hominis felicitatem pertinent, non melius perfectiusque evolvat ac determinet.*

Demonst. Revelatio, ut tanquam divina haberi possit, debet Deo digna esse, et homini utilissima: atqui revelatio dictis characteribus destituta nec Deo digna esset, nec homini utilis. Ergo etc.

IV. *Revelatio, quae nec mali originem nos doceret, nec remedium contra illud suppeditaret, nec medium assignaret, quo in Dei gratiam redire possint peccatores, merito falsitatis suspicionem incurreret.*

Demonstratur. Ut revelatio divina esse possit, veræ hominum felicitati accommodata sit necesse est; ergo etiam humanae indigentiae succurrere in iis, quae cum hominis salute intime connexa sunt, et tamen absque revelatione sciri non possunt. Ergo etc.

V. *Revelatio, si praeter religionis et legis naturalis clariorem expositionem, veritates complectitur ab humanis cogitationibus longissime disjunctas, sed quae cum naturalibus veritatibus aptissime co-*

haerent, sapientissima Dei pro salute nostra consilia melius explicant, ad omnem honestatem et pietatem vehementius accendunt; non tantum divina esse potest; sed positivum hoc ipso divinitatis characterem ostendit.

Prob. Nunquam mens humana cogitando in ejusmodi dogmata incideret. Nunquam falsae religionis architecti mysteria credenda proponerent. Nunquam homo posset vana phantasiæ figmenta cum omnibus religionis naturalis veritatibus et sanctissimis morum praeceptis ita conjungere, ut subito in unum religionis corpus coalescerent, et intima sese connexione sustinerent.

NOTÆ EXTERNÆ

In praeconibus revelationis requiritur dexteritas et sinceritas; id est, illi, per quos revelatio ad homines defertur, tales sint, ut rite testari valeant de veritatibus sibi revelatis, et rite testari velint.

Prob. Cum religionis revelatae cognitio testimonio hominum ad nos deferatur, sequitur nullam revelationis certitudinem cogitari posse, nisi testimonium, cui innititur, omnes legitimi testimonii characteres habeat; atqui praecipui hi characteres sunt testium dexteritas et sinceritas. Ergo etc.

Coroll. 1. Ergo in examine revelationis merito ad eorum, qui eam annuntiant, probitatem morumque sanctitatem attenditur. Decere enim videtur divinam sapientiam, uti viris sanctis, ad religionem sanctam hominibus impertiendam. Quamvis fieri sine

dubio possit, ut Deus etiam impios cogat ad veritatis declarationem.

Coroll. 2. Ergo sicut veritas religionis non parum infirmatur per eorum, qui eam promulgant, impietatem, aut vitae corruptionem; ita mirifice extollitur, si ex illis elucet insignis morum integritas et vitae sanctimonia, si ab omni terreni commodi suspicione alieni, quae Dei sunt, unice quaerunt; parati ad testimonium suum, si necesse est, proprio sanguine obsignandum.

ARTICULUS II.

De miraculis.

§ I. *Observationes circa definitionem et naturam miraculi.*

I. Statim ab ingressu hujus tractationis plures sese objiciunt difficultates. Cum enim quaeritur, quid sit miraculum, et quomodo definiri debeat, in varias sententias abeunt theologi et inter se tum rationibus, tum auctoritatibus pugnant; ita, ut vix non actum esset de evidentissimo Revelationis criterio, si ex una aut alia opinione dependeret pondus probationis. Verum ita ab initio statim observandum est omnem hanc de natura miraculorum disputationem vim miraculorum non infringere, sed manere integram criterii auctoritatem in quacumque sententia; nisi forsan illam Lochii excipias, quae paucos hucusque patronos habuit, cum nimis aperta sit ejus falsitas. Quapropter ab ea exponenda abstinemus.

II. Idem fere de opinione illa dicendum est, quam

suam fecit, et multis argumentis commendare conatus est doctiss. Abbas de Houtteville, insignis religionis christianae defensor, in opere *La religion prouvée par les faits*. Liberet magis ridere, quam refutare sententiam nimium singularem; nisi prohiberet tanti viri reverentia. Contendit auctor Deum naturae ordinem nunquam invertere, sed ita ab initio cuncta constituisse, ut ea quae admirationem excitant, nihilominus ex legibus universalibus fluant nobis incognitis. Vir doctissimus hanc definitionem tantum ut hypothesin excogitasse dicitur ea mente, ut nova ratione Spinozae sophismata refelleret.

Verum, praeterquam quod nova prorsus sit haec sententia, et nonnisi incertis quibusdam argumentis a priori ductis innixa; pugnat quoque contra sensum communem hominum, et modum philosophandi omnibus hucusque, etiam maximis ingeniis usitatum et fundamenta certitudinis, quae totam hominum vitam sustentant; experientiam scilicet, et analogiam convellit. Quis sanæ mentis sibi persuadere poterit, cum Petrum supra mare ambulasset, effectum hunc naturalem fuisse et ex legibus generalibus motuum nobis incognitis prodiisse? aut si id credere possemus, quae esset tunc physicorum certitudo? quis navim mari committens timere non posset, ne in aquas incideret, quae ex generalibus legibus ipsi incognitis subito in materiam solidam concrescerent?

III. Igitur omnes fere in eo conveniunt, quod miraculum dicunt esse effectum externum, non extraordinarium modo, sed etiam praeter naturae ordinem, entis intelligentis, et homini superioris interventu productum. Verum disputant, an miraculum a solo Deo immediate effici debeat, ut docet S. Thomas

Part. 1. quæst. CXIV. art. 4.; an etiam ab intelligentiis creatis produci possit, ut ab angelis et dæmonibus; quae Clarckii philosophi Angli sententia est Oper. de relig. naturalis et revelatae argumentis; aut an illa potius media inter utramque sententiam via tenenda sit, quam Benedictus XIV. ingressus est, in praeclaro opere: *De servorum Dei beatificatione* etc. ubi ait, Lib. IV. . . . *Ex his* (quae dicta sunt) *inferri posse videtur, effecta insolita et admiranda, quae excedunt vires et facultatem naturae creatae visibilis et corporeae nobis notae, miracula esse; sed minora illis, quae excedunt vires et facultatem totius naturae creatae* . . . Huic sententiae absolute non repugnat D. Thomas qui loco citato ait . . .*Dicitur quandoque miraculum large quod excedit humanam facultatem. Sic daemones possunt patrare miracula* . . .

IV. Sed in hoc non consistit præcipuus difficultatis nodus, an scilicet hic, aut ille effectus possit vocari, aut non vocari miraculum; vel an effecta miranda a dæmone producta miracula sint, vel non. Hoc potius inquirendum in hac quaestione videtur, an demon possit ejusmodi effectus producere; seu quousque extendere se possint vires naturales intelligentiae creatae, in res ad mundum hunc corporeum pertinentes? D. Serces in speciali de miraculis tractatu, omnem potestatem immutandi, aut ullo modo intervertendi ordinem naturae, seu potius effectum in mundo hoc corporeo, praeter id quod naturaliter fieret, producendi soli Deo reservat, ideoque omnia quae feruntur dæmonum mirabilia veterorum fraudibus et artibus adscribit. Fatendum est hanc sententiam se valde simplicitate sua commendare, ac praeterea magnam praebere miraculis auctoritatem,

magnam securitatem populis. At renituntur alii, et objiciunt omnium saeculorum fidem, et Scripturarum auctoritatem, quae videntur in angelis malis agnoscere potestatem naturalem mira operandi, qua non raro abutuntur in hominum perniciem. Effectus ejusmodi insoliti, inquiunt, quamvis proprio sensu miracula dici non possint, tamen miracula dici possunt quoad nos, quando fiunt praeter ordinem naturae nobis cognitae, per virtutem nobis ignotam. Porro omnem difficultatem sublatam esse contendunt, si dicatur potestatem illam naturalem daemonum ita esse imperio divino subjectam, ut illam exercere non possint nisi in quantum illud Deus justissimo judicio permittat: quo fit, ut illae daemonum molitiones, quas ultra praescriptos a Deo limites urgere non possunt quasque Deus ab æterno prævidit, pertineant, sicut mala quæcumque physica et moralia, ad sapientissimam illam providentiae divinae administrationem, quae aptissimis semper mediis finem suum prosequitur.

V. Unum est, quod contra hanc sententiam observandum putamus. Vix intelligitur, quomodo tanta esse possit spiritibus creatis in res visibiles potestas; ut nisi a Deo prohiberentur, omnia possent susque deque vertere. Spiritus siquidem in res corporeas aliter agere non possunt, quam *volendo*. Ut ergo angelus corpus aliquod ab eo, quem naturaliter habet; motu, aut situ transferre possit in alium, requiritur, ut solo voluntatis imperio agere possit in creaturas; quod nobis videtur ad omnipotentiam pertinere, et ei soli proprium esse, de quo scriptum est: *ipse dixit, et facta sunt*. Neque dicas animam humanam multiplici ratione in corpus agere: Nam

1. an anima motuum illorum causa produtrix sit, an occasionalis tantum, definitum non est. 2. Quidquid anima agit, ex lege naturae agit constanti et uniformi. Pone autem voluntatem humanam extra hunc ordinem a naturae auctore stabilitum suam exercere velle virtutem; an non illico sentiet imbecillitatem suam? An vel atomum reperiet imperio suo obsequentem?

VI. Verum, etiamsi in his multae semper remaneant obscuritates, quae nostram tum circa res corporales, tum circa naturam spirituum ignorantiam probant; nihil tamen causae nostrae, ut jam diximus, officiunt. Non est nobis anxie examinandum, quousque se extendere possit angelorum, vel bonorum vel malorum potestas; an naturali virtute, et ex ipsa causarum naturalium applicatione effectus insolitos producere possint, aut an in ejusmodi operationibus causae tantum occasionales sint, non autem efficientes. Illud in utraque sententia manet; nihil praeter ordinem naturae in mundo hoc visibili effici posse, nisi Deus intersit, vel permittendo, vel efficiendo.

VII. Miraculum dici potest supra vires naturae sub duplici respectu; vel quoad substantiam quando effectus in se spectatus totius naturæ creatæ legibus derogat; ut cum mortuus revocatur ad vitam, motus diurnus solis aut terræ interrumpitur etc., vel quoad modum, ut cum morbi sanantur solo nutu et imperio.

§ II. *De possibilitate miraculi.*

PROPOSITIO

Miraculum est possibile.

Probatur. Miraculum non repugnat neque ex parte subjecti seu creaturæ, neque ex parte causæ efficientis, seu Dei; ergo est possibile.

Prob. ant. I. Non repugnat ex parte creaturæ; omnis enim creatura ex natura sua indifferens est, neque modum aliquem existendi necessario exigit; sed Deo subjicitur, sicut lutum figulo; ergo disponi et moveri potest modo diverso ab eo quem postulant leges naturæ universales. Sic sol ex natura sua indifferens est, vel ad progrediendum vel ad regrediendum. 2. Non repugnat ex parte Dei qui omnipotens est, et auctor naturæ; ideoque leges quas ipse libere posuit, interrumpere vel mutare potest; aut præter communem rerum ordinem aliquem effectum immediate potenti sua virtute producere.

Prob. II. *Ex omnium populorum persuasione;* omnes enim ut religioni suæ fidem et auctoritatem concilient, miracula proferunt, aut vera aut falsa. Atqui prius est miracula possibilia credere, quam ea sibi vindicare. Ergo etc.

OBJICIUNT

Deus non potest legibus naturæ generalibus derogare; ergo miraculum est impossibile. Prob. ant. 1. Leges naturæ sunt ipsa Dei decreta æterna, et immutabilia. 2. Illa derogatio in legibus naturæ generalibus argueret in Deo vel ignorantiam, vel inconstantiam. Ergo etc.

Resp. neg. ant. et utramq. probat. Deus enim potest derogare legibus, quas ipse instituit. Qui ab æterno leges condidit, quibus hunc mundum regeret, ab æterno etiam casus aliquos excipere potuit, ubi ipse immediate in creaturam ageret omnipotenti virtute; hocque simul cum legibus naturæ ab æterno fuit decretum. Ergo nec ignorantia hic supponi potest, nec inconstantia, nec decretorum mutatio; sicut nec inconstantia fuit, nec decretorum mutatio, cum Deus genus humanum, quod voluit crescere et multiplicari super terram, postea per diluvium delevit.

§ III. *De causa efficiente miraculorum.*

Observ. Alia est causa efficiens, alia instrumentalis. Causa efficiens est illa quæ propria virtute operatur effectum; instrumentalis quæ alterius nomine et virtute agit. Deus potest angelorum, et hominum ministerio uti ad patranda miracula etiam proprie dicta; quia non hominis aut angeli, sed Dei virtute fiunt. Sic ait Petrus Actor. III. 6. ... *Viri israelitae, quid miramini in hoc, aut nos quid intuemini, quasi nostra virtute et potestate fecerimus hunc ambulare?*

PROPOSITIO I.

Solus Deus est causa efficiens miraculi proprie dicti.

Prob. I. Miraculum proprie dictum est opus, quod totius naturæ vires superat. Ergo superat vires angelorum sive bonorum, sive malorum, quia angeli sub ordine totius naturæ creatæ continentur. 2. Miraculum est effectus, quem natura producere nec potuisset, imo ab eo, qui ex naturæ legibus sequi debuisset, plane diversus; atqui ita agere ne-

mo potest nisi Deus, qui totius naturæ et legum naturalium supremus Dominus est. 3. Ex communi hominum sensu, qui a supremo numine miracula poscere, et pro concessis ipsi gratias rependere consueverunt; ut universalis experientia probat, omnium temporum et religionum. Quæ judæorum et postea apostolorum persuasio fuerit, ex Scripturis discimus, tum veteris tum novi testamenti, quæ constanter docent miracula a sola virtute divina derivanda esse. Psalm. LXXI. 18.... *Benedictus Dominus Deus Israel qui facit mirabilia solus*... Hebr. XI. 4. ...*contestante Deo signis et portentis et variis virtutibus secundum suam voluntatem* ...

PROPOSITIO II.

Angeli mali, quaecumque sit eorum vis naturalis, miracula etiam improprie dicta patrare non possunt, nisi permittente et volente Deo.

Prob. I. pars. Quamvis admitteretur angelos etiam malos, quia majore intelligentia præditi sunt, quam homo, quia præterea nulla corporis mole impediuntur, et modo invisibili agunt, id habere ex naturæ suæ proprietate, ut effectus insolitos et stupendos producere possint; nihilominus certum esset, eos potestatem quamcumque in creaturas pro libitu exercere non posse; idque probat ipsa naturalis Dei ejusque attributorum cognitio. Deus res cunctas ditione sua continet et providentia moderatur; sicut ergo nihil potest casu et fortuito contingere, sic non potest regni sui habenas impuro spiritui committere. Quænam enim esset Dei sanctitas, veritas,

justitia, bonitas, si in rerum humanarum administratione partem haberent pessimi spiritus, qui potestate sua nonnisi ad hominum pernicem uterentur, et ad subvertenda Dei pro hominum salute consilia? Ex una parte homines malis innumeris vexare possent, et opprimere, et ex altera ad confirmandos errores et veritatem labefactandam effectus producere, quos nemo ob rerum naturalium ignorantiam et vim agendi invisibilem dæmonum, posset a vero miraculo discernere.

Idem probatur tum experientia, qua constat malignam daemonum mentem, nocendique cupiditatem divina virtute cohiberi, nec quidquam timendum illi, qui in Deo spem collocat; tum et sensu communi hominum, qui quamvis daemonum vires exploratas non habeant, tamen optime sciunt, se suaque omnia a solo Deo dependere, nec quidquam esse in hoc mundo, quod non ejus imperio regatur.

Prob. II. pars. Dicitur: *nisi permittente et volente Deo.* Deus enim potest justo judicio permittere, ut daemones virtute sua naturali utantur, vel ad exercendos bonos, aut puniendos malos; vel ut vera et splendidiora miracula patrando et daemonum vim sua potestate depellendo, majorem veritati auctoritatem conciliet. Nihil itaque veritati timendum est, cum Deus nunquam permittere possit, ut in erroris confirmationem cedat, quod, cum a vero miraculo discerni non posset, ex communi omnium hominum persuasione certissimum esset veritatis testimonium.

ARGUMENTA CONTRARIA

Argum. I. Creatura potest esse causa efficiens effectus finiti; atqui miraculum etiam proprie dictum est effectus finitus. Ergo etc.

Resp. I. neg. maj. nimis generalem. Omnis quidem effectus a creatura productus finitus est; sed non omnis effectus etiam finitus a creatura produci potest. Creatura nihil efficere potest, nisi quod ipsius naturæ accommodatum est, et intra potestastis ipsi concessæ limites continetur. Si creatura leges naturæ infringere posset, nonne in hujus universi administratione divisum cum Deo imperium haberet?

Resp. II. neg. min. Miraculum est quidem effectus finitus in se, vel spectata rei quæ efficitur natura. Si autem ad modum attenditur, quod scilicet effectus ex solo voluntatis imperio prodeat, nullo causæ naturalis interventu, est opus infinitum, et supremum in creaturam dominium arguit.

Arg. II. Libri sacri, ex quibus christiani et judæi miracula sua probant, multos quoque effectus memorant a dæmonibus productos, vere stupendos, et communibus naturæ legibus contrarios; ex quibus colligitur magnam esse dæmonum ad patranda prodigia potestatem. Ergo etc. Prob. ant. Gen. III. Dæmon per serpentem locutus est. Exod. VII. legitur, magos imitatos esse Moysis miracula. In libro Job. plurima habentur exempla potestatis dæmonum. Libro I. Reg. c. 28. Pythonissa evocavit animam Samuelis ex inferis. Matth. 4. narratur, Christum a dæmone translatum fuisse super pinnaculum templi. Ergo etc.

Resp. ad 1. Historia, quæ cap. III. Genesis narratur, nimis obscura est, ut ex ea aliquid in præsenti quæstione probari possit. Adamus et Eva in ea tunc erant vitæ conditione, quæ a nostra multum discrepabat, neque indignum erat Deo uti ministerio dæmonum ad tentandam hominum obedientiam.

Ad 2. Quod prodigia magorum attinet, de iis dicemus, cum de divina Moysis missione agetur.

Ad 3. Ex nulla scripturæ sacræ parte melius intelligimus quam ex libro Job, nullam esse dæmonis in res naturales potestatem. Nam in sanctum virum agere non potuit, nisi facta ipsi a Deo facultatem.

Ad 4. Majorem difficultatem parit historia Pythonissæ Endorensis. An totam rem fraudolenter gessit astuta anus, ut Jacobus Serces asserit? an revera virtute magiæ evocata fuit anima Samuelis? an tantum loco animæ Samuelis spectrum aliquod oblatum fuit Saulo? an potius cum Pythonissa se ad fraudes pararet, speciali Dei voluntate apparuit Samuel, ut Saulo futura prædiceret? Primum admittere vetat auctoritas Ecclesiastici, qui de Samuele loquens ait Cap. XLVI. v. 23. *Et post hoc dormivit, et notum fecit regi, et ostendit illi finem vitæ suæ; et exaltavit vocem suam de terra in prophetia delere impietatem gentis suæ..* Neque secundum admitti potest; quis enim credat, piorum virorum ac prophetarum animas a Deo ita dæmonum imperio permitti, ut voce præstigiatricis e suo domicilio evocari possint? Tertium textui sacro, et Siracidis testimonio non satis convenit. Porro unde constat dæmoni hanc esse potestatem, ut spectra excitare possit, eaque ad quos lubet usus adhibere? Manet ergo quartum.

Ad 5. Exemplum tentationis Christi alienum est a nostra causa. Agitur enim ibi de tentatione, quam Christus libere pati voluit, ut suo nos exemplo instrueret. Præterea nihil contra consuetum naturæ ordinem contigisse, alio loco probabitur.

Arg. III. Scriptura virtutem patrandi miracula pseudoprophetis attribuit. Sic Jerem. XXIII. de falsis prophetis dicitur . . . *Seduxerunt populum meum in mendacio suo et in miraculis suis . . .* Matth. XXIV. . . . *surgent pseudoprophetæ, et dabunt signa magna et prodigia . . . .* II. Thess. II. de Antichristo ait Apostol. . . . *Cujus erit ad-*

ventus secundum operationem Satanæ in omni virtute et prodigiis, et signis mendacibus . . . De bestia idem asseritur Apoc. XIII. Ergo etc.

Resp. Cum de præstigiis falsorum prophetarum agitur, merito intelliguntur ea prodigia, quibus astrologi, divini et pagani sacerdotes cultum deorum propagarunt, et quæ Deus permisit ad explorandam israelitarum fidem. Apud Jeremiam vox, quam Vulgata vertit per *in miraculis*, significat *in temeritate*. Paraphrastes chaldæus, et Septuaginta habent: *in erroribus suis*. Textus Matth. XXIV. ad tempora excidii Jerosolymitani referri debet, ubi impostores populum seducebant promittentes illis signa et prodigia. Exinde non probatur, eos vera miracula edidisse. Locus ex II. ad Thess. valde obscurus est. Quicumque autem illius sensus sit; non probat dæmonem posse miracula patrare, cum Apostolus signa pseudo-prophetarum, *signa mendacia* appellet. Idem dicendum est de textu Apocalypsis XIII. in quo diserte dicitur v. 14. *Seduxit habitantes in terra propter signa, quæ data sunt illi facere in conspectu bestiæ.* Ergo id nonnisi permittente et volente Deo fieri potest.

§ IV. *De vi et efficacia miraculi in genere probationis*

OBSERVANDA

I. Quæ hucusque de miraculis dicta sunt, tantum in hanc quæstionem lucem effundunt, ut facillime nunc intelligi possit, nihil esse hoc criterio ad probandum efficacius; et miraculum, dummodo tale esse constet, vere Dei sigillum appellari posse, seu Dei ipsius manifestationem, tam apertam et magnificam, ut omnes in admirationem rapiat, et quasi cogat ad assensum. Verum cum negari non possit, sicut veros

prophetas sic et impostores in hoc miraculorum testimonio auctoritatem suam posuisse, et falsas religiones etiam miracula sua prædicare; necesse est, ut vera sciamus a falsis secernere. Omnem siquidem ad probandum vim argumentum hoc amitteret, nisi certa adessent veri miraculi signa, quibus Dei testimonium facile distingui possit a præstigiis veteratorum, aut artis diabolicæ machinationibus.

II. In his ergo veri miraculi characteribus investigandis et exponendis paululum immorandum est; quamvis res non sit adeo operosa, dummodo sinceri simus veritatis indagatores. Scilicet cavendum est a duplici extremo; a nimia credulitate, quæ ex superstitione nascitur, et rerum naturalium ignorantia; et a nimia incredulitate, quæ vitium est illorum hominum, qui se tum credunt philosophos esse, tum turpissime desipiunt, et summam rationem putant, absque ratione negare quidquid lævæ et corruptæ menti non arridet.

III. Ut in hac investigatione recto ordine agamus, hæc sunt diligenter distinguenda 1. Dantur miracula, quæ evidenter omnes vires creatas superant, et quæ soli Deo adscribi posse omnes fatentur; neque dubitari potest ad hanc miraculorum classem pertinere omnes eventus, qui generalibus et constantibus naturæ legibus adversantur; hi enim nonnisi per immediatam Dei operationem produci possunt. 2. Dantur etiam prodigia, quæ tam certum non habent divinæ virtutis characterem: quamvis enim immediatae Dei operationis effectus esse possint; id tamen perspicuum non est. Cum enim rerum naturæ in multis ignotæ nobis sint, et valde imperfecti sensus nostri; cum homines singulari solertia præditi, et in vete-

ratoriis artibus exercitati multa efficere possint, quæ nostram intelligentiam superant; cum perspectae nobis non sint vires spirituum, nec eorum agendi modus in res corporeas, non raro incerti hærere possumus, an effectus insolitus divinæ virtuti, an creatæ alicui causæ adscribendus sit.

Agemus ergo 1. de *efficacia* veri miraculi ad probandum; 2. de notis et characteribus, ex quibus vera miracula a falsis discerni possint.

PROPOSITIO I.

Miraculum proprie dictum certum est doctrinae in cujus gratiam editum est argumentum.

PROB. I. Miraculum proprie dictum a solo Deo tanquam causa efficiente proficiscitur; ergo certum est veritatis argumentum.

ANTECED. ex 1. propos. prioris § certum est.

CONSEQ. autem necessario fluit ex antecedente; nam si falsa esse posset doctrina, in cujus confirmationem verum et proprie dictum miraculum patratum esset; Deus ipse errorem confirmaret, et quidem eo testimonio, quo nullo potest esse majus; ita ut Deus homines ipse falleret, et quasi omnipotente manu in errorem impelleret: quod vel cogitare impium esset.

PROB. II. *Ex consensu omnium populorum*; qui semper miraculum habuerunt ut divini testimonii signum certissimum. *Quod apud omnes gentes unum est, non est erratum, sed traditum; et opinionum commenta delet dies, naturae vero judicia confirmat*, ut ait Tullius.

Hinc omnium sæculorum experientia edocemur; nihil esse hoc medio efficacius ad frangendam voluntatis etiam obstinatam repugnantiam; quod Pharaonis et magorum exemplum probat, et postmodum judæorum et gentilium ad fidem christianam conversio. Nam miraculis Christi judæi convicti sunt. *Scimus quia a Deo venisti, magister*, ait Nicodemus Joan. III. 2., *nemo enim potest haec signa facere, quae tu facis, nisi fuerit Deus cum eo*... Miraculis profligata est impia et tot sæculorum consensu inveterata gentilium superstitio. Miraculis crucis stultitia triumphavit de vana graecorum sapientia ...*Fides vestra* ait Apost. I. ad Cor. c. II. 5. *non in sapientia hominum, sed in virtute Dei.*

Dicitur: *Doctrinae, in cujus gratiam editum est.* Miraculum enim id probare non potest, ad quod probandam non fuit editum. Sicut sigillum regium quod certum est regiæ voluntatis testimonium, auctoritatem tamen conciliare non potest, nisi illis litteris, quibus imprimitur. Sic et miraculum, quod Dei quasi sigillum est, non potest divinam auctoritatem alicui doctrinæ conciliare, nisi applicetur, et quodammodo imprimatur; quod certe non fieret, nisi constaret illud ad confirmationem hujus doctrinæ factum esse.

Huc pertinet illa S. August. regula, qui inter veri miraculi characteres etiam hunc nominat; quod debeat fieri invocato Dei nomine.

PROPOSITIO II.

Quando incertum est, an miraculum vel in se vel ratione modi totius naturae creatae vires superet, tunc vim miraculi proprie dicti non habet: sed ut probet doctrinae, in cujus gratiam factum est, veritatem, indagandum est, an divinum sit, nec ne.

Prob. I. pars. Vis argumenti non potest esse certior, quam ipsum argumentum: seu consequentia non potest majorem habere certitudinem, quam præmissae. Ergo vim miraculi proprie dicti habere non potest eventus, de quo incertum est, an sit miraculum proprie dictum.

Prob. II. pars. Ejusmodi effectus ad probandum valere nihil potest, nisi constet eum esse divinum; ergo cum id ex ipso effectu probari non possit, ut supponitur; necesse est, ut ex aliis rationibus disjudicetur. Cum autem probatum fuerit, Deum esse auctorem alicujus prodigii, anxie inquirendum non est, an sit miraculum proprie dictum, an non. In utraque enim hypothesi vim habet probandi cum Deus nunquam possit errori patrociuari; et suam auctoritatem interponere ad fallendos homines.

REGULÆ IN DISJUDICANDIS MIRACULIS ADHIBENDÆ

Regula I. *Miracula, quae longe antea praedicta sunt, ut vera et divina haberi debent: quae vero praedicta sunt ut falsa, rejicienda sunt.*

Prob. Prophetiæ vim habent probandi maximam, ut sequenti § probabitur; ergo si circa miracula

dubium oritur, illud melius tolli non potest, quam auctoritate praedictionis.

Regula II. *Quando prodigium in confirmationem doctrinae patratur, quae in morum corruptelam tendit, aut religioni naturali, vel veritati jam certo revelatae contradicit, Deum auctorem habere non potest.*

Regula III. *Facta, quae vel in se ridicula sunt, et Deo indigna; vel saltem in modo, quo contigerunt, aliquid obscœnum, ridiculum, aut bonis moribus inimicum habent, inter miracula divina computari non possunt.*

Regula IV. *Prodigia, quibus homines inutiliter vexantur, quin majus aliquod spirituale bonum exsurgat, Deo attribui non possunt.*

Prob. ii. iii. et iv. Regul. Deus est ens perfectissimum, neque aliquid agere potest sua majestate sanctitate, et bonitate indignum. Ergo illi adscribi non potest, quidquid veritati, aut morum principiis contradicit, aut perversam indolem, et malam potius mentem proderet, quam infinitam sanctitatem. Verum quidquid ejusmodi est, illud convenit hominum deceptoribus, qui proprio commodo servientes, in omnibus fallendi artibus se exercent, aut malis spiritibus, qui in hominum perniciem semper intenti, nonnisi quod malum et noxium est, sibi proponunt, omnis impuritatis, et obscœnitatis amantes.

Regula V. *Quando miraculum in hominum utilitatem producitur; imprimis, quando homini au-*

xilium impenditur in iis rerum angustiis, quae auxiliatricem Dei manum efflagitant; merito praesumitur, illud Deum auctorem habere; nihil enim paternae naturae magis convenit, quam opem ferre miseris, et omnipotentiam suam benefaciendo manifestare.

Observat. Haec regula non excludit prodigia in malorum vindictam patrata, quorum maxima est ad ostendendam solius veri et summi Dei majestatem, sanctitatem, et justitiam, atque ad commovendos improborum hominum animas utilitas.

Regula. VI. *Quando doctrina, in cujus confirmationem miraculum patratur, aliis certis et jam cognitis veritatibus conformis est nihilque continet nisi rectum ac laudabile, nihil quod non acuat virtutis studium, pietatem foveat et animos excitet subliminores, sicque moralem hominis statum perfectiorem reddat; Deus intervenisse censendus est.*

Regula VII. *Quando prodigium aliquod a malis hominibus patratur, aut scelesti homines tanquam socii et adjutores adhibentur; gravissima adest suspicio non esse divinum.*

Prob. Quamvis Deus etiam malis hominibus miraculorum donum communicare possit; scimus tamen id ordinarie non contingere, imprimis si id vergeret in veritatis detrimentum: econtra mali homines jam suspicionem movent occultæ fraudis, aut diabolicæ artis; dæmon enim malis libentissime utitur tamquam aptissimis fallaciæ suæ instrumentis.

Regula VIII. *Nulla est probandi auctoritas miraculo quod aliis plurimis, et splendidioribus eliditur.*

Prob. Deus non potest doctrinam simul auctoritate sua confirmare et infirmare; eam veram simul et falsam probare miraculis. Ergo illis standum est, ubi digitum Dei esse evidentius apparet; alia ut falsa repudianda sunt.

ARGUMENTA ADVERSARIORUM

Objiciunt I. Impossibile est homini discernere inter miracula primi et secundi ordinis, vel inter miracula proprie et improprie dicta. Ergo etc. Prob. ant. Nemo hominum ita omnes naturæ leges cognoscit, ut possit certo pronuntiare an effectus aliquis insolitus revera naturæ vires excedat. Ergo etc.

Resp. neg. ant. generaliter sumptum. Quamvis multa nobis sint in rerum natura incognita, plura tamen etiam ex constanti sensuum relatione, omnium temporum et locorum experientia tam certa sunt, ut absque omni erroris periculo pronuntiari possit, effectum his legibus contrarium omnes naturæ creatæ vires excedere. Nam cum idem non possit simul esse et non esse, sequitur præter ordinem naturæ fieri, quidquid cognitis, et uniformibus naturæ legibus adversatur. Unde si tempore æquinoxii, ad vocem hominis, qui Dei nomine ageret, sol nobis per viginti quatuor horas luceret; nemo posset hunc effectum occultis naturæ viribus adscribere, cum cognitis naturæ legibus, de quibus certitudinem physicam in summo gradu habemus, contradiceret, et non possint in rerum natura leges contradictoriæ existere. Hic igitur applicari possunt omnia illa argumenta quibus a philosophis probatur sensuum relationem constantem et uniformem certitudinem efficere plenam et perfectam. Notandum præterea est, cum de probanda

revelationis divinitate agitur, non unum aliumve eventum ejusmodi afferri, sed plurimos, talesque qui evidenter omnes naturæ vires excedunt; quod facile inspicere poterit, quicumque velit miracula examinare in Pentateucho et Evangeliis relata.

Hoc principium: leges naturales bene cognitas interrumpi non posse per effectus ex aliis legibus naturalibus incognitis ortis, D. Bergier Traité de la vraie relig. tom. V., et Déisme rèfuté, lettre XII., egregie evolvit ex ordine morali et divina providentia, qua res omnes humanæ sapientissime administrantur. Incertæ essent et instabiles res omnes, ad vitam et mores hominum quam maxime pertinentes, si fieri posset, ut cognitum semel naturæ ordinem aliæ ignotæ leges interturbent.

Objiciunt II. Miracula non possunt esse criteria veritatis, si de eorum existentia certi esse non possumus; atqui etc. Ergo etc. Prob. Miracula hominum testimonio probanda essent; atqui impossibile est effectus supernatureles hominum testimonio probari. Ergo etc.

Resp. dist. min. In quantum supernaturales sunt, *conc.*; in quantum facta sunt, *neg.* Duo, cum de miraculo agitur investiganda sunt; 1. an factum revera contigerit; 2. an factum sit eventus supernaturalis. Primum ex regulis, quas sana philosophia de factorum probatione tradit, disjudicandum est, et sicut facta quæcumque naturalia testimoniis probari debet. Non enim de modo supernaturali, quo effectus producitur, sed de ipso effectu, quoad physicam suam substantiam spectato, testimonium datur. Quod autem effectus ejusmodi supernaturalis sit; hoc ipse sensus communis et recta ratio ex cognitis naturæ legibus deducit. Sic cum de resurrectione Lazari agitur, ex testimonio hominum nobis certo constat, Lazarum fuisse mortuum, per quatuor jam dies in sepulchro latuisse, ad Christi vocem vivum prodisse, ac postmodum inter homines vixisse. Quis neget homines de his testari posse? Verum ubi hæc semel pro-

bata sunt, necessario sequitur, eum per miraculum fuisse ad vitam revocatum.

Inst. I. Contra miraculum stat constans experientia, qua discimus omnia in mundo evenire secundum leges a Deo constitutas; atqui nulla est tanta vis testimonii, ut hanc certitudinem infringere possit. Ergo etc.

Resp. neg. min. Quæcumque sit illa experientia, tamen nonnisi physicam certitudinem parare potest; hæc autem miraculum non excludit. Dum dicitur, nos certos esse rem juxta constantes naturæ leges eventuram; semper intelligitur: nisi Deus velit ex speciali providentia a se constitutum rerum ordinem interpellare. Cum enim Deus hoc possit, ut ipse Rousseau non diffitetur, hoc solum probandum est, an etiam voluerit; quo effecto infirma sunt argumenta ex communi naturæ ordine desumpta. Porro notandum est, miracula leges naturales non tollere, non immutare; neque vim inferre naturæ. Cursus enim rerum naturalis stabilis et fixus permanet, quando Deus præter communem ordinem effectum aliquem immediate per suam omnipotentiam producit.

Instant II. Quo factum aliquod ex natura sua minus probabile est; eo majus requiritur auctoritatis pondus ad illud probandum; atqui miraculum utpote contra naturæ ordinem factum nullum habet probabilitatis gradum; ergo nulla auctoritate potest fieri credibile.

Resp. Hoc argumentum merum est sosphisma, quod varia certitudinis genera confundit. Itaque distingui potest minor. Nullum habet probabilitatis gradum ex legibus naturæ et experientia, *con.*; ex hominum testimonio, *neg.* Fatemur, experientiam et ordinem naturæ communem, non tantum miraculum non probare, sed illi potius obesse. Cum autem non sit impossibile, ordinem naturæ a Deo suspendi, tota probatio ex testimonio sumenda est. Neque id diffitemur, rem, quo magis est insolita, eo esse accuratius inquirendam, et non sufficere meras probabiltates; sed

proprie dictam certitudinem, quæ omne prudens dubium excludat.

Objiciunt III. Nullus fere populus est, qui non miracula quædam jactet in religionis suæ confirmationem patrata. Ergo miracula non possunt esse medium verám revelationem a falsa discernendi.

Resp. neg. conseq. Argumentum nihil aliud probat, quam omnes populos in hac semper persuasione fuisse, quod miraculum sit invictum veritatis argumentum. Igitur falsa et ficta miracula veris fidem non detrahunt, sed adaugent potius; nisi enim vera facta fuissent miracula, nunquam falsa confingi aut credi potuissent. Ex eo quod philosophi cum varias oppositasque sententias defendunt, omnes sibi evidentiam vindicent; merito concluditur evidentiam esse tutissimam veritatis regulam. Verum, sicut philosophorum non pauci fallacem evidentiæ umbram pro re ipsa amplectuntur, et eorum error veræ evidentiæ nocere non potest; ita falsarum religionum cultores falsis miraculis gloriantur, nec eorum error potest verorum miraculorum vim elidere.

Objiciunt IV. Inter regulas, quæ ad discernenda miracula stabiliuntur, aliquæ sunt, quæ apertum circulum continent, ut cum miracula dicuntur primum ex doctrina disjudicanda esse, ut ipsa postmodum doctrinæ patrocinentur.

Resp. Non currimus in circulo vitioso, quia diligenter distinguimus inter miracula primi ordinis, et certo divina, et ea, quæ dubia sunt. Præcipuum revelationis fundamentum sunt signa illa eminenter divina, quæ omnipotentis Dei operationem per se et primo intuitu manifestant. Iis autem, quæ tam distinctum non habent divinæ potentiæ characterem, vim probandi non attribuimus, nisi re mature perpensa divina esse appareat. Præterea observandum est, regulas illas maxime valere, cum detegendæ sunt impostorum fallaciæ, et impugnandæ falsæ religiones quæ sua quoque miracula prætendunt. Ex hac parte plures attulimus,

quæ certa sunt falsitatis argumenta. Sic evidens est, miraculum, quod in confirmationem impiæ superstitionis patratum dicitur, *divinum esse non posse*. Aliæ, cum falsitatis notas removent, probant miraculum *posse esse divinum*. Aliæ iterum positivos veritatis characteres continent: ut cum miraculum a viro efficitur sanctitate conspicuo, qui doctrinam annuntiat sanctam, et dignam, quæ sigillo divinæ auctoritatis muniatur. Hæ scilicet regulæ, etsi plenam et perfectam probationem non contineant, præsumptionem tamen pariunt quam maximam, a Deo factum esse istud, quod est mirabile in oculis nostris.

Adde, quod non ideo in circulo versemur, quando duo sese mutuo confirmant, et sustentant; id enim in rebus innumeris contingit. Verissime v. g. dicitur, nutriri non posse hominem nisi vivat; nec vivere nisi nutriatur. Si dubia sunt miracula, ex religione disjudicari possunt: at ubi dubia adhuc est religio, ex miraculis certis et evidentibus fertur judicium. *Il faut juger de la doctrine par les miracles, dit* Pascal (Pensées de M. Pascal chap. XXVII.— pensée 1.) *Il faut juger des miracles par la doctrine. La doctrine discerne les miracles; et les miracles discernent la doctrine. Tout cela est vrai; mais cela ne se contredit pas.*

Objiciunt V. Prodigia non pauca olim facta sunt in gratiam paganæ, aut mahumetanæ religionis; atqui nec pagana, nec mahumetana religio divina dici potest; ergo miracula non probant religionis, in cujus gratiam facta sunt, divinitatem. Prob. maj. Celeberrimæ sunt apud prophanos auctores Isidis et Æsculapii curationes; Vespasianum, cum Alexandriæ moraretur, cœco visum restituisse et ægrum manu admota sanasse, ex Tacito et Svetonio constat; similia narrantur de Hadriano imperatore; magna sunt et prorsus mirabilia, quæ Pythagoræ attribuuntur, et postmodum Apulejo secundi sæculi philosopho; at nullus tantam apud veteres celebritatem habet, quam Apollonius Tyanæus, cujus my-

racula non minus splendida fuerunt, ac ea, quæ in Evangelio narrantur. His addi potest strages gallici exercitus sub Brenno duce, quæ apud Delphos contigisse narratur, et quam Gallis revera divinitus inflictam fuisse negari non potest. Ergo etc.

Resp. I. Omnia illa prodigia, quæ cum tanta confidentia a deistis objiciuntur, ad duas classes revocari possunt; alia scilicet sunt effectus mere naturales; alia autem commentitia esse, et inter fabulas releganda operosum non esset ostendere.

Resp. II. Etiamsi admitteretur, aliqua ex illis prodigiis esse miracula improprie dicta; nihil tamen exinde conficeretur; vel quia patrata non sunt in confirmationem alicujus doctrinæ; vel quia ex regulis jam stabilitis omnis illorum vis infringeretur. Hinc valere debet generalis hæc responsio: vel in confirmationem idololatriæ facta sunt illa miracula, vel non: si primum, manifestum est ea divina esse non posse ex regula II.; si secundum, nihil exinde contra nos inferri potest.

Resp. III. Speciatim ad facta in probatione relata. 1. Isidis et Æsculapii curationes vel fabulæ sunt, vel ope medicamentorum factæ.

2. Jamblicus et Porphyrius, qui Pythagoræ miracula celebrant, coævi non sunt, sed pluribus sæculis Pythagora recentiores; nec alium finem in scribendo habuerunt, quam ut miraculis Christi fidem detraherent.

3. Apulejus ipse in prologo *Asini auræi* se fabulas scribere fatetur.

4. Curationes, quæ a Vespasiano factæ dicuntur, merus erant ludus in gratiam hujus imperatoris adornatus. Ex Tacito discimus, Vespasianum propositionem sibi factam tunc primum risu excepisse, eique tandem accessisse, cum rei utilitatem inspiceret. Nam cum a militibus imperator renuntiatus fuisset, et ad capessendum imperium Romam pergeret, multum ipsius intererat, ut crederetur apud vulgus,

eum sub numinum præsidio esse, ac singulari apud eos gratia valere.

5. Spartianus, cum sanationes refert ab Hadriano factas addit, auctorem ex quo hæc facta deprompsit, ea jocando narrasse.

6. Tota Apollonii Tyanaei historia levissimis nititur fundamentis. De miraculis ejus et vaticiniis auctores coævi silent; Philostrati autem, qui centum postea annis vitam ejus scripsit, nulla est auctoritas nec monumentorum, quibus usus est. Vitam scilicet illam contexuit ex chartis, quas illi Julia Augusta Septimii Severi uxor tradiderat, et quæ a Damide quodam Apollonii discipulo scriptæ dicebantur. Quæri nunc merito potest, an Damidi illi fides adhiberi possit, qui scripta sua evulgare ausus non erat, cum adhuc recens fuisset factorum memoria? An Philostratus nihil ex suo addiderit, cum tota hæc historia ideo conscripta videatur, ut miraculorum Christi auctoritas imminueretur?

7. Quod stragem attinet Gallorum apud Delphos, respondemus 1. non deesse inter christianos auctores, qui hanc cladem divinitus immissam fuisse asserunt, non quidem ad confirmationem cultus idololatrici, sed ad sacrilegii vindictam defensionemque religionis in genere. Ita sentiunt inter alios DD. Prideaux et Rollin. 2. Alii cum Waburton prodigia illa artibus sacerdotum tribuunt. 3. Alii demum historiam in multis partibus fabulosam esse contendunt.

De miraculis Mahumetis alio loco dicetur.

ARTICULUS III.

De prophetiis.

OBSERVANDA

I. Prophetiae nomen a verbo graeco προφητεια derivatur, quod idem est ac praedictio. Si prophetia

in stricto sensu sumitur, est *praedictio certa futuri alicujus eventus qui ex naturalibus causis praevideri non potuit.* Dicitur 1. *praedictio certa,* ut excludantur conjecturae mere probabiles, aut praedictiones temerariae absque rei praescientia factae, et quas casu quandoque veras esse contingit. 2. *Eventus futuri,* ut distinguatur a rerum praeteritarum, vel praesentium sed abditarum manifestatione. 3. *Qui ex naturalibus causis praevideri non potuit.* Sicque differt ab illa futurorum notitia, quae in perspecta causarum secundarum connexione nititur, quales sunt praesagitiones physicorum, medicorum, aut politicorum, saepe probabiles, aliquando etiam certæ.

II. Hanc prophetiae definitionem praemittendam censuimus, ne nos in praesenti investigatione vocis prophetiae diversa acceptatio conturbet; nam haec vox multa et varia sonat non profanis tantum, sed et sacris auctoribus. Sic et praeteritorum et praesentium datur prophetia ... *Prophetiza nobis, quis est qui te percussit* ... ajebat impius satelles Matth. XXVI., 68. qui calapho Jesum ceciderat. Sic quaecumque inter Naaman et Giezi pacta fuerant, Elisæus perspecta habuit IV. Reg. V. Sumitur etiam pro patratione miraculorum. Eccl. XLVIII. 14., non raro cantorem sacrum denominat, aut hominem rerum divinarum meditationi et praedicationi addictum, inde illi prophetarum greges aut cunei, de quibus Scripturae saepius. Igitur quando legimus I. Reg. X, Saulum obvium habuisse cuneum prophetarum, et accessisse ad eos, et prophetasse in medio eorum; existimandum est chorum notari psallentium et saltantium hominum, quos cum viderent Saul et socii ejus, afflatu divino ita sunt permoti, ut ipsos can-

tandi quoque et psallendi libido incesserit. Quinimo prophetae nomen attributum legimus non tantum falsis prophetis, Ezech. XIV. et alibi., sed et poetis ethnicis, ad Tit. 1. 12., et hominibus furentibus et mente captis, I. Reg. XVIII.

III. Eaedem quaestiones hic fieri possunt, quae circa miracula factae sunt. Nam omnis prophetia genus quoddam miraculi est; nihil enim magis vires naturae creatae superat, quam illae rerum futurarum praedictiones, quae nullum habent in naturalium causarum consideratione praesidium. Quaeritur itaque 1. an possibiles sint? 2. An soli Deo attribui debeant? 3. An sint certum revelationis divinae criterium? Respondebimus totidem propositionibus, quibus regulae quaedam subjicientur in discernendis prophetiis adhibendae.

PROPOSITIO I.

Prophetia stricte sumpta est possibilis.

Probatur. Prophetia etiam in sensu stricto accepta nec Deo repugnat, nec homini. Ergo etc.

1. Non Deo, qui cum res omnes futuras ab æterno natas habeat et perspectas; eas etiam homini manifestare potest.

2. Non homini, quia homo acquirendae hujus cognitionis capax est, solo enim lumine naturali adjutus eventus plurimos praevidet: ergo etiam supernaturali luce collustratus, et a Deo edoctus, ea praescire potest, quae creatam omnem intelligentiam effugiunt.

PROPOSITIO II.

Solus Deus est causa efficiens prophetiae stricte sumptae.

Prob. I. Solus Deus potest esse causa efficiens illius cognitionis, quae omnem creatae intelligentiae vim superat; atqui talis est prophetia stricte sumpta; ergo etc.

Prob. min. Prophetia stricte sumpta est infallibilis praedictio rei futurae, quae in sua causa cognosci non potest; qualis est v. g. effectus praeter naturae ordinem divina et supernaturali virtute producendus; vel res omnino contingentes, quae ab hominum nondum existentium libera determinatione, imo ex innumerabilium voluntatum consensione earundem cum infinita serie causarum physicarum conjunctione dependent. Atqui res ejusmodi is solus prævidere potest, qui rerum omnium ordinem tum physicum tum moralem ipse constituit, cui cogitationes hominum, et consilia omnia nota sunt ab aeterno. Ergo etc.

Prob. II. Ex *communi populorum consensu.* Hanc esse christianorum, judaeorum et mahumetanorum persuasionem, in manifesto est. Quod vero eadem fuerit omnium populorum etiam gentilium opinio: multis antiquorum testimoniis probat Huetius axiomate 4. Idem testatur Cicero initio libri de divinatione, ubi ait: *veterem esse opinionem ab heroicis ductam temporibus, eam et populi romani, et omnium gentium consensu firmatam, versari quamdam inter homines scientiam rerum futurarum, eamque non ab ingenio humano, sed a diis proficisci...*

Merito igitur in Scripturis rerum futurarum cognitio et praedictio, tanquam proprius veri Dei character praedicatur. Sic Is. XII. 22. dicitur ... *Annuntiate quae ventura sunt in futurum, et sciemus, quia Dei estis vos* ... Et cap. XLVI. 6. 10. ... *Recordamini quoniam ego sum Deus, et non est ultra Deus, nec est similis mei annuntians ab exordio novissimum, et ab initio, quae necdum facta sunt.*

PROPOSITIO III.

Prophetiae sunt certum divinae revelationis argumentum.

Prob. Solus Deus est auctor prophetiae proprie dictae, ut propositione 2.ª probatum est. Ergo etc. Consequentia patet, quia alioquin error in ipsum Deum tanquam illius causam refunderetur.

Regulae discernendi veras prophetias a falsis

regula i. *Veritas prophetiae disjudicanda est ex eventu.*

Prob. Nemo dubitare potest falsam esse prophetiam, si res praedicta non evenerit; si autem effectus, qui a creata ratione praesciri non potuit, eo tempore, eoque modo, quo praedictus est, evenerit; dubitari non potest, praedictionem eum habuisse auctorem, qui solus futura omnia cognoscit. Haec regula non minus Scripturae quam rationi consentanea est .. *Propheta qui vaticinatus est pacem*, ait Jerem. XXVIII. *cum venerit verbum ejus, scietur propheta, quem*

misit Dominus in veritate . . . et Deut. XVIII. 22. *quod in nomine Domini ille propheta praedixerit, et non evenerit, hoc Dominus non est locutus.*

REGULA II. *Prophetia miraculis confirmata certo vera est.*

PROB. Miraculum est indubitatum veritatis argumentum; ex Art. 2. Ergo etc.

REGULA III. *Falsa est prophetia quae doctrinae adversatur, cujus veritas ex ratione naturali, seu ex praecedente revelatione jam certa est.*

PROB. Deus non potest sibi contradicere; atqui Deus secum pugnaret, si prophetia, cujus ipse est causa efficiens, aliquid involveret, quod vel rationi, vel verae et divinae revelationi esset contrarium. Ergo etc.

REGULA IV. *Prophetia non sit ex omni parte obscura.*

PROB. Deus cum sit summe sapiens, nihil frustra agit; atqui inutiles essent et steriles prophetiæ, quæ ex omni parte densissimis involutae essent tenebris; quid enim ex illis in Dei gloriam et hominum salutem redundaret?

NOTA. Dari tamen possunt prophetiae ante eventum obscurae, modo per eventum clarae et perspicuae fiant.

REGULA V. *Ut falsae merito habentur prophetiae, si propheta in vaticiniis suis enuntiandis usu libertatis et rationis destitutus est.*

Prob. Deus, qui tam suaviter omnia disponit, nihil potest inordinate agere; atqui ita ageret, si hominem prophetantem libertatis et rationis privaret ... *Proprium est falsi prophetae*, ait S. Chrysost. Hom. 29. ep. I. ad Cor., *emotae esse mentis, vim pati, ac necessitate pelli, trahi, raptari tanquam furentem. Verus autem propheta non sic; sed cum mente sobria, et cum modestia et temperante constitutione, et sciens quae loquitur, dicit omnia* ... Concordant huic regulae scripturae. I. Cor. XIV. ait Apost. ... *Spiritus prophetarum prophetis subjecti sunt*. ... Scimus etiam ex veteri testamento prophetas sua vaticinia edidisse non furentium more, ut pagani de suis vatibus narrant; sed animo libero et pacato. Jerem. XXXVI. 18. Baruch principibus ait ... *Ex ore suo loquebatur* (Jeremias) *quasi legens ad me omnes sermones istos, et ego scribebam in volumine atramento.*

SOLVUNTUR OBJECTA

Objiciunt I. cum D. Rousseau Emile tom. III. Ut prophetia certum veritatis argumentum esse posset, requireretur; 1. ut idem. qui audivit prophetiam, testis quoque esset eventus; 2. ut certum esset, non casu evenisse quod prædictum est; atqui hæc in eadem prophetia concurrere non possunt: ergo etc.

Resp. I. neg. maj. Quænam hæc est philosophandi ratio, cum primum conditiones ponuntur pro arbitrio; ut, cum non adesse deprehenduntur, explodatur argumentum? Ergo nihil credere possumus ab aliis factum, nisi ipsi videamus; nihil dictum, nisi ipsi propriis auribus audiamus? Ergo nulla erit fides historica, nulla certitudo? liceat ita desipere Rousseauvio; homini sanæ mentis id certe non licebit.

Resp. II. neg. min. Quamvis ea, quæ deista noster exigit, non in omni prophetia conjuncta reperiantur, falsum tamen est eorum concursum esse impossibilem. Contrarium multis exemplis probari posset. Sic resurrectio Christi iisdem apostolis prædicta fuerat, qui postea Christum vivum propriis oculis viderunt; rem autem non casu aut naturali virtute factam esse satis per se patet.

Objiciunt II. Vaticinia non sunt solius Dei opus, si detur naturalis vaticinandi facultas; atqui dari ejusmodi facultatem insignes philosophi docuerunt; inter alios Aristoteles, Plutarchus. Ergo etc.

Resp. neg. min. Illa gentilium testimonia nihil aliud probant, quam communem omnium persuasionem, divinationem existere; cujus cum veram originem non cognoscerent, ad incertas ejusmodi suppositiones confugerunt, neque enim potest aut ex ratione aut ab experientia aliquod afferri argumentum, quo hæc opinio probaretur. Loquimur scilicet de prophetiis proprie dictis, non de præsensionibus quibusdam ex causis naturalibus ortis, aut de præsagiis, quorum rationes sufficientes in præsentibus, aut præteritis jam continentur. Hinc necesse non est, pauca quædam exempla quæ in probationem afferri possent, discutere. Quis enim authenticitatem id genus historiarum probavit? quis asserere potest, quod non potuerit casu contingere, quod prædictum fuerat? Sententia certis argumentis semel stabilita convelli non potest per facta quædam dubia, aut paucos aliquos casus propter temporum distantiam, et ignorantiam circumstantiarum inexplicabiles.

Objiciunt III. Etiam pagani sua habuerunt vaticinia: nemo enim nescit celebratissima fuisse pluribus in locis oracula, quibus effectus futuri annuntiabantur. Ergo prophetiæ non sunt certum veritatis argumentum.

Resp. dist. ant. Et illa oracula erant vel fraudis, vel dæmonis opus, *conc*; veræ erant prophetiæ, quales ad probandam veritatem requiruntur, *neg.* Duplex est eruditorum

circa hæc vaticinia sententia; in utraque firma stat thesis nostra.

1. Plures cum Vandalo medico, et D. Fontenelle in libro, cui titulus: *histoire des oracles*, contendunt, dæmones in paganorum oraculis nullas habuisse partes, omnemque divinationis artem sacerdotum fraudibus attribuunt. Id probant variis argumentis et testimoniis. Oracula edebantur in regionibus montanis, in antris et speluncis, in quibus omnia ad fraudem composita erant. Modus ea edendi diversus quidem erat, sed ita semper comparatus, ut abesse nullibi possit fraudis suspicio: vel enim per furores fatidicos dabantur, qui facile fingi poterant, vel per sortes quas versabant, et pro libitu interpretabantur sacerdotes; vel per statuas cavas parietibus applicatas, ex quibus sacerdotes responsa dabant; vel per schedulas obsignatas, in quibus suas quæstiones scripserant consultores. Lucianus in Pseudomante varias sacerdotum describit artes, quibus utebantur, ut libellos recluderent, et iterum obsignarent. Non raro etiam detectæ sunt eorum nefariæ fraudes; vid. Daniel. XIV., imprimis cum diruta sunt paganorum templa tempore Constantini magni. Ipse Herodotus Lib. 5. 6. 7. et 8 decipiendi artes ejusmodi plurimas refert. Idem cum aliis pluribus ipsoque Plutarcho testatur, sacerdotes ad edenda oracula mercede conductos fuisse. Hinc illud Demosthenis: *pythonissa philippizat;* et Cæsaris, cum ipsi auguria læva nuntiata essent; *futura lætiora, cum vellet.* Adde ejusmodi oracula sepæ exitum non habuisse, plerumque autem fuisse ambigua et ad omnem eventum temperata.

2. Multi alii, imprimis theologi catholici censent non omnia paganorum oracula humanis artibus esse adscribenda; plura etiam a dæmonibus edita fuisse. Hanc sententiam multa eruditione, gravissimisque rationibus probavit pater Baltus in opere, quod inscribitur: *réponse à l'histoire des oracles de M. de Fontenelle.* Prætermissis iis quæ ex veteri testamento afferuntur; unicum ex novo te-

stamento locum adducimus Act. XVI. ubi legitur Apostolum ex puella, quæ spiritum pythonis habebat, dæmonem ejecisse. Nec desunt patrum testimonia quam plurima; unicum allegabimus Cyprianum, qui in lib. de idolorum vanitate sic habet . . . *Hi ergo spiritus sub statuis atque imaginibus delitescunt; hi afflatu suo vatum pectora inspirant, oracula efficiunt*. . . Porro non videtur humana arte effici potuisse omnia illa, quæ de oraculis paganorum narrat historia.

Jam si prima sententia admittitur, manifestum est, oracula paganorum a veris prophetiis toto cœlo differre. Qui autem secundam sententiam teneut, prophetias, sicut et miracula, distinguunt in proprie et improprie dictas. Priores soli Deo adscribunt; at secundi generis vaticinia dicunt etiam a dæmone edi posse permittente Deo. In hac quoque sententia certum manet, facultatem prædicendi futura valde remota, aut quæ præter naturæ ordinem contingere debent, sicut et cognitionem certam futurorum contingentium et liberorum ad solum Deum pertinere: quamvis spectata dæmonum intelligentia, sagacitate, et natura mere spirituali, negari non possit, eos multa scire, ideoque et vaticinari posse, quæ hominum admirationem exoitant. Possunt, ut ajunt Ss. Patres, prædicere mala, quorum futuri sunt auctores, possunt ea, quæ modo fiunt, in alia remotissima regione eodem quasi momento manifestare; possunt ex præsentibus sua sagacitate quædam proxime futura conjicere. Verum, cum eventus etiam proxime futuri ab hominum libera determinatione, et variarum rerum concursu dependent, qui ex causis naturalibus certo præviderì non possunt, nihil certi prædicere possunt. Ideo oracula cum de ejusmodi eventibus consulerentur, partim falsa erant, ut observat Cicero, partim casu vera, partim flexiloqua et obscura, ut interpres eguisset interprete.

Inst. Celeberrima semper fuerunt non apud gentiles tantum, sed etiam apud antiquos Ecclesiæ patres Sibyllarum carmina, quibus multa futura prædicuntur. Ergo vera erant apud paganos vaticinia.

Resp. I. Quod oracula sibyllina attinet, ea jam dudum viluerunt eruditis; nam 1. de Sybillarum origine, numero, vitæ ratione, aut tempore quo floruerint, nihil certi dici potest. 2. Ex historia certum est, antiquos Sibyllarum libros, quos ut sacros summa cura in Capitolio servabant romani, 100 circiter ante Christum annis flammis fuisse consumptos. Missi sunt quidem a senatu romano legati in Asiam, Africam, Siciliam, etc. qui ea, quæ tunc ferebantur sibyllina carmina, colligerent; at hujus collectionis apud romanorum doctissimos nunquam magna fuit auctoritas; neque ex illa quidquam ad nos pervenit, præter fragmenta, quæ apud Plutarchum aliosque scriptores reperiuntur. Quod vero attinet collectionem illam sibyllinorum carminum, octo libris contentam, quæ in bibliotheca patrum reperitur; nemo jam dubitat illam in multis partibus, imo ferme totam esse commentitiam.

Resp. II. Etiamsi admitteretur carminum illorum authenticitas, nihil exinde contra nostram de prophetiis doctrinam inferri posset. Nihil enim in illis præsidii reperit pagana superstitio; cum econtra multa contineant antiquæ traditionis monumenta, multa de Christo ejusque religione vaticinia. Ideo libenter et cum laude Sibyllarum oracula citarunt plures ex Ss. patribus, quod iis magis confirmari viderent religionem, quam infirmari.

Objic. IV. contra regulas discernendi prophetias.

Ex eventu non potest disjudicari prophetia, si 1. eventus compleri potest, quin sit vera. Si 2. eventus non semper sequitur prophetiam Dei nomine factam. Si 3. eventus nonnisi post longum tempus annunciatus non potest esse veritatis argumentum. Atqui etc.; ergo etc. Probatur min. 1. Patet ex textu Deut. XIII. *Si surrexerit in medio tui propheta, et prædixerit signum atque portentum; et evenerit, quod locutus est, et dixerit tibi: eamus et sequamur Deos alienos... non audies verba prophetæ illius ...* 2. Variis exemplis probari potest. Sic Isaias prædixit Ezechiæ mor-

tem in crastinum futuram. Sic Ionas Ninivæ subvertionem annuntiavit. 3. Demum ex innumeris prophetiis certum est.

Resp. ad I. Valet 1. regula cæteris paribus. Quoniam autem ex regula 3. necessario falsa est prohetia, quæ certæ veritati repugnat; sequitur illam, de qua in Deuteronomio agitur, ut veram et proprie dictam prophetiam haberi non posse, ut eventum vel naturaliter cognosci potuisse, vel casu secutum esse. Alii interpretes putant, ea verba hypothesin impossibilem continere, ad rem fortius exprimendam. Ejusmodi hypotheses in vulgari sermone non raro adhibentur. Simili argumento utitur Apostolus ad Gal. 1. ...*Licet angelus de cœlo evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit* .... Demum nihil impedit verba illa intelligere de propheta, qui cum veras edidisset prophetias, postmodum in idololatriam lapsus auctoritate sua abuteretur ad fidem populi corrumpendam.

Ad II. Illæ prædictiones non erant vaticinia in confirmationem alicujus doctrinæ edita, sed comminationes factæ peccatoribus, quæ, ut Maimonides ex majorum suorum dictis observat, ut plurimum sunt conditionatæ.

Ad III. Prophetia longo post tempore effectu complenda, non poterat esse veritatis argumentum iis qui prophetæ tempore vivebant, sed iis qui eventum viderunt. Sic prophetiæ, quæ Messiam concernebant, nihil probare debuerunt judæis Isaiæ aut Jeremiæ tempore existentibus; sed iis, qui tempore Messiæ ex prophetiis convincendi erant. Porro prophetæ semper res etiam proxime futuras prædicebant, ut priorum prophetiarum eventus fidem conciliaret posterioribus.

ADNOTATIONES

(1) Pag. 78. Quæ ad Deum et Religionem naturalem pertinent, in quantum ratione investigari et concludi possunt, in ea philosophiæ parte continentur, quæ de theologia naturali et vitæ moralis principiis agit. Cum in his exponendis diu immorari non possimus; ad eos remittimus qui hoc disputationis genus cum magna subtilitate, et perspicacia tractarunt. Inter recentiores legi merentur, Bergier, *traité de la vraie religion tome* II. et III. Fénélon *traité de l'existence de Dieu, et lettres sur divers sujets de métaphysique et de religion. Preuves de la religion de J. C. par François* tome I.

Schwarz Handbuch der christlichen Religion.
Sailer Grundlehren der religion.

Schewarz, Manuale della religione cristiana.
Sailer; Dottrine fondamentali della religione.

J. Hoocke, doctoris Paris. *principia relig. naturalis et revelatæ* Tom. I. Inter veteres præclare et ornatissime de hac re scripserunt, Cicero imprimis in libris *de natura Deorum;* et qui merito christianorum Cicero vocatus est, Lactantius in suis *divinarum institutionum* libris.

(2) Pag. 80. » Die Offenbarung hat den Menschen manche Sachen gelehrt, die er schon in sicht trug, aber in sich nicht finden konnte So sihet man die Schätze nicht, die in einem Zimmer aufbewahret werden, wenn

La rivelazione ha insegnato all' uomo molte cose, che egli portava già in se stesso, ma che non poteva trovare. Così non si veggono i tesori, che vengono custoditi in una camera, se ella è oscura. Che se poi si ac-

es finster ist. Zündet man ein Licht an, so kommen die Dinge nicht erst hinein; aber man fängt erst an sie zu sehen. So liegt das Saamenkorn in dem Schoosse der Erde verborgen, bis es von der Sonne erwärmt. Früchte hervorbringt. Die Lehre von der Einheit Gottes ist gewiss eine Vernunftlehre; allein erst da das Licht der Offenbarung erschien, sah sie der Mensch in seiner Vernunft liegen. Armen helfen, Krankenhäuser aufbauen, liegt gewiss in dem menschlichen Herzen; doch erkannten es die Heiden nicht. Die Offenbarung erwärmte die Herzen, und machte diese schönen Gefühle rege.

cende un lume, le cose non vengono già portate dentro in quel punto; ma solo allora s'incomincia a vederle. Così egualmente la semenza del grano sta nascosta in seno della terra, finchè riscaldata dal sole porta il frutto. La dottrina dell' unità di Dio è una dottrina certamente radicata nella ragione; ma l'uomo la ritrovò nel suo intelletto solo quando apparve il lume della Rivelazione. Il soccorrere i poveri, il fabbricar ospitali sono cose certamente fondate nei cuori umani: i pagani però non le conobbero. La Rivelazione infiammò i cuori, e vi eccitò questi bei sentimenti.

(3) Pag. 82. Ingentia volumina impleret, qui recentioris hujus philosophiæ, aut potius sceleratissimæ contra Deum, divinamque religionem conjurationis historiam texere vellet. Quis enim enarrare sufficeret summam hominum, qui se huic factioni tradiderunt, impietatem et arrogantiam, et errorum monstra, quæ hæc insania peperit; et cæcos furores, ac continuos in religionem christianam impetus, et artes decipiendi multas et iniquas, atque pessumdandi penitus ac corrumpendi animos ardorem inexplebilem? Usque adeo plurimorum in religionem patriam odium exarsit, ut non tam homines viderentur, quam furiæ, quæ ex abysso infernali in hunc orbem ejectæ sint, ut aperirent os suum in blasphemias ad Deum, Apocalyps. XIII. 9., et blasphemare facerent habitatores terræ. Jam si virorum illorum indoles spectatur, nihil fingi potest acerbius, nihil insolen-

tius, nihil simul vilius et abjectius. Philosophi est veritatem quærere, animum purum servare, liberumque ab omni commotione, quæ judicium prævertere posset. At hi homines mendaciorum impudentissimi fabricatores, omnisque fraudis et fallaciæ artifices audacissimi; jam dudum omnem boni honestique sensum abjecerunt. Nullum hic veritatis studium; id unum statutum firmiter, suæ sectæ consulere, suamque nocendi libidinem explere, cœlum ipsum appetere stultitia: nullum in lacessendo, convitiando modum tenere, nullis demum parcere mediis quamvis iniquis, ut sacra omnia profanaque conculcentur, et ad id collatis consiliis, conjunctisque viribus conjuratorum more tendere. Nemo credat nimia esse quæ dicimus; infinita enim hujus rei argumenta in philosophorum scriptis reperiuntur.

Difficile est satyram non scribere; nam quis iniquæ
Tam patiens *sectæ*, tam ferreus, ut teneat se?

Sufficeret certe illud litterarum commercium inter Voltarium aliosque conjurationis duces, quod typis evulgatum est. Tota ibi patet impiorum perfidia, et insanus furor, et ad omne scelus projecta impietas. Conferantur cum his vita Christi et apostolorum, et eorum plena pietatis et amoris præcepta, quibus homines ad omnem honestatem et sanctitatem informabant; et difficile non erit videre, ubi sit vera, ubi falsa sapientia. Plura de nova hac impietate legi possunt apud religionis christianæ defensores, quorum multos eximios, doctissimosque ætas nostra tulit. Inter alios legi merentur D. Wiest historia Naturalismi tom. I.

Triumph der Philosophie. | *Trionfo della filosofia.*

Bergier *traité de la vraie réligion*; et in aliis operibus contra incredulos conscriptis. Opus recens editum cui titulus *Mémoires pour servir a l'histoire du 18. siècle* IV. vol. Paris 1815. et aliud adhuc recentius *La philosophie du 18. siècle*

dévoilée par elle-même II. vol. 1816. Unum tantum aut aliud testimonium afferamus, quod ex ipsis incredulorum operibus desumpsimus. « Quand les philosophes seraient en état de découvrir la vérité, ait Rousseau Emile liv. III. p. 37. — (*a*) qui d'entre eux prendrait intérêt à elle? Chacun sait bien, que son système n'est pas mieux fondé que les autres, mais il le soutient, parce qu'il est à lui. Il n'y en a pas un seul, qui venant à cannaître le vrai et le faux, ne préférât le monsonge, qu'il a trouvé, à la vérité découverte par un autre. Où est le philosophe, qui pour sa gloire ne tromperait pas volontiers le genre humain, pourvu qu'il s'élève au-dessus du vulgaire? pourvu qu'il efface l'éclat de ses concurrens? Que demande-il de plus? L'essentiel est de penser autrement, que les autres. Chez les croyans il est Athée. Chez les Athées il serait croyant ».

Idem eodem libro de novis generis humani præceptoribus et publicæ felicitatis architectis ita loquitur ... « Sous le hautain prétexte, qu'eux seuls sont éclairés, vrais, de bonne foi, ils nous soumettent impérieusement à leurs décisions tranchantes, et prétendent nous donner pour les vrais principes des choses les inintelligibles systêmes, qu'ils ont bâtis dans leur imagination. Du reste, renversant, détruisant, foulant aux pieds tout ce que les hommes respectent, ils ôtent aux affligés la dernière consolation de leur misère, aux puissants et aux riches le seul frein de leurs passions; ils arrachent du fond des coeurs les remords du crime, l'espoir de la vertu, et se vantent encore d'être les bienfaiteurs du genre humain. Jamais, disent-ils, la vérité n'est nuisible aux hommes, je le crois comme eux, et c'est à mon avis une preuve, que ce qu'ils enseignent, n'est pas la vérité ... »

Vide etiam adnotationem 15.

a) Die deutsche Uebersetzung S. in Schwarz Haudb. I. Theil Seite 61.

Vedi la traduzione tedesca nel Manuale di Schevarz I. Parte pag. 61.

(4) Pag. 86. Optime observat Leibnitzius Voyez. Théodicée p. 2., omnes leges, quibus hæc præsens natura continetur, mere esse positivas. Quis enim illos, quos nunc miramur cœli motus, et astrorum ordines, et rerum omnium formam, ac miram varietatem considerans, hæc omnia ex necessario quodam partium concursu prodiisse dicet, et non ex liberrima Dei voluntate? Quis hæc ita et non aliter facta esse ex ideis methaphisycis, aut ex geometriæ principiis deducet? An minor est Dei in mundo morali auctoritas? Revelationis possibilitatem, imo et summam utilitatem plures etiam ex Deistis confessi sunt. Auctor libri, *réligion essentielle à l'homme* hæc habet Ch. 7. p. 95. « Pour la possibilité d'une révelation divine, l'homme dont il est question (le Déiste, ou l'homme raisonnable) l'admettra sans difficulté. Il ne trouvera pas étonnant, que la divinité s'intéresse pour l'homme qui est son ouvrage. Il comprendra, que si l'intelligence, que l'homme a reçue, a besoin de quelques secours pour se développer, de quelqu'instruction venant du dehors, aucune ne pourra être aussi avantageuse que celle, qui lui serait dispensée par l'auteur de son être ».

(5) Pag. 90. « Ce qui est contre la raison, dit le grand Leibnitz Théodicée p. 21. Voy. ibid. p. 48. 49. est contre les vérités absolument certaines et indispensables, et ce qui est au-dessus de la raison, est contraire seulement à ce qu'on a coutume d'expérimenter ou de comprendre. C'est pourquoi je m'étonne qu'il y ait des gens d'esprit, qui combattent cette distinction, et que M. Bayle soit de ce nombre. Elle est assurément très-bien fondée. Uné vérité est au-dessus de la raison, quand notre esprit, ou même tout esprit créé ne la saurait comprendre, et telle est a mon avis la S.te Trinité.... mais une vérité ne saurait jamais être contre la raison; et bien loin, qu'un dogme combattu et convaincu par la raison soit incompréhensible, on peut dire que rien n'est plus aisé à comprendre, ni plus manifeste, que son absurdité. »

Pag. 44. hæc ex Josepho Scaligero citat:
Ne curiosus quære causas omnium,
Quæcumque libris vis prophetarum indidit
Afflata cœlo, plena veraci Deo...
Nescire velle, quæ magister optimus
Docere non vult, erudita inscitia est.

(6) Pag. 90. Vide ejusdem D. Bergier traité de la vraie Relig. liv. III. p. 280. etc. Dans la logique de Bayle, Berlin 1785. il est dit p. 44.... „ Il y a des choses incompréhensibles et par rapport à leur existence, et par rapport à leur manière d'exister; tel est un cercle quarré. Il y a d'autres choses, dont l'existence est très-certaine, et dont on ne peut comprendre la manière d'exister; p. ex. il est clair que la matière est divisible à l'infini: mais on ne saurait concevoir comme cela peut être, *ni le concilier avec les nombreuses absurdités qui semblent en être les conséquences. La philosophie se contente de démontrer, que la chose est telle, et ne s'amuse point à en chercher la manière, parce qu'elle est au-dessus de notre portée.* Il faut dire la même chose de l'éternité ... „ Plura in hanc materiam habet Leibnitzius Théodicée p. 22. et autres etc. Præter exemplum cæci nati, quo D. Bergier repetitis vicibus adversarios premit, alia quoque sunt ad rem illustrandam aptissima. Vides v. g. turrim quadratam, quæ e longinquo conspecta rotunda tibi apparet; falsum est quod fers judicium, neque exeundi ex hoc errore possibilitas est, nisi vel ipse propius accedas, vel inde venientibus credas. Sic mirum non est, si rationis nostræ infirma acies multa quæ ad Deum, vitam futuram etc. spectant, aliter videt, ac in se sunt, quia per nebulas et e longinquo videt. Quoniam autem nobis, quamdiu hanc vitam agimus, propius accedere non licet; iis credendum est, qui inde ad nos erudiendos veniunt, seu qui a Deo ipso instructi idonei sunt ad corrigenda imbecillis rationis judicia.

(7) Pag. 92. Multa in hanc rem egregie dicta reperies in insigni opere D. Bergier, *de la vraie réligion*. Inter alia hæc pauca hic addimus Thom. III. chap. VIII. art. I. § IX. « Cette proposition: *Il ne faut pas croire ce qui est incompréhensible*, est contraire à la raison, ou à cette autre maxime plus sensée. *Il faut croire tout ce qui est évidemment prouvé*.... Autrement il s'ensuivrait que l'aquiscement à une proposition quelconque doit dépendre non de la force des preuves, mais du dégré d'ignorance ou d'entêtement de celui, qui les examine. »

« La raison prise dans le sens que les incrédules affectent de lui donner, est celle de toutes nos facultés, dont nous tirons le moins de secours; elle n'est d'usage, que dans les matières de spéculation, dans les mathématiques, et dans la métaphysique. Le sens commun au contraire nous fait acquiescer avec une entière certitude au sentiment intérieur, à la déposition de nos sens, au témoignage unanime de nos semblables; trois sources les plus fécondes de nos connaissances pratiques, les plus nécessaires de toutes... Celui-ci (le sens commun) est la raison par excellence, puisqu'il est le principal organe des soins de la Providence à notre égard. Ma règle, dit l'auteur d'Emile, de me livrer au sentiment plus qu'à la raison, est confirmée par la raison même... »

Ein Glaube nach den strengsten Forderungen ist kein blinder Glaube—Der Vernunft lolgen, heisst glauben: und folgt man ihr nicht, wo Gründe es fordern, so ist man niht mehr vernünftig. Hat einmal die Gottheit gesprochen, hat sie Iemanden als ihren Gesandten so beglaubiget, dass uns kein vernünftiger Zweifel mehr übrig

Una fede dietro le più rigorose indagini non è una fede cieca. Credere vuol dire seguir la ragione; e chi non la siegue, quando vi sono motivi, che lo richiedono, non è più ragionevole. Se la divinità ha parlato, se essa ha fatto conoscere qualcuno per suo ambasciatore in maniera, che non vi sia nissun ragionevole dubbio, in allora

bleibt, dann handelt der am vernünftigsten, der glaubt (*a*.	*chi crede, opera con tutta ragione* (a).

(8) Pag. 101. Egregie jam tempore suo hæc exposuit S. Thomas L. I. contr. gentes c. IV. « Sequerentur tria inconvenientia, si hujusmodi veritas solummodo rationi inquirenda relinqueretur. Unum est, quod paucis hominibus Dei cognitio, saltem accurata inesset: idque tum ob tardum multorum ingenium, qui ad sciendum naturaliter indispositi sunt, tum ob necessitatem rei familiaris, tum denique ob pigritiam. Secundum inconveniens est, quod illi, qui ad prædictæ veritatis cognitionem vel inventionem pervenirent, vix post longum tempus pertingerent, tum propter veritatis profunditatem, tum propter multa, quæ præexiguntur; tum quod tempore juventutis, dum diversis motibus passionum anima æstuat, non est apta ad tam altæ veritatis cognitionem. Tertium inconveniens est, quod investigationi rationis humanæ plerumque falsitas admisceatur, propter debilitatem intellectus nostri in judicando, et phantasmatum permixtionem; et ideo in dubitatione apud eos remanerent ea, quæ sunt etiam verissime demonstrata, dum vim demonstrationis ignorant, et precipue cum videant a diversis, qui sapientes dicuntur, diversa doceri ». Hæc quamvis in pluribus auctoribus citata reperiantur, hic tamen addenda censui, ut videatur quam apte, et accurate de hac materia sæculo XIII. locutus sit scholasticus theologus! Non multum, ut puto, a vero aberraret, qui contenderet in libris S. Thomæ plus reperiri veræ philosophiæ, ac profundæ et acutissimæ investigationis, eaque, quæ tam subtiliter excogitata sunt, clarius et accuratius exprimi, quam in jactatissimis hujus tam philosophici sæculi operibus.

(9) Pag. 103. Vid. Bergier de la vraie réligion t. II. p. 1. etc. idem, *Déisme réfuté par lui-même p.* 1. let.

(*a*) Schwarz Handb: I. Baud seite 71.	(a) *Manuale di Schewarz I. Vol. pag.* 71.

II. Grotius de veritate religionis christianæ cap. XI. et seq. inter alia hæc habet. « Paganorum sacra ferme per totum orbem terrarum, ut late ostendit Porphyrius, et nostri etiam sæculi navigatores docent, plena erant crudelitatis. Nam receptum ferme ubique, ut et humano sanguine dii placarentur, quem morem nec romanæ leges sustulerunt... Mysteria illa sanctissima sive Cereris, sive Liberi patris plenissima fuere omnis obscœnitatis ... Illi dies, qui deorum honori sacrati erant, talibus spectaculis celebrabantur, quibus interesse Catonem puduit ... Gladiatorum mutuæ dilaniationes inter oblectamenta erant pubblica paganorum; exponere liberos quotidianum etc ... »

Sieh auch Schwarz Handbuch. 1. Band Seite 96. Hoocke T. I. pag. 742 — Mamachium origines et antiq. christ. lib. II. — Bossuet histoire univers. partie II. C. XVI.

(10) Pag. 105. Ethnicorum crassissimos errores, et quæ exinde orta est vitiorum omnium colluviem graphice dipingit Apostol. ad Rom. I. Legi meretur Cornelii a Lapide commentar. in hunc locum. Item ejusd. Encomium scripturæ sacræ cap. II. tom. I. operum — Bible de Vence dissert. sur le péché originel t. XII. — Quis porro innumera errorum monstra recensere posset, quæ in libris philosophorum passim occurrunt? Nec immerito Cicero ait lib. II. divinat. N. 58. *Nescio, quomodo nihil tam absurde dici potest, quod non dicatur ab aliquo philosophorum.* Si quas assecuti sunt veritates, si egregia quædam morum præcepta tradiderunt; alia iterum statuerunt principia, quæ omnem morum disciplinam, omnem religionem dissolverent. « At etiam Epicuri liber est de Sanctitate, ait Cicero de natur. Deor. lib. I. § 44. Ludimur ab homine non tam faceto, quam ad scribendi licentiam impio. Quæ enim potest esse sanctitas, si dii humana non curant?...Si talis est Deus, ut nulla gratia, nulla hominum charitate teneatur; valeat! » Neque minus absurda erant stoicorum aliorumque philosophorum dogmata. Vide pensées de Pa-

scal. chap. III. Quis v. gr. ferat. illud Ciceronis de natur. Deor. lib. III. § 36. ... « Virtutem nemo unquam acceptam Deo retulit . . . At quod dives, quod honoratus, quod incolumis . . . » et illud Horatii Lib. I. Epist. XVIII.

Hæc satis est orare Jovem, qui donat et aufert:
Det vitam, det opes: æquum mî animum ipse parabo.

(11) Pag. 106. Vid. Platonem de legib. lib. I. et IV. Xenophontem memorab. Socratis lib. IV.— Tullius tusculan. lib. III. inter alia inquit. « Natura parvulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus et opinionibus depravatis sic restinguimus, ut nusquam naturæ lumen appareat ». Præclare quoque Lactantius Lib. II. § III. « Falsum intelligere est quidem sapientiæ, sed humanæ; ultra hunc gradum procedi ab hominibus non potest . . . Verum autem scire divinæ est sapientiæ; homo autem per se ipsum pervenire ad hanc scientiam non potest, nisi doceatur a Deo. Ita philosophi quod summum est sapientiæ assecuti sunt, ut intelligerent, quid non sit. Nota Ciceronis vox est: « Utinam tam facile vera invenire possem, quam falsa convincere! » Lib. III. Cicero qui in Tuscul. disputationibus philosophiam ducem vitæ, morum ac disciplinæ magistram vocavit, ita reipsum alloquitur... « Cedo igitur, quid didiceris, aut in qua secta veritatem deprehenderis! In Academia scilicet, quam secutus es, quam probasti. At hæc nihil docet, nisi ut scias te nihil scire. Tui te libri arguunt, quam nihil a philosophia disci possit ad vitam. Hæc tua verba sunt: « Mihi autem non modo ad sapientiam cæci videmur; sed ad ea ipsa, quæ aliqua ex parte cerni videantur, hebetes et obtusi » . . . Idem in consolatione hanc de philosophia sententiam tulisti: « Nescio, quis non teneat error aut miserabilis ignoratio veri ».

(12) Pag. 108. De Epicuro sic ait Cicero Lib. V. Quæst. Tuscul. § IX. *multa præclare sæpe dicit, quam enim sibi*

constanter, convenienterque dicat, non laborat. De se ipso subjicit ibidem Lib. V. quæst. Tuscul. § XI. *Nos in diem vivimus quodcumque animos nostros probabilitate percussit, id dicimus.* Omnes fere cum philosophi facti sunt, eam etiam persuasionem abjecerunt, quam ex sensu communi habebant, et de omnibus disputare et dubitare didicerunt. De Academicis, quæ secta erat omnium celeberrima, ait Seneca Epist. 88. ... *Academici novam induxerunt sententiam, nihil scire* ... Vide, quæ Cicero de Platone, Socrate, Aristotele, aliisque philosophis ait De natur. Deor. lib. I. N. 12. .... « De Platonis inconstantia longum est dicere .... Aristoteles quoque multa turbat, a Magistro Platone non dissentiens etc. .... ».

(13) Pag. 108, eadem. Auctores citati non Epicureos tantum et Cynicos accusant, sed eos etiam qui inter græcos philosophos præcipui erant, Socratem et Platonem; qui infami pæderastiæ vitio laborasse gravissimorum auctorum testimoniis convincuntur. Patet ergo apostolicæ sententiæ veritas; qui ad Rom. I. de gentilium philosophis ait .. *Tradidit eos Deus in passiones ignominiæ* etc. etc. Vide Corn. a Lapide in hunc locum. — Hoc quoque argumentum contra gentiles versat Lactantius. Lib. III. § X. . . « Cum ex philosophis perraro fuerit, qui aliquid in vita fecerit laude dignum, quis non videat eos homines virtutis, qua ipsi egent, non esse doctores? Nam si quis mores eorum diligenter inquirat, inveniet iracundos, cupidos, libidinosos, arrogantes, protervos, et sub obtentu sapientiæ sua vitia celantes. » — Sequuntur deinde verba Ciceronis, quæ a nobis citata sunt, aliaque plura testimonia et argumenta. De Seneca, qui toties præceptorem virtutis egit, multa ignominiosa narrant auctores pagani; Tacitus Annales liber XII. cap. 8. et liber XIII. cap. 41. Svetonius in Claudio; Dio Cassius lib. 61. et in excerptis Valesii pag. 685. Nam et turpissimæ impudicitiæ addictum fuisse dicunt, et divitiarum, quarum in libris suis contemptorem se ostendit, ita

cupidum ut brevi tempore iniquis etiam mediis immensas opes cumulaverit.

Vide etiam Berg. de la vraie religion t. II. fausse apologie d'Epicure, des Cyniques, mauvaise apologie des Cyrénaiques etc.

(14) Pag. 109. Quid valere possent etiam optima præcepta sine auctoritate? « On a beau vouloir établir la vertu par la raison seule, ait Rousseau Emile tome III. p. 187.: quelle solide base peut-on lui donner? Philosophes, ces lois morales sont fort belles; mais montrez-m'en de grâce la sanction ».

(15) Pag. 110. Videantur quæ jam dicta fuerunt adnot. 3. pag. 167. Quando primum caput attollere cœpit moderna philosophia, religionis ac legis naturalis principia, quae tamen, nisi ex Evangelio didicisset, nunquam scivisset, cum magna jactatione proclamavit. Verum, laxatis semel habenis, nihil cohibere potuit impotentem hominum illorum mentem, et cum quilibet ex novitate gloriam quæreret, ad omnem insaniam prolapsi sunt. Inde Atheorum, Materialistarum, Indifferentistarum et Pyrrhonistarum greges. Eousque obscuratum est insipiens cor eorum, ut omnem veri rectique rationem funditus eruerint. Sufficiat pauca tantum in probationem afferre, ab his viris in humani generis omnimodam perniciem excogitata. — « La qualité de père est un hazard; elle ne donne pas un droit. La foiblesse de l'enfant a seule donné empire sur lui, et cet empire cesse avec la foiblesse ». Ainsi parle l'auteur du livre intitulé, Les moeurs. « Il n'y a en soi ni vice ni vertu, ni juste, ni injuste, ni bien, ni mal moral. ». Spinosa, Hobbesius, la Métrie etc. « Nos passions sont innocentes, et la raison coupable». De l'esprit liv. I. « Lorsque les effets de nos passions nous sont utiles, nous n'avons point de remords ». Système de la nature. « L'état naturel de l'homme est d'être sauvage: la societé est un état contre nature ». Discours sur l'inégalité. La pudeur est seulement une vertu de bienséance,

les voluptés sensuelles de l'amour devraient être la récompense des hommes vertueux. Les plaisirs des sens sont l'unique objet des désirs de l'homme. Les moeurs 2. part. De l'Esprit. etc.

En quos subito progressus fecerit humana ratio duce et magistra hac nova philosophia! Cæterum nihil inter eos fixum certumque est, nisi hoc unum, totis viribus repugnare Revelationi: eorum ratio philosophandi, si propius spectetur, nihil est aliud, quam ars non credendi. « Leur manière de philosopher n'est au fond, que l'art de décroire ». Encyclop. art. *unitaires*. Si quando virtutis patronos agunt, et in vitia liberius invehunt; nihil auctoritatis possunt habere præcepta, quibus vita moresque reclamant. « Toutes les fois, dit un écrivain très-connu, (Préface de Narcisse), que je songe à mon ancienne simplicité, je ne puis m'empêcher d'en rire. Je ne lisais pas un livre de morale, ou de philosophie, que je ne crusse y voir l'âme ou les principes de l'auteur; je regardais tous ces graves écrivains comme des hommes modestes, sages, vertueux, irréprochables ... je ne comprenais pas, que l'on pût s'égarer, en démontrant toujours; ni mal faire en parlant toujours de sagesse. Enfin je les ai vus; ce préjugé puéril s'est dissipé, et c'est la seule erreur, dont ils m'aient guéri ».

S. Triumph der Philosophie I. B. S. 155.—Theol. Zeitsch. von Ioseph Batz, I. B. S. 100. n. 342, wo von der neuen Philosophie in Deutschland gehandelt wird—So sehr ich fürchte zu weitläufig zu werden, so muss ich doch noch eine schöne Stelle aus des Herrn Grafen zu Stolberg « Geschichte der Religion Iesu » anführen zur Warnung für wissbegierige

Vedi il Trionfo della Filosofia. Vol. I. Pag. 155.— *La Gazzetta periodica di Teologia di Gius: Batz. Vol. I. Pag.* 100, *e* 342, *in cui si tratta della nuova Filosofia in Germania.* — *Quantunque io tema di diventar troppo diffuso, devo nulladimeno riferir un bel passo della Storia della Religione di Gesù del Sig. Conte de Stolberg.* « *Vi erano Filo-*

Iünglinge « Es waren Philosophen der Epikurischen und Stoischen Schule, welche sich zu Athen dem heil: Paulus widersetzten. Die eine war auf Sinnlichkeit, die andere auf Stolz gegründet. Ihre Bekenner, so sehr sie auch gegenseitig sich verachteten und hassten, verbanden sich gleich gegen den Apostel » ... Die Geister dieser beiden Schulen gehen jetzt noch um in den lüftigen Lehrgebäuden neuer Weltweisheit, deren jedes immer von neuen Werkmeistern erhoben wird, deren Herolde sie unsterblich preissen, über den wahrhaftig grossen, und bescheidenen Leibnitz sie erheben, bis ein neuer Wind der Lehre das Gewebe zerreisst, und dann ein anderes angesponnen wird, in welches dann wieder nicht sowohl gelehrige als vorwitzige Iünglinge wie Fliegen sich fangen lassen.

sofi della scuola epicurea e stoica, i quali in Atene si opposero a s. Paolo. L'una era fondata sulla sensualità, l'altra sulla superbia. I seguaci di questa, quantunque per altro vicendevolmente si abborrissero ed odiassero, si unirono subito contro l'Apostolo » Gli spiriti d'ambedue queste scuole girano anche adesso per gli aerei Palazzi della nuova sapienza mondana, ognun dei quali vien sempre fabbricato da nuovi Maestri di arte che vengono poi dai loro araldi dichiarati immortali, et innalzati sopra il veramente grande, e modesto Leibnitz, finchè un nuovo vento di dottrina rompe il tessuto, e ne vien ordito un altro, nel quale la non tanto docile, che curiosa gioventù si lascia prendere come le mosche.

(16) Pag. 113. Vide *voyage de George Auson:* opus recenter editum. *Esprit des lois* L. XVI. chap. 8.

Oeuvres diverses de J. J. Rousseau T. I. Le Père Dubalde T. III. Histoire universelle par une societé de savants anglais. Tom. II. pag. 90.

(17) Pag. 118. « Les principes du christianisme bien gravés dans le cœur, dit Montesquieu L. XXIV. de l'esprit des lois, seraient infiniment plus forts que ce faux honneur des monarchies, ces vertus humaines des républiques, et cette crainte servile des états despotiques ».

Die Religion wurde zu allen Zeiten, selbst von den Heiden für die sicherste Stütze der Staaten gehalten. Allein, eben dieses Einwirken auf das Wohl der Staaten kann mit dem Indifferentismus nicht bestehen. Die Religion ist für die Menscheit so wohlthätig, weil sie auf das Innere wirkt, die Leidenschaften bezähmt, und den Menschen auch da in den Schranken der Pflicht zurückhält, wo er sie unbemerkt, oder doch ungestraft übertreten könnte. Allein, diese Macht kann die Religion nur dann haben, wenn sie als göttliche Anstalt dastehet. Nun nimmt, ihr aber der Indifferentismus dieses Ansehen, indem er alle religiöse Wahrheiten in die Reihe gleichgültiger Meinungen stellt. Wer nicht überzeugt ist, dass seine Religion göttlich ist, für den ist die Religion ohne Kraft; wer aber davon überzeugt ist, für den kann sie nicht mehr gleichgültig seyn. Hieraus folgt dieser andere Grundsatz. Nichts befördert die guten Absichten einer vernünftigen Politik kräftiger als die Religion, wenn sie nicht politisch behandelt wird. Geschieht aber dieses, so wird die Religion selbst für die Politk unnütz. Irrthümer verschiedener Art können auf einer Stufe ste-

La Religione è stata ritenuta in tutti i tempi, e perfino dagli stessi Gentili pel più sicuro appoggio degli Stati. Ma questa influenza sul bene degli Stati non può sussistere coll' indifferentismo. La religione è così benefica all' umanità, perchè agisce sull' interno, pone freno alle passioni, trattien l' uomo nei limiti del dovere, che inosservato o impunito potrebbe trasgredire. La Religion sola può aver questa forza, qualora venga considerata come un Istituto divino. Ma adesso l' indifferentismo le leva quest' autorità col mettere tutte le verità religiose nel numero delle opinioni di poca importanza. La religione ha poca forza su di quello che non è persuaso, ch' essa è divina; quello all' incontro che ne è persuaso, non può più tenerla per una cosa indifferente. Da tutto questo segue un altro principio fondamentale: Non v' è cosa alcuna, che più della Religione promuova le buone mire d' una politica ragionevole, s' essa solamente non vien trattata politicamente; perchè se ciò avviene, la religione stessa diventa inutile alla Politica. Errori d' ogni sorta possono star nel medesimo grado, l' oscurità si può unire alle tenebre; ma non si potrà mai unir la luce coll' oscurità; la verità, e

hen, Finsterniss verträgt sich mit Finsterniss; aber nie wird sich Licht mit Finsterniss paaren; nie werden Wahrheit und göttliche Offenbarung mit dem Indifferentismus bestehen können.

la divina rivelazione non potranno mai star coll' indifferentismo.

(18) Pag. 118. Vide prolegomen. pag. 3. 21. 29. et seq. item adnot. 8. ad proleg. p. 63. et hujus I. partis cap. I. § I. de possibilitate revelationis p. 83. et seq. et cap. II. p. 115.

« Toutes les vérités, dit le célèbre Euler Lettres à une princesse d'Allemagne. Lett. 115. 116. 117., qui sont à la portée de notre connaissance, se rapportent à trois classes essentiellement distinguées. La première classe renferme les vérités des sens, la seconde les vérités de l'entendement; la troisième les vérités de la foi. Chacune de ces classes demande des preuves particulières pour nous prouver les vérités, qui y appartiennent... Il serait ridicule de vouloir exiger une démonstration géométrique des vérités d'expérience ou historiques. C'est ordinairement le défaut des (soidisants) esprits-forts, et de ceux qui abusent de leur pénétration dans les vérités intellectuelles, quand ils prétendent des démonstrations géométriques pour prouver toutes les vérités de la réligion, qui appartiennent en grande partie à la troisième classe. »

Eadem habet Grotius de veritate relig. Ch. Lib. II. § 22. versus finem ... « Siquis magis urgentia (argumenta) desideret, scire debet, pro rerum diversitate diversa quoque esse probandi genera; alia in mathematicis, alia de affectionibus corporum, alia circa deliberationes, alia ubi facti est quæstio: in quo genere sane standum est nulla suspicione laborantibus testimoniis; quod ni admittitur, non modo omnis historiæ usus periit, medicinæ quoque pars magna, sed et omnis, quæ inter parentes liberosque est pietas, ut

quos haud aliter noscamus etc. etc. » Similia legi possunt apud Muratorium De ingeniorum moderat. lib. I. cap. III. et cap. V., illust. Huetium.

Schwarz Handb. I. Band Einleit. N. 1. 2. 3. etc. wo unter andern auch dieser Gedanke aus Reinhold angeführt wird: « Die Menschheit wäre übel geborgen gewesen, wenn sie ihre unentbehrlichsten Ueberzeugungen räsonirten Vernunftgründen hätte verdanken müssen.

Manuale di Schewarz I. Vol. Introd. N. 1. 2. 3. etc. nel quale fra gli altri vien portato anche questo pensiero di Reinhold. « L' umanità sarebbe stata mal difesa, se avesse dovuto ringraziar i principj della ragione pei proprj indispensabili convincimenti.

Cavillantur ergo increduli dum nos læsæ rationis reos arguunt, ac se ipsos ineptos et perfidos probant veritatis magistros. Nemo magis rationem sequitur, quam qui divinæ auctoritati se credit. Aliud est rem aliquam probare *ex ratione*, seu ex cognitione rerum *intuitiva*: aliud per *rationem*, id est concludere ex argumentis certis, quibus nemo sanæ mentis fidem detrectare potest.

(19) Pag. 124. Multis paradoxum videbitur, quod moralem demonstrationem nihilo minorem dicamus geometricæ; quid si hac certiorem, clarioremque diceremus? Attamen si illud probandum susciperemus nec argumenta deessent, nec auctoritates ponderosissimæ. Hoc unum ex celeberrimo Huetio afferamus Demonst. Evang. præf. N. III. « Cum eadem sit vis demonstrationis, qualis est principiorum, non plus geometricis demonstrationibus adjungendum est fidei, quam principiis ipsis geometricis abjungi solet . . . . Atqui theses quædam morales et practicæ, sive positiones, sive principia appellare mavis, vel experientia, vel historica fide nixæ plures assentientes habent, pauciores repugnantes, quam principia geometrica ... Constantinapolim primariam Turcici imperii urbem esse, pro

certo et comperto habemus, quam neque ego vidi, neque fortasse tu. Digitum admotum igni adustum iri, nemo homo est tam stipes, qui non fateri malit quam experiri etc. . . . Atque hæc quidem ita credimus, ut pro eorum veritate fortunas omnes velimus vitamque adeo ipsam pacisci. Geometrica vero principia pro veris habent acuti tantum quidam et subtiles viri; reliquorum hominum magna pars ne capit quidem, nonnulli etiam perfracte negant... Principia geometrica academici repudiant, repudiant et sceptici. Epicurus geometriam et reliquas artes mathematicas, utpote ab initiis non veris profectas, veras esse non posse docebat... Quin etiam a mathematicis nonnullis in controversiam vocata sunt geometriæ principia, eaque oppugnavit acriter Hobbius Anglus. Qui fidem principiis moralibus a me propositis eorumque similibus detraheret, adhuc repertus est nemo ». Legi hæc merentur in ipso auctore fusius explicata; tum loco citato, tum et Definitione VII. Postulato II. etc.

Hobbes dit avec raison, que si les hommes y avaient quelqu'intérêt, ils douteraient des élémens d'Euclyde, et les nieraient. Syst. de la nat. liv. II. chap. IV.

FINIS PRIMÆ PARTIS.

CONSPECTUS

TOMI PRIMI

PARS PRIMA

DE RELIGIONE CHRISTIANA

PROLEGOMENA . . . . Pag. 1
CAP. I. *De theologia ejusque divisione* . . » 2
§ I. *Quid sit theologia?* . . . . idem
§ II. *Theologia naturalis et revelata* . . . » 3
§. III. *Divisiones theologiae ratione materiae.* » 5
§ IV. *Theologiae speculativae divisiones* . » 6
§ V. *Theologiae practicae divisio* . . . . » 8
§ VI. *Divisio theologiae ratione fontium* . » 10
§ VII. *Divisio theologiae ratione methodi* . » 11
CAP. II *De disciplinis theologiae subsidiariis.* » 12
§ I. *Studium Scripturæ, patrum et conciliorum.* » 13
§ II. *Philologia* . . . . » 15
§ III. *Historia* . . . . » 17
§ IV. *Philosophia* . . . . idem
CAP. III. *De ratione tradendae, et discendae theologiae* . . . . » 21
Articul. I. *Modus tradendi theologiam* . . idem
§ I. *Methodus* . . . . idem
§ II. *Theologia scholastica* . . . . . . » 23
§ III. *De optimo theologiae systemate* . . » 25
§ IV. *Continuatio ejusdem materiae* . . . » 28

§ V. *De dotibus et officiis docentium, et oppositis hisce vitiis* . . . . Pag. 33
§ VI. *Imago boni magistri* . . . . » 35
Articul. II. *De theologia rite addiscenda* . » 37
§ Unicus . . . . idem
Cap. IV. *Brevis studii theologici historia* . » 42
Epoc. I. *Ab exordio generis humani usque ad Christum* . . . . idem
Epoc. II. *A Christo usque ad sæculum XI.* » 45
Epoc. III. *A saeculo XI. usque ad XV.* . » 49
Epoc. IV. *A saeculo XV. usque ad nostra tempora* . . . . » 52
Adnotationes in Prolegomena . . . . » 55

THEOLOGIA DOGMATICA GENERALIS

LIBER PRIMUS

DEMONSTRATIO RELIGIONIS CHRISTIANÆ

Antecessio . . . . » 73
§ I. *Deus et Providentia* . . . . » 75
§ II. *Anima hominis spiritualis immortalis.* » 76
§ III. *Dei cultus internus, et externus* . . » 77

PARS PRIMA

DE REVELATIONE IN GENERE

Cap. I. *De possibilitate, utilitate, et necessitate Revelationis. Observanda* . . . . . . » 79
Deistae Revelationis oppugnatores . . . . . » 81

§ I. *De possibilitate Revelationis* . . . Pag. 83
Prop. I. *Revelatio est possibilis* . . . . idem
Prop. II. *Etiam, prout complectitur dogmata supra rationem posita* . . . . » 85
Prop. III. *Item, prout complectitur praecepta positiva legi naturali superaddita* . . » 86
§ II. *De Revelationis utilitate* . . . . . . » 94
Prop. I. *Revelatio, in quantum est externa religionis et legis naturalis promulgatio, homini est utilissima* . . . . » 95
Prop. II. *Etiam considerata ut supernaturalis dispensatio valde est homini exoptanda.* » 96
§ III. *De Revelationis necessitate. Observanda.* » 99
Prop. I. *Ratio naturalis, qualis inest hominum universitati, non est par et sufficiens ad eos instituendos ad religionem et bonam vitam* . . . . » 100
Prop. II. *Genus humanum, quamdiu Revelationis lumine destitutum fuit, nunquam veram religionis, et legis naturalis cognitionem habuit* . . . . » 102
Prop. III. *Communi ignorantiae mederi nec scivit, nec potuit, nec voluit omnis gentium philosophia* . . . . » 104
Prop. IV. *Etiam hodierna philosophia, in iis, quae ad religionem et legem naturalem pertinent ad informandos homines prorsus est insufficiens* . . . . » 110
Cap. II. *De ratione indagandae Revelationis. Observanda* . . . . » 115
Sectio I. *De verae Revelationis indagatione in genere* . . . . » 116
Prop. I. *Quando religio aliqua ut divinitus*

revelata proponitur, homini non licet esse indifferentem . . . . Pag. 117
Prop. II. *Optima verae Revelationis indagandae ratio est examen auctoritatis; non etc.* » 118
Prop. III. *Ad amplectendam religionem revelatam examinanda sunt motiva credibilitatis* . . . . » 120
Sectio II. *De verae Revelationis criteriis. Observanda* . . . . » 125
Articul. I. *Notae Revelationis naturales internae et externae* . . . . » 127
Articul. II. *De miraculis.* . . . . » 130
§ I. *Observationes circa definitionem et naturam miraculi* . . . . idem
§ II. *De possibilitate miraculi* . . . . . . » 135
Prop. *Miraculum est possibile* . . . . . idem
§ III. *De causa efficiente miraculorum* . . » 136
Prop. I. *Solus Deus est causa efficiens miraculi proprie dicti* . . . . idem
Prop. II. *Angeli mali, quaecumque sit eorum vis naturalis, miracula etiam improprie dicta patrare non possunt, nisi permittente et volente Deo* . . . . » 137
§ IV. *De vi et efficacia miraculorum in genere probationis. Observanda* . . . . » 141
Prop. I. *Miraculum proprie dictum certum est doctrinae in cujus gratiam editum est argumentum* . . . . » 143
Prop. II. *Quando incertum est, an miraculum omnes naturae creatae vires superet, etc.* » 145
Regulae in disjudicandis miraculis adhibendæ. idem
Articul. III. *De prophetiis. Observanda* . » 154
Prop. I. *Prophetia stricte sumpta est possibilis.* » 156

Prop. II. *Solus Deus est causa efficiens prophetiae* . . . . Pag. 157
Prop. III. *Prophetiae sunt certum divinae Revelationis argumentum* . . . . . . » 158
Regulae discernendi veras prophetias a falsis. idem
Adnotationes in primam partem demonstrationis . . . . » 166

INSTITUTIONES

THEOLOGICÆ

AUCTORE

FR.

LEOP. BR. LIEBERMANN

SS. THEOLOG. DOCT. ET PROF.

DIOECESIS ARGENTINENSIS

VICARIO GENERALI

EDITIO QUARTA EMENDATA

TOMUS I.

BRIXIÆ

TYP. EPISC. PII INSTITUTI S. BARNABÆ.

MDCCCXLIII.

PARS SECUNDA

DE EXISTENTIA DIVINÆ REVELATIONIS

Notissima res est, atque omnibus ante oculos posita, existere religionem quæ a Jesu Christo nomen habet; eamque non in exiguo terræ angulo contineri, sed per orbem universum diffusa integras nationes, et vastissima regna occupare. Manifestum quoque est, religionem hanc non esse novum quoddam et recens inventum humanarum opinionum, eamque non minus temporum quam regionum spatia implere, et ita implere, ut nullis sæculorum ætatibus, nulla rerum humanarum conversione fuerit immutata. Porro ad nostra usque tempora, non plebis tantum, quæ ad superstitionem proclivis est, animos tenuit, nec tantum inter barbaras incultasque gentes fuit propagata; sed summa ingenia sibi subdidit, hominesque omnium ordinum præstantissimos, gentes omni liberali doctrina expolitas.

Scimus præterea eandem hanc doctrinam ab ortu suo divinam sibi attribuisse originem, et quidquid priora tempora divinum habebant, sibi vindicasse; omnes autem qui usque terrarum ejus se imperio subjecerunt, eam ut doctrinam e cœlo in terram delatam suscepisse, cui nemo sine magno piaculo fidem et obsequium detrectare possit.

Itaque religionem christianam aggredi, divinam ipsi auctoritatem detrahere, eam ad humanæ inventionis conditionem deprimere, quid est aliud, quam asserere, ab octodecim sæculis omnes per totum orbem christianos aut deceptores fuisse, aut deceptos; imo ab exordio humani generis mundum turpiter errasse, cum divinum aliquod cum hominibus commercium, factamque hisce revelationem credidit?

Hæc utique ad continenda præpropera et immatura contra divinam hanc revelationem judicia sufficerent viris, qui pacati et ingenui animi essent. Verum nihil deterret minutos nostros philosophos, qui jam diu omnem verecundiam abjecerunt. Nihil eos movet religionis, quam aggrediuntur antiquitas, nihil doctrinæ excellentia, nihil infinitus prope virorum virtute et scientiarum studio celeberrimorum numerus, qui eam ut divinam coluerunt; temerario ausu dejicere nituntur ædificium super fundamentum apostolorum et prophetarum exstructum. Quo magis autem irritos vident conatus suos, eo magis clamant, et maledicta jactant ac blasphemias, pueris petulantibus non absimiles, qui obsistentem portam, quam infringere diu frustra laborarunt, lapidibus impetunt, et cœno ac spurcitiis commaculant.

Interea non paucos videre est, qui hominum istorum impudentia et inani loquacitate turbantur. Quare et nos in revelationis causa defendenda omnem diligentiam adhibere necesse est; nec quidquam eorum omittere, quæ nostro imprimis ævo in tam gravi materia theologo scitu necessaria sunt. Non ii sumus nos, ut falso calumniantur deistæ, qui velint homines a religionis inquisitione absterrere; cum econtra

omnino persuasum habeamus plurimos ex incredulis blasphemare quæ ignorant, et ideo tantum a religione christiana esse alienos, quia eam nunquam diligenti studio didicerunt, sed tantum ex philosophorum libris, et captiosis sophismatibus disjudicant. Non est hæc religionis nostræ indoles, ut clanculum serpere velit, et in occulto doctrinam suam propagare; ut aliud ostendat in publico, aliud in secreto doceat: vult illa in aperto lumine videri, doctrinam suam prædicat super tecta. Melius quidem eam et clarius vident docti quam indocti, sed non aliam. Sicut idem est lumen solis, quod hebetes oculos parum, acutiores multum illustrat, ac prout acies melior est, eo vividius et abundantius illabitur.

Proprius quidem demonstrationis nostræ scopus est, religionis christianæ divinam originem ostendere. Verum hoc ipsum a nobis exigit, ut alias quoque religiones quæ se revelatas dicunt examini nostro subjiciamus; tum ut illis, quæ revera a Deo exierunt, suam dignitatem vindicemus, tum ut aliarum falsitatem et impietatem demonstremus. Quæ Christum præcesserunt veræ revelationes eo magis ad scopum nostrum pertinent, quod cum religione christiana intime cohæreant, ad eam viam paraverint, atque in ea perfectæ demum fuerint et completæ.

In hoc nunc examine applicanda sunt, quæ parte I. hujus demonstrationis fusius sunt exposita; ubi, quinam veræ et divinæ revelationis characteres sint, ostendimus. Cum ergo probatum fuerit, notas omnes divinæ originis in mosaica et christiana religione reperiri, neque in ulla alia; imo mosaicam omni divina auctoritate fuisse exutam, ab eo tempore, quo in ejus locum successit religio christiana; confectum

erit, quod demonstrandum suscepimus, scilicet religionem christianam vere esse divinam, nec aliam esse hoc charactere insignitam. Quia autem argumenta, quibus in præsenti tractatione utimur magna ex parte ex libris illis sumuntur, in quibus tum origo et prima propagatio hujus religionis, tum ipsa religio continetur; prævie vindicanda est librorum illorum auctoritas, et quidem non novi tantum testamenti, sed et veteris; cum christiani multa ex his argumenta desumant, atque hoc ipsum jam pertineat ad christianæ religionis doctrinam, libros illos esse sacros, et religionem in iis contentam Deum habere auctorem.

Ex his tria exsurgunt hujus disputationis capita. In 1. Scripturarum novi et veteris testamenti auctoritatem vindicabimus. In 2. ostendemus revelationem aliquam divinam in mundo semper extitisse, atque mosaicam præcipue et christianam a Deo originem ducere: 3. probabit solam nunc christianam religionem divinam habere auctoritatem.

Causam agimus Dei et Christi ejus. Tanti numinis, ductu et auspicio manum operi admoveamus memores hujus Salviani sententiæ non minus veræ, quam piæ: « Tantam esse majestatis sacræ et tam tremendam reverentiam, ut non solum ea, quae ab impiis hominibus contra religionem dicuntur, horrere; sed etiam, quæ pro religione nos ipsi dicimus, cum grandi metu et disciplina dicere debeamus. »

CAPUT PRIMUM

VINDICATUR FIDES ET AUCTORITAS LIBRORUM, QUI A CHRISTIANIS PRO SACRIS HABENTUR.

Prima nunc de libris scripturae sacrae loquendi offertur occasio; multa adhuc in decursu dicenda sunt, non de eorum tantum authentia, sed et divinitate, et genuina interpretatione. Quapropter credimus non inutile, nec injucundum fore sacræ theologiæ candidatis, si librorum omnium, tum veteris tum novi testamenti brevem commentarium praemittamus.

Libri utriusque fœderis dividi possunt in *legales, historicos, sapientiales*, et *propheticos*. Item in *proto-canonicos* et *deutero-canonicos*. *Proto-canonici* vocantur illi, qui semper et ab omnibus Ecclesiis ut divini habiti sunt. *Deutero-canonici* vero, qui nonnisi successive a tota Ecclesia inter divinos relati sunt. Sed hæc in præsenti quæstione sufficiant. (1)

SERIES LIBRORUM

VETERIS ET NOVI TESTAMENTI

TESTAMENTUM VETUS

CLASSIS I. *Libri legales.*

Quinque sunt libri legales a Moyse judæorum legislatore conscripti, in quibus præter historiam mun-

di, religio et omne jus judaicum continetur. Quintuplex hoc volumen una comprehensione vocatur *Pentateuchus* α πεντε et τευχος. Complectitur autem:

1. *Genesin* (cap. L.), in quo continetur creatio et origo mundi, mirabilisque Dei gubernatio usque ad obitum Josephi anno mundi 2369.

2. Librum *Exodi* (cap. XL.) a voce græca εξοδος exitus. Narrat enim egressum Moysis et hebræorum ex Ægypto post longam et duram persecutionem; plagas Ægypti, et prodigia stupenda pro judæorum liberatione patrata; tum legis in monte Sinai promulgationem; sicque historiam judaicæ gentis deducit a morte Josephi usque ad erectum tabernaculum, seu annum primum post exitum, qui est annus mundi 2515.

3. Librum *Levitici* (cap. XXVII.) ita vocatum, quia leges continet, quæ ad cæremonias et officium Levitarum pertinent. Spatium unius tantum mensis complectitur.

4. Librum *Numerorum* (cap. XXXVI.), qui ita inscribitur, quia in ipsa fronte Moyses et Aaron ineunt numerum populi tributim. Continet res gestas, et leges latas a 2. mense anni secundi post exitum usque ad initium mensis undecimi anni 40.mi, id est, historiam annorum fere 39.

5. *Deuteronomium* (cap. XXXIV.) ita vocatum a δευτερος secundus, et νομος lex, quasi *secunda lex*, vel potius lex prima denuo repetita coram filiis eorum, qui post primam promulgationem perierunt in deserto. Præter novam hanc legis promulgationem continet res gestas ab initio undecimi mensis usque ad septimum diem mensis duodecimi anni illius, qui quadragesimus erat ab exitu.

Pentateuchi historia finitur in morte Moysis anno mundi 2553.

CLASSIS II. *Libri Historici.*

Liber *Josue* (cap. XXIV.) ab eo, cujus nomen præfert, scriptus creditur. Continet res gestas populi Israelitici, a morte Moysis, usque ad mortem ipsius Josue, quem per 17. annos populum rexisse communis fert opinio.

Liber *Judicum* (cap. XXX.) refert statum reipublicæ judæorum sub Judicibus, a morte Josue, usque ad Sampsonis mortem, servitutes varias, et secutam toties, quoties populus ad Deum revertebatur, per Judices liberationem. Quanti temporis sit totius libri historia, valde incertum est. Probabilior tamen videtur eorum sententia, qui ei spatium tribuunt 317. annorum; ita, ut ad annum usque mundi 2887. pertingat. Verisimile est, Samuelem libri auctorem esse.

Libellus qui *Ruth.* (cap. IV.) inscribitur, exhibet historiam *Ruht.* Moabitidis, quæ secundis nuptiis juncta est Booz, ex quo genuit Obed avum Davidis. Historiam hanc Judicum tempore contigisse certum est, quo autem Judice, incertum. Samueli a pluribus attribuitur.

Libri quatuor *Regum* a græcis Βασιλειων vocantur, id est *Regnorum.* Hebræi duos posteriores tantantum *Regum* appellant; priores *Samuelis* nomine insigniunt, quamvis Samuel partem tantum primi libri scribere potuerit.

Regum (cap. XXXI.) primus narrat res gestas sub Heli et Samuele, nec non sub Saule rege usque ad ejus mortem, quæ anno 2949. adscribi potest.

Secundus (cap. XXIV.) historiam regni Israelitici prosequitur a morte *Saulis* usque ad obitum *Davidis* seu annum mundi 2990.

Hi duo libri probabilius *Samueli*, *Nathano* et *Gad* prophetis tribuuntur. Vide I. Paralip. c. 29.

Tertius a morte *Davidis* (cap. XXII.) incipit, regnum *Salomonis* complectitur, regumque qui post ipsum in Juda, et Israel regnarunt per spatium 119. annorum.

Quartus (cap. XXV.) continet res gestas aliorum regum Juda et Israel, usque ad regni utriusque exterminium; Israelitici quidem sub Salmanasare rege Assyriorum anno 3283; Judaici vero, cum sub Nabuchodonosore Juda translatus est a terra sua, et Babylonem deportatus anno 3416; 70. autem servitutis Babylonicæ anni, ab anno 4. regis Joachim, mundi vero 3398. inchoandi sunt.

Quis duos posteriores regum libros scripserit, incertum est; quidam eos Esdræ, alii Isaiæ adscribunt; alii putant singulorum regum res gestas conscriptas fuisse a Pontificibus et profetis, qui eorum ætate floruerunt.

Libros *Paralipomenon* ab Esdra scriptos fuisse constans fama semper obtinuit. Utrumque librum in unum jungunt Hebræi, eumque vocant: *Verba dierum*; id est *Diarium*, aut *Chronicon*.

In primo (cap. XXIX.) propagatio gentis Israeliticæ ab Adamo usque ad reditum ex captivitate Babylonica breviter recensetur; deinde regnum *Davidis* usque ad unctionem *Salomonis* accuratius describitur.

Secundus (cap. XXXVI.) historiam 479 annorum ad annum percurrit ab anno scilicet 2990. usque

3468, quo finitis septuaginta annis captivitatis Cyrus Judæis redeundi potestatem fecit.

Libros Paralipomenon excipit liber *primus Esdræ* (cap. X.) ab eo, cujus nomen præfert, conscriptus. Continet seriem historiæ annorum 82; ab anno scilicet 3468, usque ad annum 3550; qui est annus *Artaxerxis Longimani* 20, ab urbe condita 300.

Secundus Esdræ (cap. XIII.) continet instaurationem Hierosolymorum, correctionem populi ex servitute reducis, et labentis Dei cultus renovationem. *Neehemiam* auctorem habet. Esdræ secundus dicitur, quia apud hebræos in uno volumine cum 1. Esdræ continetur. Refert historiam annorum circiter 83; ab anno 20 Artaxerxis Longimani usque ad regnum jam inchoatum Darii Nothi.

Liber Tobiae (cap. XIV.) ita inscribitur, quia utriusque Tobiæ, patris et filii gesta continet. Totus plenus est eximiis pietatis, patientiæ et Dei in suos providentiae documentis. Tobias uterque hujus libri auctor creditur. In græca versione cap. XII. v. 20. Angelus sic jubet ... *Scribite in libro, quaecumque evenerunt..*

Liber Judith (cap. XVI.) exhibet Bethuliae ab Holoferne obsessae liberationem per Juditham illustrem fœminam. Quis illius auctor sit, plane incertum est.

Liber Esther (cap. XVI.) illustris hujus fœminæ cum Assuero rege Persarum conjugium, et judæorum opera Estheris a communi ruina liberationem narrat. De auctore, et tempore quo historia contigerit, disputatur.

Liber Job (cap. XLII.) in viro illo sanctissimo eximium patientiæ exemplum exhibet, docetque Deum

in hac vita etiam pios et justos non raro malis et calamitatibus affligere. Communis hebræorum sententia Moysen libri hujus auctorem facit.

CLASSIS III. *Libri morales*, *seu Sapientiales.*

Psalmorum (CL.) liber unicus est apud latinos, sed apud hebræos in quinque partes dissectus, quarum quælibet hac clausula terminatur: *fiat*, *fiat*. In collectione non temporis servatus est ordo, sed materiæ. Davidis dicuntur, non quod ille omnium sit auctor; sed quod quosdam veterum collegerit, plurimos ipse addiderit. Alios etiam posterioris ætatis esse, negari non potest.

Proverbia (XXXI.) a Salomone conscripta divina sapientia referta sunt.

Ecclesiastes (XII.) seu *concionator* eundem Salomonem auctorem habet. De mundi ac mundanarum rerum vanitate agit; ex quo orta est multorum patrum sententia, opus esse Salomonis de mundi vanitate tristi experientia convicti ideoque resipiscentis et pœnitentis.

Canticum Canticorum (VIII.) sic vocatum, quasi diceres, nobilissimum carmen et excellentissimum, Salomoni communissime adscribitur. Sensum libri figuratum esse, et translatitium, atque sub symbolo casti amoris conjugum et sponsorum, charitatem illam eximiam exprimi, qua Deus olim Synagogam, et postmodum Christus Ecclesiam complexus est, tum judæorum, tum christianorum communis semper opinio fuit; quod virum quemque prudentem et gravem magis movere debet, quam recentioris, liberiorisque exegesis minutæ inventiones. Si cui videntur

in sacro isto poëmate aliqua minus convenienter dicta; sciat videntis hunc errorem esse seu corrupti oculi, non rei lectæ. Sic enim res vel maxime innocuas in malam partem accipere possumus, quod imprimis apud illos contingit, qui obscœnis jocis viro honesto et sapienti indignis delectantur. Idcirco etiam lectio hujus libri hominibus immaturæ ætatis et inconstantis ingenii suadenda non est.

Liber Sapientiæ (XIX.) Hic liber ita inscribitur, quia totus agit de sapientia sive creata sive increata. Græce dicitur: *Sapientia Salomonis;* quia collectus fuit ex Salomonis sententiis; quis autem illas sententias græce expresserit, incertum est.

Ecclesiasticus (LI.) sic dictus ad imitationem simul, et distinctionem libri Salomonis, qui *Ecclesiastes* dicitur. Auctorem habet Jesum filium Sirach. Plenus est sapientissimis vitæ regulis, et cœlestis sapientiæ doctrina.

CLASSIS IV. *Libri prophetici.*

Prophetæ majores vocantur illi, quorum majora sunt volumina. Hebraei tres tantum numerant; Danielem enim prophetis non adscribunt, sicut nec Davidem, quia propheticum vitæ genus non sectabantur; cum alter rex fuerit, alter satrapa. Apud græcos minores prophetæ præcedunt.

Isaias (cap. CLXVI.) vir per omnia magnus, tum generis nobilitate, erat enim regiæ stirpis, tum vitæ sanctitate, tum sermonis eloquentia. De eo ait S. Hieronymus, quod non tam propheta dicendus sit, quam evangelista; ita enim de futuris vaticinatur, ut putes eum de præteritis historiam contexere. Anno 25. Osiæ regis, prophetandi munus auspicatus, eoque integro fere sæculo functus creditur.

Jeremias (cap. LII. et Threni V.) propheta et sacerdos; munus suum per annos 45. constanter obiit, ab anno scilicet 13. regis *Josiae*, usque ad 5. excisæ Jerusalem et templi. Vir plane magnus et fortis, qui innumeris miseriis afflictus, expressa Christi patientis effigies et figura extitit.

Scriba ejus Baruch fuit, (cap. VI.) qui cum prophetias diversis temporibus editas colligeret ordinem temporum neglexit, ut legenti patet. Prophetiæ Baruch Jeremiæ volumini adjiciuntur tanquam hujus complementum.

Ezechiel (cap. XLIII.) ex nobili sacerdotum stirpe ortus est, ex eorum numero fuit, qui primi omnium Babylonem deducti fuerunt cum Jechonia rege Juda. Prophetare cœpit in Chaldæa anno 5 deportationis, usque ad annum 27., id est, per 22. annos, quorum undecim priores, cum undecim posterioribus Jeremiæ concurrunt.

Daniel (cap. XIV.) ex semine regio natus a Nabuchodonosore Babyloniam translatus est, cum pene puer adhuc esset, anno regni Joachimi 4. quo etiam 70. anni captivitatis currere incipiunt. S. Hieronymus observat, Danielis prophetiam idiomate chaldaicho tempore captivitatis scriptam fuisse, Hebraice paulo post edita videtur a judæis.

Minores prophetæ *(Minores duodecim)* unico volumine apud hebræos continentur, non tamen eodem, quo apud nos ordine. Hi autem viri prophetæ non uno eodemque tempore, non uno eodemque loco vixerunt; vixerunt autem vel ante captivitatem, aut Assyricam aut Babylonicam vel in captivitate, vel post captivitatem.

Osee (cap XIV.) totus commaticus est, et per

sententias loquitur, ut ait S. Hieronymus. Sermonem ad decem tribus potissimum dirigit. Vixit sub Jeroboamo II. rege Israel; prophetias tamen nonnisi post hujus regis mortem edidisse creditur.

Joël (cap. III.) sermone puro et magnifico utitur; Osee aequalem fuisse censet S. Hieronymus. Sicut prophetiae prioris potissimum ad israelitas spectant, sic Joëlis ad judaeos.

Amos (cap. IX.) ovium pastor, ex Thecua oppido tribus Zabulon, prophetavit in regno Israel circa annum Oziae regis 23.

Abdias (cap. I.) adversus idumaeos prophetavit: S. Hieronymus eum prioribus coaevum facit.

Jonas (cap. IV.) ad ninivitas directus est sub Phul patre Sardanapali, ut creditur. Solus ex omnibus prophetis ad gentes missus est.

Michéas (cap. VII.) praecedentibus prophetis ætate suppar fuit, ac nominatim Isaiae, cui, ut spiritu, ita et stylo simillimus est. Judaeis pariter et israelitis excidium et captivitatem praedixit, regnante in Judaea Ezechia rege.

Nahum (cap. III.) contra regnum Assyrio-ninivitieum vaticinatus est; quo tempore non ita liquet.

Habacuc (cap. III.) eversionem Jerosolymorum, populique per Cyrum liberationem praedixit. Quo tempore prophetaverit, certo determinari non potest. Multi putant alium eum esse ab illo Habacuc, qui ab angelo raptus Danieli in lacu leonum subvenit, Daniel. cap. XIV.

Sophonias (cap. III.) ex nobili prosapia e tribu Simeon oriundus scripsit tempore Josiae regis. Jeremiae coaevus fuit, cui etiam stylo ita similis est, ut ejus quasi abbreviator haberi possit.

Aggaeus (cap. III.) soluta jam captivitate judæos ad templi constructionem adhortatur, quod aliquando Messiae adventu condecorandum annuntiat.

Zacharias (cap. XIV.) Aggaei aequalis, cum eo templi, et civitatis sacrae urget aedificationem.

Malachias (cap. IV.) ultimus prophetarum tempore Nehemiæ vixit. Ad legis observationem hortatur, de Messia, et ejus precursore vaticinatur. Totum prophetarum tempus ab anno 3194 usque ad Darii Nothi initia anno 3581, id est, per 400 fere annos extenditur.

APPENDIX AD LIBROS HISTORICOS

Libri Machabaeorum statum exhibent judaicae gentis sub græcorum monarchia. Ita inscribuntur a Machabæis, viris illustribus, quorum fortia gesta commemorant. Quis eorum auctor sit, valde incertum est. Non eundem esse utriusque libri auctorem vel inde patet, quod prior historiam longius continuet, et posterius paulo altius repetat. Stylus etiam longe diversus est.

Liber primus (cap. XVI.) 40 circiter annorum tempus complectitur, ex quo scilicet Mathathias et filii ejus contra reges Syriae arma sumpserunt, usque ad Hyrcani Simonis filii imperium, qui jugo Syriæ penitus excusso plenam judæis libertatem asseruit.

Liber secundus (cap. XV.) brevem historiam continet rerum judaicarum a fine Seleuci, Antiochi magni filii, usque ad regnum Antiochi Eupatoris. Ex variis partibus hinc inde collectis conflatus est ab aliquo judaeo hellenista.

LIBRI CANONICI

NOVI TESTAMENTI

CLASSIS I. *Libri legales*

Quae Jesus Christus novi testamenti mediator, quam diu in his terris versaretur, fecit et docuit, haec divino utique consilio ad Ecclesiae solatium et institutionem quatuor discipuli litteris mandarunt, quorum duo, Matthaeus et Joannes, rem ut ipsi viderant et audierant, narrarunt; alii duo, Marcus et Lucas diligenter et ex ordine scripserunt, quod acceperant ab iis, qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis. (Luc. 1.)

Matthaeus (cap. XXVIII.) alio nomine *Levi* appellatus primus Evangelium scripsit Hierosolymis circa annum aerae vulgaris 40. Scripsit autem in usum potissimum judæorum, qui Christi fidem amplexi fuerant. Ideoque linguam adhibuit hebraicam vel syro-chaldaicam, apud judaeos Palestinae tunc vernaculam. Hoc Evangelium in ea, qua scriptum est, lingua non extat; habetur autem versio græca apostolorum tempore exarata. Id praecipue intendisse videtur S. Matthaeus, ut judaeis ostenderet, Jesum esse Messiam a Deo promissum, et prophetias veteris testamenti in eo esse impletas.

Marcus (cap. XVI.) S. Petri discipulus, et interpres, ut ait S. Hieronymus, juxta quod Petrum referentem audierat, rogatus Romae a fratribus breve scripsit Evangelium; quod cum Petrus audivisset, et probavit et Ecclesiæ legendum sua auctoritate de-

dit. Licet Matthaeo brevior sit, ejus tamen breviator dici non potest. Ordinem chronologicum accuratius servat, et quaedam, quae a S. Petro prolixiore sermone prolata audierat, fusius narrat, quam Matthæus. Hoc Evangelium Romae scriptum creditur anno 44, graeco, ut probabilius est, idiomate. Videtur eo potissimum collineasse, ut Jesum regem summum, rerumque omnium dominum ostenderet.

Lucas (cap. XXIV.) natione syrus S. Pauli adjutor et comes individuus, ex iis quae ab apostolis acceperat, Evangelium suum composuit. Plura refert, quae desiderari videbantur in jam evulgatis Matthæi et Marci Evangeliis. Graece scripsit, stylo perquampolito circa annum 53. Teste Origene pro gentilibus potissimum Evangelium exaravit, hocque maxime intendisse videtur, ut Christum vere Jesum, id est, Salvatorem mundi esse ostenderet.

Joannes (cap. XXI.) Jesu Christi apostolus ab Asiæ episcopis rogatus omnium novissimus Evangelium scripsit, vel in insula Patmos, vel cum sub Nerva principe Ephesum redierat, circa annum 97. Communis est patrum sententia, eum hoc opus suscepisse, tum ut quædam a prioribus Evangelistis omissa suppleret; tum ut contra Valentinum, Cerinthum et Ebionitas probaret, Jesum vere esse filium Dei.

CLASSIS II. *Liber historicus.*

Evangelia excipiunt *Actus Apostolorum*, (cap. XXVIII.) graece πράξεις των Αποςτολων. Hic videmus admiranda ecclesiæ Christi exordia, ejusque per orbem propagationem per apostolos, et praecipue per

apostolorum principes Petrum et Paulum. S. Lucas, qui in Evangelio audita narravit, hic visa memorat; eaque, quorum ipse pars magna fuit. Scripsit græco idiomate, et quidem verosimilius Romæ, tempore, quo S. Paulus in urbe detinebatur; quippe ad illud usque tempus pertingit historia in actibus apostolorum contenta, quae ab anno aerae nostrae 33. usque an annum circiter 63 currit.

CLASSIS III. *Libri morales.*

Paulus (Epistolæ S. Pauli quatuordecim) vir judæus, Tarsis, quæ Ciliciæ metropolis erat, natus, ex persecutore Ecclesiæ factus est apostolus. Quatuordecim epistolas ab ipso scriptas agnoscit Ecclesia. In bibliis eodem ordine non habentur, quo scriptæ sunt. Primum ponuntur illæ, quæ ad integras Ecclesias datæ sunt, excepta ea quae ad Hebraeos inscribitur. Epistola ad Romanos primum locum occupat; in reliquis non tantum dignitatis ecclesiarum habetur ratio, sed et longiores praeponuntur brevioribus.

En ordinem chronologicum:

Epistolae.	*Scriptae.*	*Anno aerae vul.*	
I. ad Thessalon.	— Corinthi.	—	52.
II. Ad Thessalon.	— ibidem.	—	53.
Ad Galatas	— Ephesi.	—	55.
I. ad Corinth.	— ibidem.	—	56.
II. Ad Corinth.	— in Macedonia	—	57.
Ad Romanos	— Corinthi.	—	57.
Ad Philemonem	— Romae.	—	61.

Ad Philippens.	— ibidem.	—	62.
Ad Colossens.	— ibidem.	—	62.
Ad Ephesios	— ibidem.	—	63.
Ad Hebraeos	— ibidem.	—	63.
I. ad Timoth.	— in Macedonia	—	64.
Ad Titum.	— Nicopoli.	—	64.
II. ad Timoth.	— Romae.	—	65.

Inter omnes divi Pauli epistolas illa, quae ad Romanos (cap. XVI.) scripta est, primum locum tenet, non tantum propter romanae urbis et Ecclesiae praecellentiam, sed etiam propter rerum, quae in ea tractantur, gravitatem. Orta siquidem contentione inter fideles tum judaeos, tum gentiles, cum utrique suis meritis Evangelii gratiam arrogarent, ostendit Paulus neutri parti licere de suis meritis gloriari; hominis justificationem donum Dei esse omnino gratuitum, eamque non ex lege, et meritis operum, sed ex fide Christi proficisci.

(I. ad Cor. XVI.) *Paulus* per amicos edoctus ortas apud Corinthios contentiones, variosque abusus; primam hanc ex urbe Ephesina ad eos epistolam dedit, egregiis religionis, ac morum documentis refertam.

(II. ad Cor. XIII.) Cum Timotheus, quem Apostolus Corinthum miserat, retulisset, quo loco res apud Corinthios essent, Paulus interjecto unius fere anni spatio secundam ad eos epistolam scripsit, in qua bonis de sincero erga se studio gratulatur, et Pseudo-apostolorum sibi invidentium obtrectationibus respondet.

(Ad Gal. VI.) Jam ante datas ad Corinthios epistolas *ad Galatas* ex Epheso scripserat Apostolus. Cum enim rescivisset, Galatas statim ab ejus discessu

deceptos esse a falsis fratribus, qui legem cum Christo conjungendam esse contendebant, Apostoli autem tanquam acerrimi hujus dogmatis adversarii auctoritatem deprimebant; necessarium duxit apostolatui suo vindicare auctoritatem, et quæstionem de legalium necessitate discutere; quibus salutaria quædam morum præcepta addidit.

(Ad Eph. VI.) Epistola *ad Ephesios* Romæ scripta est ex vinculis. Basilius et Hieronymus observant, eam ita fuisse inscriptam: *Τοῖς ἁγίοις τοῖς οὖσι . . . καὶ πιστοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ* ... vel, ut in litterarum encyclicarum inscriptione fieri solebat, *sanctis qui sunt... et fidelibus in Christo Jesu.* Ita, ut ab Epheso Asiæ metropoli ad cæteras ejusdem provinciæ civitates adscriptis cujusque nominibus transmitti potuerit. Hujus epistolæ sensus primis præcipue capitibus involutus est, et explicatu difficilis. Rerum nimirum sublimitatem verborum sublimitas adæquat.

(Ad Phil. IV.) *Philippenses* pro singulari, quo in Apostolum ferebantur studio, ipsi, cum Romæ detinebatur captivus, subsidium miserunt per Epaphroditum. Eundem paulo post ad Philippenses remisit Paulus cum epistola, quae facili stylo scripta tenerum ubique amorem et paternam sollicitudinem spirat.

(Ad Col. IV.) Ex eodem carcere scripsit Apostolus *ad Colossenses*, quae urbs est Phrygiae ab Hierapoli, et Laodicea non procul dissita. Eos laudat, instruit, hortatur. Prima pars contra judaicas et philosophicas observationes dirigitur; secunda compendium suppeditat de potioribus vitae christianae regulis.

(I. ad Thes. V.) *Thessalonica* metropolis est Macedoniae. In hac urbe Apostolus plures Christo adjun-

xerat; cumque postmodum Corinthi commorans florentem hujus Ecclesiae statum a Timotheo intellexisset, eos prima hac epistola collaudat, et in quibusdam non satis instructos docet; mox subjungit praecepta vitae christianae.

(II. ad Thes. III.) Secundae *ad Thessalonicenses* epistolae occasionem dedit prima non bene intellecta. Falsos doctores, qui iis, quae Paulus de instante omnibus judicii die dixerat, ad terrendos animos abutebantur, redarguit; cumque illos, quos in priori epistola ut otiosos et inquietos homines notaverat, nondum emendatos esse intellexerat, eosdem nunc acrius castigat.

(I. ad Tim. VI.) Inter epistolas quae ad personas peculiares diriguntur, primum absque dubio locum obtinent illae, quae ad Timotheum scriptae sunt. Prima probabilius exarata est, cum Timotheus Ephesi, Paulus vero in itinere Macedonico versaretur.

Secundam (C. IV.) scripsit Apostolus ex secundis vinculis paulo ante mortem, veluti testamentum ab optimo patre dilectissimo filio relictum. In utraque epistola Timotheus ad episcopi et pastoris munus a beato Paulo instituitur. Quidquid in iis continetur, tanto magistro dignum est, et omnibus qui ad animarum curam vocati sunt, nunquam satis meditandum.

(Ad Tit. III.) Titus alter divi Pauli discipulus fuit, ab eodem Cretae episcopus consacratus. Apostolus eum hac epistola in munere pastorali, pro divina, qua praeditus erat sapientia instruit.

(Ad Philem. I.) Paulus Romae vinctus ann. 61. scripsit ad Philemonem civem colossensem per Onesimum hujus Philemonis servum, quem Apostolus

profugum Romae suscepit, atque in fide institutum et baptizatum ad herum suum remisit cum litteris commendatitiis, in quibus miro artificio et ingenti studio id agit, ut eum dominus in gratiam recipiat.

(Ad Heb. XIII.) Eodem fere tempore scripta est Romae epistola ad Hebraeos sive ad fideles ex judaismo conversos et in Palestina versantes. Egregia haec epistola singulari artificio, et elocutione elaborata excellentiam legis novae prae veteri multis modis demonstrat, et hebraeos recens conversos ad malorum tolerantiam et perseverantiam fidei adhortatur. Paulum hujus epistolae auctorem esse, hodiedum extra dubium est, quamvis fuerit olim qui id negarent. Puro et eleganti sermone exarata est, et stylo differt a ceteris S. Pauli epistolis; quae ratio fuit quibusdam conjiciendi, eam hebraice scriptam esse ab Apostolo, et a S. Luca aut Clemente in graecum conversam; aut Apostolum sensum dedisse et dispositionem, phrasin vero et elocutionem vel Clementis esse, vel potius Lucae. Id certum est, hebraeum autographum, si unquam extitit, interiisse, graecum autem, si translatoris opus est, ejusdem esse cum hebraeo antiquitatis.

Septem (septem epist. cath.), que sequuntur epistolae, catholicae vocantur, quia, si secundam et tertiam S. Joannis excipias, ad fideles per imperii provincias dispersos directae sunt. Vocantur etiam canonicae, ut ostendatur eas aeque ac Paulinas ad canonem sacrorum librorum pertinere, vel etiam quia regulas vitae christianae continent.

Prima scripta est a Jacobo Alphaei filio (S. Jacob. V.), qui et frater Domini dicitur, et *minor* ut distinguatur a Jacobo Zebedaei filio, et fratre Joannis. Tota

est in commendandis bonis operibus. Non absque ratione asseri potest, Jacobum scribendo *epistolam ad romanos* prae manibus habuisse, idque potissimum intendisse, ut quorumdam falsis interpretationibus occurreret.

Prima Petri (I. Petr. V.) epistola digna apostolorum principe, verbis parca, sententiis gravis, plena auctoritatis apostolicæ, Romæ scripta est; quo autem anno incertum; fortassis non multo ante secundam ejusdem Petri, quam certum est ultimis vitæ ejus temporibus esse exaratam. 2. Petri 1. 14.

In *secunda* (II. Petri III.) Petrus fideles hortatur, ut fidem, ipso e vivis sublato, constanter retineant, et errorum seminatores longissime fugiant. Circa epistolæ hujus auctoritatem nonnulli olim dubitaverunt. Verum canonicam esse pronunciavit Ecclesia.

Tres S. Joanni (I. S. Joan. V.) attribuuntur epistolæ, omnes græco sermone scriptæ Ephesi. *Primam* a S. Joanne esse omnes consentiunt. Quamvis nomen adscriptum non sit, stylus tamen et proprius quidam dictionis character auctorem produnt. Agit de divinitate Christi contra Ebionitas et Cerinthum, et de ejus humanitate contra Basilidem.

Secunda (II. S. Joann. I.) ad Electam matronam christianam dirigitur, atque idem fere ac prima argumentum tractat.

Tertia (III. S. Joan. 1.) Cajo cuidam scripta est propter suam in fratres hospitalitatem commendabilem. Eum ad perseverantiam adhortatur Apostolus. Hujus et prioris epistolæ authentia olim a quibusdam in dubium vocata fuit.

Judas (I.) cognomine Thaddæus gravem episto-

lam græco idiomate scripsit contra Pseudo-apostolos et hæreticos, doctrinæ ac morum corruptores. Anno circiter 68 evulgata est. Hujus etiam epistolæ authentia per aliquod tempus dubia visa est.

CLASSIS IV. *Liber propheticus*

Ultimus sacræ scripturæ liber est *Apocalypsis* (XXII.) S. Joannis in insula Patmos circa annum 94 græce scripta: ... *Tot habet sacramenta, quod verba*, ait S. Hieronymus ad Paulinum: *Parum dixi; pro merito voluminis omnis laus inferior est...* Firma nunc stat hujus libri auctoritas, quæ prioribus et posterioribus sæculis suos habuit impugnatores.

OBSERVATIONES GENERALES

I. Librorum *deutero-canonicorum* divinam auctoritatem probabimus in demonstratione catholica, quando de Canone librorum sacrorum agetur. Interim ad præviam Scripturæ notitiam sufficiat tironibus scire, quinam sint libri deutero-canonici tum V. tum N. Testam. V. Testamenti sunt: Tobias, Judith, Sapientia, Ecclesiasticus, Baruch, et duo libri Machabæorum. His addi debent quædam librorum partes: Estheris septem posteriora capita, et ex Daniele, historia Susannæ (c. XIII.), Beli et draconis (c. XIV.), et canticum trium puerorum in fornace ignis cum oratione Azariæ antecedente (c. III. v. 24.). Hæc omnia Canon judæorum non habet.

Deutero-canonici N. T. sunt: Epistola ad hebræos, Epistolæ Jacobi, Judæ, Petri 2., Joann. 2. et 3. et Apocalypsis. — Item partes quædam librorum: Marci

cap. ult., Lucæ XXII. historia de sudore Christi sanguineo, et ex Evangel. Joan. cap. VIII historia mulieris adulteræ.

II. Scripturæ apocryphæ, de quibus aliquando dubitatum fuit, essent ne in numero divinarum scripturarum habendæ; quibus autem Ecclesiæ auctoritas non accessit, sunt: lib. III. et IV. Esdræ, III. et IV. Machabæorum, oratio Manasse, appendiculæ quædam libri Job et Psalterii, et praefatiuncula Threnis Jeremiae praefixa. — Inter libros sacros N. T. aliqui ex veteribus numerasse videntur librum Pastoris, canones Apostolorum, epistolas Clementis, epistolam Barnabae, libros Constitutionum, Evangelium ad Hebraeos inscriptum etc. Vide P. Goldhagen introduct. in script. tom. I. sect. I. quaest. IX, et Jac. Bonfrerii praeloq. cap. V. tom. III. Menoch. edit. Venet. in folio.

III. Libri Vet. Testam. fere omnes hebraico idiomate conscripti sunt. Notat tamen S. Hieronymus praef. in Dan. librum *Job* cum arabica lingua plurimam habere societatem. *Daniel* et *Esdras*, ut idem ait, hebraicis quidem litteris, sed Chaldeo sermone conscripti sunt; quamvis fatendum sit, utriusque libri initium hebraeum esse. *Tobias* et *Judith* chaldaice scripti fuerunt, teste eodem Hieronymo, sed in hoc idiomate non amplius extant. *Ecclesiasticus* et *lib. I. Machabæorum* hebraico quidem sermone exarati fuerunt, et Hieronymus testatur se utriusque textum hebraicum vidisse; hodie tamen non amplius hebraice reperiuntur. *Libros Sapientiæ* et *II. Machab.* graecam originem habere solus jam librorum stylus probat. Quaedam *Estheris* et *Danielis* partes nonnisi graece habentur. Qua lingua scri-

pta fuerit prophetia *Baruch* certo non constat. Aliter quam graece et latine non extat quidem; attamen dubitari non potest, quin vel hebraice, vel chaldaice fuerit conscripta. N. Testamentum graece scriptum est. Excipiuntur Evang. S. Matth. et epist. ad Hebraeos, de quibus jam dictum est. Eorum opinionem, qui volunt Evang. S. Marci, et epistolam ad Roman. latino idiomate primum exarata fuisse; merito hic praetermittimus.

Nunc igitur vindicanda est fides et auctoritas librorum utriusque testamenti, ut exinde praecipuas rationes et plenam probationem pro stabilienda divina religionis christianae et mosaicae origine repetere valeamus. Ordine tamen inverso agemus, et primum libris novi testamenti auctoritatem suam asseramus, quae cum semel firma consistit, non exiguam veteri testamento concíliat fidem.

ARTICULUS I.

Vindicatur fides et auctoritas librorum novi testamenti.

Ut probetur libros novi testamenti omnem humanam mereri fidem, et plenam habere ad probandum auctoritatem, tria nobis ostendenda sunt: 1. Libros novi testamenti genuinos esse et authenticos; id est, ab illis quorum nomina prae se ferunt, et eo circiter tempore conscriptos, quo scripti esse dicuntur. 2. Illos integros et incorruptos ad nos pervenisse. 3. Auctores librorum testes esse fide dignissimos.

Hanc inquisitionem non ita necessariam credimus, ut hac tantum praemissa firma stare non posset religionis christianae auctoritas. Notum est gentes plurimas christianam religionem cognovisse, atque innumeros homines per totum orbem in Christum credidisse sine libris sacris; et si nunquam conscripti fuissent illi libri, ex publicis eventibus, ex historia primorum temporum, ex persuasione constanti et universali omnium populorum, certum esset, Christum eo, quo a nobis asseritur, tempore vixisse, religionem quae christiana dicitur ab eo traditam fuisse, et ab orbe receptam propter fidem miraculorum ejus, et apostolorum.

Verum cum nihilominus ex libris N. T. firmissima religionis argumenta hauriantur, et in iis potissimum tum ipsa religio, tum et facta plurima et insignia Christi et apostolorum contineantur, ex quibus immensum exsurgit argumentorum pondus; cum hanc ob causam deistae ad librorum istorum auctoritatem convellendam omne studium, omnem operam adhibeant, nostrum est in celebri hac, quam cum incredulis agimus, causa, praecipua instrumenta, quibus factum Revelationis comprobandum est, ab omni falsitatis suspicione vindicare.

§ I. *Probatur authentia librorum N. T.*

PROPOSITIO

Libri N. T. genuini sunt, seu ab illis ipsis conscripti, quorum nomina prae se ferunt.

Prob. Certa stat et inconcussa haec assertio, si 1. in N. T. libris omnes ingenuitatis, vel ut dicunt,

authenticitatis characteres in summo grado repe- riuntur; et 2. eorum suppositio non modo nullo argumento probari possit, sed plane impossibilis fuisset. Atqui etc. Ergo etc.

Prob. I. pars min. Characteres ingenuitatis alicujus libri alii intrinseci sunt, alii extrinseci. Intrinseci ex ipso libro petuntur; cum scilicet omnia aetati, cui attribuitur, et eorum, quorum nomine inscriptus est, indoli, studio, moribus, etc. apprime conveniunt. Extrinseci extra librum quaeruntur, cum v. g. testimonia adducuntur virorum fide dignorum, qui optime scire poterant, an liber ab hoc aut illo auctore profectus sit. Atqui omnes hi characteres in libris N. T. reperiuntur. Ergo etc.

Et quidem I. *Characteres intrinseci.*

In libris N. T. nihil reperitur, quod apostolorum aetati non conveniat, nihil quod cum historicis tum profanis, tum judaeis ullo modo dissentiat, nihil quod postea evenisse suspicari liceat. Nullus in geographia et chronologia error deprehenditur. Quod fieri vix potuisset, si auctores post illam aetatem, et eversam funditus rempublicam scripsissent.

Verum non tantum nulla sunt, quae recentiorem aetatem, aut alios librorum auctores produnt; sed omnia manifestam faciunt antiquitatem, omnia auctores illos, quibus libri adscribuntur, denotant, eorumque formam, et quasi vivam imaginem exprimunt. Nam:

1. Exprimuntur in illis libris rerum et personarum circumstantiae individuae et minutae, quae ita accurate scire tantum potuerunt viri, qui res non e

longinquo, sed prope aspexerunt. In exemplum afferri possunt terrae Judææ divisiones, conscriptio hominum per Augustum, familiae Herodianae continuae mutationes etc. Haec autem ita enarrantur, ut cuilibet, vel obiter attendenti certum sit, auctores ea referre, quae viderant, et audierant ipsi, quaeque aliis secum viventibus nota esse scirent (2).

2. In Evangeliis Matthaei, Marci et Lucae referuntur vaticinia Christi de urbis excidio, nec quidquam additur de praedictionum complectione. Ex quo manifestum est, illos libros ante urbis Jerosolimae excidium scriptos fuisse. In Actibus apostolorum historia Pauli usque ad primum ejus in urbem Romam adventum deducitur, quod probat librum editum fuisse ante Pauli a primis vinculis solutionem; scriptor enim posterioris aetatis res gestas Apostoli ulterius protraxisset. Sic et Pauli epistolae aperte suam produnt aetatem.

3. Lingua et stylus manifeste ostendunt auctores gente et religione judaeos. Graece loquuntur, sed ita, ut ubique homines judaeos deprehendas, qui etiam in graeco idiomate patriae linguae proprietates retinuerunt. Similitudines, parabolae, allusiones, quibus utuntur, ita comparatae sunt, ut statim videantur judaico solo natae.

4. Quilibet ex N. T. libris proprium sui auctoris characterem, nativumque colorem refert. In Evangelio et epistolis suis totus spirat Joannes apostolus. Petrus nativam ingenuitatem, junctamque cum summa humilitate auctoritatem ubique in epistolis suis exprimit. Porro omnes alii libri, si S. Pauli epistolas excipias, tales omnino auctores ostendunt, quales apostolos fuisse constat, homines indoctos, nulla hu-

mana eruditione et litteratura expolitos. Nullibi sermonis elegantiam sectantur, nullibi tanquam philosophi comparent, sed ut fidi historici earum rerum, quarum scientiam habebant. Dixi, si S. Pauli epistolas excipias, quae a reliquis N. T. libris iisdem lineamentis distinguuntur, quibus Apostolus ipse a reliquis differt.

Cum igitur omnes notae authenticitatis intrinsecae, quibus critici vulgo libros genuinos a suppositis secernunt, in libris N. T. ita reperiantur ut vix in aliquo libro omnes tam aperte promineant, nemo profecto, cui non falsa philosophia omnem veri gustum, sensumque corrupit, legitimos librorum istorum natales in dubium vocare poterit.

II. *Characteres extrinseci*

Authentia librorum N. T. probatur 1. Fide et traditione publica. 2. Testimoniis domesticis. 3. Testimoniis externorum. Ergo etc.

Prob. I. pars ant. Libri N. T. (de proto-canonicis potissimum loquimur), apostolorum nomina prae se ferunt, ipsis publica et constanti traditione semper fuerunt adscripti ab omnibus Europae, Asiae et Africae ecclesiis. ... *Istum librum credite esse Matthaei*, ait S. Aug. contra Faustum (Lib. 28. cap. 2.), *quem ex illo tempore, quo Matthaeus ipse in carne vixit, non interrupta serie temporum Ecclesia certa connexionis successione usque ad tempora ista perduxit*... Idem de aliis libris dicendum. Ex quo ita concluditur: Nemo sanae mentis dubitat, Homerum esse auctorem Iliadis, Virgilium Æneidos, quia traditio constans et fides publica id testantur;

ergo idem valere debet argumentum, cum de auctoribus librorum N. T. agitur.

PROB. II. PARS ANT. 1. Patres primorum saeculorum, ut Clemens Romanus, Ignatius, Polycarpus S. Joannis discipulus, Justinus etc. passim laudant Evangelia et varios evangelistarum textus referunt, quamvis eorum nomina sileant. Idem de aliis N. T. libris dicendum. Haec jam sufficerent, ad illud quorumdam commentum refellendum, libros N. T. tertio demum saeculo sub apostolorum nominibus fuisse confectos (3).

2. Evangelia aliaque scripta novae legis expresse etiam sub apostolorum nominibus laudant patres antiquissimi, ut Papias, S. Joannis auditor, apud Eusebium lib. 3. hist., Irenaeus lib., 3. Clemens Alex. variis in locis. Tertullianus de praescrip. c. 26 ipsa apostolorum autographa suo tempore extitisse testatur. Sed omne dubium, si quod superesse posset, tollerent apertissima Origenis et Eusebii Cesariensis testimonia, quos omnium scriptorum ecclesiasticorum doctissimos et diligentissimos jure merito appellamus. Ambo in secernendis Scripturæ libris omnem curam adhibuerunt, neque illis in hoc opere mentis perspicacia defuit, aut eruditionis copia (4).

PROB. III. PARS ANT. His domesticis testibus adjungi possunt veteres plerique haeretici, Ebion, Cerinthus, Marcion, aliique qui nostris Evangeliis usi sunt; et quamvis ea suo modo explicarunt aut corruperunt, nunquam tamen abjudicare ausi sunt apostolis. Quin et ipsi pagani nobis testes sunt omni exceptione majores; quotquot enim ex illis contra christianam religionem scripserunt, ut Celsus, Porphyrius, Julianus Apostata, de sacrorum librorum

authentia ne levissimum quidem dubium movent; licet quam maxime eorum interfuisset fidem librorum istorum minuere. Celsus, qui 2. sæculo scripsit, plura laudat ex Evangeliis, seque illa ex libris discipulorum Christi describere affirmat.

Itaque et fides publica, et innumera tum domestica, tum extranea testimonia genuinam librorum N. T. originem probant, et ita probant, ut perspicuum sit, nullum librum in universo orbe terrarum tot testimoniis fulciri.

Prob. nunc II. pars I. min. 1. Increduli, qui post tot sæcula contendunt, libros N. T. apostolis esse recentiores, ac sub eorum nominibus secundo aut tertio sæculo conscriptos, assertum hoc tam novum et insolitum certis argumentis deberent stabilire. At nullum hucusque, ne probabile quidem argumentum attulerunt; neque hujus suppositionis vel locum, vel tempus, vel auctorem, vel ullum aliud vestigium indicare potuerunt.

2. Si libri N. T. conficti fuissent, id contigisset, vel viventibus apostolis, vel his fato functis. Utrumque absurdum est, et quidem:

1. Quis enim hoc temporibus apostolorum, ipsis docentibus, et Ecclesiae summa cura invigilantibus tentasset? Num passi fuissent apostoli, ut improbus impostor eorum auctoritate abuteretur?

2. Non minus absurdum est; nam si libri illi post apostolorum mortem conficti fuerunt, quomodo adduci potuerunt fideles, ut crederent se illos ab apostolis, dum hi viverent, accepisse, illosque hucusque privatim et publice cum summa reverentia legisse? Ergo etc.

ARGUMENTA ADVERSARIORUM.

Multa contra librorum sacrorum authentiam congesserunt increduli: inter alios comes de Bolingbrocke in opere: *de studio et usu historiæ;* Collins et Toland: Voltarius in libro: *l'évangile du jour;* Rousseavius, *lettres de la Montagne.* Baylius, *dictionaire, historique* in pluribus locis. Fréret, *examen critique des apologistes de la religion chrétienne.* — Christianus Edelmann etc. etc. Pauca, sed præcipua afferamus, ut evidentius appareat, quam vana sint, et nullius momenti, quæ ad labefactandam librorum nostrorum fidem afferri possunt.

Objiciunt igitur contra argumentum a testimonio scriptorum christianorum deductum. 1. Notum est veteres christianos homines fuisse credulos, præjudiciis mancipatos, ad pias fraudes propensos. 2. Multa olim spuria extiterunt Evangelia, et scripta apostolorum, quibus iidem patres, quorum testimoniis nunc enituntur christiani, tanquam genuinis usi sunt. 3. Patres ea, quæ nobis videntur ex Evangeliis citata, potuerunt haurire vel ex Evangeliis spuriis, vel ex traditione. Nam neque librum, neque auctoris nomen citant, et plura afferunt, tanquam a Christo dicta, quæ in Evangeliis non reperiuntur. Tale est illud Clementis Rom.: *Estote boni usurarii.* Et illud ejusdem patris epistola 2. ad Cor. . . . *Si in modico non fuisti fidelis, quis tibi majora confidet? amen dico vobis, qui fidelis est in minimo, in maximo fidelis erit. . .* 4. Canon Scripturarum confectus non est, nisi post apostolorum mortem, atque, ut plurimis videtur, sub Hadriani imperio circa ann. 117. — Ergo etc.

Resp. ad I. 1. Christiani tam creduli non erant neque cæco religionis christianæ amore præoccupati, cum a teneris in judaica vel ethnica religione instituti fuerint. Libros sacros una cum fide christiana accipiebant, cui certe eo tem-

pore sine plena convictione sese non subjecissent. 2. Constat primos Eccelesiæ doctores summam adhibuisse diligentiam in distinguendis veris et genuinis scriptis a falsis, et adulterinis; atque in hoc examine critices regulas accurate esse secutos. 3. Non hic agimus de librorum N. T. divinitate, ideoque non quærimus, an christiani, cum hos libros tanquam divinos acceperunt, decepti fuerint. De hoc solo quæritur; utrum eos primis jam Ecclesiæ temporibus in manibus habuerint, et tanquam ab apostolis conscriptos laudaverint: hujus autem rei testes meliores habere non possumus, quam ipsos christianos auctores. 4. Illud christianorum testimonium confirmatur testimonio hæreticorum, judæorum et paganorum.

Ad II. Mirum non est, res tantas a Christo ejusque discipulis peractas, quæ novæ religioni originem dederunt, multorum commovisse scribendi studium, et inter hos plures non satis accuratam instituisse narrationem. Præterea non defuerunt a primis religionis christianae incunabulis, qui miscere res nascentis Ecclesiæ conati sunt, et in suorum dogmatum confirmationem, relationes ab apostolicis diversas in vulgus spargere. Verum cum impuri hi erroris et ignorantiæ fœtus a christianis fuerint repudiati, magis adhunc firmant verorum librorum auctoritatem: exinde enim cognoscimus, quam cauti et diligentes christiani iis temporibus fuerint in expendenda genuina librorum illorum origine, qui tum sub nomine discipulorum Christi evulgabantur. Qui autem dicunt, antiquos patres Evangelia spuria una cum veris recepisse; hi certe magnam produnt inscitiam et impudentiam. Antiquissimi scriptores, Ignatius, Polycarpus, Clemens Rom. Justinus illorum nusquam meminerunt; quamvis omnes et imprimis Justinus multa testimonia ex veris Evangeliis describant. S. Irenæus meminit falsorum Evangeliorum; sed asserit ea ab omnibus ecclesiis repudiata fuisse. Tertullianus lib. IV. contra Marcionem jam usus est argumento præscriptionis ad probandam 4. Evangeliorum auctoritatem.

Clemens Alex. et Origenes laudant quidem scripta apocrypha, sed ex iisdem auctoribus probari potest sola 4. Evangelia in Ecclesia auctoritate divina valuisse, vid. Clem. Alex. Stromat. lib. IV. cap. 2. et 6. orig. lib. IV. expositionem apud Euseb. lib. IV. cap. 25. Neque putandum est, tot fuisse Evangelia apocrypha, quot vulgo perhibentur. Fabricius collegit quidem 50 titulos, sed ipse fatetur, plures sæpe unum eundemque librum indicare (5).

Ad III. Sunt quidem inter antiquissimos Patres aliqui, qui nomina apostolorum, quorum testimonia adducunt, non citant, quod non raro etiam apud nos oratores sacri faciunt, imprimis quando textus aliquis ita auditoribus cognitus est, ut jam sciant eum esse ex Evangelio desumptum. Illi textus, qui a patribus citantur, tam exacte cum verbis Evangelii conveniunt, ut statim appareat, ex quo fonte defluxerint. Quod autem dicitur, Patres textus illos ex Evangeliis apocryphis desumpsisse, caret omni probatione; nam neque ejusmodi Evangelia appellant, neque existere aliqua, aut extitisse olim demonstratur, in quibus illi textus reperirentur. Verba citata ex S. Clemente potuerunt ex traditione nota esse: alia autem in substantia eadem sunt cum verbis Evangelii.

Ad IV. Ridicula prorsus est hæc ratio. An non libri illi debuerunt existere, atque ut veri et genuini agnosci, antequam eorum fieret collectio? Scimus eos diversis temporibus, diversisque in locis fuisse scriptos; et quemlibet librum statim atque editus fuit, non minori cum observantia fuisse servatum, quam post canonis confectionem.

§ II. *Probatur librorum N. T. integritas.*

Quando instrumentum in causae patrocinium producitur, 1. quidem est, veram ejusdem ac genuinam originem probare; quo facto nondum peracta res est; nam ut fidem facere possit, necesse est, ut nul-

lum adsit corruptae integritatis indicium; vel si de corruptione postulatur, depellenda est iniqua accusatio, et omnis suspicio ex animo judicantium excutienda. Quod idem nobis circa libros N. T. agendum est. Neque difficile erit probare, nullam in his libris factam fuisse corruptionem nec demendo, nec mutando, nec interpolando.

PROPOSITIO

Libri N. T. ad nos integri et incorrupti pervenerunt.

PROB. I. Si libri N. T. corrupti fuissent, illud vel tempore apostolorum contigisset, vel statim post apostolorum mortem, vel sequentibus saeculis: atqui nihil horum dici potest; ergo etc.

PROB. MIN. 1. *Non apostolorum aetate.* Quis enim sibi persuadeat, apostolorum scripta sub eorum oculis impune temerari potuisse? 2. *Non statim post apostolos.* Tunc enim recens adhuc erat apostolorum doctrina; autographa sacrorum codicum in Ecclesiis servabantur, aut certe probata ab apostolis exemplaria. 3. *Non postea.* Quia diffusa jam erat ubique terrarum christiana religio, et scriptum testimonium cum orali doctrina non amplius consensisset. Exemplaria quamplurima ubique terrarum existebant, et cum summa religione servabantur. Aderant antiquissimae versiones, imprimis syriaca et latina. Unum ergo ex duobus esset admittendum; vel quod omnia omnino exemplaria corrupta fuerint, quod impossibile fuisset; vel aliqua tantum manente aliorum integritate, quod falsum esse ex eo patet, quod facta, miracula, dogmata, quae in hodiernis exemplaribus

leguntur in omnibus aliis sive graecis, sive arabicis, sive syriacis, sive recentioribus, sive veteribus reperiantur.

Prob. II. Si libri N. T. fuissent vitiati, id factum fuisset vel a judaeis, vel a paganis, vel a christianis: atqui nihil horum dici potest; ergo etc.

Prob. min. 1. Quidem non fuerunt vitiati a judaeis; restitissent enim totis viribus christiani; et si judaei id attentassent, corrupissent procul dubio ea, quae ipsis contraria erant, et indecora.

2. A gentilibus corruptio facta non est, neque fieri potuisset, cum exemplaria fuerint per totum orbem dispersa, et multo magis inter christianos quam inter gentiles evulgata.

3. Neque in christianos cadere potest aliqua suspicio. Si enim haereticis hoc crimen impingitur, obsistunt rationes jam expositae; si catholicis, explicandum est, quomodo illi potuerint omnia exemplaria corrumpere, quae in manibus erant judaeorum, paganorum, haereticorum. Deinde an tale tentamentum infensissimos hos catholicae ecclesiae hostes latuisset? nonne exinde occasionem sumpsissent novum odium in catholicos concitandi? Sed tamen ea de re omnino siluerunt.

Prob. III. Factam non fuisse librorum N. T. corruptionem certo colligitur ex eo, quod jam II. saeculo eaedem notiones religionis, eademque dogmata ubique credita fuerint propter librorum sacrorum auctoritatem, quae nos hodiedum tanquam in illis libris contenta credimus: quod necessarium fuisset cum libris N. T. omnia etiam antiquorum patrum scripta corrumpere, in quibus eadem facta, eadem prorsus verba occurrunt, quae adhuc in libris sacris

legimus. Porro certum est, antiquissima manuscripta quae supersunt, cum posterioribus ita concordare, ut nulla reperiatur in rebus majoris momenti discrepantia. Ergo etc.

Merito itaque incredulis et haereticis sui temporis respondit olim August. de utilitate credendi cap. 3. ... *Nihil mihi videtur ab eis impudentius dici, vel ut mitius loquar, incuriosius et imbecillius quam scripturas divinas esse corruptas; cum id nullis in tam recenti memoria extantibus exemplaribus possent convincere ...*

ARGUMENTA ADVERSARIORUM.

Objiciunt I. Ab ipsa Ecclesiae origine christiani violatae Scripturarum integritatis accusati sunt a paganis. Inter alios Celsus hoc argumento contra christianos utitur apud Origenem lib. III. contra Celsum. Ergo etc.

Resp. cum eodem Origene ... *Etenim non alios novi qui Evangelii contextum immutaverint, quam Marcionis, Valentini, fortassis et Lucani sectatores; id vero criminis nostrae doctrinae non imputandum est: in culpa sunt, qui Evangelia depravare audent ...*

Obj. II. Autographa librorum N. T. perierunt; ergo facile potuerunt adulterari.

Resp. neg. conseq. Nullus est ex veteribus historicis, cujus autographum habeamus; multi sunt, quorum versiones tantum supersunt; quis exinde concludet veteres historias esse adulteratas?

Obj. III. Plurima hodiedum in libris N. T. reperiuntur, quæ in multis codicibus olim non legebantur, ut v. g. historia mulieris adulteræ Joan. VIII.: insignis versiculus I. Joan. V.: *tres sunt, qui dant testimonium in cœlo etc.* Ergo sacri codices fuerunt corrupti.

Resp. I. Nihil probat hæc argumentandi ratio. Ex eo enim quod quædam sint Titi Livii, Cæsaris, Ciceronis loca, quæ dubiæ sunt auctoritatis, non sequitur cætera, quæ unanimi exemplarium fide comprobantur, genuina non esse, aut non integra ad nos pervenisse. Demus ergo incredulis, nihil posse ex citatis locis probari: an ea, quæ nullum exhibent interpolationis vestigium ad demonstrandam Revelationis christianæ divinitatem non sufficiunt?

Resp. II. Nullus est ex his Scripturæ locis, cujus authenticitas non possit probari, ut in decursu ostendetur.

Obj. IV. In N. T. exemplaribus innumeræ reperiuntur variantes lectiones. Doctiss. Millius Anglus in editione græca N. T. earum collegit circiter tria millia.

Resp. Illæ variantes lectiones non obstant, quominus sibi quoad substantiam consonent libri evangelici; varietas in verbis est, non in rebus. Millius quotquot reperire potuit exemplaria Scripturæ, versiones et citationes, quæ apud Ss. patres reperiuntur, secum invicem contulit, omnes minutissimas variationes, etiam accentum dissimilitudines annotavit. Hæc autem variatio lectionum magis confirmat sacrorum librorum auctoritatem; probat enim infinitum prope exemplarium numerum; atqui evidens est eo majorem esse libri alicujus veteris auctoritatem, quo plura habentur libri istius exemplaria. Neque res aliter contingit in scriptoribus profanis. Eos maxime corruptos et mutilos deprehendimus, quorum pauciora inventa sunt exemplaria MS. Econtra Terentii textus purus est et integer, etsi litterati plus quam viginti millia lectionum variantium annotaverint.

§ III. *De eorum, quae in libris N. T. continentur, veritate.*

PROPOSITIO

Apostoli et Evangelistae eorum, quae in libris N. T. referuntur, testes sunt fide dignissimi.

Prob. Auctoris cujuscumque fides ex tribus æstimari solet: 1. ex iis, quae ipsius auctoris personam spectant; 2. ex eorum, quae refert, natura; 3. ex modo, quo res referuntur; atqui haec simul juncta auctoribus librorum N. T. fidem conciliant, qua major dari non potest.

Probatur I. Auctores librorum N. T. plures sunt, coævi sunt, testes sunt oculati, ut Matthaeus, Joannes, Petrus, Jacobus et Judas: vel tales qui oculatis aequivalent, ut Marcus, Lucas et Paulus, qui cum reliquis apostolis conversati sunt, et quae Jesus fecit et docuit, ab illis tanquam fidelissimis testibus didicerunt. Petrus Evangelium S. Marci auctoritate sua confirmavit; S. Joannes ultimus evangelistarum quae ab aliis scripta fuerant Evangelia vidit, et probavit; ut testatur Eusebius lib. 3. cap. 24. Praeterea docent, ac referunt, non quae obiter ab ipsis visa, aut absque sufficienti attentione percepta fuerunt; sed quorum ipsi pars magna fuerant, quæ bene cognoscere ipsis plurimum intererat; socii sunt, comites individui, discipuli, qui de magistri sui, cui tanto tempore quotidiana consuetudine conjuncti erant, factis et doctrina testantur. Ergo etc.

II. Nihil ad fallendum inducere potuit auctores librorum N. T. Si quid enim fuisset, sane commo-

dum, vel in hac vel in altera vita sperandum; atqui nihil ejusmodi sperare poterant. Non certe in hac vita; sciebant enim nihil sibi, cum Christi doctrinam annuntiarent, expectandum, quam persecutiones, contumelias, labores innumeros et cruciatus, mortem denique, quam etiam subierunt, ut veritati testimonium redderent omni exceptione majus. Nihil quoque in altera vita sperandum fuisset hominibus, qui in re gravissima, qualis est religio, Deum falsitatis et mendacii testem adhibuissent. Ergo etc. (6)

Prob. II. pars I. min. Veracitas auctorum ex rerum, quae ab ipsis referuntur, natura probatur; si facta narrant publica, vicina, gravia, et permanentia; si doctrinam tradunt publice annuntiatam, ab innumeris testibus auditam, uniformem et permanentem; atque haec omnia referunt non confuse, aut aenigmatice, sed clare et omnibus vestita circumstantiis. Jam si haec ad libros N. T. applicamus; quis non videt auctores sacros ea libere et aperte profiteri, quae si vera non fuissent, et omnibus testata, certe ausi non fuissent tam fidenter affirmare, cum ab iisdem, ad quos scribebant, mendacii revinci potuissent? Narrant enim facta publica, tempori quo scribebant vicina, ad religionem et salutem populorum aeternam pertinentia, adeoque gravissima; non uno aut altero momento edita, sed diuturna et permanentia; narrant miracula non clanculum, sed Hierosolymis, in templo, vel alibi coram innumeris testibus facta; doctrinam non in tenebris, sed publice propositam ... *Ego palam locutus sum*, ait Jesus Joan. 18.; *ego semper docui in synagoga et in templo, quo omnes judaei conveniunt, et in occulto locutus sum nihil* ...

Prob. III. pars I. min. Modus scribendi auctoris veracitatem probat, si in narratione reperitur candor et simplicitas et accurata circumstantiarum descriptio. Atqui haec in scriptoribus N. T. in summo gradu reperiuntur. Nullus unquam scriptor res tam altas tam stupendas ad seipsum aut personas ipsi arctissime conjunctas pertinentes stylo tam simplici expressit. Nulla est in iis libris eloquentiae affectatio, nulla eorum quae narrant exageratio; facta referunt nude, nec quidquam eorum adhibent, quibus judicium lectoris occupari solet; ita Christi supplicia et ignominias narrant, sicut miracula illius, et resurrectionem: suam ipsi levitatem et invidiam, suos errores et lapsus, ut fidem, amorem, constantiam aeque commemorant. Nihil ex adulatione aut odio dictum, cuncta econtra tam moderate, tam candide, ut si veritas ipsa homines alloqui vellet, aliam scribendi rationem adhibere non posset. Adde, quod facta referant cum omnibus circumstantiis loci, personarum, temporis; quod vicos, urbes, annum, diem aliaque, quae fraudi, si qua adfuisset, detegendae aptissima fuissent, accurate describant, cum illa securitate, quae propria est hominis ingenui. Ita certe non narrant, qui decipere volunt, nec ita narrando decipere possent. (7)

Confirmatur. Si Apostoli decipiendi animum habuissent; vel consilium iniissent texendae fraudis, vel suo quilibet consilio egisset; atqui neutrum dici potest:

Non primum; aliàs tanta non esset in eorum libris differentia: non secundum; aliàs tanta non esset in eorum libris concordia. Ergo etc. (8)

SOLV. ADVERSARIORUM ARGUMENTA

Obj. I. 1. Facta Evangelica referuntur a discipulis Christi; atqui hi in propria causa non sunt audiendi. 2. Ante Constantinum pauci admodum fuerunt christiani; qui autem Christo nomen dederunt, erant homines plebeji, rudes, fanatici, creduli, prodigiorum amatores, quales judæos omni tempore fuisse ex profanis auctoribus discimus. Ergo nec apostolorum, nec sequentium sæculorum testimonium aliquid probat.

Resp. ad I. nego min. Evangelistis fidem denegari non posse jam probatum est. Et quis alius de factis et doctrina Christi melius instructus esse poterat, quam ii, qui per plures annos familiari ejus contubernio fruebantur? quis non credit Platoni et Xenophonti Socratis facta et doctrinam narrantibus? Præterea quæritur ab incredulis: Cur homines illi facti sunt Christi discipuli? Cur ipso etiam defuncto tam constanter ipsi adhæserunt? Cur tanta pro ipsius nomine passi sunt? Cur saguinem profuderunt?

Resp. ad II. 1. *neg. ant.* Falsum est primis sæculis paucos admodum fuisse christianos. Sufficiat hic, ut de christianis scriptoribus sileamus, testimonium Plinii junioris, qui in sua ad Trajanum epist. scribit ... Religionem christianam implere civitates, vicos et agros, templa esse deserta et neminem emere victimas ... Æque falsum est, primos christianos homines tantum rudes et illiteratos fuisse. Certum enim est 1. religionem christianam in civitatibus potissimum fuisse prædicatam, et exinde demum sese in pagos et vicos diffudisse; jam apostolorum tempore in celeberrimis per orbem urbibus, Romæ, Corinthi, Athenis, Ephesi, Jerosolymis, Antiochiæ, Alexandriæ religionem christianam floruisse. Quis inter illiteratos numerabit Paulum, Marcum, Lucam, Stephanum? etc. Quis Gamalielem, Zachæum, Jairum synagogæ principem, Josephum ab Ari-

mathia, Nicodemum? Quis Cornelium centurionem, Sergium proconsulem, Dionysium Areopagitam, Clementem Romanum, et plures alios?

Porro apostolos et primos christianos non fuisse fanaticos, nec crudelos, nec ex solis judæis conversos ex historia illorum temporum clare apparet. Simplicitas, moderatio plusquam humana ubique ex sacris codicibus elucet; christiani omnia patienter tolerant, neminem lædunt, bona pro malis impendunt; ita nec loquuntur, nec agunt fanatici.

2. *Nego conseq.* Etiamsi detur, primos christiani nominis sectatores tales fuisse, quales ab adversariis nostris depinguntur; quis non videt, magis adhuc exinde confirmari, quæ diximus? Constat enim non natos tunc fuisse christianos, sed factos. Nemo autem præjudiciis ab infantia haustis, imprimis cum religionem spectant, firmius inhæret, nemo communi aliorum opinione magis ducitur, quam homines rudes, et fanatici. Quomodo ergo fieri potuit, ut homines pravis opinionibus contra Christum ejusque doctrinam a teneris imbuti, apostolorum scripta tam avide arriperent, tanta constantia defenderent? Plebs quidem prodigia et mirabilia amat; sed cum ea favent suis præjudiciis, suis propentionibus, suæ religioni. Porro quod judæi ut homines creduli, et prodigiorum amatores traducantur ab auctoribus profanis, alia procul dubio ratio non est, quam quia in libris sacris judæorum multa narrantur vera miracula, quæ pagani sine examine et ratione irriserunt, sicut increduli nostri christianorum miracula sine ratione et examine irrident.

Objiciunt II. Scriptores evangelici stylum simplicem et alios sinceritatis characteres affectant, ut facilius decipiant. Ergo etc.

Resp. nego ant. Si ita licet argumentari, omnis ruet historica fides. Unde autem viris istis, idiotis et illiteratis, tanta inesse potuit ingenii subtilitas, tanta in texendis fraudibus, iisque sub ingenuitatis et sinceritatis specie tam

astute legendis sagacitas, qualis in vaferrimis et subtilissimis ingeniis non reperitur? Quomodo factum est, ut quamvis alii post alios diversis temporibus scripserint, nihil tamen ipsis exciderit, quod vel leve tantum esset fraudis indicium?

Inst. Apostolorum et evangelistarum sinceritas ex eo maxime colligitur, quod nihil eos potuisset ad fallendum inducere; atqui tamen propriam gloriam, aut alia commoda sperare potuerunt, quamvis sua eos spes deluserit. Ergo etc.

Resp. nego min. Nunquam id apostolis objecerunt etiam infensissimi religionis hostes. Neque satis intelligi potest, quæ illis potuisset gloriæ aut commodi spes affulgere. Etiamsi supponeretur, eos tanquam homines rudes et simplices promissis Christi, qui se regem judæorum dixit, per aliquod tempus decipi potuisse; an non omnis spes necessario evanuisset post Christi mortem, quem extremo supplicio interemptum sciebant? Nec, si celebritatem nominis et commodum proprium quæsivissent, religionem prædicassent omnium gentium opinionibus contrariam, nec eam sanguine suo obsignassent.

Objiciunt III. Christiani non raro miracula confinxerunt; ergo etiam miracula Christi et apostolorum conficta esse possunt.

Resp. nego conseq. Si christiani quidam auctores miracula fictitia commemorant, facile est eos nimiæ credulitatis convincere; quod et factum est a viris probis et eruditis, qui juxta sanæ critices regulas fabulosa a certis magna cum cura et diligentia secreverunt. Verum an ideo repudianda est veritas, quia mendacium sæpe veritatis larvam induit? An repudiandæ omnes historiæ, quia multi jam fabulas pro historiis vendiderunt? An quia sæpe nummi adulterini sparsi sunt, nummos omnes nunc abjicient philosophi?

Objiciunt IV. Ex scriptis gentilium, quibus olim facta evangelica oppugnarunt, nonnisi fragmenta supersunt, quæ, cum in patribus tantum reperiantur, merito ut mutilata habentur et corrupta.

Resp. Quis non videt inanibus ejusmodi conjecturis, omnem fidem historicam convelli? Orbis ad Christum conversus est, cum scripta illa adhuc existerent, quod certissimo argumento et philosophorum scripta tunc temporis contra librorum evangelicorum auctoritatem parum valuisse. Quis autem sibi persuadeat, patres ea, quæ ex scriptis illis adduxerunt, corrumpere voluisse aut potuisse; cum scripta ipsa existerent, et fraus hæc omnibus aperta fuisset? Certe argumenta paganorum, quæ in Ss. patrum operibus leguntur, non minus sunt subtilia, quam illa deistarum hodiernorum; qui ea tam libenter sua faciunt, et ex ipsis patribus operibus, neglectis responsionibus, exscribunt. Quod plura gentilium opera postmodum perierint, temporum injuria factum est, quæ etiam christianorum et patrum scriptis non pepercit.

Obj. V. Si vera fuissent miracula Christi aliaque facta evangelica, historici græci et latini, qui tempore apostolorum vel paulo post scripserunt, de illis mentionem fecissent; atqui de illis omnino silent. Ergo etc.

Resp. I. neg. maj. Hoc argumentum mere negativum est, et contra ea, quæ in probatione allata sunt, nihil probat; præcipue cum hujus silentii rationem reddere possimus. Ex auctoribus græcis, qui primo et secundo sæculo scripserunt omnes fere grammatici fuerunt, aut mathematici, poëtæ, philosophi, oratores etc.; duo tantum inveniuntur historici, Arrianus et Appianus. Primus gesta scripsit Alexandri Magni, secundus in sua provinciarum imperii historia Judæam omisit; mirum ergo non est, si de Jesu ejusque miraculis silet.

Inter romanos Tacitus, Svetonius, et Plinius soli sunt, qui de Christo et christianis sermonem habere potuissent. Tacitus et Svetonius Romæ scribebant, cum jam christiana religio severissimis imperatorum edictis prohibita erat; quid mirum si de christianis negligenter, et cum despectu locuti sunt? Svetonius tamen christianos, ut magnos incan-

tatores traducit (in vita Neronis.) Plinius honorifice de christianis loquitur Epistola ad Trajanum, ut infra videbimus. Cæterum nemo nescit, ex innumeris libris, qui imperantibus Augusto et Tiberio editi fuerunt, perpaucos ad nos devenisse (9).

Resp. II. neg. min. Multa afferri possunt testimonia quibus constat Christi miracula non tantum cognita fuisse paganis; sed etiam a multis credita. Huc referri potest: 1. Relatio Pilati de Christi supplicio et miraculis ad Tiberium facta, quam cum summa fidentia Tertullianus et Justinus paganis objiciunt in suis apologiis. Addit Tertullianus Apologet. cap. 6., hac relatione adeo commotum fuisse Tiberium, ut Christum inter deos referre voluerit, atque christianorum accusatoribus periculum comminatus sit.

2. Quæ de Alexandro Severo scripsit Lampridius (In vita Alexandri.), quod scilicet Christum cum Abrahamo et Orpheo coluerit in domestico templo.

3. Idem auctor narrat (ibidem), quod Hadrianus templa in omnibus civitatibus sine simulacris fieri jusserit, Christo, uti putabatur, dicanda; sed prohibitus fuerit ...*ab eis, qui consulentes sacra repererant omnes christianos futuros, et templa reliqua deserenda* ....

4. Testimonium Porphyrii, infensissimi christianorum hostis, cujus hæc sunt verba a S. Augustino citata lib. XIX. de Civitate Dei. *Christum piissimum et immortalem factum dii pronuntiaverunt* ...

5. Celebris Plinii junioris epistola ad Trajanum lib. X. Epist. 97. Præterea Celsus apud Origenem lib. I. contr. Celsum Christi miracula admittit. Hierocles iis Apollonii fallacias assimilat. Porphyrus ea magicis artibus adscribit, neque ea negare ausus est Julianus. Hæc summatim attigisse sufficiat; quædam adhuc paulo inferius occurrent.

Obj. VI. Saltem scriptores judaici de Christo ejusque miraculis non siluissent, si vera essent quæ in christianorum libris referuntur. Ergo etc.

Resp. Duo tantum sunt judæorum scriptores, qui in illis temporibus vixerunt, Philo et Flavius Josephus. Primus philosophus fuit, non historicus, extra Judeam semper vixit, et omnia fere ejus scripta Christo, et apostolorum operibus sunt anteriora (Vide Euseb. lib. II. cap. 16. et 17.) Quod secundum attinet, respondemus 1. etiamsi de Christo siluisset Josephus, nihil exinde inferri posset, cum tam impudens fuerit Vespasiani adulator, ut etiam prophetias de Messia ipsi applicaverit. Porro argumentum hoc nimium probaret; probaret enim nec Christum extitisse sub Tiberio, nec christianos tempore Vespasiani imperatoris, quod nemo nisi insaniens asserere posset.

2. Falsum est, quod Josephus de Christo siluerit; nam insigne de eo testimonium habet lib. 18. antiquitatum cap. 4. Non abs re erit integrum hic locum referre. *Fuit hoc tempore Jesus vir sapiens, si tamen virum oportet illum dicere; erat enim mirabilium operum effector, et plurimos quidem ex judæis, plurimos etiam ex gentilibus ad se pertraxit. Hic erat Christus, cumque eum a primoribus gentis suæ accusatum Pilatus ad mortem damnasset, ab eo diligendo non abstinuerunt, qui primum cœperant; nam post tertium diem redivivus ipsis apparuit; cum divini vates hæc, aliaque quamplurima admiranda de eo prædixissent. Neque ad hanc diem defecit denominatum ab eo christianorum genus.*

Inst. Plurimi inter eruditos contendunt, hunc textum pio dolo a christianis historiæ Josephi assutum fuisse. Ergo etc.

Resp. Multo plures illum germanum Josephi fœtum esse probarunt; neque certis, quæ adducunt, et positivis argumentis, prævalere debent quædam audacioris critices conjecturæ. Textus a nobis citatus in omnibus Josephi codicibus reperitur; ut genuinus citatur ab Eusebio, Hieronymo, Rufino, Isidoro Pelusiota S. Chrisostomi discipulo, Sozomeno, Cedreno etc. Easdem habet locutiones, eundem

dictionis colorem, qui in aliis Josephi scriptis reperitur, prout egregie ostendit Carolus Daubutz, dissert. in hanc materiam Londini anno 1707 impressa. Tandem id prope observandum est, neminem ante sæculum XVI. hujus testimonii authentiam negasse, primumque ejus impugnatorem Osiandrum fuisse, Lutheri discipulum. Consuli potest D. Houtteville tom. II. Pag. 229. usque ad 294. Huetius Demonst. Evang. propos. III. §§ XI. et seq.

Obj. VII. Evangelistæ ipsi inter se non consentiunt; ergo fidem non merentur.

Resp. dist. ant. Non consentiunt eo sensu, quod non omnes eadem facta, neque eodem prorsus modo referant, *conc.*; eo sensu, quod unus neget, quod alter affirmat, *neg.* Varietas in Evangeliis est, non contradictio; exinde autem veritas historica non infirmatur, sed roboratur potius.

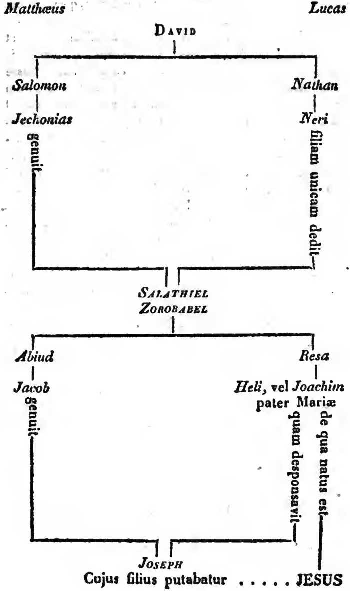
Inst. I. Atqui Evangelistæ sibi in pluribus aperte contradicunt; ergo etc. Prob. ant. Duplicem in Evangeliis Christi genealogiam reperimus, quarum alteram S. Matthæus, alteram S. Lucas descripsit. Ita autem inter se pugnant illi Evangelistæ, ut impossibile sit, utrumque vera narrare. Sic juxta Matthæum Salathiel fuit filius Jechoniæ, qui a Davide per Salomonem descendit. S. Lucas eundem Salathiel filium dicit Neri a Davide per Nathanem descendentem. Juxta utrumque Salathiel genuit Zorobabel. Post Zorobabel eadem iterum dissensio usque ad Joseph, qui a Matthæo dicitur filius Jacobi ex Zorobabele descendentis per Abiud; a S. Luca vero filius Heli a Zorobabele descendentis per Resa: atqui in his contradictionem esse nemo negare poterit; ergo etc.

Resp. neg. min. Etiamsi quædam in Evangeliis conciliandis remanerent obscura, nihil id contra eorum veracitatem probaret. Cum enim alia temporum illorum monumenta desint, cum usus, mores, et instituta illius ætatis a nostris longissime disteut, quid mirum, si quædam occurrant impedita et explicatu difficilia? Varia genealogias Chri-

sti conciliandi initur via. Unam hic ostendamus, quam passim sequuntur recentiores interpretes.

Dicimus igitur 1. Salathielem filium fuisse verum et naturalem Jechoniæ, ut habet S. Matthæus, qui expressis verbis ait: *Jechonias genuit Salathiel:* eundem autem fuisse filium Neri legalem, cujus filiam unicam duxerat; cum enim Neri filios non habuerit, omnia successionis jura ad Salathielem transierunt, qui ideo in ejus genealogiam successit. Itaque Zorobabel filius unicus Salathielis duplici titulo filius erat David; primo per Salomonem ex parte patris, et per Nathan ex parte matris. 2. Zorobabel qui duplicis stirpis jura in se collegit, ea duobus filiis reliquit, quorum unus Abiud genealogiam Davidis per Salomonem, alter Resa dictus, genealogiam Davidis per Nathanem ad posteros perduceret. Duæ hæ stirpes in Josepho iterum conjunctæ sunt. Josephus enim filius erat naturalis Jacobi, et filius legalis et adoptivus Heli (qui etiam Heliacim vel Joachim), quia Mariam filiam ejus unicam uxorem duxerat.

En duplicis genealogiæ schema:

Matthæus
Lucas
David
Salomon
Nathan
Jechonias
Neri
genuit
filiam unicam dedit
Salathiel
Zorobabel
Abiud
Resa
Jacob
Heli, vel Joachim
pater Mariæ
genuit
quam desponsavit
de qua natus est
Joseph
Cujus filius putabatur . . . . . JESUS

Itaque Matthæus genealogiam texuit per eum, qui pater Jesu putabatur, servando communem morem judæorum. Neque dicas, christianos exinde concludere non potuisse, Jesum ex sanguine davidico fuisse progenitum, cum Joseph ejus pater non fuerit; sciebant enim christiani ex judæis conversi, pro quibus S. Matthæus Evangelium scripsit, viros regia stirpe ortos non alias quam ejusdem stirpis uxores sumpsisse; accedebat quoque traditio in Ecclesia semper servata, qua constabat Mariam filiam fuisse David (10).

Inst. I. S. Lucas genealogiam a Davide deducit per Nathanem; sed benedictio Davidi promissa erat in Salomone; ergo non solvitur difficultas.

Resp. Inter Mariæ primogenitores numeratur Zorobabel, qui per patrem suum Salathiel ex Salomone descendebat, ut in schemate videri potest.

Inst. II. Matthæus in sua Christi genealogia in pluribus hallucinatur. A Davide usque ad captivitatem Babylonicam 14. generationes numerat, et tres ex regibus Juda omittit, scilicet post Joram, omissis Ochozia, Joa, et Amasia, ponit Oziam. A captivitate babylonica usque ad Christum 13. tantum generationes recenset, et nihilominus versu 17. concludit ... *itaque a transmigratione babylonica usque ad Christum generationes* 14.

Resp. ad I. Cur Matthæus tres reges omittat necesse non est, ut tam anxie inquiramus; cum certum sit, ut observat D. Bullet, hanc apud judæos consuetudinem obtinuisse, et apud auctores sacros vix duas reperiri genealogias integras et completas.

Ad II. Vel David bis numerandus est, ita ut primam classem claudat, et secundam incipiat: quo posito tertia classis a Jechonia inchoari potest. Vel dicendum cum P. Weidenauer, incuria librariorum factum esse, ut post Josiam omitteretur Joackim, qui tres fratres habuit, et pater fuit. Jechoniæ. Hujus autem erroris ratio ex eo deducitur, quod Jechonias etiam Joachim vocetur lib. 4. Reg. cap. 24.; quæ

vox mutata unica littera *h* in *k* facile pro Joackim sumi potuit. Male utique diceretur; *Josias genuit Jechoniam et fratres ejus*; quia Jechonias non tantum filius immediatus Josiæ non fuit, sed etiam unum tantum fratrem habuit, nempe Sedeciam.

Inst. III. Quæstio de ultimo Christi paschate solvi hucusque a scripturæ sacræ interpretibus non potuit; quia ea, quæ a S. Joaune narrantur, cum aliorum Evangelistarum testimoniis conciliari non possunt; ergo etc.

Resp. I. neg. conseq. Jam dictum est, ex eo, quod nos post tot sæcula, cum plurimas locorum et temporum et personarum circumstantias ignoremus, quasdam apparentes contradictiones solvere non possemus, minime concludi posse, Evangelia sibi revera contradicere.

Resp. II. neg. ant. Diversas hic iterum vias ingrediuntur interpretes. 1. Quæritur, an Christus revera pascha judaeorum in hac ultima cœna celebraverit? Contrarium tenent Grotius, Lami et præcipue Calmet, qui assertionem suam probare omnibus modis nititur. Si ipsi fides est, decima quarta mensis Nisan eo anno incidit in diem veneris, ita ut Christus eo præcise tempore in cruce mortuus sit, quo agni paschales occidebantur. Verum, cum hæc sententia cum expressis Matthæi, Marci et Lucæ testibus pugnet, insuper et communi omnium Ecclesiarum traditioni contradicat, ab omnibus pene deseritur. Ex professo eam impuguavit D. Plumyoen dissert. de supremo Christi paschate. 2. Admisso igitur, quod decima quarta lunæ anno 33. æræ Christianæ in diem Jovis inciderit, et Christus pascha juxta legis præscriptum celebraverit, iterum quæritur: quare Joann. XIII., ubi de ultima Christi cœna agitur, dicatur... *Ante diem festum Paschæ?* Cur, cum altero die judæi Christum ad Pilatum ducerent, Joan. XVIII. 28. addatur... *Ipsi non introierunt in praetorium, ut non contaminarentur; sed ut manducarent pascha?*.. cum iterum dicatur Joan. XIX. 31 ... *Judæi ergo (quoniam pa-*

rasceve erat) ut non remanerent in cruce corpora Sabbato (erat enim magnus dies ille Sabbati) rogaverunt Pilatum..? Hæc omnia probare videntur eo tantum die, quo Christus mortuus est, ad vesperum paschalia festa habuisse initium; eamque diem fuisse 14. lunæ.

Respondet Harduinus, pascha revera eo anno in Sabbatum incidisse; sed propter affluentem undique hominum multitudinem institutum esse, ut, qui ex Galilea aliisque provinciis a Hierosolyma longius distantibus aderant, pascha anticiparent, et 13. sub vesperam agnum comederent; cui usui Christus, qui Nazarenus habebatur, cum apostolis ex Galilea ortis se hoc imprimis anno accomodavit, ut posset mortem sequenti die obire.

Hæc sententia, quamvis satis ingeniose excogitata, paucis tamen arridet, quia mera est conjectura, et nullo argumento sustinetur. Unde pro certo tenent alii, Christum eodem die, quo et alii judæi, pascha comedisse; id enim, dicunt, a tribus evangelistis tam expresse asseritur, ut nullum possit dubium remanere. Quæ autem ex Joannis Evangelio opponuntur, facillime dilui posse existimant; si attendatur, 1. verba: *ante diem paschae* nihil aliud exprimere, quam ante *diem festum* vel ante *lucem festivitatis;* nam 15 mensis vera erat prima dies festivitatis. 2. Judæis non omne opus interdictum fuisse in die Paschatis, imprimis quando sequens dies Sabbatum erat. Potuisse ergo Christum, etiam eo die ab ipsis accusari. 3. verba: *ut manducarent pascha,* juxta usum apud judæos communem non agnum tantum paschalem significare, sed et usum azymorum, et victimas, quæ per septem dies immolabantur. Numer. XVIII. Deut. XVI. ... *Immolabis phase Domino Deo tuo de ovibus et bobus.* Lucas pascha vocat *diem azymorum* 4. Per *magnum diem Sabbati* nihil aliud intelligi, quam sequens sabbatum, quod solemnius habebatur, quando in octavam paschæ incidebat.

Sunt demum, qui putant omnem difficultatem tolli

posse, si dicatur, apud judæos post captivitatem Babylonicam usum invaluisse, ut festa nunquam immediate ante vel post sabbatum celebrarentur, ne duo concurrerent dies, in quibus abstinendum esset ab operibus servilibus; idque imprimis propter sepulturam mortuorum factum esse. Exinde ortæ sunt regulæ quædam translationis festorum, quae adhuc hodiedum a rabbinis observantur. Igitur cum Pascha eo anno, quo Christus mortuus est, in diem veneris incidisset, juxta morem jam introductum in sequens sabbatum translatum est. Christus ergo, qui hac dispensatione, vel rabbinorum interpretatione uti non voluit, pascha celebravit 14. ad vesperam, sicut in lege præscriptum erat, quod fortassis et alii religiosi judæi fecerunt; sacerdotes vero cum maxima populi parte 15. tantum ad vesperam agnum comederunt, et sequenti sabbato, qui idcirco jure a S. Joanne *magnus dies sabbati* vocatur, paschalem solemnitatem celebrarunt. Videatur Stolberg tom. 5. Evangile analysé par M. Mauduit prêtre de l'Oratoire, tom. 4., dissertat. 29. et 30. — Bible de Vence tom. XI. dissert. sur la dernière Pasque de J. C. 1. pars dissertationis sententiam continet D. Calmet; 2. ejusdem confutationem a D. Plumyoen.

Inst. IV. Evangelistæ Petri negationem tam varie narrant, ut nihil exinde certi colligi possit; ergo etc.

Resp. neg. ant. Christus Petro expressis verbis prædixerat: *antequam gallus cantet*, Matth. cap. XXVI. 34.... vel ut Marcus habet, XIV. 30. ... *Priusquam gallus vocem bis dederit, ter me negabis* ... Prima scilicet Petri negatio ante primum galli cantum contigit, tertia ante secundum. Porro triplex negatio tres potius epochas significat, et sic ordinari potest: Petrus in atrio ad prunas videtur ab ancilla ostiaria, quæ, cum circumstantibus dixisset Luc. XX. ... *et hic cum illo erat.* ad Petrum conversa dixit: Matth. XXVI. Marc. XIV. *et tu cum Jesu Nazareno eras. At ille negavit coram omnibus, et exiit foras*

ante atrium, et statim gallus cantavit Matth. ibidem v. 70. Marc. ibidem v. 68. Prima negatio.

Exeunte illo vidit eum alia ancilla, et ait his, qui erant ibi, Matth. XXVI. ... *et hic erat cum Jesu Nazareno.* Petrus ut eam declinaret, regressus est in atrium, et alius videns eum dixit: Luc. XXII. ... *et tu de illis es*... idem etiam alii ex circumstantibus dixerunt: Joan. XVIII. 18. et 25. ... « At ille negavit cum juramento Matth. XXVI. 72... » Secunda negatio.

Et intervallo facto quasi horæ unius, iterum inter servos hæc quæstio orta est. Mox omnes, mox iterum unus, inter alios etiam cognatus Malchi, qui eum in horto viderat, insistunt... « Tunc cœpit anathematizare et jurare, quia nescio hominem illum » Marc. XIV. 71. Joann. XVIII. 26. 27. Matth. XXVI. 73. 74. etc. « Et statim gallus iterum cantavit. ». Tertia negatio. Vide Evangile analysé tom. IV. chap. 139.

Inst. V. Matthæus et Marcus dicunt, duos latrones Christo in cruce pendenti exprobrasse; contrarium habet S. Lucas; qui cap. 23. rem ita refert ... » unus ex his, qui pendebant, latronibus blasphemabat eum... respondens autem alter increpabat eum... » Ergo etc.

Resp. neg. conseq. S. Lucas rem accuratius narrat, quam alii obiter tantum attingunt. Ille autem loquendi modus, ut in genere aliquid dicatur de pluribus, quod tamen uni aut alteri tantum convenit, valde usitatus est; ut cum dicitur: etiam ab amicis meis mala sustinui, etiam filii insurrexerunt contra me; quamvis unus tantum amicus, aut unus ex filiis id fecerit.

Inst. VI. Evangelistæ, cum horam indicant, qua Christus in crucem actus est, aperte sibi contradicunt; ergo etc.

Prob. ant. Marcus ait (cap. XV. 25.) « ... Erat autem hora tertia et crucifixerunt eum ... » Lucas contra (cap. XXIII. 44.) « ... Erat fere hora sexta, et tenebræ factæ sunt in universam terram usque ad horam nonam.»

Joannes quoque (cap. XIX. 14.) Jesum nonnisi hora 6. condemnatum fuisse asserit «... hora quasi sexta»; atqui hæc sibi aperte contradicunt: Ergo etc.

Resp. I. Etiamsi inextricabilis esset hæc difficultas, nihil tamen juvaret deistis. Hic quippe non agimus de divina librorum N. T. origine; sed de eorum auctoritate ad faciendam fidem: jam vero omnes critici fatentur, libros historicos non ideo abjici posse, quia in minutis quibusdam circumstantiis aliqua reperitur differentia.

Resp. II. In duas potissimum sententias scinduntur interpretes: 1. ita rem explicat: judæi diem in quatuor partes dividebant incipientes ab ortu solis, usque ad occasum; quælibet pars tres complectebatur horas, et nomen habebat illius horæ, qua incipiebat, ita ut omissis horis intermediis computatio fieret a prima ad tertiam, a tertia ad sextam etc. Itaque, cum tempore æquinoxii seu pascbatis hora 1. cum nostra 6. matutina coincidat, sequitur tertia judæorum ab ora nostra nona sumpsisse initium, et totum illud tempus continuisse, quod ab hac nona usque ad meridiem effluxit. His positis, rem ita explicant: Mane, ut ait Joannes, seu hora tertia jam incepta judæi Christum duxerunt ad Pilatum, et petierunt, ut crucifigeretur. Diu restitit Pilatus, ac tandem post horam undecimam, hora quasi 6, Christum judæis tradidit, ut crucifigeretur; erat autem adhuc hora 3. seu ante meridiem, ut habet Marcus. Cum autem facta esset hora 6, ut ibidem legitur (Marc. XV. 33.) tenebræ factæ sunt. Sic omnia sibi cohærent. Christus ad mortem damnatus est hora quasi sexta juxta Joann. Cruci affixus hora fere sexta juxta Lucam: paulo post hora sexta jam incipiente tenebræ factæ sunt.

Secunda sententia eorum est, qui putant librariorum errore factum esse, ut apud Marcum τριτη poneretur pro ἑκτη, quod multo facilius fieri potuit, si numerus supponatur græcorum more per litteram expressus; tres per γ et sex per ς. Vide Évangile analysé tom. IV. dissert. 36.

Inst. VII. Matthæus, cum de cæde infantium, et de fuga Christi in Ægyptum loquitur, omnino contraria narrat iis quæ Lucæ II. de purificatione Mariæ et præsentatione Christi in templo habentur: Ergo etc.

Resp. Vel dicendum est, cædem infantium et fugam in Ægyptum nonnisi post purificationem contigisse; vel purificationem post reditum ex Ægypto factam fuisse. Utraque sententia suos habuit patronos.

Obj. VIII. Plura ab evangelistis narrantur absurda. Ergo fidem non merentur.

Prob. I. Matthæus narrat Magos ad Bethlehem stella duce venisse; quod hominem rudem indicat, qui stellas terræ viciniores esse putat; nec majores quam apparent.

II. Marci XI. Christus dicitur maledixisse ficui, eo quod fructus non haberet; et tamen in eodem textu additur ... *non enim erat tempus ficorum* ... Ergo etc.

Resp. ad I. Stella, quæ Magos ad Christum perduxit non erat stella vera et proprie dicta, sed meteorum aliquod splendidum in aëre efformatum, et fortassis solis Magis visibile. Eventus hujus tam singularis testimonium reperitur apud Chalcidium gentilem et philosophum Platonicum III. sæculi, qui in suo in Platonis Timæum commentario ita scribit ...*Est quoque alia sanctior et venerabilior historia quæ dicit, ortu stellæ cujusdam non morbos mortesque denuntiatas, sed descensum Dei ad humanæ conversationis, rerumque mortalium gratiam, quam stellam, cum nocturno itinere conspexissent Chaldæorum sapientes viri, quæsiisse dicuntur recentem ortum Dei, repertaque illa majestate puerili veneratos esse, et vota tanto Deo noncupasse convenientia*... Sed ne Julianus quidem diffitetur, novum sidus post Christum natum apparuisse, et ad Magos venisse, sed stellæ illius ortum ad causas naturales accommodare studet.

Ad II. Alii textum ex græco ita vertunt ... *Ibi enim* (in Judæ) *non erat tempus ficorum* ... Vox ꙋ, inquiunt,

quam Vulgata per *non* exprimit, in græco non raro idem significat, ac *ibi*. Alii ita rem explicant: Christus ad ficum accessit eo tempore, quo ficus in Judæa fructus maturiores jam habebant. Nihil tamen in ea arbore invenit, quamvis tempus colligendorum fructuum nondum fuerit; quod probat arborem sterilem fuisse, nullosque omnino protulisse fructus.

Inst. Absurda certe sunt et fabulosa, quæ narrantur in historia tentationum Christi. Ergo etc.

Resp. neg. ant. 1. Vox *assumpsit* non bene redditur per hæc verba: *dann trug. ihn.* Græca vox: παραλαμβάνει, sicut et latina *assumpsit*, significat: *er führte, er nahm mit sich.* Quod clarius adhuc exprimitur per verbum græcum ἤγαγεν, quo utitur S. Lucas.

2. Hæc verba, *omnia regna mundi*, nihil aliud sunt quam modus aliquis loquendi vulgaris. Potuit tentator per varias terræ plagas regnorum terrestrium situm ostendere, eorumque splendorem extollere, imo et eorum possessionem Christo promittere. Quoties enim fallacibus suis pollicitationibus incautos ad peccatum non allicit, dum oculos obcœcat inani felicitatis specie, quam nec dare intendit, nec dare potest?

Obj. IX. In Evangeliis facta leguntur tam extraordinaria, et simul tam publica, ut si revera contigissent, de iis silere non potuissent profani auctores; atqui tamen silent; ergo etc.

Prob. I. Atrocem illam puerorum cædem, quos Herodes jussit interfici, solus Matthæus refert cap. II. Nullam tantæ crudelitatis mentionem faciunt profani scriptores, ne Josephus quidem, qui alia omnia ab Herode crudeliter gesta commemorat.

II. S. Lucas, cap. II. 1. 2. ait tempore quo Christus natus est, factam fuisse universi orbis descriptionem a Præside Syriæ Cyrino. Verum de hac recensione non tantum silent auctores profani, sed ex Josepho et aliis con-

stat, Cyrinum illum Præsidem Syriæ non fuisse nisi 10 circiter annis post mortem Herodis.

III. Ab evangelistis narratur, in morte Christi solem fuisse obscuratum et tenebras factas super universam terram. Sed res tam insolita, si revera contigisset, in omnibus temporum illorum historiis fuisset consignata.

Resp. ad I. Cur Josephus de cæde puerorum siluerit, nostrum non est inquirere; scimus eum res complures memoria dignas silentio pressisse. Cæterum non videtur, tantum fuisse infantium occisorum numerum, quam a nonnullis asseritur: neque tam extraordinarium eo tempore visum est, quod crudelis tyrannus, qui propriis liberis non pepercit, sæviret in ignobile puerorum vulgus. Quidquid sit, habemus testimonium, quod apud adversarios prævalere debet Josephi testimonio. De imperatore Augusto ita narrat Macrobius lib. II. Saturnalium . . . *Cum audisset, inter pueros, quos in Syria Herodes rex judæorum intra bimatum jussit interfici, filium quoque ejus occisum, ait: melius est Herodis porcum esse, quam filium . . .*

Ad II. Sensus evangelistæ est . . . *Haec est prima descriptio, quam fecit Cyrinus.* Duplex a Cyrino facta est conscriptio, prima vivente adhuc primo Herode; quæ cum ad finem non sit perducta, altera deinde 20. post annis, cum præses Syriæ esset, instituta est. Inter profanos auctores solus Dio, ut observat Tillemont, accuratam Augusti imperatoris historiam scripsit. Intercidit autem illius historiæ pars ab anno urbis conditæ 748. ad 758. Porro Justinus et Tertull., cum in Apologiis suis de hoc facto loquuntur, ad publicas census illius tabulas provocant, in scriniis imperii asservatas. Respondent alii, vocem græcam πρωτη, quam usurpat evangelista, verti posse per *prius*, ita ut sensus sit: *haec descriptio facta fuit, prius quam Cyrinus esset præses Syriæ.* Verum πρωτη significare *priusquam ante*, plurimis exemplis demonstrat doctiss. Bullet Réponse critiques t. I. pag. 456; hoc vero addidit evan-

gelista quia illa descriptio, quæ postea Cyrino facta est, utpote posterior et famosior in recenti adhuc memoria erat.

Ad III. Solis defectionem et terræ motum, quæ in morte Christi contigerunt, narrat Phlegon Hadriani libertus, in Chronico Olympiadum lib. XIII. . . . *Quarto anno CCII. Olympiadis* (quo anno Christus mortuus est), *magna et excellens inter omnes, quæ ante eam accideratnt, defectio solis facta est. Dies hora sexta ita in tenebricosam noctem versus, ut stellæ in cœlo visæ sint; terræque motus in Bythinia Niceæ urbis multas ædes subverterit*... Atque hæc ipsa Ethnicorum commentariis reperiri testatur in Chronicis Eusebius. Imo Tertull. et Lucianus Antiochenus martyr paganos ad Tabularia et publica instrumenta in eorum Archiviis servata remittere non verentur; Vide Tert. Apologet. c. 21. Euseb. lib. VIII.

ARTICULUS II.

Vindicatur fides et auctoritas librorum V. T.

Præcipua revelationis christianæ argumenta ex libris N. T. hauriuntur. In his religionis suæ ortum et progressum, in his filii Dei inter homines conversantis exempla et cœlestem doctrinam; in his vaticinia, quæ ex ipso Christi ore profluxerunt, atque illa, quidus orbis subactus est, Christi et apostolorum miracula reperit christianus. Unde nihil nobis antiquius esse debet, quam auctoritatem horum librorum asserere, quos tanquam sacratissimos nostræ hæreditatis et adoptionis titulos veneramur.

Verum et libros V. T. summa veneratione prosequimur, nec eorum auctoritati quidquam detrahi permittimus. Nostri sunt; quia in repudiatæ synogogæ jura intravimus. In his generis nostri origi-

nem, et mundi exordia reperimus, et ab initiis deductam salutis nostræ œconomiam; et factas patribus promissiones; et ad perfectam Christi ætatem adolescens genus humanum: ex his legis mosaicæ, cujus tanta est cum christiana religione connexio, divinam originem eruimus, ac tot insignia prophetarum oracula in Jesu et per Jesum completa, quem Pater constituit hæredem universorum, per quem fecit et sæcula. Eandem in hac materia viam ingredimur, quam ad probandam librorum N. T. auctoritatem secuti sumus, ita tamen, ut primum de Pentateucho separatim loquamur, in quo tota mosaica religio continetur, tum etiam de aliis libris, ex quibus V. T. componitur.

§ I. *De Pentateuchi authenticitate*

PROPOSITIO

Extitit revera Moyses dux et legislator populi Israelitici, isque verus est auctor Pentateuchi.

PROB. I. PARS. Nemo unquam in dubium vocare ausus est facta historica, quæ constanti et perpetua traditione nituntur; et non tantum contradictionem nullam passi sunt unquam; sed et testimoniis fundantur innumeris, tum domesticorum, tum externorum; atqui talis est existentia Moysis ducis et legislatoris judæorum; ergo etc.

MAJOR negari non potest, cum ad certitudinem historicam etiam in summo gradu nihil ulterius exigi possit; nec alio modo probari possint facta historica quæcumque, etiam celebratissima.

PROB. ITAQUE MIN. Moysen extitisse, eumque populi judaici ducem et legislatorem fuisse, publica

fama ad nos usque perductum est; id certum semper fuit et indubitatum judæis tum veteribus, tum hodiernis; atque imprimis ex sacris voluminibus liquet, quæ proxime et continua serie Moysis ætatem consecuta sunt; ut Josue, Judicum, Regum, Paralipomenon, Esdræ, Danielis volumina. Judæis suffragantur samaritani hostes judæorum infensissimi, imo auctores pagani omnes, qui de judæis, eorum lege et legislatore loquuntur. Præter Tacitum, Dionem Cassium, Juvenalem etc. consentientes habemus Celsum, Porphyrium, Julianum, aliosque religionis christianæ impugnatores, qui rei evidentia convicti negare ausi non sunt, quod tamen negare ipsorum intererat. Inde certe factum est, ut inter tot auctores, quorum scripta ad nos pervenerunt, ac inter ipsos naturalistas nullus sciatur, qui unquam dubitaverit Moysen extitisse, ac judæorum fuisse legislatorem.

Prob. II. pars. Eadem argumenta, quæ probant extitisse Moysen ducem et legislatorem populi judaici, probant etiam illum auctorem esse Pentateuchi. Ergo etc.

Prob. ant. Quod Pentateuchus a Moyse conscriptus fuerit, constans probat traditio, et fides publica omnium sæculorum. Ac primum quidem in Pentateucho pluribus in locis expressis verbis asseritur. Moysen res a populo Dei gestas in litteras retulisse. Exod. XVII. 14. dixit Dom. ad Moysen: *scribe hoc ob monimentum in libro, et trade auribus Josue.* Ibid. XXIV. 4. . . . *Scripsit autem Moyses universos sermones Domini* . . . Similia habentur Exod. XXXIV. Num. XXXIII. Deuteron. XXXI. Idem auctores omnes tum judæi, tum christiani uno ore testantur, quibus consentiunt et mahumetani in Alcorano, et pagani,

ut Diodorus Siculus, Strabo, Plinius, Tacitus, Juvenalis aliique quam plurimi, quorum testimonia collegit illustriss. Huetius prop. IV. cap. 2. Neque illud unquam in dubium vocarunt religionis tum judaicæ, tum christianæ sævissimi hostes, Celsus, Porphyrius et Julianus Apostata etc. Ex his ita concluditur:

Nemo unquam dubitavit, Homerum auctorem esse Iliadis, Virgilium Æneidos, Ciceronem Catilinarum etc.; quia traditio constans et fides publica testantur, ipsos esse horum librorum auctores; ergo idem valere debet argumentum, cum de auctore Pentateuchi agitur; ergo contra omnium scriptorum asserta, contra publica populi judaici monumenta, contra infensissimorum religionis tum judaicæ, tum christianæ hostium confessiones, post tria et amplius annorum millia nihil valere possunt paucorum scepticorum conjecturæ et cavillationes.

Prob. II. Si Moyses non scripsit Pentateuchum, explicari non potest, quomodo libri tanti momenti, qui jus sacrum et civile totius nationis complectebantur, qui tot ritus, tot instituta continebant, quæ cum tota judæorum vita, tum civili, tum domestica intime connexa erant, huic populo successu temporis obtrudi potuissent tanquam a Moyse conscripti.

Prob. III. Illi, qui contendunt Pentateuchum a Moyse non fuisse vulgatum, nullum præter Esdram auctorem assignare potuerunt. Atqui evidens est Esdram illius auctorem non fuisse; nam (ut multa alia argumenta omittam, quæ suppositionis hujus absurditatem ad oculum demonstrant) quomodo ad samaritanos pervenerunt libri illi, post captivitatem ab Esdra primum evulgati, cum omnibus notum sit, eo imprimis tempore capitale odium inter ju-

dæos et samaritanos exarsisse? An non potius fraudem, si qua adfuisset, detexissent, et palam fecissent omnibus?

REFELLUNTUR ADVERSARIORUM ARGUMENTA

Dicunt I. Multa deorum et heroum nomina constanti et publica traditione ad nos pervenerunt; quæ nihilominus tanquam fabulosa explodimus. Præterea scimus, nihil certi in historia reperiri ante bellum Trojanum, quod trecentis circiter post Moysen annis contigit. Ergo etc.

Resp. 1. Hoc argumentum nimis probaret. Si enim ita concludere liceret, omnis fides historica rueret, et in dubium vocari posset omnium, qui unquam floruerunt, celeberrimorum virorum existentia. 2. Certitudo moralis aut historica, qualem hic adstruimus, vim plenam perfectamque ad persuadendum habet ex argumentorum congerie, quæ sese invicem sustinent ac roborant. Itaque hoc argumuntum ex traditione publica desumptum ab aliis divelli non debet. 3. Dubium non est, extitisse olim viros famosos, qui postmodum inter Deos relati sunt; sed non minus apud omnes eruditos notum erat, multa de illis narrata fuisse fabulosa. 4. Non negamus, ante bellum Trojanum omnia incerta esse et confusa in historia profana; ratio est, quia nullos habemus scriptores coævos, qui facta illorum temporum collegerunt. Contrarium de historia sacra valet.

Dicunt II. Tempore, quo Moyses Pentateuchum scripsisse dicitur, ignota adhuc erat scriptura alphabetica; ergo etc. Ita Voltarius, et alii.

Deinde Moysi plures alii libri in Pentateucho attribuuntur, ut *liber legis, liber fœderis, liber mansionum filiorum Israel, liber bellorum Domini, liber belli Amalec:* Atqui tot libros simul cum Pentateucho scribere non potuit Moyses. Ergo etc.

Resp. ad I. Falsum omnino esse, quod cum tanta con-

fidentia asserit Voltarius; imo insignem hunc philosophum sibi pro more suo aperte contradicere, probat auctor eximii operis, cui titulus : *Lettres de quelques juifs* Tom. I. lettre IV. § 1. Cadmus, qui litteras ad græcos transtulit, Moysis tempore vixisse creditur; ergo eas tunc habuerunt ægiptii et phœnices. Id fatetur Spinoza, qui librum bellorum Dei, librum fœderis etc. Moysi adscribit. Sed et Voltarius alio loco (Philosophie de l'histoire art. Phénicens) nos docet, Sanchoniatonem antiquissimum phœniciarum rerum scriptorem Moysis fere tempore vixisse, suumque librum exarasse litteris alphabeticis.

Ad II. Nihil impedit, quominus dicatur, libros illos fere omnes partes esse ipsius Pentateuchi; librum *legis* non esse alium quam Deuteronomium; librum *fœderis* collectionem esse præceptorum decalogi, et aliorum, quæ in monte Sinai tradita sunt; librum *mansionum* eundem esse cum libro Numerorum; librum *bellorum Amalec* probabilius esse caput XVII. Exodi. Quod librum *bellorum Dei* attinet, de quo Num. XXI., non satis constat, an a Moyse conscriptus fuerit; potuisset enim liber ejusmodi existere Pentateucho antiquior, qui lapsu temporis fuisset deperditus.

Dicunt III. Deuteronomii I. ita legitur ... *hæc sunt verba, quæ locutus est Moyses ad omnem Israel trans Joardanem* ... Liquet ergo auctorem Deuteronomii in Palestina fuisse, cum scripsit; atqui Moyses Palestinam ingressus non est: ergo etc.

Item Gen. XII. cum dicitur, Abrahamum in terram Chanaan venisse, additur: *Chananæus tunc erat in terra*, ex quo manifestum est, Chananæum jam non fuisse in illa terra, quo tempore hæc scribebantur. Ergo scripta non sunt a Moyse.

Resp. I. His aliisque levioribus argumentis convelli non potest Pentateuchi auctoritas, tantis cæteroquin momentis stabilita. Non negamus, textum in rebus minutis aliquam corruptionem pati potuisse; cum vel omissum est aliquid

incuria librariorum, vel nota ad marginem adscripta in textum relata fuit.

Resp. II. ad 1. Hebraica vox עֵבֶר aliquando citeriora, aliquando ulteriora designat, ita ut sensus ex circumstantiis colligendus sit: vel potius ut observat D. Houbigant, in radicibus hebraicis, idem significat ac *in transitu*.

Ad 2. Vox hebraica אָז, quam vulgata reddit per *tunc*, etiam significat: *quam, jam, jam tum*. Sensus ergo est: *Chananæus jam tunc erat in terra*. Quod ideo addidit Moyses, ut scirent judæi, eo tempore, quo Deus primum terram Chanaan Abrahæ posteris promisit, eam ab illis ipsis populis jam fuisse habitatam, quos nunc aggredi, et exterminare jussu Dei deberent (11).

Dicunt IV. Plurima in Pentateucho locorum nomina inveniuntur, quæ Moysis tempore incognita erant. Sic 1. Gen. X., mentio fit urbis *Ninive*, quæ nomen hoc nonnisi post Moysis mortem a Nino assyriorum rege accepit. 2. Gen. XI. et XV. occurrit nomen *Chaldæorum*, qui primum ita vocati sunt a Chaldæo rege assyriorum Moyse posteriore. 3. Turris hierosolymitana post Moysen primum *turris gregis* appellata est; et tamen hoc nomen Gen. XXV. legitur. 4. Idem dicendum de vocibus: *Galgala, Nabi*, etc.

Resp. ad 1. Quis dicet nobis, an Ninive a Nino nomen habeat, an non potius Ninus a Ninive? primum admitti potest ab iis, qui cum Eusebio, Petavio aliisque primæ notæ chronologis initium primi Assyriorum regni ad tempora Nemrodi transferunt. Qui autem hoc initium ducentis fere post Moysen annis ponunt, secundam sententiam amplectantur.

Ad 2. Chaldæorum nomen ante Moysen cognitum fuit; et probabile admodum est, Chaldæum illum, qui decimus quartus post Ninum regnasse dicitur, ab illa regione nomen traxisse. Gen. XXII. legitur, Nachorem fratrem Abrahami filium habuisse nomine *Chased*, quod idem est ac Chaldæus; hebræi enim Chaldæos *Chasdim* vocant, qui numerus pluralis est vocis Chased.

Ad 3. Duplex fuit *turris gregis*, alia Jerosolymis, altera prope Bethlehem, teste Hieronymo.

Ad 4. Quamvis Josue nomen *Galgala* alicui loco tribuerit, non sequitur alium non fuisse locum ejusdem nominis. Vox *Nabi* (propheta) tempore Moysis in usu esse potuit, et licet postea vox *Videns* invaluerit; potuit prius vocabulum iterum in sua jura redire.

Dicunt V. Gen. XIV. dicitur, Abrahamum reges persecutum esse usque *Dan*. Verum urbs illa tunc *Lais* vocabatur, et nomen *Dan* nonnisi post mortem Josue accepit, ut legitur Judic. XVIII. 2. Deut. III. de *Og* rege Basan dicitur . . . *Monstratur lectus ejus ferreus, qui est in Rabbath filiorum* Ammon *novem cubitos habens longitudinis* . . . Sed hæc Moysis ætate addere necesse non fuisset, cum omnes regem ipsum tunc viderint. 3. In eodem capite legitur, Jair filium Manasse terram Basan ex nomine suo vocasse *Havoth Jair*, id est, villas Jair; sed Judic. X. dicitur, illas ita fuisse appellatas a Jair judice Israelitarum, qui longe post Moysen vixit. Præterea loco citato Deuteronomii additur: *usque in præsentem diem*, quæ formula potius convenit scriptori longo post Moysen tempore scribenti. Ergo etc.

Resp. ad 1. Quando dicitur, Abrahamum hostes persecutum esse usque Dan, id de urbe Lais intelligi non debet, quæ postmodum tantum a Danitis nomen Dan accepit; sed de uno ex Jordani fluvii fontibus. Ex Josepho quippe et Hieronymo discimus, vocabulum *Jordan* compositum esse ex vocibus *Jor* et *Dan*, quibus duo fontes fluvii nuncupabantur.

Ad 2. Verisimile est, multos ex judæis etiam Moysis tempore viventibus regem Basan non vidisse; deinde Moyses non solum suæ ætatis hominibus historiam scripsit, sed magis eorum posteris.

Ad 3. Certum est Jairum, de quo Judic. X. sermo est, alium omnino esse ab illo Jairo filio Manasse, qui tempore

Moysis vixit. Primus triginta civitates possedisse dicitur in terra Galaad: hic viginti tres tantum, I. Paral. 11. Forsan nomen a primo Jairo his viginti tribus jam inditum, secundus ille Jair confirmavit, numerumque auxit juxta numerum filiorum suorum. Illa autem phrasis, *usque in præsentem diem*, in Scriptura non probat, scriptorem longo post rem narratam tempore vixisse. Moyses Exod. VII. eandem adhibet inter primum et tertium congressum cum Pharaone. Videatur etiam I. Reg. I., 16,—Matth. XXVII. 8.—XXVIII. 15.

Dicunt VI. Gen. XXII. 14. Mons *Moria*, in quo Deus jubet Abrahamum immolare filium suum, vocatur mons *Dominus videbit*, quod nomen tum demum accepit, quando templum ibi conditum est.

2. Ibid. cap. XXXVI. legitur ... *Reges qui regnaverunt in terra Edom antequam haberent regem filii Israel, fuerunt hi* ... statimque recensentur octo reges et undecim duces, qui nonnisi post reges imperarunt, ut habetur I. Paralip. I.; atqui hæc aperte scriptorem ostendunt Moyse longe posteriorem. Nam 1. tempore Moysis nec Israelitæ reges habuerunt, nec Idumæi duces. 2. Impossibile fuisset, ut ab Esau usque ad Moysen, id est, spatio 200 circiter annorum octo reges et undecim duces sibi successissent. Ergo etc.

Resp. ad 1. Nomen *Moria* ex his Abrahami verbis ortum videtur: *Dominus providebit.* Falsum ergo est, hoc ei nomen a templo ibi condito inditum fuisse. D. Houbigant diligentissimus scriptor, et linguæ hebraicæ peritissimus ita vertit ... *Appellavitque Abraham nomen loci illius: Dominus videbitur.* Putat enim vir doctiss. Abrahamum jam tum intellexisse, Isaaci immolationem typum fuisse melioris victimæ, in illo ipso monte aliquando immolandæ; quando ipse Dominus e cruce pendens omnibus se videndum præbiturus esset.

Ad 2. Nihil impedit, quominus Moysi, qui populum

regia auctoritate gubernavit, etiam regis nomen attribuatur. A Philone diserte βασιλευς dicitur. Idumæos autem jam ante Moysen duces et reges habuisse ex cantico Moysis apparet Exod. XV. ubi v. 15. dicitur: *Tunc conturbati sunt principes Edom* .... Præterea omnes historiæ testantur, communiter plus quam 8. reges 200 annorum spatio sibi succedere: duces autem illi eodem tempore, sed diversis in locis populo præfuisse ex capitis XXXVI. versu ultimo colligitur ... *Hi duces Edom habitantes in terra imperii sui.*

Dicunt VII. In Deuteronomio referuntur Moysis obitus, et sepultura, et judæorum luctus etc. — Atqui hæc a Moyse scribi non potuerunt : ergo etc.

Resp. Communis est interpretum sententia, caput ultimum proprie ad Deuteronomium non pertinere, sed initium esse libri Josue. Deuteron. optime terminatur per solemnes Moysis precationes, quæ capite penultimo ejusdem libri leguntur. Quod autem abstractum fuerit hoc exordium libri Josue, et Deuteronomio adjectum, non alia videtur ratio fuisse, quam ut judæi in uno volumine universam haberent Moysis historiam.

§ II. *De Pentateuchi integritate.*

PROPOSITIO

Pentateuchus integer et incorruptus ad nos pervenit.

PROB. 1. Eadem fides publica et totius gentis judaicæ per omnes generationes perducta traditio, quæ probat Pentateuchum genuinum esse Moysis opus, etiam probat eum integrum semper et incorruptum permansisse: siquidem integræ semper nationi persuasum fuit, se illud ipsum opus habere quod a Moyse acceperunt patres eorum, neque additum quidquam

fuisse, aut detractum iis, quæ Moyses scripserat. Ergo si hæc fides publica et constans traditio invicte probat Pentateuchi authentiam, etiam probat integritatem; imprimis cum nullum possit corruptionis argumentum, nullum vestigium assignari.

PROB. 2. Si Pentateuchus fuisset interpolatus, interpolari quoque debuissent libri omnes V. T.; atqui hoc nemo adhuc ausus est asserere. Ergo etc.

PROB. MAJOR. Omnes V. T. libri Pentateuchum supponunt, mire cum eo colligantur, tum in factis tum in præceptis, ut apertum sit, illum labefactari non posse, nisi et aliorum convellatur auctoritas.

PROB. 3. Si Pentateuchus fuisset interpolatus, illud factum fuisset vel a judæorum adversariis, vel ab ipsis judæis; atqui neutrum dici potest. Ergo etc.

PROB. I. PARS MIN. Judæorum adversarii fuerunt samaritani, christiani et gentiles; jam vero certum est 1. judæos his nunquam aliquid ejusmodi objecisse; 2. nullam esse differentiam inter codices judæorum, et eos qui in aliorum manibus sunt; 3. omnes judæorum adversarios exemplaria codicum a judæis tantum habuisse; nunquam ergo potuissent aliquam corruptionem attentare, aut si eam attentassent, efficere, ut etiam in judæorum exemplaria irreperet.

PROB. II. PARS MIN. 1. Si interpolatio a judæis facta fuisset, vel omnes in eam conspirassent, vel aliqui tantum id attentassent; sed neutrum admitti potest. *Non primum:*

Hoc enim admittere omnino vetat summa judæorum erga libros sacros veneratio, et in illis conservandis incredibilis sollicitudo. Præterea libri de quibus agitur, non fuerunt privati et obscuri hominis

opus, paucis cognitum, scientiarum arcana et res extra usum communem positas complectens; sed universo populo notissimi et sacratissimi, utpote qui totam regiminis tum ecclesiastici tum civilis normam complectebantur, et populi historiam, monumentis publicis, ritibus, festisque testatam. *Secundum* æque fuisset impossibile. Si enim a quibusdam fraus tentata fuisset, restitissent alii omnes, imprimis legis doctores, prophetæ, aut alii religiosi viri, qui zelum legis habebant: neque difficile fuisset fraudis convincere impios corruptores; quia libri in omnium manibus erant, et unum exemplar cum omni cura in templo asservabatur, atque etiam coram populo solemniter singulis septenniis legebatur.

Prob. 4. Corruptio Pentateuchi, si qua facta fuisset, debuisset contingere vel ante schisma decem tribuum, vel post illud schisma. Atqui neutrum dici potest. Ergo etc.

Prob. min. *Non primum*, tum ob rationes superius allatas, tum quia recentior adhuc erat eorum, quæ a Moyse gesta et scripta fuerant, memoria; *neque secundum;* quia rationibus jam allatis nova accedit et peremptoria ratio ex ipso schismate desumpta. Certum enim est, Pentateuchum samaritanum, qui idem est cum illo, quem decem tribus post factum schisma habuerunt, a Pentateucho judæorum non differre; si autem post schisma a judæis facta fuisset aliqua in textu corruptio, eam aliæ tribus, et postmodum samaritani non tantum non admisissent, sed et judæis, quibus infensissimi erant, exprobrassent.

ARGUMENTA ADVERSARIORUM

Dicunt I. Libro IV. Reg. XXII. et II. Paralipomen. XXXIV. legitur, Helciam sacerdotem volumen legis reperisse in domo Domini; et ad illius lectionem regem Josiam et pontificem, et universum populum obstupuisse tanquam de re nova et inaudita. Ergo nullum aliud tum temporis existebat legis exemplar; ergo et facillime corrumpi potuit volumen illud, quod unicum supererat.

Resp. Volumen illud, quod ad regem delatum est, ipsum Moysis autographum erat, et probabilius Deuteronomium, quod ad latus arcæ positum fuerat a Moyse. Quod autem dicitur illud volumen unicum superfuisse, id sine omni probabilitate asseritur. Certum est econtra politiam et religionem a Moyse institutas nunquam abrogatas fuisse, reges post hunc legislatorem novas leges non condidisse; librum Moysis unicum fuisse legum codicem, juxta quem jus populo dividebatur, et sacra religionis ordinabantur; ac proinde interire non potuisse, stante constitutione mosaica. Verum est, Manassem reges omnes, qui ante ipsum erant, impietate et dementia superasse; sed plures etiam tunc temporis prophetæ vivebant, qui cum magna constantia impium principem reprehendebant; multi etiam religiosi viri, qui impii regis offensionem incurrere non reformidabant. Quis autem sibi persuadeat viros tam constantes, tam studiosos legis libros suos sacros igni tradidisse? Dicendum est igitur, Josiam commotum fuisse aspectu tam venerandi autographi et ideo verbis legis, et comminationibus ex ipso hoc volumine recitatis attentiorem mentem præbuisse. Ita enim ait II. Paralip. XXXIV., 21. *Magnus furor Domini stillavit super nos, eo quod non custodierint patres nostri verba Domini...* non ait: *eo quod non noverint,* sed *quod non custodierint.*

Dicunt II. Libro IV. Esdr. XIV. narratur, quod omnia

exemplaria legis incendio Jerosolymitano perierint, et ab Esdra iterum ex integro fuerint restituta. 2. Grassante Antiochi persecutione codices sacri omnes flammis consumpti sunt ex I. Mach. I., 59.

Resp. ad I. Nulla est auctoritas libri 4. Esdræ in quo multa falsa et fabulosa referuntur. Quamquam et illi narrationi veri aliquid subsit: quia Esdras in lege doctissimus, et scriptor theopneustus, soluta captivitate libros sacros temporum injuria dissipatos collegit et a mendis expurgavit.

Ad. 2. Libro I. Mach. narratur quidem, libros sacros fuisse conquisitos et combustos, cum invenirentur. Sed insulsum esset exinde concludere, omnia exemplaria fuisse abolita; imprimis cum eo jam tempore variis in regionibus dispersi fuerint judæi et jam extiterit LXX. interpretum versio. Sed etiam in Judæa deleta non fuisse sacra volumina ex eodem I. Machabeorum libro colligitur cap. I. v. 46. et cap. XII. 9.

Dicunt III. Ss. Patres teste Morino judæos accusant interpolationis scripturæ sacræ; et revera magna est in exemplaribus discordantia, neque cum textu consentiunt versiones.

Resp. neg. conseq. 1. Patres non accusant judæos quod ante Christum florente adhuc Synagoga sacros codices violaverint.

2. Interpolatio a patribus judeis objecta sæpe interpretationem tantum respicit, non textum. Hinc Justinus, Dial. cum Triph. num. 71., id solum conqueritur, quod LXX. illi senes Scripturam recte interpretati fuerint, judæi vero aliter *interpretari* aggrederentur. Et Irenæus ait, lib. III. cap. 24 alias 21. . . . *Non igitur vera est quorumdam interpretatio, qui ita audent interpretari Scripturam: ecce adolescentula in utero habebit et pariet filium: quemadmodum Theodotion Ephesius est interpretatus, et Aquila Ponticus utrique judæi proselyti.*

3. Si judæi aliquam textus interpolationem tentarunt,

hæc unam aut aliam vocem, aut paucos versiculos respicit, non autem rerum et imprimis factorum substantiam.

4. Ex eo, quod exemplaria hebraica et samaritana aut alii codices in quibusdam non concordent, nihil sequitur; quia hæc lectionum varietas librorum substantiam non afficit; eadem enim in omnibus facta referuntur, eædem leges, eadem vaticinia, eadem doctrina. Hoc autem, quod ubicumque error irrepsit, exemplaria differant, plane convincere nos debet, nullam supponi posse corruptionem, ubi exemplaria omnia et versiones concordant.

Dicunt IV. Triplex habetur historiæ mosaicæ chronologia, alia hebræorum, alia samaritanorum, alia 70. interpretum; quæ omnes insigniter inter se differunt; ergo corruptus fuit Pentateuchus.

Resp. 1. Fides non denegatur factis historicis ab Herodoto et Xenophonte relatis, quamvis in eorum chronologiis reperiatur discrepantia.

2. Hæc diversitas causam nostram magis juvat, nedum ei noceat; contendunt adversarii vitium in Pentateuchi historiam irrepsisse, atque inde factum esse, ajunt, ut codices et versiones in hac parte dissentiant. Si ergo in rebus præcipuis, et magni momenti mutatio aliqua facta esset, utique in eo capite etiam discreparent exemplaria. Ergo, ubi non discrepant, certum est nullam factam fuisse interpolationem.

3. Ex argumento proposito ad summum sequeretur mutationem aliquam fieri potuisse in rebus levioribus, ad historiæ substantiam non pertinentibus, et ea quæ statum populi tum publicum, tum privatum concernunt, non attingentibus.

4. Inter Scripturæ interpretes quam plurimi sunt, qui contendunt genuinam esse, neque unquam vitiatam fuisse chronologiam, quæ in textu hebraico habetur, cum quo etiam Vulgata nostra concordat. Rationes præcipuæ sunt: 1. quia textus hebraicus primigenius est, custodiæ populi

Dei ab ipso Deo traditus; ideoque a judæis tanta cura conservatus. 2. Quia in hebræorum codicibus calculi integre verbis exprimuntur; cum econtra LXX. interpretes calculos characteribus numericis expresserint, in quo facilius vitium irrepere potest. Hæ rationes eo magis valere videntur chronologiæ hebraicæ defensoribus, quod ex adverso nihil sibi opponi posse dicant, ad quod respondere non valeant (12).

In gratiam candidatorum præcipuas chronologiæ sacræ difficultates brevi commentario subjicimus. Neque vitio dabitur, si paulisper extra Pentateuchi historiam excurrentes, pauca addimus ad quartam mundi ætatem pertinentia. In quatuor enim primis mundi epochis præcipue occurrunt chronologicæ difficultates, ex quibus magna deinde exorta est inter chronologos opinionum diversitas.

I. *Ante diluvium.* Vide Genes. V.

Juxta codicem hebræum, et Vulgatam a creatione usque ad diluvium numerantur anni 1656. Septuaginta Interpretes annos computant 2262, vel juxta alias editiones 2242. Samaritanus codex annos tantum continet 1307. Ratio differentiæ in eo sita est, quod græcus codex omnibus patriarchis ante genitum filium 100 annos adjiciat; eosque detrahat post genitum filium, exceptis *Mathusala* et *Lamech.*

II. *Post diluvium a Noemo usque ad Abrahami vocationem.* Vide Genes. XI.

Juxta hebræos Abraham vocatus est annis 427. post diluvium. Verum ab hebræo dissentiunt tum samaritani, tum græci interpretes. Hi ab Arphaxad iterum usque ad Nahor centum annos addunt ante ge-

nerationem, nec post generationem aliquid detrahunt: insuper inter Arphaxad et Sale in hodiernis saltem exemplaribus insertus reperitur *Cainan*, qui filius Arphaxad dicitur, et pater Sale, et cui anni 130 tribuuntur ante genitum filium. Itaque græcorum chronologia à diluvio ad vocationem Abrahami annos numerat circiter 1247. Samaritanus codex, qui ante diluvium magis hebræo quam græco concordat, post diluvium magnam habet cum græco codice affinitatem, omittit autem Cainan post Arphaxad.

Major est in hac parte eruditorum dissensio. Pluribus græcorum chronologia, cui etiam samaritana exemplaria favent, valde probatur. Ex his tamen plerique *Cainan* ex numero patriarcharum expungunt, quem putant supposititium esse, et amanuensium errore in græcos codices, et Evangelium S. Lucæ irrepsisse.

III. Ab Abrahami migratione usque ab Exodum.

Quæritur inter interpretes, quod annos huic tertiæ ætati assignare oporteat. Controversiam omnem dirimere videtur Apostolus ad Galat. III., cum dicit legem datam post 430. annos a facta Abrahæ promissione. Verum non exiguam difficultatem pariunt alia Scripturæ loca, Genes. XV. 13. 16., Exod. VII. 40. 41. Judith. V., quæ israelitas totos 400 vel 430 annos in Ægypto mansisse dicunt; ita ut adjectis annis quibus patriarchæ peregrinati sunt in terra Chanaam, spatium haberetur plus quam sexcentorum annorum. Rationes, quibus utriusque sententiæ patroni inter se pugnant, expendere nostri non est instituti. Communis sententia 430 annos numerat,

eosque in duas partes æquales distribuit; id est 215 peregrinationis in terra Chanaam, et 215 alios in Ægypto usque ad exitum transactos.

IV. *Ab exitu ex Ægypto usque ad templi Salomonici ædificationem.*

Non exiguus chronologis labor est in annis quartæ hujus ætatis determinandis. Summa hujus intervalli præcise definitur a Scriptura III. Reg. cap. VI. ubi sic legitur: ... *Factum est ergo quadringentesimo et octogesimo anno egressionis filiorum Israel de terra Ægypti, in anno IV. mense Zio (ipse est mensis secundus), regni Salomonis super Israel ædificari cœpit domus Domino* ... Sed difficultatem pariunt, quæ in lib. Judicum leguntur; nam si anni Moysis et Josue, et spatium illud, quod inter mortem Josue et primam servitutem effluxit, numerentur; tum anni singulorum principum qui populo præfuerunt, nec non interregna, cum scilicet alienigenis in servitutem traditi sunt israelitæ: hisque jungantur anni Samuelis, Saulis, et Davidis ex lib. I. Regum, sexcenti et plures conficent anni. Multum igitur desudant chronologi, ut ad summam ann. 480, quæ tam aperte in Scripturis exprimitur, calculos suos redigant. Nobis præferenda videtur eorum sententia, qui annos numerant per pactas pacificationes, et quietes terræ datas; ita ut anni interregnorum, servitutum, et quietum, in annis judicum includantur. Sic cum judicum III post mortem Othonielis dicitur, israelitas serviisse Eglon regi Moab 18 annis; liberatos autem ab Aod, terramque quievisse 80 annis, idem est ac si diceretur: quievitque

terra octogesimo anno, scilicet a prima quiete sub Othoniele parta. Quod ut facilius intelligatur, notandum est apud hebræos numerum cardinalem sæpe pro ordinali poni, v. g. octoginta pro octogesimo; item in textu hebræo שָׁנָה legi, non שָׁנִים, hoc est *anno* non *annis*. Igitur præcipuæ epochæ historiæ sacræ usque ad templi ædificationem hæ sunt:

	anni
I. a creatione ad diluvium (Genes V.) . .	1656
II. a diluvio usque ad vocationem Abrahæ (Genes. XI.)	427
III. usque ad exitum ex Ægypto (ad Galatas III.)	430
IV. usque ad annum IV. Salomonis, quo templum extrui cœpit. (III. Regum VI.)	480
Quibus addendi usque ad consummationem ædificii. (III. Reg. VI. v. 36.) anni .	7
	3000

§ III. *De Pentateuchi veritate*

PROPOSITIO

Vera sunt, quæ Moyses in Pentateucho scripsit.

Prob. Omnium consensu credendum est testi, qui 1. decipi non potuit, 2. decipere non voluit, 3. neque etiam decipere potuisset, si voluisset: atqui talis est Moyses auctor Pentateuchi; ergo etc.

PROBATUR MINOR PER PARTES

I. *Moyses decipi non potuit.*

Moyses in Pentateucho scripsit, quæ vel ipse fecit, vel propriis oculis vidit, vel ex certissima traditione didicit. Ergo etc.

PROB. ANT. Primum quidem, ea omnia quæ, excepta Genesi, in Pentateucho leguntur, vel a Moyse ipso facta esse, vel sub ipsius oculis contigisse, tam apertum est, ut probatione non indigeat. Quæ vero in Genesi continentur, ea Moyses facillime scire potuit 1. ex antiqua et in patriarcharum familiis conservata traditione. Nemo autem mirabitur, hanc traditionem per continuam generationum seriem puram et integram ad Moysen pervenisse; si perpenderit, priscis illis temporibus nihil antiquius habuisse familiarum principes, quam ut eventus memorabiles ad filios et nepotes transmitterent fideli et crebra narratione; neque errorem hic irrepere potuisse, cum agatur de factis publicis, ac domesticis, et paucæ tantum generationes inter Moysen et primos parentes intercesserint. Nam Adamus Mathusalem vidit, Mathusalem Semum. Post diluvium Sem per 50. circiter annos cum Isaaco vixit, Isaacus cum Levi, Levi autem patrem vidit Moysis.

2. Ex monumentis quæ Moysis tempore adhuc existebant; forsitan ex scriptis etiam documentis, quæ præ manibus habuit, in quibus insignes veteris orbis eventus consignati erant.

Non exiguum pondus his argumentis ex eo accedit, quod Genesis pauca admodum referat ad pri-

mam et secundam mundi ætatem pertinentia, ac ea imprimis quæ non facile poterant oblivione deleri; prolixior autem fiat narratio ab Abrahamo; ab eo enim tempore et propriora narrat, et judaicæ genti propria.

II. *Moyses decipere non voluit.*

In scriptis Moysis nihil est, quod fraudis suspicionem movere possit; e contra ipsa viri indoles, ac tota agendi et scribendi ratio testem probant sincerum, et ab omni dolo et fallacia longissime remotum. Ergo etc.

Prob. Moyses nunquam vitiis hominum blanditur, nunquam populi favorem aucupatur; sed gravissimas leges imponit hominibus duræ cervicis; iisque rebellionem, impietatem sæpius et dure exprobrat, nullos adhibet testes ad fraudem comparatos, sed fidem publicam appellat, ad universi populi provocat testimonium, tam longe autem ab omni proprio commodo alienus est, ut propriis filiis in levitarum plebe relictis, Aaronem sacerdotem, et Josue ex tribu Ephraim ducem populi constituerit. Ubique tum in vita ipsius, tum in sermone sese offert optimi viri effigies, eximius morum candor, et fraudis ac falsitatis nescia indoles; egregia in Deum pietas, studium virtutis constans, in confitendis suis et suorum erroribus admiranda ingenuitas, in ferendis ingrati populi contradictionibus summa patientia et charitas. Quin et stylus ipse simplex et apertus, et modestiæ plenus satis ostendit auctoris candorem et veracitatem, omnemque expellit fraudis suspicionem. Ergo etc.

III. *Moyses decipere non potuisset, etiamsi voluisset.*

Prob. Omnia fere facta, quæ a Moyse narrantur, publica fuerunt, et in totius populi conspectu contigerunt; uti plagæ ægyptiacæ, transitus per mare rubrum etc. Quis autem impostor eo insaniæ unquam devenit, ut voluerit immensæ hominum multitudini persuadere, eam egisse, vidisse, audivisse, quæ nec egit, nec vidit, nec audivit? Aut quæ natio ita desipere posset, ut id crederet? Neque supponi potest, gentem numerosissimam voluisse in asserendis mendaciis sibi notissimis cum Moyse conspirare. Repugnat enim, gentem integram ita omnem veritatis amorem exuere: repugnat populum tam pervicacem cervicem submittere auctoritati impostoris sibi cogniti, ab eo duras et vix tolerabiles leges accipere, etc. Ergo etc.

ARGUMENTA CONTRARIA DILUUNTUR

Objic. 1. Facta, quæ in Pentateucho narrantur, quam longissime a nobis distant: atqui facta tanto a nobis temporum intervallo distantia fidem nullam merentur. Ergo etc.

Resp. neg. min. Falsum est hoc philosophorum suppositum. Facta historica vetustate non vilescunt; non minuitur certitudo temporum successu quando monumenta, quibus ab initio innitebatur, inconcussa manent. Eadem ac patres nostri scripta habemus, quæ nec supponi, nec adulterari potuerunt. Quis dubitat hodiedum de existentia reipublicæ Atheniensium, ac de factis, quæ cum floreret hæc respublica contigerunt?

Obj. 2. De miraculis in Pentateucho relatis, nemo,

exceptis judæis, loquitur; atqui hoc certum est falsitatis argumentum; nam si prodigia ejusmodi nostro nunc tempore fierent, ab omnibus historicis et eruditis viris celebrarentur.

Resp. 1. *neg. maj.* Scriptores veteres multi prodigia a Moyse relata commemorant, ut apud Josephum, Eusebium, Huetium, aliosque christianæ religionis defensores videri potest.

2. Paucissima nobis fragmenta veterum scriptorum supersunt; ut fatetur ipse Voltarius: *il est triste*, dit-il (*In lib. la Philosophie de l'histoire*). *que dans la guerre de César la moitié de la fameuse bibliothèque de Ptolomé ait été brulée, et que l'autre ait échauffée les bains des Musulmans, quand Omarsubjugua l'Egypte*... Cæterum nemo nescit judæos ab omnibus populis tum lingua, tum religione et institutis fuisse divisos. Mirum ergo non est, si aliarum gentium scriptores prodigia, quæ in Pentateucho narrantur vel ignoraverint vel non crediderint, et historiæ suæ aliisque libris inserere noluerint, aut pro more suo adulteraverint.

Obj. 3. Historiæ Moysis contradicunt annales et libri gentium antiquissimarum. Ergo etc.

Resp. neg. conseq. Sicut Pentateuchi veritas et factorum, quæ in eo referuntur, fides ex omnibus certitudinis criteriis stabilitur; sic omnia concurrunt ad probandam falsitatem fabulosæ illius quarumdam gentium antiquitatis. Auctores enim, qui de illa loquuntur, testes idonei non sunt. Nam nec coævi sunt, nec monumentis certis facta sua confirmant, nec inter se consentiunt. Populorum, quorum historiam texunt, gratiam aucupantur, remotissimam illis antiquitatem affingentes: cujus sciebant esse amantissimi; omnia sine ordine et delectu arripiunt, inanes annorum cumulos congerunt nulla serie factorum distinctos. Merito jactatas ejusmodi antiquitates ridet S. Augustinus lib. XVIII. de civit. Dei. ...*Ridendi potius, quam refellendi sunt*,

qui de spatio temporum tam diversa et huic (mosaicæ) *tam exploratæ veritati contraria persuadere conantur. Cui enim narranti melius præterita credimus, quam qui etiam futura prædixerit, quæ præsentia jam videmus . . .* Ita quoque Lactantius lib. V. institut. C. 14., et jam ante Cicero lib. I. de divinatione, fabulosam hanc antiquitatem riserunt. Plures etiam inter recentiores eruditissimi viri ejus falsitatem manifestam fecerunt, ostendentes aliarum gentium chronologias detersis fabulis mosaicæ nullatenus repugnare. Præterea obscura illa et vanissima antiquitas quarumdam gentium satis confutatur ex omnibus antiquorum temporum monumentis, quæ mundi recentem originem probant, et totius gentis humanæ quasi ab infantia ad pueritiam, et adultam ætatem progressum. Nova sunt et omnibus nota regnorum exordia, novæ artes et scientiæ, leges et historiæ populorum; quod utique Lucretius ipse agnovisse videtur, cum ait:

Verum, ut opinor, habet novitatem. Summa, recensque,
Natura est mundi, neque pridem exordia coepit.

His generatim præmissis, non inutile fore duximus, gentium illarum, quas increduli nobis cum tanta confidentia objiciunt, antiquitatem singillatim examinare; nam magnam in hoc argumento vim ponunt contra Pentateuchi historiam, magnam quoque levioris suæ eruditionis ostentationem.

Chaldæi.

Primum quidem de chaldæorum antiquitate dicendum. Narrant Berosus et Diodorus Siculus gentem illam astronomicas observationes habere, quæ usque ad Alexandri M. tempora spatium complectebantur 472,000 ad minimum annorum. — Ex his, ajunt philosophi nostri, facile est summam chaldæorum antiquitatem colligere.

Resp. Nihil esset hac conclusione certius, si fides haberi posset Beroso, aliisque scriptoribus, qui hæc chaldæo-

rum somnia referunt. Berosus ipse chaldæus fuit, et circa Ptolomæi Philadelphi, aut ad summum Alexandri M. tempora vixit; quibus autem usus sit monumentis, ignoramus. Unde nemo est hodiedum, qui non vanam illam chaldæorum jactantiam rideat; iisque libenter assentiatur, quæ jam Cicero de chaldæis dixit de divinatione lib. I. § 19. ... *Condemnamus etiam babylonios . . . Condemnemus, inquam, hos aut stultitiae, aut vanitatis, aut impudentiae, qui CCCCLXX. millia annorum, ut ipsi dicunt, monumentis comprehensa continent et mentiri judicemus, nec sæculorum reliquorum judicium, quod de ipsis, futurum sit, pertimescere . . .* Adde, quod ex Berosi historia pauca tantum fragmenta supersint a Josepho citata, quæ cum factis in Pentateucho relatis mire concordant: quod cum Alexander M. Babylonem ingressus esset, Callistenes ab Aristotele rogatus astronomicas observationes quascumque apud babylonios collegerit: nullas autem detegere potuerit, quæ ultra 1903 annos ascenderent. Jam vero si annis 1903 alios addimus 330, quibus Alexander ante Christum vixit, annum habebimus ante Christum 2233, qui juxta communem chronologiam in tempora Nemrodi incidit, ad quem plurimi assyriorum et babyloniorum regni primordia referunt (13).

Ægyptii

De ægyptiorum antiquitate loquuntur Herodotus lib. I. II. et Diodorus Siculus lib. I. I.; præcipue autem Manethon sacerdos heliopolitanus, qui Ptolomæi Philadelphi jussu gentis suæ historiam scripsit, in qua tres recenset dynastiarum ordines, annos complectentes 53,535.

Verum vana hæc sunt, et omni fundamento destituta. Herodotus et Diodorus satis ipsi ostendunt, quam fidem ægyptiorum fabulis adhibeant. (14) Primus L. II. scribit ... *Cuicunque credibilia videntur, is eis utatur.* Secundus ait ...*portenta illos narrationum pro veritate amplexos...*

Nulla quippe gens fatentibus tum antiquis, tum recentioribus auctoribus antiquæ originis avidior fuit quam ægyptii. Quod Manethonem attinet, nihil ex ipsius historia superest præter fragmenta quædam Juliani africani Manethonis abbreviatoris, quæ in Eusebii Chronico reperiuntur. Aliunde constat, Manethonem istum omnia sine examine congessisse, et multa narrare ridicula et absurda; v. g. mellis exundationem per Ægyptum fuisse transfusam, novam lunæ accessionem factam esse, LXX reges per LXX dies regnasse etc. Neque hoc prætermittendum est, plures simul regnasse reges in diversis Ægypti provinciis; annos quoque illorum populorum mensis unius spatio contineri, seu unam tantum lunæ conversionem significare, ut Plutarchus testatur in vita Numæ. (15)

Sinenses.

Adversarii, ut sinensium antiquitatem elevent, ad eorum annales appellant qui XXX, vel XL millia annorum intercessisse dicunt inter nationis sinicæ initia, et monarchiam quam Fohi fundavit.

Confecta procul dubio res esset, si probarent increduli, illos sinensium annales fidem mereri. At contrarium ostendunt probatissimi auctores, qui non tantum veteres illius populi annales explodunt, sed et recentiores suspectos habent, ob rationes minime contémnendas, quas exponunt angli historiæ universalis scriptores lib. IV. et alibi. D. Fouquet episcop. eleuteropolitanus, qui 25 annos apud sinenses commoratus est, in erudito opere de Chronologia sinensi probat, viros gentis illius litteratos et eruditos ultro confiteri, nihil in sua historia certi esse, si altius repetatur, quam a ducentis aut terceptis ante Christum annis. Id saltem cum certitudine asseri potest, sinenses nullos habere libros Confucio antiquiores; hic autem celeberrimus apud ipsos philosophus DL. ante Christum annis vixit, et cum

historiam gentis suæ scriberet, nihil potuit ultra ducentos annos cum certitudine repetere. Præterea nemo est, qui non fateatur, omnia fabulosa esse, quæ Fohi tempora præcedunt. Fohi autem imperium, quæcumque admittatur computandi ratio, ad summum tempora illa attingit, quæ diluvium proxime subsecuta sunt. Forsan a vero non aberraret, qui illum imperatorem, quem sinenses regni sui fondatorem fuisse contendunt, eundem cum Noemo esse diceret, a quo omnes gentes post diluvium propagatæ sunt.

Si increduli objectant, antiquissimas solis aut lunæ defectiones a sinensibus observatas fuisse: respondemus 1. antiquissimam, quæ in sinensium tabulis reperitur, eclypsin juxta eorum, qui huic populo quam maxime favent, calculum, anno tantum post diluvium CLXXXV contigisse. 2. Tabulas illas a patribus Societatis Jesu fuisse correctas. 3. Vix credibile esse populum, qui ante europæorum adventum ne calendarium quidem conficere poterat, jam per quatuor annorum millia astrorum conversiones tam accurate notasse. 4. Demum neminem latere, solis eclypses aliasque cœli vicissitudines confectis semel tabulis chronologicis supputari posse.

Nota. Multa quoque de indis et persis in lucem protulerunt novæ impietatis magistri, quæ aperto ore excepta sunt, et centies repetita a tota incredulorum credula gente: verum cum hæc non tam antiquitatem, quam religionem et libros sacros illorum populorum spectent, hic prætermittenda duximus, et ad Cap. III. hujus secundæ partis remittenda.

Obj. IV. Multa sunt naturæ phœnomena quæ probant terram hanc quam incolimus, varias jam expertam esse partium suarum permixtiones et immutationes; ex quo sequitur, eam multo antiquiorem esse, quam a Moyse traditur. Antecedens a nemine negari potest hac nostra imprimis ætate, qua omnes naturales scientiæ ac imprimis geologiæ studium tot novis auctum est incrementis. Inde

novæ telluris theoriæ, nova ad præsentem terræ hujus compositionem explicandam systemata prodierunt, quibus Moysis historia funditus destruitur.

Resp. I. Etiamsi summa esset terræ antiquitas, atque tanta etiam, quantam volunt recentiores quidam systematum fabricatores, non ideo rueret Pentateuchi veritas. Chronologia Moysis ab Adamo incipit primo totius humani generis parente. Quidquid hanc chronologiam impugnat, hancque hominum ex uno parente propagationem, aut alia facta in Genesi narrata, a nobis diluendum est. Eos autem, qui dicunt, terram, antequam præsens hoc hominum genus conditum fuerit, varias subiisse vicissitudines; sex dies creationis totidem fuisse epochas, quas sibi quilibet aut longiores, aut breviores fingere pro libitu possit; non audemus tanquam revelationis hostes traducere, scimus enim sententiam hanc viris quibusdam probari, qui longe absunt ab omni impia molitione contra Scripturæ veritatem, cum potius religionis tuendæ studio id agant, quamvis forsan inconsiderato.

Nobis interea persuasum est, quæcumque illa sint naturæ phœnomena a philosophis tantopere jactata, nulla hucusque afferri potuisse, quæ cogerent a sensu obvio Moysis recedere; nulla, quæ non ex diluvio noemico, vel ex particularibus aquarum eluviis, flammarum eruptionibus, terræ motibus, aliisque ejusmodi gravissimis malis deduci possint, quibus non raro convulsa fuit hæc mortalium habitatio.

Resp. II. Nullum est ex recentioribus systematibus contra Moysis historiam excusis, quod non egregie confutatum fuerit a viris in historia naturali versatissimis. Omnia enim scatent erroribus innumeris, et cum legibus notis certisque naturæ pugnant; immaturi non experientiæ, aut solidioris studii, sed evagantis phantasiæ fœtus. Habemus hic confitentem reum D. Buffon, qui in sua telluris Theoria de la terre L. I. hæc ait ... *Ce son des suppositions sur les-*

quelles il est aise de donner carriere a son imagination..) *D'une seule de ces hypothèses on va tirer mille romans physiques, que leurs auteurs appelleront théories de la terre.*

Instant I. Si partem telluris nostræ superiorem paulo attentius examinamus, videmus eam ex diversis materiae stratis constare sibi invicem ita superpositis, ut ipse stratorum situs ostendat, ea fuisse ab aquis successiva alluvione, sedimenti adinstar deposita: videmus in montibus vicinis et oppositis alternam angulorum prominentium et internorum oppositionem; montes autem ita oppositos eandem habere altitudinem. Item notum est, in verticibus altissimorum montium conchas, aliasque maris exuvias reperiri in maximas moles quandoque coacervatas, aut lapidibus marmoribusque inclusas et materia circumjecta plenas; quasdam etiam in terræ visceribus inventas fuisse ad 800. pedum profunditatem. Atqui hæc omnia summam terræ antiquitatem ad oculum demonstrant; probant enim universam telluris partem exteriorem olim maris fundum fuisse, et talem, qualis nunc est, per successivas aquarum alluviones fuisse compositam; imprimis per illum maris motum, quo ab oriente in occidentem fertur; quæ nonnisi multis abhinc sæculorum millibus effici potuerunt.

Resp. Negari non potest exteriorem telluris partem ad certam usque altitudinem fictitiam esse et ab aquis compositam: verum nihil hic est, quod tantam terræ antiquitatem probet, econtra nulla rei explicandæ aptior via est, et historiæ simul ac observationibus magis conveniens quam diluvium, quale illud a Moyse describitur. Constat, conchas marinas plerumque in superficie terrae, vel primis terrae stratis reperiri. Siquæ detectæ sunt ad profunditatem 800. pedum, id ex causis accidentalibus, v. g. ex terræ motibus oriri potuit. Quod montes et rupes attinet, quibus conchæ insertæ reperiuntur; recte dicitur, eos ante diluvium non extitisse; et montes quidem ingenti illa aquæ commotione

congestos lapides vero et rupes indurescente paulatim materia formatas: nam rupes ex materia olim fluida concretas esse ne ipsi quidem adversarii negare possunt; aliàs enim non potuissent conchas in se recipere. Optime igitur et eleganter D. Fontenelle illas maris exuvias *numismata diluvii vocat.*

Sicut autem ex sola hypothesi diluvii, et aliarum, quæ ab eo tempore per quatuor mille annos in orbe contigerunt, mutationum omnia rite explicantur; sic in philosophorum vana suppositione nihil cohaeret, sed indigesta sunt omnia et confusa.

1. Si propter conchas marinas in montibus congestas, aut rupibus inclusas necesse est admittere, ut Buffonius et Telliamedes contendunt, terram per plura sæculorum millia aquis opertam jacuisse; explicent, cur inter illas exuvias etiam plantæ reperiantur et arbores peregrinae; quæ utique tanta aquarum mole obruta tellus producere non potuisset.

2. Non intelligitur, quomodo mare, quod supponitur cum summis montium verticibus saltem ad libellam compositum, ad tantam postmodum profunditatem descendere potuerit. Nam ex Phisicæ legibus certum est, libram maris per abrasionem terrarum mutari non posse, quia abrasæ terræ transferuntur in alias fundi partes.

3. observatum est conchas, quæ in montibus reperiuntur, quamvis accuratæ occlusæ sint, nihilominus repletas esse materia circumjacente; quod fieri non potuit per lentas et successivas alluviones.

4. Neque felicius successit incredulis successiva illa terræ per strata compositio; quomodo enim non vident se in summam contradictionem incidere, cum admittere teneantur in primo telluris statu hæc strata jam extitisse cum hac differentia, quod inferiora tum fuerint, quæ jam sunt superiora? Sed excœcat vanissimos homines propriæ adinventionis amor.

5. Imaginarius quoque est motus ille maris ab oriente in occidentem, quem sagacissimi naturæ exploratores tum pri-

mum invenerunt, cum eo ad systematis sui constructionem indigerent. Cui enim ignotum esse potest non terram tantum, sed et ipsius atmosphæram ab occidente in orientem moveri? Quis autem sibi persuadeat, mare contrario motu in occidentem ferri cum nulla id ratio probet, et omnes observationes physicæ demonstrent, oceanum impetum facere in orientem? Hinc ora pulsat Hollandiæ et magna vi imminet illis regionibus; hinc viam sibi prope columnas Herculis aperuit, et novum orbem defluendo produxit. Hinc orae pleræquæ occidentales abruptæ sunt, et perpendiculariter exesæ, littora vero orienti obversa minimæ altitudinis.

Inst. II. Scimus pluribus in locis olim extitisse montes ignivomos, qui lava sua totum circum solum contexerunt; idque iis in locis, ubi nunc fruges nascuntur et sylvæ conspiciuntur longævis arboribus consitæ. Ex quo ita argumentum efficitur. Reperiuntur terræ tractus integri, qui quamvis ante plura jam annorum millia lava obducti fuerint, steriles tamen manserunt ad hanc usque diem; ergo regiones illæ, quas nunc fœcundas frugibus sylvisque ornatas conspicimus, summam probant terræ bujus antiquitatem.

Resp. neg. conseq. Materiæ, quæ ab his montibus evomuntur, non ejusdem ubique naturæ sunt. Sic Herculanum, quod prope Vesuvium ante annos 1700. adhuc extitit, hodie terra et lava obtectum est ad profunditatem 112. pedum. Porro a superficie usque ad Herculanum descendentibus plura occurrunt strata lavæ per strata terræ frugiferæ distincta.

Obj. V. Moyses in ea historiæ parte, quæ a mundi exordio currit usque ad diluvium, plura pugnantia narrat, plura prorsus incredibilia. Ergo etc. Probatur 1. Primum quidem inter se aperte pugnant, quæ de lucis creatione habentur Genes. I, v. 3. et 14. Item, cum hominis creatio narratur C. I. v. 27. dicitur ... *Masculum et fœminam creavit eos* ... attamen C. II. quando Adamus in paradiso voluptatis positus est additur eum non habuisse

adjutorium simile sibi; v. 18. et 20. Prob. 2. Ridicula est geographica paradisi descriptio, quæ Genes. II. legitur a v. 10. usque ad 15. Sic et ea, quæ de patriarcharum longævitate, et de gigantibus narrantur, omnem fidem excedunt.

Resp. ad I. argumenti partem. Dubium non est, prima statim die lucem factam fuisse, quæ tres primos dies distinxit, priusquam sol et luna formarentur: quo autem modo lux illa diem a nocte diviserit, quidve ea fuerit incertum est; forsan ingens illa luminis massa intelligitur, ex qua deinde sol et alia luminaria procreata sunt. Si autem juxta aliam non improbabilem sententiam lucem a sole distinguimus, et materiam æthercam admittimus, quæ ubique diffusa motu et vibratione sua lucem producat; dicendum est prima die secretionem factam esse subtilissimæ hujus substantiæ, Deo motum ipsi, antequam sol et astra produceret, alio quocumque modo imprimente.

Quod creationem hominis attinet, vix responsionem meretur insulsa illa Voltarii objectio. Moyses ut cap. I. integrum creationis opus absolveret, summatim duntaxat de homine dixit, quæ deinde cap. II. explicatius evolvere sibi proposuerat.

Resp. ad II. partem argum. 1. Quo terræ loco paradisus situs fuerit, in quos fines se extenderit, diu quæsitum est ab eruditis; neque certi aliquid inveniri potuit: ... *Locus est;* ait Tertull. in Apolog. *divinæ amœnitatis a notitia orbis communis segregatus* ... Ad vanas Voltarii cavillationes respondemus. 1. Hortum vel paradisum voluptatis exiguam tantum partem fuisse terræ Eden, in cujus orientali parte situs erat. 2. Per terram *Hevilath* optime intelligi posse Arabiam, quæ auro abundat; per terram autem *Chus*, ut in hebræo habetur, *Susianam*, quæ hodie adhuc *Chusistan* appellatur. 3. Si nomen *Æthiopiæ* retinetur, duplicem juxta antiquos distinguendam esse Æthiopiam, meridionalem unam seu Æthiopiam Africæ, aliam relate ad hebræos orientalem. Vid. Dissert. sur le paradis

terrestre T. I. de la Bible de Vence. Lettres de quelques Juifs, T. I. pag. 431.

2. Nescio quid absurdi in illa primorum patriarcharum longævitate reperiri possit; post diluvium sensim decrevit hominum vita; quia alia fuit aeris temperies, et terra aquis diluta infelix facta est frugibus. Igitur necesse non est, annos fingere nostris decuplo breviores imprimis cum Scripturæ id minime patiantur. Moyses enim præter annos etiam menses numerat, et dies mensium; loquitur de secundo, septimo, decimo mense anni etc. Vide cap. VII. et VIII. Genes. ubi diluvium tam accurate describitur, ut annus integer eruatur, nostris perfecte similis (18).

3. Non Moyses solum de gigantibus loquitur, sed omnes fere historici profani; ut videri potest apud Grotium de veritate rel. christ. lib. 2. § 16. not. 40 et seq. Novissimæ a duce Byron anglo in America meridionali detecta est gens integra gigantum, qui *Patagons* vocantur, nec est, qui eorum existentiam in dubium vocet. Voyez histoire des voyages par M. l'abbé prévot, tom. 17. Item dissertation sur les géants, tom. I. de la bible de Vence: Lettres de quelques Juifs, tom. II. pag. 327.

Obj. VI. Moyses, cum de diluvio loquitur, narrat 1. aquas ita omnia replevisse in superficie terræ, ut *quindecim cubitis altior fuerit aqua super montes, quos operuerat,* Genes. VII. v. 17. et seq.—2. Ex cunctis animantibus universæ carnis bina, imo ex singulis mundorum animalium speciebus septena arcam Noe ingressa dicuntur: at quomodo hæc fieri potuerint nulla ratione intelligi potest. Ergo etc.

Resp. ad I. neg. min. Etiamsi explicari non posset, unde tanta aquarum copia erumpere potuerit; fides tamen deberetur narrationi, quæ omnes veritatis characteres habet, et testem habet ipsam experientiam; imprimis cum auctor Deum speciali modo interfuisse declaret. Verum evanescit difficultas, si ad hæc Scripturæ verba attenditur ... *Rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ, et cataractæ cœli apertæ sunt,*

Genes. VII. v. 11. Quis profunditatem illius abyssi dimensus est? Quis numeravit aquas in cœlo pendentes? In primo mundi exordio aquæ totam terram involvebant; cur non sufficerent ad eam denuo mergendam?

Resp. ad II. D. Pelletier in opere, cui fecit titulum; Dissertation sur l'arche de Noe; inito calculo demonstrat arcam, qualis in Genesi describitur, præter octo homines, omnes animalium species cum omnibus ad victum necessariis continere potuisse. Nulla ergo ex hac parte superest difficultas ... Si opponitur, concipi non posse, quomodo tot animalium genera, quorum multa sunt quibusdam regionibus, Americæ v, g. propria, subito in eum locum convenerint, ubi arca constructa erat, respondemus, Deum, qui singulas animalium species servare voluit, utique efficere potuisse, ut in ea tunc regione congregarentur. Vid. Dissert. D. Calmet, sur le déluge. Stolberg 1. B. 2. Beil. über die Sündfl. (19).

Obj. VII. Gen. IX. Deus dicit Noemo .... ***Arcum meum ponam in nubibus et erit signum fœderis inter me, et inter terram*** ... Atqui phœnemenon illud juxta naturæ leges jam ante diluvium existere debuit. Porro quæ de turri babylonica, de linguarum confusione dicuntur, item de etymologia vocis *Babel* et de familiarum dispersione (Gen. XI.) nullam fidem merentur. Ergo etc.

Resp. ad 1. Textus hebraicus non habet: *ponam arcum meum* ... sed: *posui arcum meum in nubibus, et signum erit fœderis mei* ... Unde tota evanescit difficultas. Si iris jam ante diluvium visa est, quod tamen non omnes concedunt, fuit tunc effectus mere naturulis per reverberationem radiorum solis in nube rorida productus. Post diluvium vero instituta est in signum fœderis inter Deum, et Noemi posteros.

Resp. ad 2. Turris babylonicæ constructio factum historicum est, quod destruere nunquam poterunt inanes Voltarii cavillationes; cavillatur enim, cum vim tantam in illis

vocibus ponit: *faciamus turrim, cujus culmen pertingat ad cœlum.* Hic enim loquendi modus auctoribus tum sacris tum profanis usitatissimus nihil aliud, quam altitudinem non communem exprimit.

J'ai vu l'impie adoré sur la terre:
Pareil au cèdre il portait dans les cieux
Son front audacieux.

3. *Ad* Quod etymologiam vocis Babel attinet, puto, potius credendum esse Moysi, qui expressis verbis ait: *idcirco vocatum est nomen ejus Babel, quia ibi confusum est labium universæ terræ...* quam Voltario, qui linguæ hebraicæ vix prima elementa scivit. Vox *Babel* a *balbel* derivatur; quod chaldaicum est, et idem dicit, quam *confundere.* Mirum autem videri non potest, si nomen urbis quæ totius chaldaici regni princeps fuit, chaldaicæ originis sit.

Ad 4. Si tempus, quod a diluvio usque ad dispersionem familiarum juxta hebræorum chronologiam effluxit, alicui non sufficit; liberum illi erit LXX. interpretum chronologiam amplecti, aut inter Arphaxad et Sale Cainan numerare, et sic majus sibi spatium sumere pro libitu. Probant tamen illi, qui hebræum sequuntur, Noemi familiam usque ad tempus dispersionis ultra LX. hominum millia accrescere potuisse, quod ad primam illam terræ divisionem sufficit. Cæterum, quis tempus illius dispersionis assignabit? Cap. XI. 25. Phaleg dicitur hoc nomen accepisse, *quod in diebus ejus divisa sit terra;* sed non dicitur, an dispersio statim secuta sit hanc divisionem, quam multi putant a Noemo tunc adhuc vivente factam esse. Neque ex textu concludi potest dispersionem familiarum, si de ea revera agitur, ipso anno nativitatis Phaleg contigisse; dicitur enim: *quod in diebus ejus divisa sit terra.* Hinc probabile est, Phaleg tempore dispersionis jam caput fuisse illius familiæ, ex qua postmodum patriarchæ nati sunt, eum in Chaldæa mansisse, cum alii in alias regiones diffunderentur; et ob hanc causam nomen Phaleg a posteris accepisse (20).

Obj. VIII. Fidem nullam merentur facta prorsus singularia, quibus Moyses vitam Abrahami exornat. Narrat 1. Abrahamum cum 318. vernaculis quatuor reges percussisse, eosque persecutum esse usque ad Damascum; quod 300. leucis a Sodoma distat, Genes. XIV. - 2. Uxorem Loth versam esse in statuam salis XIX. 26. - 3. Abrahamum circumcisionem a Deo accepisse XVII. 10., cum ex historia certum sit, hebræos eam accepisse ab ægyptiis. Ergo etc.

Resp. ad 1. Abraham, cum reges illos persequeretur, non ex Sodoma exiit, sed ex valle Mambre; ab hac autem valle usque Dan, ubi hostem attigit, 50 leucæ numerari possunt; porro hostem in fugam actum prosecutus est, usque Hoba. Quod autem Abraham quinque reges cum trecentis et octo vernaculis vicerit, nemini incredibile videbitur, si attenderit, reges illos vix unius aut alterius urbis principes fuisse; Abrahamum probabiliter ex regum devictorum copiis aliquas sibi adjunxisse, ac diviso in plures turmas exercitu nocte irruisse in hostes magna præda onustos, neque aliquid ejusmodi suspicatos, forsan somno et vino sepultos. Demum neque id prætermittendum est, Abrahamum Deum habuisse adjutorem: *Benedictus Deus excelsus, quo protegente hostes in manibus tuis sunt . . .* v. 20.

Ad 2. Etiamsi in facto uxoris Loth necesse esset miraculum admittere; nihil exinde probaretur contra Moysis narrationem, qui totum illum eventum ita refert, ut clarum sit, Deum speciali modo intervenisse. Josephus narrat, statuam illam suo adhuc tempore extitisse . . . Auctor sacer libri Sapientiæ, cum de eversione Sodomæ loquitur Cap. X. ait . . . *Incredibilis animæ memoria stans figmentum salis* . . . Hinc nullus interpretum reperitur, qui hoc factum in dubium vocet, quamvis aliqui existiment, illud ex causis naturalibus explicari posse.

Ad 3. Herodoti et posteriorum quorundam scriptorum conjecturæ non valent contra auctoritatem Moysis, qui ait Genes. XVII. 10., Deum ipsum circumcisionis auctorem fuis-

se. Sed dicunt: unde ergo ritum hunc acceperunt ægyptii? nostrum non est hanc quæstionem decidere. Vel illam a Josepho didicerunt, qui sub Pharaone Ægypto præerat: vel ab arabis, qui Abrahami progenies sunt, et per aliquod tempus in Ægypto regnarunt. Hæc ultima sententia probabilior efficitur ex eo, quod Ægypti non 8. die infantes circumciderint, sed plerumque 13. tantum ætatis anno, juxta morem ab arabis retentum, qui ab Ismaele descendunt.

Obj. IX. 1. Exod. IX. v. 6. dicitur 5. plaga, quæ pestis erat valde gravis, mortua esse *omnia animantia ægyptiorum.* Nihilominus v. 25. narratur per septimam plagam, sive grandinem periisse, *in omni terra Ægypti cuncta quae fuerunt in agris ab homine usque ad jumentum.* Imo post duplicem hanc plagam Pharao israelitas insecutus est cum magno equitatu et 600. curribus Exodi XIV. Atqui hæc conciliari non possunt. 2. Exod. XXXII. dicitur Aaronem intra unius diei spatium vitulum ex auro fudisse, Moysen autem combusto vitulo aurum in pulverem conversum, et sparsum in aquam potum dedisse populo Israel. Verum, unde tanta judæis auri copia fuit in deserto? Quomodo intra tam breve tempus in vitulum conflari potuit? Qua arte chimica fieri potuit, ut aurum potabile efficeretur?

Resp. ad 1. Per verba *omnia animantia* intelliguntur animalia omnis generis. Pestis scilicet statim per totam Ægyptum sese extendit, infecitque omnes greges animalium. Modus hic loquendi inusitatus non est. Sic Christus Matth. IV. 23, dicitur curasse omnem languorem et omnem infirmitatem in populo; id est omnis generis languores et infirmitates. Quod secundam plagam attinet, non debuisset auctor omittere, quod in eodem capite additur ... *qui timuit verbum Domini de servis Pharaonis fecit confugere jumenta in domos ...*

Ad 2. Tantæ molis non erat vitulus ille, ut non potuerit ex auro, quod israelitæ asportaverant, conflari; agitur

enim de idolo, quod ante populum gestari debuit... *fac nobis deos, qui nos præcedant.* Vid. c. Exod. XXII. 2. et seq.

Scriptura tempus non determinat, quod ad conflandum vitulum adhibitum fuit. Paucos dies ad id suffecisse invictis argumentis evincit auctor des lettres de quelques Juifs, Vojez T. I. pag. 103. et 359. Idem auctoritate virorum in arte chimica doctissimorum probat, aurum facili negotio potabili effici. Ergo hoc argumentum, in quo Voltarius, aliique Moysis oppugnatores vim maximam collocant, præter magnam rerum naturalium, imprimis artis chimicæ ignorantiam, nihil evincit.

Obj. X. 1. Moyses terram promissam depingit ut regionem feracissimam, lacte et melle manantem: atqui constat, eam sterilem esse et omnis culturæ impatientem. 2. Exod. XXI. numerantur spolia a Madianitis reportata 675. millia ovium, 72. millia boum, totidem fere asinorum millia, et quod omnem fidem longe superat, in regione quæ non habet nisi octo leucas longitudinis et totidem latitudinis, triginta duo millia puellarum.

Resp. ad 1. Palestinam uberrimam olim fuisse non tantum ex auctoribus sacris probari potest, et ex immensa prope hominum multitudine, quam regio tam arctis angustata limitibus continere non potuisset, nisi frugibus omnibus ad vitam necessariis abundasset; sed etiam ex profanis auctoribus tum antiquis tum recentioribus. Vid. Josephum contra Appionem l. 2. c. 4. De bello judaico l. 3. c. 4. Antiquitatum jud. lib. 8. et 15. S. Hieron. in c. V. Isaiæ. Tacitum lib. V. hist. num. 6. etc. Si hodie tanta non est terræ illius fertilitas, illud non naturæ soli, sed aliis omnino causis adscribi debet. Terram enim etiamnum ferendis uberrimis frugibus idoneam esse, fatentur viatores plurimi, quorum testimonia collegit D. Bullet dans ses réponses critiques tom. 1. Inter illos principem locum obtinet D. Schaw vir geographiæ et antiquitatum scientissimus, qui de Palestina hæc habet ... *Si la terre sainte étoit aussi peu-*

plée et aussi bien coltivée aujourd'hui, qu'elle l'était autrefois, elle seroit encore plus fertile, que la plus belle contrée de la Syrie et de la Phénicie. La stérilité dont quelques auteurs se plaignent, ou par ignorance, ou par malice, ne vient pas de la nature même du territoir.

Resp. ad 2. Nullibi dicitur israelitas, illam pecorum et filiarum moltitudinem reperisse in castris Madianitarum; Moyses econtra refert victores per totam regionem dispersos, omnia hinc et inde rapuisse. Probarunt autem interpretes, calculo juxta communes propagationis humanæ leges inito, numerum a Scriptura expressum incredibilem non esse; etiamsi admitteretur totam Madianitarum regionem iis coarctatam fuisse limitibus, quos ipsi constituunt increduli. Vid, lettres de quelques Juifs tom. II.

§ IV. *De reliquorum librorum V. T. auctoritate.*

Quam hucusque Pentateucho vindicavimus dignitatem, eam par est, ut et reliquis libris sacris judæorum asseramus. Eadem in iis reperitur religio, quæ judæis per Moysen data est; sed in quibusdam tamen veritatibus magis evoluta. Omnes divinis pleni sunt consiliis, omnes præsentem hominum actionibus providentiam, infelicem malorum exitum, paternam Dei in bonos pietatem ad oculum demonstrant; ubique sanctissimus spirat virtutis amor et zelus religionis. Nova hic miracula, nova vaticinia occurrunt, quibus non tantum divina religionis mosaicæ origo confirmatur, sed etiam ad meliorem et perfectiorem via sternitur, ut merito dici possit his quasi intermediis libris fœdus antiquum cum novo, Pentateuchum cum Evangelio connecti.

Si præsentem quæstionem vellemus paulo diligentius pertractare, integer liber conscribendus es-

set; itaque ea tantum dicemus et quidem summatim, quæ ad scopum nostrum propius pertinent; plura ad criticos sacros remittimus. Cæterum monemus, nos illam, quæ de libris deuterocanonicis movetur, controversiam hic non attingere; ideoque de illis tantum libris loqui, qui tum a judæis tum a christianis omnibus semper divini habiti sunt.

PROPOSITIO

Praeter Pentateuchum reliqui quoque V. T. libri authentici sunt, incorrupti et fide dignissimi.

Prob. I. *Auctoritate N. T.* Libros N. T. genuinos esse, et plenam ad faciendam fidem auctoritatem habere, jam notum est ex iis, quæ art. I. dicta sunt: atqui N. T. libri frequenter mentionem faciunt, non tantum legis et factorum, quæ in Pentateucho leguntur, sed reliquorum etiam librorum. Ex iis argumenta depromunt, prophetarum oracula citant, facta referunt, ut legenti patet. Neque illud obest, quod ex libris V. T. etiam protocanonicis aliqui reperiantur, quorum nulla in novo Testamento expressa mentio habetur, ut: Canticum, Ecclesiastes, liber Ester, et libri duo Esdræ; nam illi omnes jam tum in canone contenti fuerunt, et partem effecerunt Scripturæ, quam reperimus non semel generali testimonio a Christo et apostolis probatam et commendatam. Vid. Joan. V. 29. *Scrutamini Scripturas.* Lucæ XXIV. 27. 44. II. ad Timoth. III. ... *Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum* etc. . . .

Prob. II. per partes. 1. Liber genuinus is est, qui ab illo auctore scriptus est, a quo scriptus esse

dicitur, atque eo circiter tempore, quo scriptus esse fertur. Huetius definit I. Atqui tales sunt omnes V. T. libri. Ergo etc.

Prob. min. Sunt quidem inter libros aliqui, qui nulli certo auctori tribuuntur; sed quod omnes antiquissimi sint, et ad ea tempora referendi, quibus scripti dicuntur; quod ii, qui nomen auctoris præ se ferunt, illos præcise, et non alios auctores habeant, ex notis tum intrinsecis, tum extrinsecis probari potest. 1. Quidem modus narrandi facta, accurata circumstantiarum etiam minutarum descriptio, ac proprius cujuslibet libri caracter, stylus ipse, et structura sententiarum cum diverso populi statu, diversa cultura, moribusque cujuslibet ætatis apprime conveniens omnem deceptionis metum removent. Accedunt 2. notæ extrinsecæ maximi ponderis, persuasio unanimis, et traditio constans et publica omnium judæorum et christianorum; canon Esdræ a magna Synagoga confirmatus; versio LXX. interpretum tempore Ptolomæi Philadelphi ducentis et octoginta circiter ante Christum annis adornata. Intima omnium librorum inter se connexio, qua fit, ut posteriores semper priores supponant. Hæc argumenta imprimis valent pro scriptis prophetarum, quæ iis auctoribus, quorum nominibus inscribuntur, semper et unanimi consensu attribuit tum Synagoga, tum Ecclesia. Neque illas prophetias post eventum confingere potuissent christiani, cum in judæorum quoque manibus versentur; neque ante Christum illas confingere voluissent, aut potuissent judaei. Tempore autem quo in canonem ab Esdra relatae sunt, recens adhuc erat prophetarum memoria, et ex illis nonnulli exiguo annorum intervallo Esdræ reditum

ex captivitate præcesserunt, fortasse et vitam ad id usque tempus protraxerunt.

Prob. II. pars. Librorum integritas iisdem argumentis evincitur. Corruptionem factam non esse, satis probant judaeorum summa in libros suos sacros religio, versionis grecae cum codicibus hebraeis consensus, interpolationis impossibilitas, quæ in omnibus exemplaribus omnium utique judæorum fieri debuisset. Porro non videtur, quæ tanta potuisset esse ante Christum interpolationis ratio, ut totam nationem ubique tunc dispersam simul ad fraudem impulisset. Post Christum autem nihil ejusmodi nec a judæis, nec a christianis tentari potuisse in aperto est.

Prob. III. pars. Valent ad probandam horum librorum veritatem omnia ea argumenta, quæ jam a nobis exposita sunt, cum de Pentateuchi veritate agebatur. Facta in iis referuntur publica, ad totius gentis historiam pertinentia, cum nationis integræ statu et fatis intime connexa, non raro toti populo probrosa, aut principibus maxime adamatis, quique gloria gentis suæ et decus habebantur, parum decora. Hæc autem narrantur a viris vel coætaneis, vel tempori, quo res contigerunt proximis, scientia, dignitate, pietate et religionis studio insignibus, quorum in narrando candorem et ingenuam simplicitatem non possumus satis admirari. Taceo hic tot illustres prophetias in illis libris contentas et jam diu eventu completas, quæ cum familiare Dei cum viris illis consortium probent, summam etiam eorum scriptis conciliant auctoritatem.

Vid. Huetius in demonst. Evang. prop. 4. post cap. 14. de libro Josue et reliquis.

Obj. I. contra libr. Josue. Libri hujus et auctor et ætas a viris doctis in dubium vocantur: plurima enim in eo leguntur, quæ ætatem exigunt Josua recentiorem. Sic cap. XIX. refertur expeditio danitarum, quæ Judicum tempore contigit, quemadmodum ex cap. XVIII. libri Judicum scitur. Eodem XIX. cap. mentio fit terræ Chabul, quam constat multo post tempore ita nominatam fuisse ab Hiram rege Tyri III. Regum IX. etc.

Resp. Multa sunt, quæ Josuam libri auctorem esse persuadent; imprimis ea, quæ in postremo libri capite leguntur Josue XXIV. . . . *Scripsit quoque Josue omnia verba hæc in volumine legis Domini . . .* Quæ prorsus significant Josuam ad exemplum Moysis res a se gestas litteris commendasse, et commentaria sua ad calcem libri legis a Moyse scripti adjecisse, quemadmodum ei adjunctus nunc est in interpretationibus græcis et latinis. Quod etiam Ecclesiastici auctor respexit, cum de Josue ait, cap. XLVI., eum Moysis successorem fuisse in prophetiis, id est, in librorum, qui divinitus inspirati sunt, scriptione. Dissolvuntur etiam argumenta contraria ab illis, qui librum in Josuam transcribunt; 1. Expeditionem danitarum forsan additam fuisse dicunt a Samuele aut alio auctore hagiographo; nisi velis Lesem apud Josue urbem distinctam fuisse ab illa, quæ Judicum XVIII. Lais vocatur. 2. Negant terram Chabul libri Josue, quæ vicus est in confiniis Ptolemaidis, eandem esse cum illa, cui nomen hoc a rege Hiram inditum est, et quæ regiuncula erat viginti constans oppidis.

Fatendum tamen hæc aliqua argumenta non exiguam interpretibus parere difficultatem eosque in varias traxisse sententias. Multis nunc placet hæc conciliationis via; Josuam ajunt eorum quæ ab ipso gesta sunt scripta commentaria reliquisse, quæ ab auctore posteriore, puta Samuele, in

ordinem digesta sunt, retentis propriis commentariorum verbis. Vid. Sandbüchler Einleit. in die Bucher des alten Bundes, 2tes Hauptst, von dem Buche Josue.

Instant. In libro Josue facta quædam narrantur incredibilia. Cap. X. dicitur, solem et lunam stetisse ad vocem Josue, et quidem spatio unius diei, quod sine magna totius universi perturbatione fieri non potuisset. Cap. VIII. Josue legitur ædificasse altare Domino ex lapidibus impolitis, et scripsisse super lapides Deuteronomium legis; sed impossibile est integrum Deuteronomium duodecim lapidibus insculpere, tot enim fuisse fert rabbinorum traditio. Ergo etc.

Resp. ad I. De miraculo agitur, cujus solus Deus auctor esse potest; neque ex legibus naturæ argumentari licet cum naturæ auctore, qui cursum unius planetæ inhibendo, utique efficere potuit, ut reliquæ mundi partes nihil inde paterentur. Hæc breviter notasse sufficiat; qui autem hujus aliarumque difficultatum solutionem desiderat pleniorem et accuratiorem, adeat interpretes; præter eos, qui jam satis noti sunt, consuli possunt D. Janssens hermeneutica sacra t. I. p. 277.—La Bible vengée, t. III. p. 396. (21)

Ad II. Hoc argumentum mera est philosophorum cavillatio; primum nihil cogit illam rabbinorum traditionem admittere, quæ altare vult ex XII. lapidibus extructum fuisse: tum et hac admissa probatum est integrum Deuteronomium facile inscribi posse XII. lapidibus, quorum quilibet sex tantum pedes haberet altitudinis, quatuor latitudinis, et quidem etiamsi in uno tantum latere litteræ inscriberentur.

Obj. II. Libri Judicum autentia probari non potest, multa econtra ostendunt illum recentioris ævi esse. Ergo etc.

Resp. ad I. Concedimus, librum Judicum ab ipsis judicibus non esse conscriptum, cum unius texturæ opus esse appareat. Attamen vetustissimum esse dubitari non potest, atque ante septimum Davidis annum exaratum fuisse vel ex eo evidens est, quod cap. I. jebusæi dicantur ha-

bitare in Jerusalem *usque in præsentem diem:* constat autem ex II. Regum V. eos a Davide ex urbe fuisse expulsos. Ex his conjiciunt eruditi, Samuelem libri auctorem esse; neque enim probabile est prophetam hunc cum rempublicam hebræorum Dei nutu et consilio restituendam suscepisset, præteritarum rerum, quorum Deum auctorem agnoscebat, et quæ ad populi instructionem et commonitionem quam plurimum valebant, memoriam ita neglexisse, ut eas oblivione extingui pateretur; sed potius ex commentariis variis temporibus exaratis Judicum historiam collegisse et concinasse credendum est.

Ad 2. Nihil ad labefactandam libri dignitatem valent, quæ ab adversariis objiciuntur ex cap. XVIII. v. 30. et 31. Illa quippe verba: *usque ad diem captivitatis suæ*, de captivitate babylonica intelligi non possunt, nam Michæ idulum tum periit, cum de Silo ablata est arca, ut in prælium adversus philistæos produceretur, I. Reg. cap. IV. Quæ autem adduntur ... *In diebus illis non erat rex in Israel* liquido indicant, captivitatem illam contigisse antequam istraelitæ reges haberent. Neque id movere nos debet, quod *Salem* primo jam capite *Jerusalem* vocetur. Appellationem hanc recentioris ætatis esse absque fundamento asseritur; nam in libro Josue sæpius occurrit; ex quo probabile fit, eam ab ipso Josue urbi fuisse inditam. Ita censet Huetius, loco cit. de lib. Judicum, num. IV.

Obj. III. Negari non potest, libros Regum incerti et recentioris auctoris esse, ideoque fidem non mereri: et profecto nimis absonum est, duos priores Samueli inscribere, ut hebræi faciunt; cum tamen historiam perducant usque ad unctionem Salomonis in regem.

Resp. Quicumque auctor sit librorum Regum, quem alii Jeremiam esse volunt, alii Esdram; certum est eum hoc opus consentiente et approbante Synagoga suscepisse; et præ manibus habuisse publica commentaria, ex quibus fortassis omnes quatuor libros digessit. Apud hebræos enim

sicut apud omnes alias gentes, acta annua et diurna in litteras diligentissime relata sunt. Imprimis prophetæ id sibi negotium sumpserunt, ut res ætatis suæ memorabiles litteris consignarent; varia habentur hujus rei argumenta in ipsis Regum libris, in quibus sæpe laudantur liber verborum dierum Salomonis, liber verborum dierum regum Israel, liber verborum dierum regum Juda. I. Paralip. XXIX. 29 dicitur ... Gesta autem David regis priora et novissima sunt in libro Samuelis videntis, et in libro Nathan prophetæ, et in volumine Gad videntis ... II. Paralip. XXVI. 22. ... Reliqua autem sermonum Oziæ priorum et novissimorum scripsit Isias filius Amos propheta... ibidem cap. XX. 34. ... Reliqua gestorum Josaphat priorum et novissimorum scripta sunt in verbis Jehu filii Hanani, quæ digessit in libros Regum Israel... — Cum vero auctores librorum Regum et Paralipomenon crebrius ejusmodi commentaria tum adhuc existentia appellant, novum subministrant suæ veracitatis argumentum. Quod autem duo priores libri Regum *Samuelis* esse dicantur, ratio est, quia priora capita a Samuele scripta sunt; quibus dein in eodem volumine a Nathan et Gad prophetis addita sunt, quæ post eum contigerunt. Unde totum volumen *Samuelis* appellatum est.

Objiciunt IV. Multa in libris propheticis continentur, quæ probant eorum auctores judæorum credulitati illusisse, aut homines fuisse fanaticos et mente parum sanos. Pauca ex tanto numero argumentorum afferamus. 1. Plurima a prophetis prædicta eventu completa non sunt. 2. Quædam narrantur tam singularia, ut omnem fidem repellant; ut tota Jonæ prophetæ historia et quæ de Nabucodonosore dicuntur Daniel. IV.-3. Prophetæ contendunt, se Dei jussu dixisse aut egisse, quæ Deum quam maxime dedecent; ut cum Isaias capite XX. per tres annos nudus ambulavit: cum Ezechiel cap. IV., ait, mandatum sibi a Deo, ut super sinistrum latus dormiret per dies 390 et super dexte-

rum per dies 40; et panem stercore humano operiret; cum Oseas cap. I. declarat, se præceptum accepisse a Deo, ut sumeret sibi uxorem fornicationum, et faceret filios fornicationum. 4. Idem Ezechiel cap. XXVII. de *Pygmæis* loquitur, vel hominibus unius cubiti cum dimidio, qui turres defendebant urbis fortissimæ Tyri, quod aperte fabulosum est.

Resp. ad I. Si unam aut aliam prophetiam eventu completam fuisse, ex historicis monumentis probari non potest, id fit tantum, quia hæc monumenta desunt. Ubicumque autem nos historia non deserit, ibi manifeste patet vaticiniorum eventus.

Ad II. Nihil est in prophetia Jonæ quod aut Deum dedeceat, aut divinam superet potentiam; atque hoc nobis sufficit. Itaque necesse non est, historiam in parabolam vertere; hoc enim nec ipsa narratio patitur, neque, qui eam respiciunt, evangelici textus. Vid. Matth. XII. 40. Luc. XI. 30.

Quæ Daniel. IV. de Nabucodonosore narrantur, extraordinaria quidem sunt, sed nullo modo incredibilia. Nam 1. divinæ majestati maxime conveniebat impiissimi regis superbiam edomare terribili hac calamitate, et populos insigni prodigio edocere, unum esse cœli terrarumque regem, qui imperio suo omnia contineret. 2. Non dicitur regem fuisse in feram mutatum. Verosimilius est, plagam a Deo immissam morbum aliquem fuisse, qui latinis melancholia canina aut lupina vocatur, græcis λυκανθρωπία; quo qui laborant, ita quandoque insaniunt, ut in feras se mutatos esse imaginentur, et cum mentis usu, etiam oris et linguæ usum perdant, atque inconditas tantum et bestiales voces emittant, aliaque, quæ feris propria sunt, faciant et patiantur. 3. Nihil impedit, quominus per septem tempora septem menses intelligamus, aut forsan quatuordecim, si ad morem orientalium attendimus, quo annum in sex partes, aut tempora dividunt.

Ad III. Prophetæ, quæ futura erant non verbis tantum prænuntiabant, sed et actionibus symbolicis, idque mandante Deo, ut scilicet fortius animis imprimerentur oculis subjecta fidelibus. Neque abhorrebant hæc a moribus illorum temporum.

Isaias nudus incessisse dicitur, quia deposita exteriore veste, qua homines liberi utebantur, vili tunica indutus erat more servorum; ut designaret judæos servos futuros. Scilicet vox *nudus* nec in hebræo, nec in alio quocunque idiomate absolutam nuditatem exprimit. Vid. lib. II. Reg. cap. XIV. et XX. Sic et Virgil. in Georgicis ... *Nudus ara, sere nudus* ...

Quæ Ezechielem prophetam spectant, possunt, si velis, de visione aliqua explicari. Ita eà intelligunt tum antiqui quidam interpretes, tum ex recentioribus non pauci; quamvis hæc sententia nobis videatur magis eludere difficultates, quam solvere. Quidquid sit, id certe falsum est, et insigne Voltarii mendacium, quod dicat Ezechielem jussum fuisse panem cum humano stercore manducare. Prophetæ injunctum fuit, ut panem suum super fimo bovis coqueret; idque nullius admirationem habebit, si attendatur, in regionibus orientis, quæ ligni penuria laborant, homines pauperes fimo armentorum ad solem indurato uti ad coquendos panes. Non poterat summa miseria, quam populo prænuntiabat, significantius exprimi.

Caput I. Oseæ varias patitur interpretationes, quas afferre nimis longum est. Omnes in eo consentiunt, quod propheta non adierit mulierem meretricem, sed eam legitimo matrimonio sibi copulaverit, in quo certe nihil contra bonos mores peccavit. Hæc porro actio symbolica erat, et ex contextu explicanda est.

Ad IV. Qui a Vulgata *Pygmaei* dicuntur, in hebræo vocantur עַמָּדִים (*gammadim*); quo nomine alii populum intelligunt Tyro vicinum, alii viros fortes et robustos a radice. עָמַד (*amad*) stetit, constitit. S. Hieron., qui auctor

est versionis nostræ, ita se ipsum interpretatur in Commentar. ... *Pygmæi, id est bellatores ἀπο της πυγμης, quæ græco sermone in certamen vertitur.* ...

Obj. V. Samaritani, qui Pentateuchum cum judæis accipiunt, reliquos omnes V. T. libros rejiciunt: ergo recens omnino librorum illorum est ætas.

Resp. neg. conseq. 1. Quod israelitæ decem tribuum a quibus samaritani legem acceperunt, libros judæorum post schisma conscriptos non admiserint, mirum esse non potest. An reliquos schismate antiquiores habuerint, incertum est; nam quamvis illi libri scripti jam fuerint, et magno cum pietatis fructu vulgo legerentur, nondum tamen publica auctoritate consecrati erant; nondum enim canon extiterat Scripturarum. Porro Davidis et Salomonis libris magna esse non potuit apud illas tribus auctoritas, quæ davidicæ familiæ infensissimæ erant. 2. Longe diversa erat religio samaritanorum, quos Salmanasar ex ditione sua in Samariam transtulit, et israelitarum, quos in Assyriam traduxit. Samaritani ad israelitarum gentem non pertinebant, et ille sacerdos X. tribuum, qui ab eos missus fuit a rege assyriorum, id tantum muneris habuit, ut populum illum edoceret legitima Dei terræ; ad hoc autem sufficiebat Pentateuchus.

Nota. Multa alia, quæ contra libros V. T. objiciuntur, omittimus, ne in nimiam molem accrescat opus. Cæterum in catholicorum commentariis una cum solutione legi ea possunt; nam ex illis increduli argumenta sua exscripserunt, neglecta responsione. Plurima adhuc a nobis solventur tum in decursu hujus operis, tum in illa demonstrationis catholicæ parte, quæ de Scripturarum divina origine, tum de canone, versionibus etc. agit.

ADNOTATIONES

(1) Pag. 7. Scimus, hanc divisionem librorum tum V. tum N. T. in *legales*, *historicos*, *morales*, et *propheticos* non omnibus probari; sed difficile esset, aliam invenire, quæ omni vitio careret. Scriptores sacri diversis temporibus scripserunt, nulla facta inter se materiarum divisione, nec alium sibi scopum præfixerunt, quam ut prodessent legentibus. Hinc legibus facta, morumque præceptis vaticinia permixta reperimus, atque his iterum historiæ morumque documenta. Cum igitur non de systematica rerum divisione hic agatur, sed de commoda aliqua librorum in classes distributione ad juvandam candidatorum memoriam, non video, cur non eam retineamus, quæ jam usu aliquo modo invaluit et ubique fere eundem, quem libri sacri in nostra vulgata editione tenent, ordinem servat.

Antiquam hebræorum divisionem refert S. Hieron. in prologo galeato, qui vulgatæ editioni præfixus est. Scilicet hebræi juxta numerum litterarum; quibus hebræa lingua comprehenditur, XXII. volumina veteris legis supputant; eaque dividunt, in *legem* seu quinque libros Moysis, in *prophetarum* octo, et in novem *hagiographa*.

(2) Pag. 30. A pluribus jam eruditis viris probatum est, ut observat D. Dobmeyer T. III. p. 48, libros sacros in iis, quæ historiam, geographiam, et chronologiam spectant, aut exterarum gentium fata et celebriores viros, cum iis, que ab aliis auctoribus narrantur, mire concordare. In exemplum adduci potest Taciti testimonium l. XV. annal. N. 44, quod D. Gibbon nulla vaferrimi ingenii calliditate obscurare potuit.

Sieh auch Schwarz Handb. II. Bd. Seite 162, und III. B. Seite 21.

Observant critici in iis, quæ ab evangelistis de Christi accusatione et condemnatione narrantur, totam formam judicii ad normam juris romani expressam esse: quod argumento est, narrationem non esse ex ingenio confictam, sed a testibus coætaneis exaratam, qui ea, quæ scriptis suis tradunt, vel ipsi viderunt, vel ab oculatis testibus acceperunt. Vid. Hooke t. II. p. 368.

Neque illud prætermittendum, quod non exiguum probationi pondus addit; eo præcise tempore in Judæa tantam tamque subitam rerum tum publicarum, tum particularium mutationem factam esse, ut illius provinciæ status sæculo 1. ad finem vergente alius omnino fuerit ab illo, quem Christi et nascentis Ecclesiæ tempora viderant.

(3) Pag, 32. Nimis longum esset omnes patrum, qui proximi fuerunt apostolorum tempori, textus referre, in quibus verba evangeliorum sonant. Videri potest D. Bergier, Certitude des preuves du christianisme, ejusdem traité historique T. VIII. *La relig. prouvée par les faits* Tom. II. Bible Vengeé Tom. V. pag. 280 et suiv. Hoorke Tom. II. pag. 362. Duvoisin Demonst. Evang. chap. II. Unum tantum aliudve testimonium in exemplum afferamus. S. Clemens Rom. apostolorum discip. in epist. Ad Cor. ait: ...*Misereminis, ut misericordiam consequamini; dimittite ut vobis dimittatur ...qua mensura metimini, et vobis mensurabitur* ... quae verba aperte ex S. Marci Evangel. desumpta sunt. S. Ignat. in epist. ad Smyrnios ad cap. III. S. Matthaei evidenter alludit, cum scribit ... *Baptizatus est Christus a Joanne, ut impleatur omnis justitia* ... Ex eo quod patres non expressis verbis Evangelia citent, nihil conficitur; nam 1. ea erat illo tempore patrum consuetudo, imprimis quando ad fideles scribebant, quibus Evangelia ex frequenti lectione nota erant. 2. Etiam ex veteri testamento testimonia plurima proferunt nulla facta

libri mentione. 3. Quod ea non ex traditione tantum habuerint, sed scripta legerint, probat testimoniorum numerus et diversitas, verborum cum textu evangeliorum consentio; tunc et illud quod saepius additum reperimus: *Ait Dominus in Evangelio. Alia quoque Scriptura dicit. Sicut scriptum est.* Illis, qui dicunt libros N. T. tertio tantum saeculo, vel ut quibusdam placet, sub Trajano seu secundo ineunte evulgatos fuisse, unicum hic opponimus Justinum, qui initio saeculi II. vixit: testatur autem Apolog. I., libros evangeliorum tunc in conventibus christianorum lectos fuisse, et quidem ex antiqua consuetudine ... *Sicut priscis traditum.*

(4) Pag. 32. ead. S. Irenaeus, qui exeunte saeculo II. floruit, eadem quatuor Evangelia laudat, quae nos hodie habemus, eaque sola omnium christianorum suffragiis comprobata scribit. Origenes se ex traditione accepisse ait *quatuor Evangelia, quae sola in universa Dei Ecclesia, quæ sub cœlo, citra controversiam admittuntur.* Vid. Euseb. hist. Eccl. lib. V. cap. 8. et lib. VI, cap. 25.—Tertull. de præscript. cap. 36. praecipuas S. Pauli epist. nominat, quorum autographa ait suo tempore adhuc extitisse .... *Percurre ecclesias apostolicas ... apud quas ipsæ authenticæ litteræ (apostolorum) recitantur, sonantes vocem, et repræsentantes faciem uniuscujusque* ...

(5) Pag. 36. Si Evangelia apocrypha, quae primo saeculo prodierunt, propius examinentur, ait D. Beausobre celebris inter calvinianos scriptor histoire du Manich-liv. I.; difficile non est videre, ea a veris parum differre; totumque discrimen in eo consistere, quod aliqua minoris momenti vel detrahant, vel adjiciant; quae autem addita reperiuntur, non ideo falsa habenda sunt, sed vel traditone conservata, vel ex alio libro authentico quidem, sed non canonico excerpta. Sic Evangelium sancti Matthæi cum aliquibus mutationibus dictum est *Evangel. Cerinthi et Carpocratis, et duodecim apostolorum,* et *secundum hebræos,* et *secundum nazaræos aut secundum syros; secundum ebionitos, secundum*

Barnabam, et *secundum Bartholomœum*. Porro alia sunt falsa Evangelia aperte ab haereticis fabricata, quae non tam narrationem historicam exhibent, quam opinionum et errorum deliramenta, quibus Valentiniani et Gnostici tum temporis suos deludebant. Tale est Evangel. Valentini, vel Valentinianorum, quod etiam Evangelium veritatis vocabant; Evangel. a Gnosticis editum, et *Evangelium perfectionis*, inscriptum. Vid. Doctiss. Hermanni *Janssens hermeneut. sacram*, T. 2. § 248. de evangeliis apocryphis. Calmet Dissert. in Evangel. apocry. Commentario in sanctum Matthaeum praefixam. Ejusdem Diction. bibl. voce: Evangelium. D. Beausobre lib. jam citato primorum patrum in dijudicandis scripturis veris et apocryphis intelligentiam et sagacitatem mire extollit, eosque ad sanae ac solidae critices regulas omnia diligenter expendisse probat. Denique adnotandum est, scripta illa apocrypha, quamvis a partibus dissentientibus vulgata, Christi resurrectionem et ascensionem aliaque miracula, quae praecipuum religionis nostrae fundamentum sunt, continere; ideoque in hac parte magis confirmare nostrorum librorum testimonium, quam eorum auctoritatem minuere.

(6) Pag. 42. ... *Je crois volontiers les histoires, dont les témoins se font égorger*... Pensées de Pascal. chap. 28. pensée 72. Sunt, qui dicunt apostolos, aliosque Christi discipulos miracula confinxisse ideo tantum, ut pia hac fraude auctoritatem sibi conciliarent, sicque doctrinam, quam sciebant veram et sanctam esse. atque humano generi utilissimam, facilius persuaderent. En novi generis impostores! Sed si doctrinam persuadere potuissent, admissa veritate factorum; nondum intelligitur, quomodo potuissent tot facta, et tam extraordinaria orbi universo obtrudere a nemine visa, nullaque auctoritate suffulta. Insulsum hoc commentum egregie refutat D. Bonnet Genevensis, dans ses recherches philosophiques sur les preuves du Christianisme, chap. XVI. Mirum, quot suppositiones admittant

adversarii prorsus incredibiles; ut ea, quæ summe credibilia sunt, destruant! « Je suppose, ait auctor citatus, que ces hommes auraient en conséquence feint des miracles, et se seraient produits ainsi comme des envoyés du Très-haut; je suppose, qu'inspirés et soutenus par un genre d'heroïsme si nouveau, il se seraient devoués volontairement aux souffrances et à la mort, pour soutenir une imposture, qu'ils auraient jugée si utile au bonheur du genre humain: voilà déjà un grand entassement de suppositions, toutes très-singulières. Je me demande d'abord à moi-même, si un pareil heroïsme est bien dans l'ordre moral? Je dois éviter sur-tout de choquer le sens commun ... des hommes qui, loin d'être assurés, que Dieu approuvera leur imposture, ont au contraire des raisons très-fortes â craindre, qu'il ne la condamne; s'exposeront-ils aux plus grandes calamités, aux plus grands périls, à la mort pour défendre et propager cette imposture? . . . A peine pourrais-je concevoir qu'une heroïsme si singulier eût pu se glisser dans une seule tête: comment concevrais-je, qu'il se fût emperé de plusieurs têtes, et qu'il eût agit dans toutes avec la même force, la même constance, la même unité? »

(7) Pag. 43. Qui evangeliorum sublimem et inimitabilem simplicitatem non admiratur, hunc omni veri bonique sensu destitutum esse oportet. Unde viris illitteratis et plebejis nova hæc narrandi ratio, quam nulli unquam sapientum libri asseculi sunt? Cuncta ita moderate et candide dicunt; ut nemo non videat, eos procul abfuisse ab omni humano affectu . . . « Jamais la vertu n'a parlé un si doux langage; dit Rousseau (observations sur la réponce etc.) Jamais la plus profonde sagesse s'est exprimée avec tant d'énergie et de simplicité. Et ailleurs Émile T. III. p. 179. . . . « Voyez les livres des philosophes avec toute leur pompe; qu'ils sont petits près de celui-là! Se peut-il, qu'un livre à la fois si sublime, et si simple soit l'ouvrage des hommes?... Voyez aussi Bonnet recherches philosophiq.

chap. XIX., ubi exempli causa citat, quæ Matth. IX. leguntur ... *Surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam. Et surrexit et abiit in domum suam*... Similia habentur Joan. V. 8, et 9. Et illud Actor. III. 12... — *Viri israelitæ, quid miramini in hoc, aut nos quid intuemini, quasi nostra virtute aut potestate fecerimus hunc ambulare?* — Ubi hæc subjicit auctor: « A ce trait si charactéristique méconnaitrais-je l'expression de l'humilité, du désintéressement, de la vérité? J'ai un coeur fait pour sentir, et je confesse que je suis emu toutes les fois, que je lis ces paroles ».

Idem argumentum tractat D. Rollin, traité des etudes, tom. II. livre IV. chap. III. de l'éloquence de l'écriture sainte, ubi in exemplum affert hæc Lucæ XXIII.... *Ibi crucifixerunt eum*... « Plus, dit-il, on fait attention au caractère inimitable des évangelistes, plus on y reconnait la conduite d'un autre esprit, que celui de l'homme etc. »

(8) Pag. 43. ... « Parceque un fait n'est jamais mieux connu, que lorsqu'il est plus circonstancié; et qu'un concert secret entre les déposans n'est jamais moins présumable, que lorsque les dépositions embrassent les circonstances *essentielles* du fait, sans se ressembler dans la manière, ni dans les termes: le témoignage veut des dépositions circonstanciées *convergentes* entre elles, et *variées* néanmoins dans la forme et dans les expressions. Bonnet, recherches philosophiq. chap. VIII. Voyez le même chap. XXVI. — Neque prætermittere possumus notum Rousseauvii testimonium, quo finem imponimus iis; quæ de librorum N. T. auctoritate dicta sunt. « Dirons-nous, que l'histoire de l'Évangile est inventée à plaisir? Ce n'est pas ainsi qu'on invente, et les faits de Socrate, dont personne ne doute, sont moins attestés, que ceux de J. C. Au fond c'est reculer la difficulté sans la détruire; il serait plus inconcevable, que plusieurs hommes d'accord eussent fabriqué ce livre, qu'il ne l'est qu'un seul en ait fourni le

sujet. Jamais des auteurs Juifs n'eussent trouvé ce ton, ni cette morale, et l'Évangile a des caractères de vérité si frappans, si parfaitement inimitables, que l'inventeur en serait plus étonnant, que le héros » (loco citato).

(9) Pag. 48. Difficile non est causam invenire, cur tot auctorum gentilium libri perierint. Cogitemus urbis romanæ incendium sub Neronis imperio; bella intestina sævissima, et totius Italiæ crebras devastationes; tum barbararum gentium in imperium romanum irruptiones, provinciarum depopulationes, urbium excisiones: et cæcum in artium et litterarum monumenta Vandalorum furorem. Cogitemus recentiores saracenorum incursiones, et strages a fanaticis hominibus religioni et litteris illatas. Iniquum igitur esset christianis vitio dare, quod nulla eorum culpa factum est. Nam et patrum antiquorum scriptis injuria temporum non pepercit. Neque mirum videri debet, quod christiani, quamvis paganorum opera ex industria non destruxerint, majorem tamen in conservandis et describendis Scripturæ et patrum libris, operam collocaverint. Id magis mirandum, tot adhuc ex profanis auctoribus volumina superesse, a christianis ac plerumque a monachis descripta.

(10) Pag. 58. Opponunt adversarii, Mariam, quæ in Evangelio cognata Elisabeth vocatur, ex eadem tribu descendere, ex qua Elisabeth genus duxerat; hanc autem ex tribu Levi ortam fuisse ex eo evidens est, quod uxor dicatur Zachariæ sacerdotis, et Numer. XXXVI. 7. et 8. a Domino præceptum fuerit, ut viri uxores ducerent de tribu et cognatione sua. Respondemus, legem illam urgeri non potuisse eo tempore, quo judæorum natio fere ex sola tribu Juda constabat, sacerdotes autem, et levitæ huic tribui permixti vivebant. Unde, cum unum ex duobus necessario admittendum sit, vel sacerdotem cum filia 'ex tribu Juda conjunctum fuisse; vel Josephum, qui certe ex tribu Juda descendebat, uxorem sumpsisse ex filiabus Aaron; nemo

non videt, primum multo probabilius asseri, quam secundum. Imprimis si attendatur, Josephum ex stirpe regia ortum facilius uxorem ex eadem familia iuvenisse, quam virum sacerdotalis generis, in propria tribu.

(11) Pag. 68. Forsan non sine probabili ratione negari posset adversariorum suppositum, scilicet chananæos Moysis tempore adhuc terram illam occupasse, quam judæi ingressuri erant. Duo antiquissimi scriptores Polemon et Manethon testantur, eos jam tum sedibus suis pulsos fuisse a populo *pastorum*, qui in Ægyptiorum annalibus famosus est. Inter recentiores testem habemus philosophis minime suspectum D. Freret, qui in opere, quod inscripsit: defense de la chronologie contre le systéme de Newton, inter alia, hæc habet. « Les anciens Chananéens, obligés d'abandonner les montagnes qu'ils occupaient encore au temps d'Abraham, se retirèrent d'un côté dans la plaine du Jourdain, et de l'autre sur les bords de la Méditeranée, où se trouvant en trop grand nombre, ils commencèrent à envoyer des colonies dans les îles, et dans les pays, dont ils étaient séparés par la mer. Les habitans des montagnes de la Judée sont toujours distingués par l'écriture et nommés Jébuséens, Amorrhéens Hethéens, Phéréséens, Hévéens etc.

(12) Pag. 77. Tanta est interpretum in annis mundi computandis differentia, ut plus quam XC. diversæ sententiæ numerentur. Ea, quæ numerum annorum plus cæteris coarctat, usque ad Christum annos exhibet 3740; quæ autem spatium maxime extendit, annos computat 6984: quod discrimen efficit 3244 annorum. Verum non est, cur his difficultatibus immoremur, quæ ad historiæ fidem, ordinem et naturam factorum nihil conferunt. *Hujusmodi haerere quæstionibus*, ait Hieronym. Epist. ad Vitalem, *non tam studiosi, quam otiosi hominis est* .... Alibi in cap. III. Epist. ad Titum, ejusmodi de numeris annorum quæstiones inutiles et vanas appellat, quæ tantum speciem scientiae

habent, cœtorum nec dicentibus, nec audientibus prosunt. *Quid enim mihi prodest,* ait *scire quod annos vixerit Mathusalem?* Sic et S. Augustinus ait; lib. XV. de civit. Dei cap. 13. *Etiam nunc, cum numeri non faciunt intentum ad aliquid ... et negligenter describuntur, et negligentius emendantur....* Rem ipsi Ecclesiæ tanti momenti visam non esse ex eo cernimus, quod, licet Vulgatam, quæ hebræorum chronologiam sequitur, authenticam declaraverit, ipsa tamen in martyrologio ad 25. Decembris græcorum computationem sequatur.

(13) Pag. 86. Plus hic adversariis concedimus, quam necesse esset; illud enim quod Callisthenes astronomicas observationes annorum 1903 apud babylonios invenerit, Voltarius ex Simplicio refert, qui 900. post Alexandrum annis scripsit. Cæterum Aristoteles, ad quem missæ dicuntur illæ observationes, de illis silet, quamvis l. 2. de cœlo copiose de hac materia loquatur. Sed et Hypparcus astronomiæ peritissimus, qui 100. ante Christum annis vixit, eas videtur penitus ignorasse. Plinius lib. VII. cap. 56. duos quidem ex veteribus citat, qui de babyloniorum observationibus loquuntur. Sed 1. Epigenes nomine, quem gravem auctorem vocat, illis annos tantum 720 attribuit; secundus est ipse Berosus, qui chaldæorum antiquitati impensius favet; et nihilominus fatetur, se observationes tantum invenisse 490 annorum. Vid. Bible vengée T. I. p. 202.

(14) Pag. 86. Herodoti historiam gallice interpretatus est vir egregius D. Larcher, magni inter litteratos nominis. Is primum animadversiones scripserat in opus Voltarii, quod Philosophia historiæ inscribitur, ac infinitos quibus ille liber scatet, errores detexit; quod odium in illum concitavit totius sectæ philosophicæ, atque imprimis Voltarii, qui eum non rationibus, sed conviciis et probris scurrarum more agressus est. Ut tantum a se odium declinaret D. Larcher, eorumque, qui tum litterarum imperium arripuerant, approbationem haberet, Herodoti translationem edidit, adjectis

notis, in quibus plurima ad convellendam Christi religionem congessit. Verum postea ad saniora consilia rediit, et secundam editionem evulgavit, maculis omnibus purgatam. Ab eo tempore, spreto improborum hominum vituperio, veritati et avitæ religioni constanter adhæsit, ac demum anno 1812 Parisiis obiit. Inter alia hæc in secunda editione habet . . . « J'ai réformé les notes qui manquaient d' exactitude . . . Intimement convaincu de toutes les vérités qu'enseigne la Réligion catholique, j'ai retranché toutes les notes qui pourraient la blesser, *Et iterum*... Bien loin d'adopter cette haute antiquité des Egyptiens, je la regarde comme très-absurde, et j'ai saisi avec plaisir toutes les occasions qui se sont présentées, pour en dire mon sentiment».

(15) Pag. 87. « Il ne faut pas croire, dit le célèbre *Bossuet* (*Histoire universelle III. partie chap.* 3.) comme quelques-uns, que ce que l'Egypte publiait de ses antiquités, ait toujours été aussi exact, qu'elle s'en vantait, puisqu'ellemême est si incertaine des temps les plus éclatans de sa monarchie ».

Novos triumphos egerunt hoc nostro tempore increduli, cum occupata a Francorum exercitu Ægypto duo Zodiaci inventi sunt. Primus magnifico urbis Denderæ templo insculptus solstitium æstivum in signo Leonis exhibet, quod 60 gradibus ab eo puncto distat, in quo nunc conspicitur: cum autem solstitium per spatium annorum 72 unum tantum gradum retrorsum agat; sequitur Zodiacum Denderæ repertum annos habere ad minimum 4320. Huic accedit secundus: quem dux exercitus Désaix, in alia Ægypti urbe, quam Henué vocant, reperit, in quo solstitium æstivum representatur in signo Virginis. Sed hoc signum 30 gradibus orientem versus a Leone distat, et triginta gradus annos efficiunt 2160. Si itaque hic numerus priori addatur, annos habemus 6480. Ergo ruit Moysis chronologia: probatur enim, Ægyptios non tantum ante annos 6480. jam extitisse, sed eo jam tempore magnam habuisse rerum astrono-

micarum scientiam, quod sensim tantum et post longiores temporis periodos fieri potuit.

Ita scioli nostri. At parum felices sunt viri isti, cum de rebus agitur ad eruditionem pertinentibus. Quamprimum enim homines accedunt solidioris ingenii, et notitia rerum naturalium non vulgari instructi, corruunt omnia levioris eruditionis figmenta. Jam. D. Visconti celeberrimus antiquitatum investigator utriusque Zodiaci confectionem in primum æræ christianæ seculum posuerat: sed totam rem confecit clariss. D. Testa, membrum academiæ catholicæ Rom. et S. Pontifici ab epistolis, in dissert. de Zodiacis Ægypto detectis. Probat autem vir doctissimus utrumque Zodiacum inventum esse ægyptiorum, ut sibi summam antiquitatem attribuerent, cujus hunc populum amantissimum fuisse scimus. Quomodo enim Zodiacos conficere potuissent, qui nequidem accuratam anni solaris notitiam habebant? Nam annis tantum 1325. ante Christum, 360. diebus anni solaris, quos antea numerabant, quinque alios addiderunt. Porro si tanta esset Zodiacorum, de quibus hic agitur antiquitas, quomodo fieri potuisset, ut ægyptii usque ad Hypparchum qui 160. circiter annis ante Christum floruit; motum stellarum in Orientem, seu quod idem est, præcessionem æquinoxii ignorarent? Quod autem omne dubium tollit, hoc est, quod Libra, quæ a Græcis Alexandrinis primum inter constellationes et signa Zodiaci posita est, et quæ penitus ignota fuerat antiquis Ægypti incolis, in Zodiaco, qui Denderæ repertus est, contineatur. Vide Bible vengée T. I. pag. 172. Spectateur français VIII. année. p. 31.

(16) Pag. 88. Cycli, vel periodi confici possunt pro annis, qui jam diu elapsi sunt, aut nunquam extiterunt: quod ex periodo Juliana conspicitur: nam mundus creatus dicitur anno periodi Julianæ 710. Ubi semel principia seu elementa alicujus periodi ope observationum astronomicarum cognita sunt; reliqua per numerorum computationes

facile inveniuntur ab homine astronomiæ perito. Voyez la Bible vengée T. I. p. 157.

(17) Pag. 90. Quam vana sint, et ridicula geologorum systemata contra Moysis narrationem excogitata a viris monstratum est, quorum auctoritatem recusare non possunt philosophi. Inter alios egregie in hanc materiam scripsit D. De Luc genevensis, diligentissimus naturæ investigator: lettres physiques et morales sur l'histoire de la terre et de l'homme. 5. Vol. Item lettres physiques de la terre, ou lettres géologiques. Sed omissis aliis unicum opponamus D. Cuvier, quem nec ignorantiæ nec propensæ nimium in religionem voluntatis suspectum habebunt adversarii. Cum D. André de Gy, alias pater Chrysologus dictus, vir Geologiæ et Physices peritissimus, librum, quem de structura terræ conscripsit, ad parisiensem academiam transmisisset anno 1806; hæc tribus e gremio electis judicibus librum examinandum tradidit. Inter eos præcipuus erat D. Cuvier, qui consultationis summam in publico membrorum consessu ad academiam retulit. Inter alia de geologiæ scientia primum in genere disserens, ait, tot nostris temporibus ad explicandam telluris compositionem systemata et theorias prodiisse, ut plus quam 80 numerentur. Ita autem in falsas hypotheses, et vanas conjecturas excurrere auctores, ut jam solum geologiæ nomen risum moveat. Tum prosequitur... «Qui sont, dans l'état actuel des sciences, les au» teurs des systèmes géologiques, si non des gens, qui » cherchent les causes des faits, qu'ils ne connaissent pas? » Peut-on imaginer rien de plus chimérique? Oui, l'on » ignore, je ne dis pas seulement la nature, et les dispo» sitions intérieures du globe, mais celle de sa pellicule » la plus extérieure. Et iterum... C'est une chose curieuse » de voir les auteurs des systèmes, à l'affût des découver» tes, que font les observateurs, prompts à s'en emparer, » à les arranger à leurs idées. Heureusement ces châteaux aé» riens s'évaporent comme de vaines apparences...» Tunc

rationem reddens operis ostendit, D. André, quem virum perquam eruditum et venerandum vocat, præsentem terræ compositionem quoad partes ejus superiores, in tempus refundere non adeo remotum, et in causam unicam, quæ subito et eodem tempore totam terræ superficiem vehementissimo impetu permiscuit. Senatus academicus relatione D. Cuvier audita auctori testatum voluit, valde sibi probari tum præclaras et doctissimas observationes, tum, quod ex toto opere elucet singulare, et cum magna perspicacia conjunctum veritatis studium.

Nemo est, qui non facile perspiciat, systema D. André, cum Moysis chronologia apprime convenire, et *diluvium* esse causam illam unicam, quæ subito et violento impetu omnes terræ partes pervasit; ut ex narratione Moysis Genes. VII. et VIII. luculenter patet. Sufficit, ut id intelligamus, ad ea Moysis verba attendere cap. VI.... *Ego disperdam eos* (homines,) *cum terra...* et cap. VIII. 3.... *Reversæque sunt aquæ de terra euntes et redeuntes...* Vide etiam II. Petr. III. 6. 7.

Quoniam de doctissimis D. De Luc. elucubrationibus quædam diximus, non inutile erit candidatis nostris ab ipso hoc viro audire, quantum sit apud noviores philosophos, qui se ingenuos veri rectique investigatores vocant, opprimendæ veritatis, et propagandi erroris studium. « *Avant la publication de mes lettres sur l'histoire de la terre et de l'homme,* (dit le célèbre naturaliste, Lettre de M. De Luc du 16 Août 1797.) *j'avais comme physicien le suffrage de nos antagonistes, autant pour le moins, que celui des amis de la réligion; mais dès que les incrédules me virent paraître comme champion de la révélation, il me tournèrent le dos et sans entreprendre de m'attaquer en face, ils ont si bien joué leur jeu, que par leurs ramifications diverses dans la société, ils sont parvenus à faire presque ignorer l'existence de mes lettres physiques, et à produire l'indifférence sur ce que j'ai publié depuis...*

Vid. inter catholicos Stolberg 1. B. p. 353. Bergier Tom. V. p. 393. Lettres Helviennes Tom. I. Examen impartial des Époques. Lettres d' un Voyageur sur la structure de la terre etc.

(18) Pag. 94. Quando diluvium incœpit, Noe annorum erat 600. (Genes. VII. 13.), cum autem ex arca egressus est, annorum 601 fuisse dicitur: Ergo anno integro in arca permansit; quod autem hic annus nostris perfecte similis fuerit, ex diluvii descriptione evidenter constat.

Noe arcam ingressus est 17. *mensis II.* (Decembris nostri 8, Genes. VII. 11.) In ipsomet die Deus pluviam immisit in terram per 40 dies; aquæ autem terram obtinuerunt diebus 150. a die, quo rupti sunt fontes abyssi magnæ, id est quinque mentium spatio, usque *ad* 17. *mensis VII.* ut est in hebræo. Et arca requievit super montes Armeniæ (Genes. VIII. 4.).

At vero aquæ ibant et decrescebant usque ad *diem* 1. *mensis decimi,* et apparuerunt cacumina montium (ibidem v. 5.).

Expectavit Noe adhuc 40. dies, et emisit corvum *die* 11. *mensis. XI.* (Ibidem v. 6.)

Postea ter columbam emisit interjectis semper 7. diebus, quod perducit ad « diem 2. mensis XII. » (Ibid. v. 8. 10. 12.).

« Die 1. mensis I. » Noe anno ætatis 601., detexit arcam. (Ibid. v. 13.).

« Mense autem II. die 27. » arefacta est terra, et Noe egressus est ex arca, (Ibid. v. 14. 18.).

Certe non potest completi et perfecti anni majus dari argumentum.

(19) Pag. 95. Non possumus hic silentio præterire aliam adversariorum objectionem, quam ex opere. D. Tournefort mutuati sunt. Scilicet Genes. VIII. v. 11. dicitur, columbam, cum ad arcam rediit, viridem ramum olivæ in rostro tulisse; verum ut D, Tournefort ait, nullæ in

Armenia reperiuntur hujus generis arbores. Respondemus, contrarium constare ex antiquissimis historiæ et geographiæ scriptoribus. Inter alios *Strabo*, cujus geographia ab incredulis in magno numero habetur, quique ipse cappadox fuit, et Armeniæ vicinus, hæc de Armenia dicit... « Tota hæc regio fructibus et arboribus abundat mansuetis, itemque semper virentibus; oleæ etiam ferax est » ...

(20) Pag. 96. Observat D. Le Clerc patriarchis ea, quæ nunc gerunt, nomina non a nativitate imposita fuisse, sed tanquam cognomenta addita, et ex aliqua personæ qualitate, ex vitæ circumstantiis, aut eventu alio desumpta. Sic *Abel* luctum aut vanitatem designat. Primus babyloniorum rex, quem sui *Bel* vocarunt seu dominum, a scripturis *Nimrod* vocatur, quod idem est, ac *rebellis* contra Deum, quia auctor creditur idololatriæ *Esau* cognominatus est *Edom* seu Rufus, quia propter coctionem rufam seu lentis edulium Jacobo primogenita vendidit. *Mathusalem* ita vertitur; *post mortem diluvium*, quod probat hoc nomen illi patriarchæ post mortem inditum fuisse, ut ostenderetur eum usque ad annum ante diluvium vitam protraxisse. Sic *Agar* fugitivam significat, *Balaam* avarum. Usus hic apud orientales semper extitit, et adhuc hodiedum reperitur. Voyez Lettres de quelques juifs T. I. p. 497.

(21) Pag. 105. Si increduli argumenta in caput X. Josue congerunt, ut libri auctoritatem infirment; ex alia parte moderni quidam interpretes levissimis conjecturis ita textum contorquent, ut, quidquid prodigiosum est, excutiatur. Non ita solidioris ingenii interpretes, qui ad sacras litteras cum verecundia accedunt, neque adhuc didicerunt, divinæ potentiæ diffidere. Stolberg, *nachdem er in seiner Geschichte* (Geschichte der Religion Iesu Christi. 2ter Th. Seite 234.) *die Worte aus dem Buche* Josue X. v. 2. *angezogen: Sonn, stehe still zu Gabaon ec. sagt sehr schon* ... « *Was soll ich hinzufügen für den, der das Erhabene dieses Wunders, der dessen Wahrheit in der*

Einfalt dieser Erzählung nicht fühlt! Lächerlich ist der Einwurf derjenigen, welche diese Geschichte mit dem Copernikanischen Systeme in Widerspruch bringen ec.» So reden manche andere wahrhaft gelehrte Männer; denen die Neuerungssucht den Kopf nocht nicht schwindeln gemacht hat; oder die eine gar zu kindische Furcht für Dummköpfe angesehen zu werden, noch nicht auf die Seite der neuesten Meinungen hingezogen hat. Es ist in der That für vernünftige Männer auffallend, wenn man in Werkchen, die oft nur ein kleines Kompendium eines etwas grössern Kompendiums sind, dergleichen wichtige Fragen ohne alle Diskussion mit einem Machtspruche entschieden findet. Kann man dabei etwas von alten Liedern, von poetischer Einkleidung, von Fragmenten oder Bruchstücken aus dem Alterthum, oder gar von alten Mythen anbringen; so ist man ohnehin alles Beweissführens enthoben; denn wer dürfte noch bei einer so gelehrten Miene an den tiefen Einsichten des Verfassers zweifeln?

Miraculum illud, quod Josue X. 12. legitur, in aliis Scripturæ libris ita refertur, ut clarum sit, auctores sacros locum libri Josue ad litteram sumpsisse. Habacuc cap. III. 11. ... *Sol et luna steterunt in habitaculo suo* ... et Eccl. cap. XLVI. 5. ... *An non in iracundia ejus impeditus est sol, et una dies facta est quasi duo?* ... Cæterum tam parum illud pugnat cum systemate Copernicano, ut potius in nulla hypothesi felicius, faciliusque explicari possit. Nam illa objectio, quod totum systema planetarium tam arcte quoad omnes partes connexum sit, ut immutatione in uno corpore facta necessario totius systematis confusio sequatur: ita ut unius diei ultra naturales terminos productio omnes observationes et computationes astronomicas mire interturbaret, nullam vim habet, si attenditur terram cum toto mundo solari cohærere per motum annuum, quo certum qualibet die spatium in eclyptica percurrit; non autem per motum illum, quo circa axem suam movetur et quo dies

a nocte dividitur. Hunc ergo motum rotationis circa axem Deus cohibere potuit, quin motus eclypticus interrumperetur. Et quoniam de libro Josue nobis sermo est; non abs re erit illud hic addere, quod Procopius sexti sæculi scriptor lib. II. de bello vandalico narrat, repertam fuisse in Numidia Tingitana veterem inscriptionem litteris phœnicis exaratam, et columnæ ex lapide albo insculptam, his verbis: *Nos ii sumus qui fugimus a facie Jesu filii Nave latronis.* Pro certo enim habendum, eo præcise tempore, quo Josue terræ Chanaan potitus est, phœnices profugos, partim in Bithyniam et Thraciam migrasse Phœnice duce, partim in Bœotiam et Illyricum præeunte Cadmo, partim in Affricam, ubi plures urbes ædificarunt, quorum incolæ Procopii tempore adhuc phœniciorum linguam loquebantur. Vid. Huet. Dem Ev. prop. IV. de lib. Josue. La Bible vengée Tom. III.

CAPUT SECUNDUM

PROBATUR VERITAS DIVINAE REVELATIONIS ANTE CHRISTUM ET PER CHRISTUM FACTAE

Nullibi occupatiores sunt deistæ, quam in congerendis iis, quæ putant librorum sacrorum auctoritati nocere. Sic enim facilius convulsam iri religionem nostram existimant, si antiquissimis illis documentis, quibus divinam suam originem potissimum tuetur, fides et reverentia detrahantur. Magnam itaque laboris partem in eo collocandam censuimus, ut librorum veteris ac novi Test. auctoritatem stabiliremus. Hoc negotio feliciter peracto, sarta tecta nobis manent præcipua causæ nostræ instrumenta, quibus nunc tuto contra adversarios uti possumus.

His itaque muniti documentis ad id, quod in tota hac tractatione præcipuum est, convertimur; ad ipsam scilicet causæ defensionem, seu ad probationem veræ divinæque Revelationis. Potest autem ita proponi quæstio: *an ergo probari possit vere factam esse a Deo Revelationem?* seu: *An existat aliqua religio, aut jam extiterit, quæ sibi divinam originem jure vindicare possit?* Respondemus; certo veram, et a Deo revelatam esse christianam religionem, a Christo Jesu institutam et toto orbe diffusam, cujus nos cultores esse grato animo profitemur; huic, cum nonnisi post plura annorum millia e cœlis ad homines delata sit, præivisse, viamque præparasse legem mosaicam, aut Revelationem a Deo populo judaico factam; hancque iterum ideo fuisse institutam, ut Revelationis primitivæ sacras traditiones colligeret et

conservaret; ne in communi hominum depravatione, et inde secuta rerum divinarum ignorantia interirent.

Sic omnia a Christo exeunt, omnia in Christum revertuntur; *Ipse primus est et novissimus, principium et finis* (Apocal. I.) Sic a rerum exordio egredientes nunquam destituimur divinæ Revelationis lumine; sed per varias mundi ætates recta via pervenimus ad Christum, cujus sanctissima religio omnis præcedentis Revelationis finis est, et complementum. Sicut lex judaica divinam Revelationem ab initio factam colere et conservare debuit, sic et ipsa nihil aliud fuit, quam *Paedagogus noster in Christo* (Ad Galat. III.)

En quanta sit religionis christianæ majestas, cui omnia sæcula famulantur! Vere *Christus Jesus heri et hodie, ipse et in saecula* (Ad Hebr. XIII.) Hæc excellentissima illa philosophia est, quæ e cœlo delapsa sola potuit malis mederi humanis. Hæc a fine in finem attingit, et omnia temporum spatia implet: primum auroræ adinstar humani generis incunabula illustrat: tum explicata sensim luce juniorem mundi ætatem fovet, adolescentiam alit: tum per Christum velut in meridie radios exserit, nec nisi cum humano genere occidit. Hæc spem continet, quæ ab exordio data est mortalibus ægris, quæ in patriarcharum familiis servata, apud specialem populum postmodum deposita, novis in dies vaticiniis aucta, in Christo tandem completa est, in quo benedictæ sunt omnes gentes. Tantum, tamque magnificum argumentum grandi et splendida oratione exposuit illustr. Bossuetius Discours sur l'histoire universelle. Nostrum est tanti viri aliorumque religionis christianæ defensorum vestigia sequi, quantum id exiguæ vires patiuntur.

Considerabimus igitur divinam providentiam primum admirabili ordinatione humanum genus ad christianam religionem disponentem, tunc cum venit plenitudo temporis, quæ adumbrata tantum erant, aut imperfectius cognita, per Christum evolventem, et in omni ea, quam humani oculi ferre possunt, luce collocantem.

SECTIO I.

Praeparatio ad revelationem christianam.

Præierunt revelationi christianæ 1. Revelatio primæva, in patriarcharum familiis conservata: 2. lex mosaica, ad Christum usque perdurans; 3. vaticinia plurima, tum ante legem, tum stante lege facta, quibus nova sanctiorque Revelatio per Christum facienda annuntiabatur.

ARTICULUS I.

De Revelatione ante Moysen.

Deus hominem ad imaginem suam efformavit, iisque cumulavit ingenii et corporis dotibus, ut creatorem suum in orbe corporeo exprimeret, ac ipsius quasi vices teneret. In hoc statu felicissimo non potuit homo cogitari absque divina Revelatione; cum ea destitutus nunquam ex densissimis tenebris emergere potuisset, nunquam originem suam cognoscere, nunquam sibi ipsi consulere. Verum maximopere aucta est hæc opis supernæ indigentia, cum homo factus est divinæ obnoxius iracundiæ et in peccati pœnam

pristinam naturæ dignitatem amisit. In hâc luctuosa sorte, res humanæ semper in pejus ruissent, nisi homo denuo divinam expertus esset benevolentiam, novisque promissis confirmatus in spem veniæ et salutis erectus fuisset. Certum itaque est, et probatu facillimum, 1. homines nunquam sine Revelatione fuisse, 2. per illam, quæ primis parentibus facta est, Revelationem jam sparsa fuisse prima christianæ religionis semina.

PROPOSITIO I.

Humanum genus nunquam sine Revelatione fuit.

Argum. 1. Stabilita est in priori capite librorum veteris et novi Test. auctoritas; atqui utriusque Testamenti libri testantur, Deum fuisse cum primis hominibus conversatum, iisque benignissima sua in eos eorumque genus consilia patefecisse... « *Testamentum æternum constituit cum illis*, ait Eccl. cap. XVII. *et justitiam et judicia sua ostendit illis...* Sed omne dubium tollunt, quæ in Genesi passim leguntur, cujus libri omnes fere paginas transcribere necesse esset, si vellemus omnia hujus assertionis argumenta afferre.

Argum. 2. Id ipsum probat et hominis natura et summa divini numinis sapientia et bonitas. Nam si supponimus homines primum in hoc terrarum orbe collocatos, sine educatione, sine duce et magistro Deo, qua demum via potuerunt ad eam religionis notitiam pervenire, quam paulo post inter eos reperimus? certe hic aliquid intervenire debuit, cujus ope humanum genus hucusque penetraverit. Porro

num et rudia, crescente humani generis cultura crescant etiam et expoliantur; religio econtra eo purior apud omnes populos fuerit, quo propius ad communem fontem accederet, inversam ubique a philosophia et humanis scientiis viam secuta?

PROPOSITIO II.

Revelatio primæva non est diversa a revelatione christiana, sed quoad substantiam eadem.

Prob. Religionem primorum hominum ex libro Genesis discimus; ex illis, quæ ibi historice narrantur, hæc præcipua deduci possunt patriarchalis religionis puncta: Deum unum esse, creatorem cœli et terræ, rerumque omnium supremum dominum, hominem ad Dei imaginem conditum, ac proinde anima spirituali præditum, boni malique capacem.

Homini dominium concessum in animalia, ipsum vero in omnibus Deo subditum. Deum bonum esse, providentia omnia regere, justitiam exercere in eos, qui male agunt, et præcepta divina transgrediuntur.

Hominem peccato a prima dignitate decidisse in summam miseriam; Deum tamen homini locum dedisse pœnitentiæ, futurum liberatorem promisisse, hujusque benedicti seminis mediatione novum pactum iniisse cum hominibus, quod pactum gratiæ rectissime dicitur.

Hominem post peccatum libertate exutum non fuisse, sed illius esse dominari appetitui suo. Sanguinem occisorum clamare ad Deum.

Ibidem legimus institutum matrimonium, quo omnis humanæ societatis positum est fundamentum;

sabbatum a Deo sanctificatum, institutaque sacrificia; hæc enim a divina revelatione orta fuisse dubitari non potest, cum ea a primis jam hominibus usurpata videamus statim post lapsum; neque ulla postmodum gens reperta fuerit, quæ sacrificiis caruerit; cujus rei causam aliam assignare nemo potest, præter positivum Dei præceptum.

Hæc revelatio, a Deo hominibus data et usque ad Noemum in familiis patriarcharum summo studio conservata, a Noemo secundo generis humani parente posteris relicta est. Cum autem corruptio et impietas in Noemi posteris invalesceret, elegit sibi Deus virum piissimum Abrahamum, ut ipse custos esset avitæ religionis et promissionum antiquarum. Novum cum eo fœdus iniit, cujus signum erat *circumcisio;* qui ritus a tempore Abrahami partem effecit religionis patriarchalis. Jam vero, si hæc omnia cum religione christiana conferuntur, obvium est, ea non tantum christianæ revelationi non esse adversa, sed illius prima principia, et elementa continere. Et quamvis amplissima hæc sit, et per totum orbem splendeat, tum doctrinæ sublimitate, tum sanctitate præceptorum; nihilominus in illa prima revelatione jam reperitur, quasi in nucleo inclusa (2).

ARTICULUS II.

De Revelatione mosaica.

Fœdus gratiæ cum primis parentibus initum, post diluvium cum Noemo instauratum, Deus postmodum cum Abrahamo solemni ritu et jurejurando denuo sancire, atque demum Isaaco et Jacobo confirmare

voluit. Sic ad 10. tribus hæreditario jure transmissa est primæva revelatio, neque alia gens fuit in orbe terrarum, quæ tam genuinam haberet religionis notitiam, et quam Deus instituisset revelationis ac promissionum suarum conservatricem.

Veruntamen cum in magnum ægyptiorum regnum translata gens israelitica in immensam multitudinem augeretur, ne populi illius usibus et institutis sese accommodaret, et memoriam amitteret divinorum promissorum, statuit Deus eam segregare in populum peculiarem, cujus ipse gentilitius, et tutelaris Deus esset; eam sepire et circumvallare specialibus institutis, magnoque legum et ceremoniarum apparatu; ut sic in ea saltem gente, ex qua nasci debebat generis humani salvator, intacta servaretur antiqua religio, et spes data mortalibus ægris. Hinc ait Apost. ad Galat. III. .... *Priusquam veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi in eam fidem, quae revelanda erat*... Duo igitur in religione mosaica probe secernenda sunt: 1. religio aut revelatio antiqua, quam servari oportebat in mundo idolatrico. 2. Ipsa reipublicæ judaicæ constitutio, et cultus externi ordinatio, quæ quasi propugnacula erant et præsidia illius, quod populo illi concreditum erat, depositi. Qua in re id quoque animadvertendum est, quod in ipsa legum constitutione, diversisque populi eventibus omnia ita fuerint disposita, ut typi essent et figuræ rerum futurarum, et historia judaica tota prophetica esset et quædam actio prævia historiæ evangelicæ.

In hac demonstratione eum servabimus ordinem quem superiore parte indicavimus. Ostendemus scilicet revelationis mosaicæ divinitatem 1. ex notis quæ

naturales dici possunt, tum intrinsecis tum extrinsecis, seu ex ipsa religionis natura, et illius qui eam promulgavit, charactere, 2. ex notis extrinsecis supernaturalibus seu extraordinariis, certisque divinæ auctoritatis testificationibus, quales sunt miracula et prophetiæ.

§ I. *Probatur divinitas religionis mosaicae ex notis naturalibus internis, ex externis.*

OBSERVANDA

Religio mosaica præter dogmata seu doctrinam de Deo, ejusque attributis, ceteraque primæ revelationis capita, magnam continet præceptorum multitudinem, quæ iterum in *moralia*, *ritualia vel cerimonialia*, et *politica aut civilia* distingui possunt: triplex hoc præceptorum genus cap. VI. Deuter. his verbis indicat Moyses ... *Haec sunt praecepta, ceremoniae, atque judicia, quae mandavit Dominus Deus noster, ut docerem vos* ... Hæc omnia a nobis examinanda sunt, et probandum contra deistas, in nulla religionis mosaicæ parte aliquid reperiri, quod Deum ejusque perfectiones dedeceat; omnia econtra plena esse consilii et pietatis, personis temporibusque accommodata, et digna divinæ, quam ipsis attribuimus, originis.

II. Deistæ vim maximam in illo argumento ponunt, quod ex legis mosaicæ sanctione desumitur; sic enim ratiocinantur: Indignum est Deo homines bonis temporalibus excitare ad religionis officia; vana igitur est, neque a Deo profecta religio, quæ præter commoda terrena, aut pœnas in hac vita luendas nulla hominibus proponit actionum suarum motiva:

porro talem esse mosaicam religionem cuique obvium est, qui libros Moysis et prophetarum legere voluerit. Ad hoc argumentum in decursu respondebimus.

III. Præcepta *cerimonialia* vocantur ea, quibus certi ritus ad Dei cultum ordinati præscribuntur, et dividi possunt in *sacrificia*, *sacramenta*, *festivitates* et *observantias*.

Sacrificium triplex distinguitur, scilicet: holocaustum, hostia pacifica, et sacrificium pro peccato. *Holocaustum* perfectissimum erat sacrificium, in quo tota victima comburebatur, in signum supremi Dei in res omnes dominii, et perfectæ dependentiæ creaturæ a Deo. *Hostia pacifica* duplici titulo offerri poterat, vel ad obtinenda a Deo beneficia, vel in gratiarum actionem pro optentis. Dividebatur in tres partes, quarum una cremabatur in honorem Dei, alia in usum sacerdotum cedebat, tertia ab illis, qui obtulerant, edebatur. *Sacrificium pro peccato* offerebatur pro peccatis quibusdam externis. v. g. furto, perjurio, calumnia (Lev. VI. 7.); item pro peccatis per ignorantiam, aut negligentiam commissis (Lev. IV. et V.). Hoc sacrificium pro ratione peccati aut personæ erat diversum. Pars victimæ cremabatur, pars cedebat in usum sacerdotum, qui ea in atrio templi vescebantur. Ab hac divisione parum differt ea, qua sacrificium dividitur in *latreuticum*, *eucharisticum*, *impetratorium*, *et propitiatorium*. Primum ita vocatur, ob cultum latriæ, qui Deo supremo rerum omnium domino exhibetur, quod quidem in holocausto potissimum perficitur. Secundum et tertium ad hostiam pacificam pertinet. Quartum denique est sacrificium pro peccatis; aut peccatorum pœnis avertendis, et idem est, quod hostia pro peccato.

Sacrificia ratione materiæ dividebantur in *victimas* seu *hostias*, quæ ex animantibus; *immolationes*, quæ ex rebus inanimis et solidis; et *libamina*, seu *libamenta*, quæ ex liquoribus constabant. Immolabantur ex pecoribus, oves, caprae, hœdi, boves, vituli: ex avibus, columbae, turtures, passeres. Ex rebus inanimis et solidis offerebantur panis, simila, sal, thus etc.; de liquoribus autem sanguis, vinum, oleum, et aqua.

Sacramenta alia erant multitudini communia, ut circumcisio, esus agni paschalis, purificationes ab immunditiis legalibus, et expiationes a peccatis: alia propria ministrorum, ut consecratio sacerdotum, esus panum Propositionis. Vid. D. Thomas 1. 2. q. 102. et analog. Becani cap. 13. et 15., opus valde commendandum.

Festivitates apud judaeos triplicis erant generis. Aliae ordinariae, ut *Sabbatum* et *Neomenia;* aliae singulis annis agebantur, ut *Pascha*, *Pentecostes*, *festum Tabernaculorum*, quod etiam σκηνοπηγία vocatur (Lev. XXIII.); *Festum tubarum* (Num. XXVIII. et *festum Expiationum* (Levit. XVI.); aliae post certum annorum circulum recurrebant; ut *annus Sabbaticus* et *Jubilaeus* (Levit. XXIII. et XXV.). Præter haec festa a Deo ipso instituta, alia quaedam observabantur, quae humanae institutionis erant; ut *festum* פורים vel *Sortium* (Ester IX.) et *festum Encæniorum* (I. Machab. IV. 59.)

Observantiarum nomen retinuerunt alii ritus quam plurimi, qui totam judaici populi vitam implebant, ut eum magis idoneum redderent ad Dei cultum, et promissi obsequii perpetuo commonefacerent; tales erant immunditiae legales, ciborum discrimina etc.

IV. In lege mosaica multa reperiuntur praecepta civilia, seu politica; quod mirum videri non debet, cum forma reipublicae hebraeorum singularis omnino fuerit, in qua civilis constitutio et religiosa ita coaluerunt, ut una sine alia nequaquam potuerit consistere ... Noster legislator, ait Josephus (Machab. II. contra Appionem.), politiam nostram, *theocratiam* declaravit ... Sicque, ut idem auctor observat, sua legislatione effecit, ut omnis moralis et civilis virtus pars esset religionis, id est, pietatis erga Deum; cum in aliis constitutionibus religio sit pars virtutis.

Praecepta haec, quae etiam *judicialia* vocantur, per quae publica et politica res administrabatur, alia erant principum ad subditos, alia subditorum ad se invicem, quaedam nationis ad extraneos, alia ad domesticos.

PROPOSITIO I.

Religio mosaica, sive partem ejus theoreticam consideremus, sive praecepta moralia, in omnibus Deo digna est, et divinam prodit originem.

Prob. 1. Religio mosaica omnia doctrinae capita complectitur, quae ab initio patribus revelata fuerunt, eaque clariori in luce collocat. Ubique praedicatur Deus unus, qui universi creator est, omniumque rerum dominus et supremus arbiter ... *Audi Israel, Deus tuus dominus unus est* ... Deut. VI. Naturam Dei ita exprimit, ut nihil possit cogitari sublimius ... *Ego sum, qui sum* ... Exod. III. Deum hunc passim nobis repræsentat ut aeternum, omnibus hominibus praesentem, summe bonum et res uni-

versas sapientissimis legibus moderantem. Cultum omnem idololatricum procul eliminat, superstitioni non minus, quam impietati bellum indicit, et tota in eo est, ut hominem excitet ad timorem Dei, ad fiduciam in ejus praesidio, ad amorem, gratumque pro acceptis beneficiis animum; ad omnes denique pias sanctasque affectiones, quae et hominem maxime decent, et summae sanctissimaeque majestati debentur. Plenae his sunt omnes Pentateuchi paginæ, inter alia cap. XV. Exodi, Deuter. cap. XXX. et XXXII. etc.

2. Eximia quoque sunt, quae a Moyse traduntur, morum praecepta. Omnium officiorum tum erga Deum, tum erga proximum, summam continet Decalogus Exod. XX.; quo non actiones tantum malae cohibentur, sed interiores etiam animorum motus pravaeque cupiditates. Omnium praeceptorum fundamentum ponit amorem Dei et proximi ... *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua*... Deut. VI. 5. Erga proximum autem non justitiæ tantum, sed et charitatis officia multis modis commendat ... *Unusquisque patrem suum et matrem suam timeat: non oderis fratrem tuum in corde tuo .... Non facies quod iniquum est, nec injuste judicabis ... Non quæras ultionem, nec memor eris injuriae civium tuorum. Si habitabit advena in terra vestra non exprobretis ei, sed sit inter vos quasi indigena, et diligetis eum quasi vosmetipsos ... Nolite facere iniquum aliquid in judicio, in regula, in pondere et mensura* .... Vide totum cap. XIX. Levitici. Multae ejusmodi eximiae vitae regulae ubique per libros Moysis sparsae reperiuntur, quibus gravissima adduntur momenta

et exempla, pœnarum comminatio, et promissio præmiorum. His nunc, quantum fieri potuit, breviter expositis, concludimus:

Conclusio I. Ergo manifestum est religionem mosaicam tum theoreticam tum practicam, quamvis imperfecta adhuc fuerit, imprimis cum nostra religione christiana comparata, bonam tamen fuisse, piam et sanctam ... *Lex sancta et mandatum sanctum et justum et bonum* ... Rom. VII. 12.

Quinimo, cum non tantum nullum errorem positivum in ea deprehendamus, sed omnia cum Dei perfectionibus consonent, omnia hominum conditioni temporumque illorum culturae sint accommodata, quis neget illam esse Deo dignam?

Conclusio II. Jam, si rem propius consideramus, et rationem habemus temporis, quo Moyses vixit; populi, cui legem promulgavit; aliarum gentium religionum et institutorum; si attendimus, quod eo ipso tempore, quo populi omnes vanissimis superstitionibus serviebant, quo pessumdata erat omnis vera religio, omnis morum disciplina, homo judæus, inter ægyptios educatus, potuerit tam sublimia de Deo docere, sine omni erroris admixtione, multoque rectius de morum doctrina loqui, quam omnes antiquitatis philosophi; non possumus non vehementer mirari, et palam profiteri, digitum Dei hic esse; non esse hoc opus hominis, sed regentis omnia moderantisque Dei. Ergo religio mosaica divinam etiam prodit originem.

minissent, de qua exierunt, habebant utique tempus revertendi: nunc autem meliorem appetunt, id est cœlestem. Addit Apostolus Ibid. v. 16. ... *Ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum*... Quod Apostoli argumentum non differt ab illo, quo Christus ipse contra sadducæos usus est Matth. XXII. v. 31. ubi ex verbis Exodi III. ... *Ego sum Deus Abraham et Deus Isaac, et Deus Jacob*..., resurrectionem mortuorum probat. 5. Patriarcha Jacob filium suum Josephum lugens ait (Genes. XXXVII. 35.): *Descendam ad filium meum in infernum* ... Per infernum non potest hic sepulcrum intelligi, quia Jacobo persuasum erat, feram pessimam devorasse Josephum; ergo locus ille intelligendus est, in quo animæ post mortem detinebantur. In hebræo adhibetur vox שְׁאוֹל quam LXX. constanter vertunt per ἅδης, quod proprie significat locum invisibilem defunctis præparatum. Voyez lettres de quelques juifs Tom. II. pag. 90. 6. Idem fere argumentum deducitur ex illo loquendi modo Scripturis usitato, quod mortui dicantur *colligi, pergere, ire ad populum suum*; hæc enim de sepulcro intelligi non possunt, cum Aaron et Moyses, de quibus id dicitur (Num. XX. et XXVII.) appositi non fuerint in sepulcro patrum suorum. 7. Balaam cum venisset ad Balac regem moabitarum, ad maledicendum populo Israel, castra israelitarum intuens, et spiritu Dei abreptus exclamat (Numer. XXIII. 10.) ... *Moriatur anima mea morte justorum, et fiant novissima mea horum similia* ... Ex quibus patet eos aliam vitam post mortem expectasse. 8. Ex legibus quas Moyses sanxit (Deuter. cap. XVIII.) contra eos, qui diis manibus fidem darent, Pythones et divinos consulerent, aut a mortuis veritatem quærerent, manifestum est, hebræos vulgo credidisse, animos corporibus fore superstites.

Resp. II. neg. conseq. Etiamsi verum esset, quod tamen probavimus esse falsissimum, nihil in lege veteri reperiri, quo animæ immortalitas, et fides futuræ vitæ adstrueretur, nihilominus falsa esset, quam adversarii exinde deducunt,

consequentia, nempe religionem judæorum hoc fundamento caruisse. Judæis semper persuasum fuit, animos corpore solutos non extingui; sed vita frui immortali. Quod autem Moyses hanc veritatem in lege sua positiva non promulgaverit; ratio est, quia scivit eam omnium judæorum animis alte impressam fuisse tanquam partem illius revelationis antiquæ, quæ ex communi fonte in omnes gentes defluxit; et nullibi religiosius servata est, quam in patriarcharum illorum familiis, a quibus judæi descendebant.

Hæc puto a nemine, qui sinceræ mentis est, negari posse. Nam fatentibus ipsis philosophis constans omnium populorum traditio fuit, mortem non interitum esse omnia tollentem, et delentem, sed quandam quasi migrationem commutationemque vitæ. An ergo soli judæi, qui de Deo tam præclare sentiebant, tam sanctis utebantur legibus; ad quos purior et elarior pervenit vetus humani generis traditio, hoc dogmate caruissent, quod necessario ex genuina Dei notione fluit, quod splendidæ illæ promissiones patriarchis factæ, et toti populo a Moyse confirmatæ necessario supponunt? Chaldæi, ægyptii, phœnices, chananæi, quibus undique cincti erant judæi, et quos scimus turpissimis superstitionibus serviisse, in hac tamen fuissent persuasione, et animam immortalem credidissent; at soli judæi non credidissent? Auctores reliquarum gentium fidem ex cæremoniis sepulcrorum colligunt, atque hinc factum esse ajunt, ut totum prope cœlum humano genere impletum fuerit. Quis autem nescit judæis semper maximam fuisse in mortuos reverentiam, summamque sepulcrorum religionem?

Instant I. Si fides immortalitatis Moysis tempore apud judæos viguisset, hic legem suam procul dubio sanxisset præmiis et pœnis alterius vitæ: atqui contrarium constat ex toto codice legum judaicarum, qui nullas habet vitæ melioris promissiones, sed terrena tantum commoda proponit, et pœnas comminatur temporales. Ergo etc.

Resp. dist. min. Lex proprie dicta, et distincta ab illa

revelatione, quam judæi a patribus acceperant, nullas vitæ futuræ promissiones habuit, *conc.*; lex sumpta tanquam complexus omnium veritatum, quæ ad religionem judæorum pertinebant, *neg.* Jam diximus ab ipso mundi initio extitisse religionem a Deo revelatam, quæ per Noemum et patriarchas hæreditario jure ad hebræos transmissa est, semperque mansit in memoria populi Deo dilecti, una cum sanctione ipsi annexa. Huic religioni superaddita est lex proprie dicta, et quidem propter transgressiones, ut populus Deo sacer, cui jam credita fuerant eloquia Dei, in rempublicam coactus servaretur a vicinarum gentium contagione. Ad hoc requirebatur sanctio externa et temporalis, qualis in omni republica bene ordinata. Deus hic agebat ut monarcha, et jus regium exercebat vi pacti specialis cum populo initi. Ita scilicet cohibere necesse erat homines nimium adhuc sensibus addictos; quos futura et invisibilia non satis commovebant.

Hoc sensu intelligenda sunt, quæ S. Thomas docet; scilicet promissa veteris legis temporalia tantum fuisse, et in hoc legem mosaicam potissimum differre ab evangelica, quod hæc, ut Apostolus ait Hebr. VIII. 6. sancita sit in *melioribus repromissionibus*. Eodem modo interpretanda est Augustini, Hieronymi, aliorumque patrum sententia, cum dicunt, « regnum cœlorum primum in Evangelio prædicatum fuisse; *et illud* S. Bernardi Serm. trigesimo in Cant. « Grave legis jugum, et vile præmium, nam terra est in promissione . . . »

Et vero, quis sibi persuadeat, Moysen temporalia promittendo nullam rationem gessisse sanctionis spiritualis? Judæos, quos nunquam deseruit spes futuri liberatoris, inter quos multi extiterunt homines justi et pii, quorum fides in Scripturis laudatur, nullam bonorum spiritualium spem habuisse, quæ tamen omnis veræ justitiæ fundamentum est? Sed omne dubium tollit Apostolus, qui in Epist. ad Hebræos cap. XI. v. 1. usque ad finem, longam affert ju-

storum, qui ante legem, et sub lege vixerunt, enumerationem; *qui omnes* ait, *testimonio fidei probati non acceperunt repromissionem.* Nullam scilicet in hac vita virtutis mercedem tulerunt, neque plenam adhuc perfectamque in altera vita, usque ad Christi in coelum ascensum.... *Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur*... Vide etiam v. 35. Neque testimonia desunt ex V. T., quæ hanc spem vitæ et retributionis æternæ clare exprimunt. Ut Tob. II. ...*Filii sanctorum sumus, et vitam illam expectamus, quam daturus est Deus illis, qui fidem suam nunquam mutant ab eo*... II. Machabæor. VII. unus ex Machabæis fratribus ait ...*Rex mundi defunctos nos pro suis legibus in æternæ vitæ resurrectione suscitabit*... Sapient. V. ...*Justi in perpetuum vivent*... Vid. Daniel XII. etc. Igitur manifestum est judæos sub lege constitutos promissiones habuisse vitæ futuræ; quamvis eas non *ex lege* habuerint, sed *ex patribus.*

Noli tamen exinde concludere, hanc ergo sanctionem legem tantum naturalem respicere potuisse, et religionem ex patriarcharum traditione cognitam, non vero legem illam, quæ *proprie* mosaica dicitur. Verum quidem est legem hoc sensu acceptam directe, et per se nullam habuisse sanctionem, nisi temporalem: at cum lex illa Deum auctorem habuit, utique religionis etiam naturalis præcepta violasset, quisquis obedientiam detrectasset voluntati divinæ: atque hoc sensu religiosa legis observatio ad legem ipsam naturalem, et spiritualem, quæ ipsam comitabatur sanctionem, pertinebat. Neque dubium est veros israelitas leges suas etiam cærimoniales et civiles observando hoc sublimiori motivo fuisse incitatos; quid enim aliud eos inducere potuisset legi obedire etiam cum fortunarum suarum, et vitæ jactura? Vide quæ supra ex lib. II. Machab. citavimus.

Demum et hoc in præsenti quæstione observandum est, promissiones illas temporales, quibus a Moyse sancita est

lex antiqua, totam societatem et gentem israeliticam spectare, quæ non potuit puniri aut præmiis donari nisi in hac vita; in altera enim non existit. Quod autem homines quoslibet privatos attinet, in temporalibus utique hærebant illi, qui judæi *carnales* vocantur; at inter eos, qui ad altiora animum intendebant, et *spirituales* dicuntur, nullus fuit, qui non sciverit, alia sibi expectanda esse præmia, alias pœnas metuendas. Quomodo enim alias explicare sibi potuissent, cur in communi gentis prosperitate etiam mali bonis temporalibus gauderent, et in communi ruina etiam justi obruerentur?

Inst. II. Judæi immortalitatis animæ notitiam acceperunt ex babyloniorum et persarum familiaritate; ergo nec ex lege sua eam habebant, nec ex patrum suorum traditione. Probatur ant. 1. Scimus persis, babyloniis, chaldæis, ægyptiis, phœnicibus, arabis etc., sacrum semper fuisse hoc dogma: permanere animos post mortem. 2. Ab eo præcise tempore, quo in captivitatem traditi fuerunt judæi, eos videmus ab omni idolorum cultu constanter abhorrentes, magisque, quam unquam antea, patriis legibus addictos. 3. Libri sacri judæorum post captivitatem scripti soli sunt, in quibus spes futuræ vitæ exprimitur; ergo etc.

Resp. neg. ant. Quis non miretur, judæos tunc demum, cum Babylonem transferrentur, tam dociles se præbuisse ad exterarum gentium doctrinas; cum a primo gentis suæ ortu ubique populis circumdati fuerint, qui ut fatetur Voltarius, eadem hac opinione imbuti fuerant quin eos omnium nationum consensio unquam in hanc sententiam adducere potuerit: sed facile est, argumentorum quæ a Voltario toties repetita fuerunt vanitatem ostendere.

Ad 1. Quam præclare ratiocinantur qui se κατ' ἐξοχὴν philosophos dicunt! chaldæi, babylonii, persæ, phenices, ægyptii, arabes etc., animos corpori superstites crediderunt et sempiternos; ergo judæi illud non crediderunt, ergo judæi, quod omnes circum populi noverant, soli nescierunt,

illudque tandem plusquam 900. post datam legem annis didicerunt a babyloniis et persis.

Ad 2. Fatemur judæos post captivitatem minus proclives fuisse ad idolatriam, et patriis legibus magis addictos; sed ratio hujus mutationis aperta est. In tanta templi, urbis et reipublicæ ruina didicerunt tandem tristi experientia, se tutos et beatos esse non posse, nisi pietate et legis observantia divinum mererentur præsidium. An non absonum est asserere judæos ab idolatris didicisse, ab idolatria abhorrere?

Ad 3. Negamus, solos libros post captivitatem scriptos, doctrinam de immortalitate animæ clare exprimere. Plurima argumenta jam attulimus, ex Pentateucho petita, sed alia multa in psalmis et prophetis aliisque libris leguntur, qui captivitate babylonica anteriores sunt. Legimus in lib. I. Regum, Saulem ad mulierem Pythonissam perrexisse, eamque rogasse, ut evocaret animam Samuelis. Ex hac historia manifestum est, ait Joannes Clericus in lib. hist. p. 269., hebræos vulgo credidisse post corporum mortem animos hominum superesse; neque enim potuit Saul optare sibi evocari animum Samuelis, nisi superstitem eum esse crederet. Idem colligere licet ex loco Moysis, ubi vetat consuli mortuos, Deut. c. XVIII. Legimus in lib. Prov. c. XIV. 32. *In malitia sua expelletur impius, sperat autem justus in morte sua...* Imo nullibi tam luculenta hujus doctrinæ indicia reperimus quam in lib. Ecclesiastes, quem increduli totum materialistarum placitis refertum esse contendunt: cum enim Sapiens de finibus bonorum et malorum varia proferret, et in varias partes excuteret argumentum suum, quid ipse de exitu animæ ejusque immortalitate, ac futura vita opinatus sit, diserte declarat c. XI. v. 9. ... *Scito, quod pro omnibus his adducet te Deus in judicium...* et c. XIII. 7. ... *antequam revertatur pulvis in terram suam unde erat, et spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum...* Denique his verbis, quibus totius di-

sputationis finem facit ... *Deum time, et mandata ejus observa, hoc est enim omnis homo; et cuncta quæ fiunt adducet Deus in judicium, pro omni errato sive bonum sive malum illud sit* (3). Adde, quod auctores sacri, qui post captivitatem de animæ immortalitate tam clare locuti sunt, profecto non putaverint, se novam tradere doctrinam, sed illam, quam didicerant a majoribus (4).

Obj. 2. Moyses Deum nobis exhibet 1. plenum æmulatione et invidia, rerum temporalium, munerum et sacrificiorum avidum; 2. injustum, qui furta approbat, mendacium remuneratur, peccatum punit in 3. et 4. generationem; 3. crudelem, qui gentem chananæorum cruenta nece extingui jussit. Ergo etc.

Resp. neg. ant. quoad omnes partes.

Ad. 1. Deus æmulator dicitur, quia solus vult super omnia amari, solus ut Deus coli et adorari. Quaeritur autem an Deus possit hæc non velle? Judæi omnes ab infantia edocti fuerunt, Deum muneribus et victimis non egere, cum omnia, quæ ipsi possidebant, divinæ largitatis munera essent. Dona et sacrificia ideo tantum ad Dei cultum pertinebant, quia judæi his amorem, gratumque in Deum animum testabantur, aut supremum Dei in res dominium, aut internum ob offensum numen animi dolorem.

Ad 2. Josephus et plurimi alii contendunt, in illo versu 30. capitis XIII. Exodi vocem *commodasse* idem significare ac *dono dedisse*. Verum etiamsi ægyptiorum vasa mutuati tantum fuissent Israelitæ; illa tamen Deus ipsis donare potuit, tum in præmium laborum, quibus eos ægyptii oppresserant, tum in compensationem agrorum, domorum quæ in ægypto relinquebant. Obstetrices ægyptiacas Deus remuneratus est, non propter mendacium; sed quia, ut v. 21. dicitur, Deum timebant, nec voluerunt injustum regis mandatum exequi. Verba Exod. XX. 5, ubi Deus dicitur visitare iniquitates patrum in tertiam et quartam generationem, non potuerunt aliter intelligi, quam de mala sobole et perversa

propagine. Hunc sensum exigunt ea, quæ statim v. 6. subjiciuntur, et tot alia clarissima Scripturæ testimonia, ex quibus judæis certum erat, Deum nunquam punire insontes.

Ad 3. Chananæos propter odibilia opera eorum morti devoverat Deus, eosque perdere volebat per manus judæorum; erat enim natio nequam et semen maledictum ab initio; quis autem dicet Deo, quid fecisti? aut quis in conspectu ejus veniet vindex iniquorum hominum? aut quis ipsi imputabit, si perierint nationes quas ipse fecit? Quippe justus est Dominus, et ipsum qui non debet puniri condemnare, exterum æstimat a sua virtute... Ita respondet auctor libri Sapientiæ cap. XII. - Vide etiam Deut. IX.

Obj. 3. Moyses non tam Deum, qualem sana ratio exigeret, sed genium malevolum generis humani inimicum adorandum proponit; Deum qui tentat et seducit, obcæcat et indurat pro libitu; qui iniqua prædilectione rudem et obscuram judæorum gentem beneficiis cumulavit, cum alias nationes immiti animo rejecerit, omni Dei et veritatis cognitione spoliatus. Ergo etc.

Resp. 1. In V. T. vox *tentare* nunquam in eo sensu sumitur, quem ipsi passim nunc attribuimus; sed idem significat ac *experiri, probare*. Sic Job. XII. 13. dicitur... *quia acceptus eras Deo, necesse fuit, ut tentatio probaret te.*

2. Deus indurare aut excæcare dicitur improprie tantum, quando scilicet inscrutabili, sed justissimo judicio permittit, ut peccatores ex propriæ voluntatis pervicacia lumen veritatis a se repellant, vel cum gratias abundantiores, quibus indignos se reddiderunt, ab eis aufert. Hic modus loquendi hebraismus est, quo nemo in errorem inducitur, nisi volens.

3. Deus omnibus hominibus se manifestat, per creaturas, per bona multifaria, quæ divina ejus providentia in omnes effundit, per lumen rationis et vocem conscientiæ. Revelavit se speciali modo primis parentibus, voluitque ut hæc revelatio intacta apud omnes nationes permaneret.

Cæterum negari non potest, Deum populum israeliticum multis exquisitisque donis cumulasse, neque fecisse taliter omni nationi. Sed hæc res facti est, quæ negari non potest. Cur autem Deus id fecerit, nostrum non est perscrutari curiosius; Deus enim bonorum suorum dominus est, eaque distribuit prout vult. Si in hoc injustitiam reperiunt naturalistæ; explicent nobis tam inæqualem bonorum, et perfectionum naturalium divisionem: dicant cur sub Deo optimo, conditore et patre omnium hominum, hic cum egregiis naturæ dotibus inter homines scientiis et artibus excultos nascatur, cum alius inter barbaros nutritus vix humana specie a brutis differat?

Obj. 4. Jehova, quem Moyses judæis adorandum proponit, non est supremus cœli et terræ Dominus, sed Deus gentis judaicæ peculiaris, seu nationalis sicut Beelphegor deus moabitarum, Moloch ammonitarum fuit, Dagon deus philistinorum, Apis deus ægyptiorum etc.

Resp. neg. ant. Quamvis Jehova, cum ad populum israeliticum loquitur, se Deum Abraham, Isaac et Jacob vocet, credendum tamen non est judæos eum tanquam localem aut gentilitium Deum habuisse. Aliter a patribus, aliter a Moyse ipso edocti fuerant. Sciebant ex lege sua hunc Jehova, quem adorabant, esse ens perfectissimum, quod immensitate sua omnia impleret, omnia gubernaret providentia; ens æternum, et per se existens, quod vel ipsum Jehovæ nomen indicabat, nec alium esse Deum præter ipsum. Vide Exod. III. Deuter. IV. 35. X. 14. et seq. — Deut. XXXII. 39. expresse dicitur ... *Videte quod ego sim solus, et non sit alius praeter me ...*

Inst. 1. Judic. I. dicitur Deum fecisse, ut Juda montana possideret; sed non potuisse delere habitatores vallis, quia falcatis curribus abundabant. 2. Judic. XI. Jephte ad regem ammonitarum ait ... *Nonne ea quæ possidet Chamos deus tuus tibi jure debentur? quae autem Deus victor obtinuit, in nostram cedent possessionem?* Ergo etc.

Resp. neg. conseq. Primum argumentum nihil aliud probat, quam malam fidem incredulorum; qui illud, quod de tribu Juda dicitur, Deo attribuunt; ut patet textum attente perlegenti. Secundus textus continet arg. ad hominem, quo Jephte utitur contra ammonitas; quod autem deum Chamos cum Deo israelitarum nullo modo comparare voluerit, patet ex eo, quod v. 27. dicitur ... *Judicet Dominus arbiter hujus diei, inter Israel et inter filios Ammon* ...

Obj. 5. Religio quæ sacrificia humana præcipit, pessima est, et Deo indigna: atqui id præcipiebat religio mosaica. Ergo etc. Prob. min. 1. Levit. XXVII., ubi diversa genera votorum distinguuntur, agitur de voto, quod חרם *cherem* dicitur, seu *anathema*, quo etiam homines consecrari poterant Domino. De illo autem v. 29. additur ... *Et omnis consecratio quae offertur ab homine, non redimetur, sed morte morietur* ... 2. Num XXXI. cum populus cæsis madianitis cum ingenti præda rediret, præcepit Deus per Moysen, ut separarent partem Domino ab his, qui pugnaverunt, et fuerunt in bello, ... *unam animam de* 500, *tam ex hominibus quam ex bobus, et dabis eam Eleazaro sacerdoti, quia primitiae domini sunt* ... 3. Non exiguum his argumentis pondus addunt facta in Scripturis relata; ut sacrificium Abrahæ, (Genes. XXII.) votum Jephte, (Judic. XI.) mors dira regis Agag, quem Samuel in frusta concidit, coram domino in Galgala (Lib. I. Reg. cap. XV.)

Resp. Sacrificia humana in lege mosaica nullibi præcipiuntur, aut permittuntur. Hæc econtra morem illum gentilium, homines in sacrificium offerendi abominabilem vocat, et inter præcipua crimina numerat, quibus chananæi iram Dei in se concitarunt (Levit. XVIII. XX., Jerem. XIX.). Israelitæ sub gravissimarum pœnarum comminatione monentur, ne faciant similiter domino Deo suo (Deuter. XII.). Et vero, si verum esset, quod a deistis objicitur, cur nullus humana sacrificia offerendi ritus in lege præ-

scribitur? cur nunquam legitur principes et reges etiam eos, qui summo studio legis observantiam urgebant, humana sacrificia obtulisse?

Hæc utique contra obtrectatores sufficere possent; sed ad argumenta,

Ad 1. In isto Levitici capite agitur de duplici voto. Primum vocatur נֶדֶר *neder*, quod idem est ac *donum* aut *oblatio*. Hujus oblationis variæ assignantur species; hominum, animalium, domorum, et agrorum. Quæ autem ita offerebantur, redimi poterant eo modo, qui in lege præscriptus erat, a vers. 1. usque ad 28.; v. autem 28. et 29. alia recitantur vota, quibus res et personæ consecrabantur, sine ulla spe redemptionis. Res seu persona ad hunc modum devota *cherem* (anathema) vocabatur. Priori voto oblata sancta erant domino, hæc vero *sancta sanctorum* dicebantur, seu sanctissima. Verum cum v. 29. dicitur ... *Omnis consecratio quæ offertur ab homine, non redimetur, sed morte morietur;* hoc utique de illis rebus intelligendum est, quæ mactari poterant, multa enim ejus naturæ fuerunt, ut occidi non potuerint, puta agri, domus etc.; multa quæ in victimam offerri non poterant; ut animalia immunda. Idem nunc de homine dicendum, qui Deo fuisset per *cherem* consecratus. Offerre homines in sacrificium sub gravissimis pœnis vetitum erat: verum quia redimi non poterant, qui hoc voto fuerant consecrati, domino cedebant in perpetuum, ac templi servitio per totam vitam erant mancipati. Vide I. Reg. *1.* et 2.

Ad 2. Non agitur in illo versiculo de hominibus immolandis; dicitur tantum partem prædæ non animalium tantum, sed et captivorum levitis dandam esse, non ut jugularentur, sed ut essent in servitutem.

Ad 3. Abraham non proprio motu ad sacrificandum filium se accinxit, non ut religionis officio perfungeretur, non animo placandi numen iratum, uti agere consueverant pagani; sed expresso Dei jussu excitatus; plenus fide in

Dei promissa, non dubitavit se et filium suum Deo committere. Cumque post exploratam Abrahæ obedientiam Deus aliam victimam suppeditavit, satis ostendit, nullo modo sibi gratas esse victimas humanas.

Ex Jephte exemplo nihil colligi potest. Illi qui putant filiam ab eo revera in holocaustum oblatam fuisse, unanimi voce affirmant, illud factum fuisse contra legis præceptum, neque acceptam Deo fuisse ejusmodi victimam. At longe verisimilior videtur opinio, quæ dicit, eam virginem mansisse et Deo fuisse in perpetuum consecratam. Argumenta utriusque sententiæ videri possunt apud interpretes. Vid. Hoocke tom. II. pag. 286. Quod Agag attinet regem Amalech, fatemur eum propter immania scelera a Deo morti fuisse addictum. Quis autem hoc jus Deo denegare poterit? Cæterum longe aliud est homines pessimos in scelerum vindictam morti addicere, aliud eos immolare in sacrificium. Neque ex verbis Scripturæ colligi potest, regem Agag ita fuisse Deo immolatum.

Obj. VI. Lex mosaica summe intolerans est, legis transgressores gravissimis pœnis subjicit, exteras nationes ut impias et execrabiles in summum odium adducit, earumque internecionem ut opus proponit insignis meriti. Ergo etc.

Resp. Non alia erat legis mosaicæ intollerantia, quam ea quæ omni veræ religioni necessario inhæret; nam veritas cum mendacio stare non potest. Quisquis sincerus erat religionis mosaicæ cultor, non potuit non vehementer execrari idolatriam cum omnium criminum comitatu, quorum fœcundissima mater erat. Verum in gentes idolatriæ deditas lex non solum odium non excitavit; sed judæis, ne eas læderent, aut armis aggrederentur, severe prohibuit, solis chananæis exceptis, quos exterminari jusserat Deus speciali mandato. Leges quidem severissimæ contra transgressores latæ sunt, imprimis contra idololatras; sed illæ ad exteras nationes non pertinebant; apud judæos autem idolorum

cultus non tantum summa erat impietas, sed etiam spectato regimine theocratico, verum crimen rebellionis et læsæ majestatis (Exod. XXXII. Numer. XXV. Deut. XIII. Josue XXII.) Nam abs re erit hic observare, eosdem hos philosophos, qui intolerantiam objiciunt legi mosaicæ, cum magna confidentia asserere judæos sub Moysis regimine plenam habuisse libertatem, et potuisse quemlibet pro libitu deos colere, quos vellet. Sed parum interest viris istis in quam partem errando vagentur, dummodo a veritate, quam oderunt, longissime absint.

Hanc materiam fusius et pro more suo ingeniose tractat auctor des lettres de quelques juifs. Tom 1. p. 248. et seq.

Obj. VII. Lex Moysis 1. pietati adversa est, quia immundum declarat eum, qui mortui cadaver tangeret, quod homines ab officiis retrahit mortuis exhibendis. 2. Sævissimos animi motus, ut odium, et vindictam fovet; idque Christus ipse testatur Matth. V. 38. *Audistis, quia dictum est: oculum pro oculo, dentem pro dente*... et v. 43.. *audistis quia dictum est: diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum*... 3. Dominis jus concedit in vitam servorum Exod. XXI. 20., quod tamen leges æquiores principum sapientissime vetant.

Resp. ad 1. Non tantum vetitum non fuit judæis sepelire mortuos, sed ut officium humanitatis Deo gratissimum habitum fuit a piissimis viris. Vid. Tob. cap. I. et XII. Impuritas illa quæ, ut quidam volunt, ab iis tantum contracta fuit, qui mortui cadaver absque necessitate tangebant, mere legalis fuit, qualis etiam per opera justa et necessaria contrahi poterat. Fortassis hæc lex ideo data est judæis, ne corpora mortuorum ritibus superstitiosis colerent.

Ad 2. Lex talionis concupiscentiæ non fomes erat, sed limes, ut observat S. Aug.; nihil in ea injusti deprehenditur, dummodo locum habeat inter æquales, et nihil fiat privata auctoritate, prout jubebat lex mosaica. Porro odisse inimicos etiam lege vetitum erat; ut ex Exod. XXIII. et

Levit. XIX. videri potest. Si Christus dixit: *audistis quia dictum est antiquis;* id intelligi debet de falsis pharisæorum interpretationibus.

Ad 3. Nullibi legitur heris jus concessum fuisse in vitam servorum; contrarium probat textus citatus. Dominus quidem a pœna immunis declaratur, quando servus dire flagellatus uno tantum aut altero post die expiravit; quia tunc censebatur animum non habuisse illum occidendi, sed tantum corrigendi. Vid. Fleury in libro de moribus israelitarum parte II. § 20.

PROPOSITIO II.

Leges judæorum caerimoniales et politicae non tantum sapientissimae sunt et Deo dignae, sed divinam prorsus originem produnt.

Prob. I. pars. Ex tota judæorum historia constat, eos in cultus idololatricos aegyptiorum aliorumque populorum pene ad insaniam propensos fuisse. Cum adhuc in Ægypto essent, eam penes ipsos invaluerat grandis Dei oblivio. Vix Ægyptum egressi postquam splendidissima, quæ in eorum gratiam patrata fuerant miracula oculis conspexerant, vitulum aureum notissimum apud ægyptios symulacrum adorarunt, et redeundi in Ægyptum consilium ceperunt: neque eos postmodum deseruit funesta hæc ad idololatriam propensio, usque ad primum urbis excidium. Jam vero si huic insaniæ permissus fuisset populus iste, ad omnem malitiam et corruptionem proclivis, populus, in quo solo, sicut olim in arca Noemi et præteritorum memoria et spes futurorum continebatur; quanta, quæso, mala, quantæ tenebræ obruissent universam terram! Judæi mox vicinis nationibus per-

mixti, omnium gentium superstitionibus et abominationibus serviissent. Nullus jam fuisset in terra vero Deo cultus, nullum pietati, nullum justitiæ reliquisque virtutibus asylum; periisset spes omnis Liberatoris, et veteres traditiones, aut omnino extinctæ fuissent, aut ad aliarum gentium morem fœde corruptæ. Nihil igitur sapientius et Deo dignius esse potuit, quam medium aliquod opportunum et efficax instituere, quo populi judaici integritas servaretur; totamque ejus constitutionem tum sacram, tum civilem ita disponere, ut quasi monimentum esset, quo tuta maneret veri Dei cognitio, et legis naturalis ac patriæ religionis integritas incorrupta servaretur: atqui tale medium certe est lex cærimonialis et politica. Ergo etc.

Prob. min. Qui leges rituales judæorum propius inspexerit, statim videbit, quo illæ omnes collineent; vel enim insignia beneficia a Deo populo exhibita in memoriam revocabant, vel signa erant ad distinctionem judaeorum instituta, quæ eos dividebant a cunctis aliis populis; vel unius summi Dei fidem firmabant, israelitas quasi fræno cohibebant a gentilium mensa, connubio, altaribus, et cærimoniis; vel rituum externo splendore veri Dei supremam majestatem ad vivum repræsentabant; vel populum rudem et sensibilibus assuetum, de suis officiis admonebant, puritatis internæ necessitatem, et obtinendæ reconciliationis media edocebant.

Jam vero, si leges politicas examinamus, idem ubique finis conspicitur. Tam parum a religione alienus erat judaicæ reipublicæ status, ut potius utriusque leges in unum corpus coaluerint. Omnes enim attemperatæ erant regimini theocratico, et sicut a

Deo exierunt, ita continuo populum ad Deum reducebant. Cumque omnium gentium leges perfectione antecellerent; cum summa æquitate et sapientia, tam principum quam subditorum jura, omnes judiciorum regulas, omnia tum publicæ, tum domesticæ vitæ officia determinarent, nihilque omitterent, ad tuendam civium vitam, libertatem, et ad eorum protegenda bona; atque pacem et prosperitatem reipublicæ omni modo promoverent; necesse non habuerunt judæi, ut aliarum nationum leges consulerent. Ita salva mansit et integra gens illa sua lege ab aliarum gentium contagio seclusa; idque eo certius, quod leges sæverissimæ latæ fuerint contra idololatras, rituumque idololatricorum studiosos. Ergo etc. (5).

Prob. II. pars. 1. Tota mosaica religio ita est ab omnibus aliorum populorum religionibus diversa; ita naturali populi hebraici propensioni imitandi ritus vicinarum gentium contraria; ita opinionibus ac superstitionibus ægyptiorum, quas judæi alte imbiberant, opposita; ita a communibus humanæ prudentiæ regulis in multis adhorrens; ita omnibus fere vitæ actionibus implicata, tam gravibus pœnis sancita; ut manifestum sit eam non hominem, sed Deum habuisse auctorem. Quis enim humanus legislator potuisset in hæc cogitando incidere; aut, si invenisset, ea integro populo imponere nulla humana ope adjutus?

2. Leges si humani ingenii fœtus sunt, non possunt illico et de repente perfectæ esse; mens enim humana gradatim progreditur. Nulla gens reperitur quæ non frequenter leges suas emendaverit; idque celeberrimi inter legislatores agnoverunt, quod leges nonnisi longa experientia perficiantur. Exinde sequi-

tur, leges mosaicas non esse opus humani ingenii; nam, cum omnium sint antiquissimæ, etiam minus aliis omnibus perfectæ esse debuissent; ideoque etiam frequentibus mutationibus obnoxiæ. Sed contrarium hic apparet; nam leges illæ, quantum antiquitate superant omnes alias cognitas leges cæterarum gentium, tantum eas sapientia et perfectione antecellunt; neque per tot sæcula, quibus stetit judæorum natio unquam necesse fuit, in illis quidquam immutare. Hinc optimo jure populum ita alloqui potuit Moyses Deuter. IV. 6. et 8. ... *haec est vestra sapientia et intellectus coram populis, ut audientes universa praecepta haec dicant: En populus sapiens et intelligens, gens magna... quae est enim alia gens sic inclyta, ut habeat caeremonias, et justa judicia, et universam legem, quam proponam hodie ante oculos vestros?...* (6)

3. Moyses plura in lege sua ordinavit, quæ in exstraordinaria tantum Dei providentia fundamentum habebant, eaque judæis proposuit cum tanta fidentia et securitate, ut non dubitaverit, eos variis privare commodis spe divinæ istius procurationis: atqui ita sine incredibili insania agere non potuisset, nisi auctoritate divina fuisset suffultus. Neque stare potuissent leges illæ, quarum fundamentum quotidiana experientia ruinosum et falsum ostendisset. Ergo etc.

ARGUMENTA ADVERS. DILUUNTUR

Obj. I. Leges rituales judeorum ab aegyptiis mutuatæ sunt, aliisque populis sacrilego idololorum cultui addictos. Ergo Deo dignæ non sunt.

Resp. I. neg. ant. 1. Si aliarum gentium leges aliquam

habent cum lege Moysis similitudinem, jure colligitur, veterum legislatores imitatores Moysis fuisse, non eorum Moysen. Nec immerito asseritur legem mosaicam esse codicem juris tum politici, tum sacri omnium qui unquam extitere longe antiquissimum. Quomodo enim, si id non esset, potuisset Moyses legum suarum præstantiam tam splendide extollere, ut Deut. IV. legitur? Videatur doctiss. Houbigant in hunc locum. 2. Plures sacri ritus, ex antiqua patrum traditione descendentes a gentilibus ad idolorum cultum traducti, impie depravati, multisque absurdis ritibus permixti fuerunt. An Deo indignum erat ejusmodi observationes ab origine sacras et veri Dei cultui destinatas suæ integritati restituere, atque ut ita ab omni superstitione purgati religiose serventur, nova lege sancire? 3. Illa tam impense jactata inter veterum ægyptiorum consuetudines et judaicos ritus convenientia, ad summum ritus aliquos peculiares attinet. In rei summa autem, in ipsis constitutionis sacræ et politicæ principiis, in ritibus primariis, et fundamentalibus certum est, religionem mosaicam a religione, et institutis ægyptiorum toto cœlo abesse; ut evidens sit Moysis sapientiam non in scholis ægyptiorum natam esse.

Resp. II. neg. conseq. Etiamsi concedatur, quod in objectione asseritur, ab ægyptiis nempe ad hebraeos derivatos fuisse omnes illos ritus, qui utrique populo communes fuerunt; nihil ex hac concessione minueretur divina legis mosaicæ auctoritas. Nam post constitutam veram religionem divinæ auctoritatis pondere, post sancitas innumeras leges superstitionibus ægyptiacis prorsus oppositas, quæ æternum dividerent utrumque populum, non fuit profecto alienum a sapientia, eos ritus et consuetudines servare, quibus jam plebs assuefacta erat, et quæ in bonum finem facile converti poterant. Hoocke tom. II. pag. 260.

Obj. II. Tanta erat rituum in lege mosaica multitudo, ut illa non tam erudiri, et Deo devinciri, quam obrui debuerit judæorum natio. Ergo etc.

Resp. I. neg. ant. Multitudo rituum, cum de divina eorum origine persuasi sumus, non odium religionis parit, nec obruit animum; sed potius amorem zelumque religionis nutrit et auget. Id fatetur D. Montesquieu esprit des loix *Liv. XXV. chap. 3. . . . Une religion chargée de beaucoup des pratiques attache plus à elle, qu' une autre, qui l' est moins. On tien beaucoup aux choses, dont on est continuellement occupé. Temoin l' obstination tenace des Juifs . . .*

Resp. II. neg. cons. 1. Fatemur grave fuisse jugum judæis impositum, et exinde recte concludimus, eos evidentissimis signis convictos fuisse de divina legis suæ origine; quomodo enim alias ad suscipiendum portandumque tantum onus induci potuissent? 2. Hac rituum multitudine et varietate coercenda erat insana populi ad idololatriam propensio, cavendumque ne aliis populis commisceretur. Deus, ut Eusebius ait, Demonst. Evang. cap. VI. populum a majorum pietate lapsum gravi illo jugo curare voluit, eumque impedire, ne officii sui limites transileret, et ad ritus gentilium rueret. Post egressum israelitarum ex Aegypto ipsis lex tantum moralis tradita fuerat, ut observat S. Hieron., Comment. in cap. XX. Ezech.; verum cum eodem tempore fœdus cum Deo initum violassent, et vitulum aureum adorassent, novum ipsis præceptorum onus imposuit Deus, quo veluti contumaces servi coercerentur. Vid. Exech. XX. 5. et seq. Jerem. VII. 22. Hic sensus est verborum Apostoli ad Galat. III. 9. . . *Lex propter transgressiones posita est, donec veniret semen,* et v. 35. . . . *priusquam veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi in eam fidem, quæ revelanda erat.*

Obj. III. Leges mosaicæ res etiam minutas et indifferentes tam accurate determinant, ac si de rebus summi momenti ageretur; atqui indignum est Deo circa res minutissimas tam anxie occupari. Ergo etc.

Resp. neg. min. 1. Deus nunquam anxie occupatur nec

in magnis rebus, nec in minimis. 2. Nihil in rebus creatis magnum esse potest relate ad Deum; sequeretur ergo, indignum Deo esse curam gerere rerum humanarum. 3. Multa sunt, quæ tunc tantum exigua videntur, quando seorsim considerantur, et ab aliis majoribus ritibus separata; multa etiam sunt ex se indifferentia, quæ tamen non possunt hominum arbitrio relinqui. Unde licet indifferens forsitan esset, an hic aut ille ritus adhiberetur; indifferens tamen non est, ut, qui ritus adhibendus sit, determinetur.

Obj. IV. Inter leges cærimoniales judæorum, quædam absonæ sunt et ridiculæ, qualis est ritus consecrandi summum pontificem etc. Aliæ inutiles et sine objecto; ut cum interdicitur esus animalium quæ nunquam extiterunt, qualis est *gryphus* etc. Aliæ demum sanæ rationi contrariæ; ut cum prohibentur res, quæ non tantum nocivæ non sunt, sed valde utiles, ut v. g. leporum, aut porcorum carnibus vesci. Ergo etc.

Resp. 1. Deo indignum non erat ritum aliquem præscribere, quo sacerdotes consecrarentur. Id et religionis et sacerdotalis ordinis dignitas exigebat. Quis autem in specie ritus determinari potuisset, quem non absonum judicasset aliquis philosophorum? 2. Plura sunt animalia, quæ nos tanquam nociva et immunda aversamur, quibus aliæ gentes, et imprimis orientales libenter vescuntur. Quis credat Moysen, cum de grypho loquitur, monstrum aliquod indicasse fabulosum, et non potius animal judæis cognitum? 3. Carnem suinam merito israelitis interdixit Moyses. Omnes fere orientales populi illam respuunt, tanquam corporis salubritati nocivam. Leporem in oriente nec gustui nec sanitati esse accommodatum, non sine orationis lepore probat auctor des lettres de quelques juifs. tom. I. p. 235. Quod autem ad animalia pertineat quæ ruminant, ut Levit. V. 6. habetur probat D. Bullet, tom. III. p. 98.

Nota. Nimis longum esset omnes leges cæremoniales sigillatim ab incredulorum calumniis, et ineptis cavilla-

tionibus vindicare. Sufficiat rationes quasdam generales afferre, ex quibus earum sapientissimi fines omnibus veri amantibus elucescent: 1. Plurima animalium nomina, quæ Levit. XI. leguntur, nobis hodie incognita sunt; ita ut incerti simus, an nomen latinum aut germanicum eam animalis speciem exprimat, quam Moyses hebræo nomine significare voluit. 2. Ex illis legibus quædam videntur pro fine habuisse munditiam et sanitatem corporis; aliæ morum mansuetudinem et lenitatem, quam populum Deo consecratum præ aliis præferre oportebat. 3. Deus israelitas a ritibus superstitiosis et turpissima corruptione aliarum gentium abstrahere voluit: cum autem nulla tum gens fuerit, quæ non animalia quædam ut sacra veneraretur, aut tanquam divinitati inimica aversaretur, aut aliis quibusdam ritibus numina sua placari somniaret: sapientissime hi ritus apud gentiles sacri, lege mosaica prohibiti sunt, aliique instituti, ab his longe diversi. 4. Præcepta illa, quæ in animalium et ciborum discrimine posita erant ad sanctitatem illam legalem imprimis pertinebant, qua populus constanter admonebatur, se Deo consecratum esse: sicque eo magis judæos a gentium consortio arcebant, quod his tanquam incircumcisis, a Deo, sacrisque ritibus alienis immunditiem adscribebant. 5. Sufficiens jam legum ejusmodi motivum esset, si Deus illas ad probandam israelitarum fidem et obedientiam tulisset. 6. Demum certum est, eo tempore quo leges illæ latæ sunt, plures extitisse rationes speciales ex populi indole, aliarum gentium moribus, aliisque circumstantiis desumptas quæ nunc ignorantur. Fuse hæc quæstio tractatur, et cum magna eruditione apud Natalem Alexandrum hist. eccl. veteris test. Dissert. III. in quartam mundi ætatem Tom. II. edit. in 4. Hooke tom. II. pag. 305. Lettres de quelques juifs Tom. I. pag. 231, et seq. et tom. III. pag. 68. et seq.

Objic. contra leges politicas. Leges Moysis servituti favent, qua tamen nihil est legi naturali magis contrarium.

2. Polygamiam et divortium permittunt. 3. Contradictoria præcipiunt, cum Levit. XVIII. prohibeatur, ne quis uxorem defuncti fratris ducat; quod iterum Deut. XXV. expressa lege præcipitur. 4. Sub nomine theocratiæ sacerdotum despotismum introduxerunt. Ergo etc.

Resp. ad 1. Moyses servituti, quidquid inhumanum aut nimis durum apud alias gentes habuit sapientissimis legibus adimit, quæ omnes heris sensus humaniores inspirant; et eorum in servos potestatem coercent. Ita quidem ut multo tolerabilior fuerit status servorum apud judæos, quam apud omnes alias nationes ante christianæ religionis propagationem.

Ad 2. Polygamiam lex judæorum non fovet, sed potius restringit, quantum illud eo tempore, et in illo populo fieri potuit. Vide textus Deut. VII. 17. et XXIV. 5. comparatos cum Levit. XV. 16. Idem de divortio dicendum.

Ad 3. Lex Deut. XXV. non solvit legem antea latam, sed aliquam tantum ejus restrictionem continet; vult enim ut, quando frater absque liberis mortuus fuerit, uxorem relictam frater ejus accipiat, et semen suscitet fratri suo.

Ad 4. Nulla unquam apud veteres regiminis forma extitit, quæ magis despotismum excluderet, quam illa judæorum. Nihil a sacerdotum aut principum arbitrio dependebat; sed omnia per leges statutas regebantur. Inde est, quod Diodorus Siculus Moysen rempublicam instituisse dicat, quæ res eo tempore prorsus singularis fuit; cum nulla adhuc regiminis forma præter monarchiam absolutam cognita fuerit.

Cæterum non contendimus legem mosaicam summum perfectionis apicem attigisse: Apostolus enim diserte ait ad Hebr. VII. 19. ... *Nihil ad perfectum adduxit lex; introductio vero melioris spei* ... Verum et id notandum est, leges in se perfectissimas non semper etiam sapientissimas esse. Legum enim sapientia ex earum perfectione relativa desumenda est. Stultum esset, velle homines rudes,

aut pueros iisdem legibus regere, quam homines excultos, ætate, et ingenio maturos. Sed lex, ut dictum est, pædagogus fuit; pueros et rudes homines instituit, et legi meliori ac perfectiori viam præparavit. Plura in hanc materiam reperies apud Nat. Alexandrum Dissert. IV. in quartam mundi ætatem; et auctorem non minus eruditione quam sale et facetiis conditum, Lettres de quelques juifs Tom. III. pag. 8. et seq.

PROPOSITIO III.

Legislator judæorum eam in omnibus praefert ingenii indolem, et formam virtutis; ut dubium esse non possit, eum, cum legem populo suo dedit revera Dei nomine egisse, seu verum fuisse Dei internuntium.

Prob. Moyses non semel tantum, sed saepissime et quotiescumque se offerrebat occasio, publice et solemniter coram universo populo professus est, se non sua, sed Domini praecepta promulgare: Atqui huic Moysis declarationi tam apertæ tam constanti fidem detrectare non possumus. Ergo etc.

Major tam evidens est, ut consentientes in hoc habeamus omnes incredulos.

Prob. min. Moysi credendum est, quia nemo sibi persuadebit, eum deceptum fuisse; quis enim nisi mente captus credere potest se ea omnia, quæ narrat audivisse, vidisse, fecisse; cum tamen nihil eorum vere contigisset? an ergo somniando concepisset præclarissimum illum legum codicem, qualem sapientissimi legislatores vigilando perficere nunquam potuerunt? Manet ergo, ut dicamus Moysen judæos decepisse, atque ut majorem sibi apud popu-

lum superstitiosum auctoritatem conciliaret, finxisse, se Dei legatum esse, et divina virtute instructum. Verum hæc inepte et temere dicta esse vel ipsa nota et aperta Moysis indoles probat, quæ omnem vanitatis et fraudis suspicionem procul removet, ut supra probatum est, cum de Pentateuchi veritate agebatur.

§ II. *Probatur divinitas Religionis mosaicae ex notis externis et supernaturalibus.*

Quæ superiori § diximus, ad commendandam religionem mosaicam plurimum valent. Removimus enim præcipuas difficultates, quas adversarii congerunt. Ostendimus nihil in ea lege esse, quod sanctitate et sapientia divina indignum esset, quinimo in omnibus mira elucere summæ sapientiæ argumenta, ubique divinam se prodere originem. Ita inclinatis ad fidem animis et jam divinum aliquid in ea vehementer suspicientibus, illæ nunc explicandæ sunt notæ, quas externas vocamus, et supernaturales, in quibus maxima probationis nostræ vis consistit. Hæc scilicet talis naturae sunt, ut mentem non omnino obstinatam plene convincant.

PROPOSITIO I.

Moyses vera patravit miracula, et haec certo probant religionis, quam annuntiavit, divinitatem.

Prob. I. pars. Ea, quæ in Pentateucho referuntur, omnem merentur fidem. Ex prop. § 3. art. 2. cap. 1.: Atqui in Pentateucho plurima narrantur miracula a Moyse patrata; ergo etc.

PROB. XIV. Nota sunt, quae Moyses in Ægypto edidit prodigia, cum Deus posuit in eo verba signorum suorum. Nota, quæ egrediente ex Ægypto populo contigere mirabilia; cum mare Moysis virga percussum exsiccatum est, et ingens hominum multitudo deducta in abyssis, sicut in deserto. Exinde nova signa secuta sunt, ab eodem Moyse in solitudine patrata, quibus et terrere rebelles, et castigare discolos, et confirmare timidos, et providere populi necessitatibus oportebat. Hic cum aquæ penuria urgebat, amaram aquam dulcem reddidit; hic iterum populo siti confecto virga petram percutiens largæ aquæ copiam fecit. Hic ingens hominum multitudo mannæ cibo satiata est per quadraginta annos; hic Core, Dathan, et Abiron vivos terra hiatu suo absorbuit.

Hæc et alia multa quæ in Pentateucho legi possunt, omnes veri et proprie dicti miraculi characteres habent: non insolita tantum sunt, sed etiam extra vires naturæ posita, ac certis et constantibus naturæ legibus contraria. Ad quod accedit, quod illa prodigia ut plurimum fuerint ad diem et horam a Moyse prædicta, ad certum tempus restricta, ad nutum Moysis inchoata et finita, ad certum locum et personas determinata, aliisque characteribus insignita, quæ evidenter probant, illius potestate ea facta esse, cui tota natura paret. Quis v. g. credat, arte aliqua humana effici potuisse, ut manna per 40 annos quotidie in cœlo concresceret, in terram caderet ante solis ortum, ut putresceret in posteram diem reposita, cum die 6. in sabbatum reservata integra permaneret? Ergo etc. (7).

PROB. II. PARS. Miracula a Moyse patrata divinam

religionis, quam judæis tradidit, originem probant, si illa miracula omnibus manifestum faciunt, Moysen revera Dei internuntium fuisse, et religionem, quam populo promulgavit, ex Dei revelatione habuisse: atqui ita est. Ergo etc.

Major evidens est; cum enim Moysis miracula vera sint et proprie dicta miracula, solum Deum auctorem habere potuerunt. Deus enim non potest miracula operari per impostorem, qui potestate hac impiissimé abuteretur ad stabiliendam fraudem.

Minor probatur ex ipso Pentateucho, ubi aperte profitetur Moyses se a Deo missum esse Exod. III, 16, et IV. 4, 1, et 6. Id deinde perquam frequenter Pharaoni inculcat, et cum jam legem haberent judæi Num. XVI. 28. ad eos ait . . . *In hoc scietis, quod Dominus miserit me, ut facerem universa, quae cernitis, et non ex proprio ea corde protulerim* . . . Ergo etc.

PROPOSITIO II.

Ex vaticiniis in Pentateucho contentis probatur revelationem mosaicam divinae esse originis.

Prob. I. *ex vaticiniis, quæ eventus annuntiant, quorum Moyses minister fuit.* Gen. XV. ita Deus ad Abraham loquitur v. 5. . . . *Suspice cœlum et numera stellas si potes; sic erit semen tuum* . . . v. 7. *Ego dominus qui eduxi te de Ur chaldaeorum ut darem tibi terram istam, et possideres eam* . . . v. 13. . . . . *Scito praenoscens quod peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua, et subjicient eos servituti, et affligent 400 annis* . . . v. 14. . . . *Ve-*

runtamen gentem, cui servituri sunt, ego judicabo; et post haec egredientur cum magna substantia . . . v. 16. . . . *Generatione quarta revertentur huc* . . . Hæc omnia plenissimam sortita esse completionem, et Moysen eorum eventuum, qui hic annuntiantur, fuisse ministrum, historia Pentateuchi testatur. Ergo divina fuit Moysis legatio.

Prob. II. *Ex vaticiniis a Moyse, editis et eventu impletis.* Præter illas praedictiones quibus plures Ægypti plagas, Exod. VIII. 10. IX. 19. 29. etc. X. 4. XII. etc. transitum per mare rubrum, ibid. c. XIV. 13., mannae copiam toti populo quotidie affuturam, ibid. c. XVI. 6. et seq., horrendum Core, Dathan et Abiron interitum, Num. XVI., et alia plura praenuntiavit; alia quaedam insigniora vaticinia seligamus. Insignis est illa prophetia, qua judaeis, si legem observarent, praesentem adfuturam divinam opem spopondit; si autem contemnerent, diras calamitates et servitutes praedixit, Levit. XXVI. Deut. XXVIII. Nemo in historia judaeorum ita peregrinus est, ut non videat Moysi gentis suae fata remotissima perspecta fuisse. Alia prophetia legitur Num. XIV. Cum enim X. exploratorum relatione territi judaei, divinis mandatis parere noluerunt; praedixit Moyses, nullum eorum qui 20 annos jam expleverat, terram Chanaan visurum esse, exceptis Caleb et Josue. Prophetiae hujus adimpletionem legimus Num. XXVI. v. 64. et 65; ibidem capite XXXII. 9. Deuteron. II. 14. Omnium autem celeberrimum est illud vaticinium quod Deut. XVIII. legitur . . . *Prophetam de gente tua, et fratribus tuis suscitabit tibi dominus* . . . de quo vaticinio alio loco dicetur.

Prob. III. *Ex prophetiis, quae ad ipsam legis mo-*

saicae substantiam pertinent. Levit. XXV. praecepit Moyses, ut quovis anno septimo terra quiesceret, fructus autem qui sponte provenerint, pauperibus et egenis relinquerentur. Exod. XXXIV. inter alias leges et haec continetur v. 23. ... *Tribus temporibus anni apparebit omne masculinum in conspectu omnipotentis Dei...* Utraque lex annexum habebat vaticinium; primum erat, Deum 6. anni segetem ita multiplicaturum, ut fructum ferret trium annorum Levit. XXV. v. 20. et 21. Secundum neminem insidiaturum terrae ascendente Israele in conspectu Domini, Exodi XXXIV. v. 24; atqui haec vaticinia accurate fuisse impleta satis comprobavit longa et constans experientia.

Argum. Haec vaticinia vel Moysen ipsum concernunt, et opus liberationis ab ipso susceptum, vel ad urgendam legum, quas ipse tanquam divinas populo proposuit, observationem data sunt, vel cum legum ipsarum tenore intime cohaerent: Ergo probant Moysen hominem fuisse a Deo speciali modo electum, ut annuntiaret populo verba Dei: Ergo et hoc probant; legem, quam ipse tanquam a Deo traditam populum edocuit, vere a Deo originem habuisse; alias enim Deus fraudi patrocinatus fuisset, ac iis signis, quibus divina auctoritas evidentissime comprobatur, fidem ipse conciliasset impudentissimo impostori, qui cum summa supremi numinis injuria, nomen Dei in vanum assumpsisset, se Dei legatum mentiendo, et legem a se fabricatam tanquam a Deo ipso latam proponendo.

PROPOSITIO III.

Religionem mosaicam a Deo revelatam fuisse probat specialis Dei erga judaeos providentia.

Prob. Etiam post Moysis mortem miracula, prophetiae, et extraordinarii praeter omnem spem et expectationem eventus non desierunt. Tota hujus gentis historia specialem Dei providentiam ostendit, quae imprimis in hoc sese manifestavit, quod, cum legem suam abjicerent, ipsi quoque a Deo abjecti maximis calamitatibus affligerentur: quando vero in mandatis Dei ambularent, innumeris cumularentur beneficiis. Quae omnia ex libris tum historicis, tum propheticis certa sunt.

Sed haec omnia explicari non possunt, nisi tanquam fundamentum supernaturalis hujus procurationis admittatur divina legis a qua tota judaeorum felicitas pendebat, origo; et fœdus initum inter Deum et populum Israel, cujus saepe in veteri testamento mentio occurrit. Fœderis hujus conditiones expressas habemus. Exod. XIX. et Deuter. XXVI. Hoc ultimo loco Moyses populum ita alloquitur v. 17. et 18. ... *Dominum elegisti hodie, ut sit tibi Deus et ambules in viis ejus, et custodias caeremonias illius et mandata atque judicia, et obedias ejus imperio. Et Dominus elegit te hodie, ut sis ei populus peculiaris ... et faciat te excelsiorem cunctis gentibus, quas creavit, in laudem, et nomen et gloriam suam ...*

ADVERSARIORUM ARGUMENTA

Argum. I. Omnia illa phœnomena, quæ ante exitum hebræorum in Ægypto contigerunt et quæ vulgo *plagæ ægyptiacæ* vocantur, nullam arguunt divinam virtutem. Ergo etc. Prob. min. Plagæ illæ causis naturalibus adscribi possunt; nam si primum prodigium excipiamus, quod magi quoque imitati sunt; cetera phœnomena videntur fuisse varii ejusdem pestilentiæ effectus. Hæc primum pisces cum crocodilis, ceterisque majoribus animalibus fluxu sanguinis corripuit; inde colorata est aqua fluminum. Aquarum infectio ranas, genus amphibiorum, in terras expulit. Ciniphum et muscarum multitudo inusitato aeris colori et ovorum in pulvere delitescentium copiæ debebatur. Pulveris pluvia non inusitata in istis regionibus arenti soli subjacentibus, ulcera et pustulas in hominibus et jumentis produxit. Locustas levavit ventus urens, et ventus contrarius sustulit. Demum lues vehementius in homines irruens, multos imprimis juniores sustulit, quos Moyses primogenitos vocavit. Nihil facilius erat Moysi, quam exitiales has calamitates tanquam miracula venditare apud suos, qui in terra Gessen nihil tale fuerant experti. Ita Spinoza.

Resp. 1. Eventus illi, etiamsi seorsim spectentur, et ab omnibus circumstantiis sejuncti, causis tamen naturalibus adscribi non possunt. In rebus physicis certissimum argumentum præbet constans experientia. Cum ergo hæ tantæ calamitates tamque universales nunquam, nisi eo tempore contigerint, quo Moyses liberavit populum Israel; sequitur eas extraordinaria, et supernaturali virtute inflictas esse.

Resp. 2. Etsi daremus plagas aliquas ægyptiacas, si in se et seorsim a suis circumstantiis considerentur, non necessario virtutem exigere naturæ creatæ superiorem; vim tamen divinam arguerent in Moyse, propter modum, et

limites ex arbitrio positos. Qua enim naturali causa fieri potuit, ut plagæ tam generales, tamque diversæ, omnes intra sex hebdomadarum, vel unius mensis spatium contigerint? Ut terra Gesseu in medio Ægypti posita immunis fuerit ab istis calamitatibus? Ut omnia præcise jubente Moyse evenerint, et eodem jubente cessaverint; ideoque etiam a Moyse, antequam evenerint, fuerint prædicta?

Inst. 1. Tria priora Moysis prodigia, scilicet conversio virgæ in serpentem, ranarum procreatio, aquarum mutatio in sanguinem etiam a magis facta fuere, confitente Moyse, qui ait *eos fecisse similiter*; ergo Moyses qui in arte incantatoria peritior fuit, reliqua omnia prodigia sola arte sua efficere potuit.

Resp. Magi arte sua aliquo modo et valde imperfecte, quædam Moysis miracula imitari potuerunt: erat in actione externa similitudo aliqua, nulla in opere. Illud significare voluit Moyses, cum dixit, magos *fecisse similiter*; quod ex iis clarius elucet, quæ v. 18. cap. VIII. leguntur; nam Moyses ibi iisdem verbis utitur, quamvis magos eventus fefellerit. Igitur dicendum est magos illos faciliora quædam, quæ a Moyse patrata viderant, imitatos fuisse, id est, aliquid produxisse, quod quandam haberet cum Moysis miraculis similitudinem. Id autem, Exod. cap. VII. v. 11. per incantationes ægyptiacas et arcana perfecerunt, et quidem in palatio principis, ubi omnia habere poterant artis suæ adjumenta. Si admittitur, magos diabolica virtute eos effectus produxisse; dicendum est Moysis prodigia multo fuisse splendidiora, numero plura, unius Dei nomine facta, et ita evidentibus divini operis characteribus insignita, ut etiam magi exclamare cogerentur ...*digitus Dei hic est.*

Inst. 2. Veteres qui de judæis scripserunt, ut Justinus lib. XXXVI., Tacitus lib. V. narrant israelitas propter scabiem seu lepram ex Ægypto fuisse expulsos. Ergo necessaria non fuerunt illa Moysis prodigia.

Resp. Moyses præ cæteris qui nobis opponuntur scri-

ptoribus audiendus est; quia auctor est coævus, alii vero nonnisi 1000 annis et amplius post res gestas scripserunt. Præterea tota illorum narratio tot scatet fabulis, quod continet verba.

Argum. II. Inter miracula quæ Moysi tribuuntur, nullum est insignius, quam transitus iseaelitarum per mare rubrum; atqui nihil in hoc facto est quod miraculum probet; potuit enim Moyses, qui ad oram hujus maris diu vixerat, æstum ejus reciprocum diligenter observare, et populum per sinum subducti maris perducere. Ergo etc.

Resp. neg. min. et ejus prob. 1. Moysi, uti a nobis probatum est, fides adhibenda est, cum sit auctor veracissimus. 2. Quomodo Moyses virtuti divinæ attribuere potuisset eventum, quem mere naturalem esse, et israelitæ et ægyptii scivissent, quibus phœnomenon illud quotidianum æque ac Moysi notum erat? Quomodo Pharao cum toto exercitu se mari commisisset, sciens tempus jam adesse refluentis aquæ? Quomodo Moyses potuisset israelitis salutem hanc maximam, et communem ruinam exercitus Pharaonis prædicere? 3. Mare rubrum æstus tempore a terra recedit versus septentrionem, seu istmum *Suez*; et nonnisi 200 passus per 6 horas siccos relinquit; jam vero per tam angustum tramitem Moyses nullo modo potuisset vigesies centena hominum millia cum jumentis et omni apparatu una nocte transmittere.

Inst. 1. Artapanus scriptor ethnicus ab Eusebio citatus Præpar. Evang. lib. IX. ait, *judaeorum transitum a memphitis ita narrari; Moysen totius regionis scientissimum reciprocantis æstus tempore sicco mari universam multitudinem transmisisse.* Ergo etc.

Resp. Traditionem traditioni opponimus. Idem quippe Artapanus post verba in objectione laudata, ait, aliter rem narrari ab heliopolitanis; scilicet *Moysen divinitus admonitum aquam virga tetigisse, ac discedentibus illico fluctibus copias sicco tramite deduxisse; eandem porro viam*

tentantibus ac fugentium terga prementibus ægyptiis, tum adversum repente ignem corruscasse, tum ipsum quoque mare patentem semitam refluentibus undis obruisse. Porro heliopolitani ægyptii potius audiendi sunt, quam memphiti; illi enim contra se, hi pro se testantur. Diodorus Siculus refert hist. lib. III. ichthyophagos, qui litus maris rubri occidentale incolunt, maris olim vehementi vento divisi memoriam conservasse.

Inst. 2. Josephus etsi fuerit patriæ religioni addictissimus, incertum relinquit, an illa divisio maris naturæ sponte contigerit, an Dei supra naturæ leges operantis potestate; illumque eventum comparat cum transitu Alexandri Magni per mare Pamphiliæ favente æstu maritimo Josephus Antiquit. lib. II. cap. 7.

Resp. neg. conseq. Josephus ita de hoc eventu loquitur, ut satis manifestet, se eum ut verum miraculum habere, quamvis illud tam clare affirmare non audeat, propter gentiles, quibus hæc scribebat. Ideo etiam transitum Alexandri Magni per mare Pamphiliæ affert, ut ostendat simile aliquid etiam in profanis historiis reperiri. Imo et illud quod Alexandro contigit, divinæ virtuti attribuit; cum Deus ejus opera, ut ait, ad destruendum persarum imperium uti decrevisset. Magnum tamen inter utrumque transitum discrimen est; israelitæ enim divisum mare ab uno litore ad aliud oppositum suspensis hinc inde aquis trajecerunt; Alexander vero maris Pamphiliæ tantum oras legit, nec sine gravi incommodo et periculo; quia ipse et milites usque ad dimidiam corporis partem aquis immersi iter peragebant. Vid. Natal. Alex. in IV. mundi ætatem diss. I. art. 2.

Argum. III. Moyses aquas in deserto detegere potuit ope virgæ cujusdam, quæ, quam sit detegendis occultis fontibus opportuna, nemo nescivit; vel credendum Tacito, qui narrat Moysen sequendo gregem asinorum agrestium largas aquarum venas invenisse. Ergo etc.

scrutandas mentem simplicem et ingenuum pectus adhibuerit, ubique novam, quæ per Christum facta est, dispensationem tam luculentis argumentis expressam reperiet; ut vetus Testam. formam esse et apparatum novi dubitare non poterit.

Habet quidem christiana religio tantum a se ipsa splendorem, tantam a suo auctore illustrationem, ut eam necesse non esset, a stirpis suae antiquitate et nobilitate commendare. Verum nihil nobis praetermittendum est, quod possit ad convincendos animos valere, atque Dei in homines benevolentiam, et sapientissimam illam divinae providentiae œconomiam, quae finem suum, per omnes mundi aetates, certo et constanti cursu prosequitur, clariori in luce collocare. Antequam igitur ad ipsam christianam religionem accedamus, videbimus ex veteri Test. et gentis judaicae conditione, abrogandam aliquando fuisse legem mosaicam, et tempus, quo interire debuit, jam dudum effluxisse.

Cum autem legem mosaicam dicimus, nolumus ita intelligi, ac si de dogmatibus naturalis religionis ageremus, aut de praeceptis, quae ad legem naturalem pertinent; vel de primitivis illis revelationis veritatibus, quas tanquam sanctissimam haereditatem collegit religio christiana, et clarius perfectiusque evolvit: sed de legibus judicialibus et caerimonialibus loquimur, quae proprio sensu legem mosaicam constituebant.

§ I.

PROPOSITIO

Lex mosaica aliquando abrogari debuit, per novum legislatorem, seu Messiam.

ARGUMENTUM I.

Ex novi legislatoris, novique fœderis promissione.

Prob. Deuter. XVIII. v. 15. Moyses ad populum ait... *Prophetam de gente tua, et de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi Dominus Deus tuus; ipsum audies*.... et v. 18. et 19.... *Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, et ponam verba mea in ore ejus, loqueturque ad eos omnia, quae praecepero illi. Qui autem verba ejus, quae loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam*... Ex hoc textu ita inferimus: agitur hic de propheta aliquo peculiari, ab omnibus aliis prophetis veteris legis distincto: ex his enim nullus, fatentibus judæis, Moysi similis haberi potest; quia nullus ex illis dux populi fuit, aut legislator, aut novi fœderis sequester. Manifestum ergo est per illa verba annuntiari Messiam, vel prophetam illum excellentissimum, quem omnes postmodum prophetæ praedixerunt, et qui ideo Moysi similis dicitur, quia quemadmodum dux ille populi israelitici, legislator esse debuit, et novi Testamenti mediator. Quo illa pertinent Malach. III.... *Veniet ad templum suum dominator, quem vos quaeritis, et Angelus testamenti, quem vos vultis*... Ergo nova post Moysen

lex praedicta erat, novum, quod veteri substituendum erat, fœdus.

Hoc ipsum per prophetas postmodum diserte annuntiatum est. Clarissima sunt inter alia multa hæc verba Jerem. XXXI.... *Ecce dies venient, dicit Dominus, et feriam domui Israel, et domui Juda fœdus novum, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus eorum.* Nemo non videt his verbis fœdus novum promitti ab antiquo diversum . . . *dicendo novum*, ait Apost. ad Hebr. VIII. 13. *veteravit prius; quod autem antiquatur, et senescit, prope interitum est*... Huic loco affinis est alius apud eundem prophetam Cap. III. 15. 16. ... « *Dabo vobis pastores juxta cor meum ... In diebus illis, ait Dominus, non dicent ultra: Arca testamenti Domini, neque ascendit super cor, neque recordabuntur illius, nec visitabitur, nec fiet ultra....*

ARGUMENTUM II.

Ex novi sacrificii et novi sacerdotii per Messiam institutione.

Prob. A prophetis novum sacerdotium promittitur ab aaronico diversum. Is. LXVI. legimus assumendos ex gentibus sacerdotes ... *Assumam ex eis in sacerdotes et levitas* ... Malach. I. ... *Non est mihi voluntas in vobis, et munus non suscipiam de manu vestra, ab ortu enim solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, et in omni loco sacrificatur, et offertur nomini meo oblatio munda* ... Dan. IX.... *In medio hebdomadis deficiet hostiam et sacrificium; et erit in templo abo-*

minatio desolationis, et usque in finem perseverabit desolatio . . . Amos V. *Odi et projeci solemnitates vestras* . . . Ex his, aliisque Scripturae locis patet, stante adhuc lege mosaica prophetas praedixisse solemnitatum et sacrificiorum veteris legis cessationem, melioris victimae in eorum locum substitutionem, novumque sacerdotium ad aaronico diversum. Ergo et lex ipsa abrogari debuit; nam ut ait Apost. ad Hebr. VII. *Translato sacerdotio necesse est, ut et legis translatio fiat*. . . Unde eidem illi Messiae, qui novi Testamenti mediator dicitur; etiam sacerdotii immutatio adscribitur. Hic enim, quamvis ex tribu Juda oriturus esset, sacerdotio tamen fungi debebat, et quidem sacerdotio alterius omnino generis, ac illud Aaronis fuerat. Justa haec verba Psal. CIX. . . . *Tu es sacerdos in aeternum, secundum ordinem Melchisedech* . . .

ARGUMENTUM III.

Ex judeorum rejectione, et gentium vocatione per Messiam.

Non sacrificiorum tantum et solemnitatum cessatio a prophetis praenuntiata fuit, sed et reipublicæ, urbis et templi, cui universus sacrificiorum apparatus alligatus fuit, excidium; neque alia hujus excidii causa affertur, quam Messiae, seu promissi legislatoris et mediatoris rejectio. Ita enim habetur Daniel. IX. . . *Occidetur Christus, et non erit ejus populus, qui eum negaturus est. Et civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, et finis ejus vastitas, et post finem belli statuta desolatio.*

Gentes autem ad veri Dei cognitionem vocandas, atque a novo illo legislatore in unam ecclesiam colligendas in innumeris veteris Scripturae locis praedicitur. Osee II... *Dicam non populo meo, populus meus es tu*... Sophon. III.... *Tunc reddam populis labium electum, ut invocent omnes in nomine Domini*... Malach. I. ...*A solis ortu usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus*... Hæc autem in Messia complenda esse, tam aperte Scriptura loquitur, ut vix necesse sit testimonia afferre. Genes. XII. XXII. XXVI. XXVIII. clare expressam reperimus hanc pacti abrahamitici conditionem, Isaaco deinde, et Jacobo repetitam; in semine eorum benedicendas esse omnes nationes. Jacob in celebri vaticinio Genes. XLIX. Messiam vocat *expectationem gentium*. Ipsi hebraei haec psalm. II. verba... *Postula a me, et dabo tibi gentes haereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terrae*... de Messia intelligunt . ∴. Isaiae XI. 10.... *In illa die radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur*... Ergo religio judaica, quae tantum Jacobi posteros spectabat, et ex ipsa constitutione sua nationalis erat; adveniente Messia consistere non potuit.

Haec etiam communis fuit veterum haebreorum sententia. In Talmudo legitur traditionem esse in domo Eliae, quod sex annorum millibus definita esset mundi duratio; quorum duo priora millia fuerunt sine lege; duobus subsequentibus millibus vigere lex debuit, et postea servari per duo posteriora millia Messiae doctrinam oportebat. Dicitur quoque apud R. Simeonem in Jalkult... *Deum per Messiam novam legem esse daturum*....

ARGUMENTUM IV.

Ex ipsa legis mosaicae natura.

PROB. Lex mosaica aperte in arctissimis locorum et porsonarum limitibus continebatur, soli terræ Chanaan accommodata erat, et ad solos Jacobi posteros restricta. Ergo in perpetuum durare non debuit.

ANTECEDENS cuilibet perspicuum erit, qui paulo attentius populi judaici constitutionem perlegerit; tam parum enim ex natura sua habuit lex illa, ut universalis fieri potuisset, seu commune vinculum ad colligandos omnes populos sub Messiae imperio; ut potius tota eo collineet, ut Habrahae posteros ab omni alia gente divideret, et aditum praecluderet grassanti ubique terrarum idololatriae. Ex legis instituto Jerosolymis tantum sacrificia offerre fas erat. Neomeniae, et cetera festa ex lunae motu pendentia ex phasium lunarium observatione Jerosolymis facta determinabantur. Festa omnium celeberrima, Paschatis, Pentecostes, et Tabernaculorum in sola judaeorum historia fundabantur, ad eorum celebrationem omnes judaei Jerosolymam convenire debebant. Annus denique Sabbaticus, qui X. die mensis Tisri incipiebat, in illis terrae plagis observari non posset, in quibus uvae aliique terrae fructus serius colliguntur. Mensis enim Tisri nostro septembri maxima ex parte respondet.

Quod autem vera religio non semper coercenda fuerit angustis terrae Chanaan limitibus, nec idololatria semper orbem infectura, id efficiunt argumenta, quae modo protulimus. Et in hoc confitentes ha-

bemus ipsos judaeos, qui uno ore docent, gentes in veri Dei cognitionem adductas per Messiam, idola et superstitiosos ritus relicturas.

ARGUMENTA CONTRARIA SOLVUNTUR

Argum. I. Locus ille ex Deut. XVIII. non de aliquo singulari propheta intelligendus est; sed de tota serie prophetarum, qui diversis temporibus a Deo excitati sunt, ut verba Domini ad populum perferrent. Ergo etc.

Resp. neg. ant. 1. Non dicitur: prophetas suscitabit tibi Dominus, sed prophetam. 2. Agitur de propheta Moysi simili, quæ nota fatentibus ipsis judæis reliquis prophetis non convenit, qui post Moysen surrexerunt in Israel. Vid. Num. XIV. 7. Deut. XXXIV. 10. *Non surrexit ultra propheta in Israel sicut Moyses, quem nosset Dominus facie ad faciem, in omnibus signis atque portentis* . . . 3. Soli Christo conveniunt, quæ ibi dicuntur; quamvis enim multo Moysi eminentior esse debuerit, hoc tamen cum eo commune habet, quod secundus sit populi redemptor, dux et legislator etc. Vid. Huetium prop. III. num. 10. Hooke tomus II. pag. 324.

Argum. II. Legem mosaicam nunquam interituram esse, tum Moyses ipse tum et alii postmodum auctores sacri prædixerunt. Frequenter enim in V. T. lex dicitur æterna, in æternum duratura, etc.; sic Ps. CXIII. *Initio cognovi de testimoniis tuis, quia in æternum fundasti ea.*

Resp. Verba ista *in æternum* etc. a Moyse et prophetis usurpata sæpissime æternitatem aut indefectibilitatem relativam significant, non absolutam. Quod ita certum est, ut etiam judæi interpretes illas ipsas voces, quarum vim urgere solent contra christianos, ubi de æternitate legis quæstio est, sæpissime aliter vertere cogantur. Vox עוֹלָם *olam*, etiamsi conjungatur cum particula עד *ed* vel *ad*, sæpe tempus

tantum significat indefinitum; imo non raro etiam certum et determinatum, ut cum I. Reg. XXII. Samuel dicitur mansurus coram Domino *in æternum*. Hæc fusius monstravit Rabbi Joseph Albo 400 fere abhinc annis non sine magna suorum invidia. Celebris est apud doctores synagogæ distinctio inter *olam eze* et *olam eba*; sive præsens sæculum, et sæculum venturum. Primum autem sæculum juxta eos tempus complectitur usque ad Messiam: secundum sæculum tempora illa, quibus Messias regnaturus est. Hooke tom. II. pag. 335.

Argum. III. Mutatio legis divinæ, qualis est mosaica, repugnat sapientiæ divinæ ...*Ego Dominus et non mutor*... Malach. III. 6. Ergo etc.

Resp. dist. ant. Si lex illa pro omnibus temporibus data sit, *conc*; si ex Dei intentione ad certum tempus fuit determinata, donec veniret, quod perfectum est, *neg*. Ex hac sola ratione, quod lex aliqua a Deo lata sit, non licet concludere eam esse absolute perfectam et immutabilem. Neque Deus mutatur, cum ejusmodi legem abrogat, quia eam abrogandam esse ab æterno decrevit.

§ II. *Lex mosaica jam diu abrogata est.*

PROPOSITIO I.

Praesens judaeorum conditio probat, penitus sublatam esse religionem mosaicam.

PROB. Ex præsenti judaeorum conditione apparet, 1. Deum non amplius servare conditiones fœderis mosaici. 2. Legis observationem judæis factam esse impossibilem. 3. Hunc populum tanquam perduellem a Deo esse rejectum. Ergo etc.

PROB. ANT. I. PARS. In illo fœdere, quod Deus

per Moysen iniit cum israelitis, præcipua conditio hæc erat; quod Deus elegerit Israel, ut sit ei populus peculiaris in nomen et laudem, et gloriam suam. Hoc fœdere Deus se obstrinxit ad tuendam gentem illam, eamque regendam speciali providentia; quo etiam munere eum diligentissime olim perfunctum esse, ex veteri testamento discimus. Verum a multis jam sæculis omne cum hoc populo commercium abrupit Deus; nulla apud eos edidit miracula, nullos misit prophetas; a propriis sedibus ejectos, sine templo, sine duce relinquit omni spe restitutionis destitutos.

Prob. II. pars. Talis est præsens judæorum calamitas, ut jam legis observatio impossibilis sit. Juxta clarissima Moysis aliorumque prophetarum verba oportebat judæos, quamdiu fœdus mosaicum subsisteret, terram Chanaan incolere. Psal. CXXXI. ...*Elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi*... et II. Paralip. VII. ...*Elegi locum istum, ut sit nomen meum ibi in sempiternum*... Neque aliter cultus Deo exhiberi poterat juxta legis institutum, nisi in solo patrio, seu in templo Jerosolymis extructo, in quo sacrificare soli familiæ Aaron concessum erat. Jam vero manifestum est, Deum locum illum, quem elegerat, deseruisse, et judæos per annos amplius mille septingentos esse sine templo, sine altari, sine certo generum censu, unde constare possit, qui sint, quibus sacra facere fas sit. Imo et leges judiciariæ, ex quo civitas dissoluta est, omnem vim obligandi amiserunt. Ergo manifestum est, Deum legem veterem abrogasse.

Prob. III. pars. Qui pristinam Dei in judæos providentiam, præsentemque eorum statum, et ca-

lamitatem tam diuturnam, tam universalem attentius perpenderit, evidenter cognoscet, eos jam amplius populum Dei non esse, sed omnino a Deo suo derelictos. Nunquam quamdiu staret pactum Moysis, tanta fuit Dei in illis puniendis severitas; etiam post gravissima crimina, semper ad meliora consilia redeuntibus præsens aderat Dei auxilium, et certa spes futuræ restitutionis: sed nunc omnis spes deperdita est; quamvis impensius quam unquam colant, ferventibusque votis appellent Deum patrum suorum. Patet ergo præsentem hanc calamitatem non pœnam tantum esse et correptionem, sed rejectionem.

PROPOSITIO II.

Legem mosaicam abrogatam esse ex eo probatur, quod tempus huic interitui a prophetis praefixum jam a multis sæculis effluxerit.

ARGUMENTUM I.

Ex prophetia Jacobi. Gen. XLIX. 8: et seq.

Patriarcha Jacob, cum filiis benediceret, et quasi testamentum suum jam moriturus faceret, his verbis Judam alloquitur ... *Juda te laudabunt fratres tui ... adorabunt te filii patris tui ... Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femore ejus, donec veniat, qui mittendus est: et ipse erit exspectatio gentium* ... Hæc prophetia 1. de Messia agit, seu de illo duce et legislatore, per quem abrogandam fuisse religionem judaicam superiori § vidimus.

2. Tempus adventus hujus Messiæ ita determinat ut certum sit illud tempus jam a multis sæculis effluxisse. Ergo etc.

Prob. I. pars. Ille, quem prophetia venturum prædixit, et qui in textu hebraico vocatur שִׁילֹה Schilo, alius non est, quam ipse Messias. Quod evincitur 1. ex vocis ipsius significatione: quæcunque enim hujus vocis interpretatio admittatur, semper is sensus efficitur, qui in Messiam solum conveniat. Si cum vulgato interprete per hæc verba redditur: *qui mittendus est*, *qui venturus est*; neminem profecto respicere potest, quam eum, qui ab exordio generis humani tanquam communis hominum liberator promissus fuerat: quem ardentibus votis patriarchæ expectarunt; de quo Exod. III. dicitur ... *Mitte*, *quem missurus es*. Hinc illa verba discipulorum Joannis ad Christum Matth. XI. ... *Tu es, qui venturus es*, *an alium expectamus?*... Si cum Samaritan. vertitur *pacificus*, *pacis auctor*; iterum characterem exprimit, qui Messiæ proprius est. *Vocabitur nomen ejus princeps pacis*, Isaiæ IX. ... *Et erit iste pax* ... Michææ V. — Si autem juxta alios Schilo interpreteris; *filium*, *partum ex muliere sine viri consortio editum*, vel etiam *eum*, *cui repositum est regnum:* nemo non videt, hæc nisi de Messia intelligantur, sensum non habere: quis enim alius fœtus ille mulieris dici potest, sine viri consortio editus, nisi illud *semen mulieris* ab initio promissum? Quis filius Judæ per antonomasiam seu filius singularis et eximius, nisi Messias ex tribu Juda oriundus? Quis ille, cui repositum est regnum, nisi ille de quo scriptum est Psal. II. ... *Dabo tibi gentes haereditatem tuam*, *et possessionem tuam terminos*

terrae: reges eos in virga ferrea... Et Isaiæ IX. *Parvulus natus est nobis* ... *factus est principatus super humerum ejus* ... *multiplicabitur ejus imperium* ... *super solium David, et super regnum ejus sedebit*... *amodo, et usque in sempiternum.*

2. Ex iis quæ post vocem *Schilo* sequuntur: *Et ipse erit expectatio gentium* ... Hæc enim propria Messiæ nota est in Scripturis passim expressa ... *Benedicentur in semine tuo omnes gentes terrae*... Genes. XII. 18. ... *Omnes gentes servient ei*... Psal. LXXI. ... *Ipsum gentes deprecabuntur*... Is. IX. 10 ... *Veniet desideratus cunctis gentibus*... Aggæi II.

3. Ex antiquissimis paraphrastis judæorum, qui vocem *Schilo* expresse Messiam interpretantur. Sic Targum Onkelos, vel paraphrasis Chaldaica: *donec veniat Messias, cujus est regnum*... Targum Jerosolym. *usque ad tempus, quo veniat rex Messias*... Idem habet paraphrasis Jonathæ; eadem quoque omnium veterum judæorum opinio erat; eam inter alios tradunt auctores thalmudici pluribus in locis. Plura invenies in hanc materiam apud Huetium prop. IX. c. IV.

Prob. pars II. Jacobus prædicit sceptrum auferendum non esse a tribu Juda, nec ducem de femore ejus, donec veniret *Schilo* seu Messias; atqui quidquid per vocem שֵׁבֶט *Schebet* intelligatur, sive sceptrum, sive virga, sive regia potestas, sive regiminis forma quaecumque; certum est, eam jam dudum a gente judaica esse ablatam. Ergo etc.

ARGUMENTUM II.

Ex vaticinio Danielis cap. IX. 24. et seq.

OBSERVANDA

Cum Daniel intellexisset, completum jam esse numerum annorum, de quo factus est sermo Domini ad Jeremiam prophetam, cap. XXIX. v. 10. ut solveretur populi captivitas; Deumque enixe deprecaretur, ne diutius promissam salutem differret; Gabriel Archangelus ad eum accessit, eumque quo tempore Messias venturus esset docuit his verbis: *Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, et super urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas et adducatur justitia sempiterna, et impleatur visio, et prophetia, et ungatur sanctus sanctorum. Scito ergo et animadverte: ab exitu sermonis, ut iterum aedificetur Jerusalem usque ad Christum ducem hebdomades septem, et hebdomades sexaginta duae erunt; et rursum aedificabitur platea, et muri in angustia temporum, et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus, et non erit ejus populus, qui eum negaturus est; et civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo; et finis ejus vastitas, et post finem belli statuta desolatio. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una; et in dimidio hebdomadis deficiet hostia et sacrificium, et erit in templo abominatio desolationis, et usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio.*

Notandum 1. Septuaginta hebdomades, quæ ab initio prophetiæ abbreviatæ dicuntur, vel definitæ super populum Israel, postmodum in tres epochas dividuntur. Prima complectitur VII hebdomades priores. Secunda hebdomades LXII. Tertia ultimam in qua complenda sunt omnia.

Notandum 2. Duplicis generis hebdomades in Scripturis numerantur, dierum scilicet et annorum. De hebdomadibus primi generis vide Levit. XXIII. 15. 16. De annorum hebdomadibus, ibidem XXV. 8. ...*Numerabis tibi quoque septem hebdomadas annorum, id est, septies septem, quae simul faciunt annos* 49....

HIS PRÆMISSIS ITA ARGUMENTAMUR

Ex vaticinio Daniel. IX invicte probatur. tempus adventus Messiæ jam diu effluxisse, si 1. in illo vaticinio de Messia agitur; si 2. tempus, quod ibi adventui Messiæ præfigitur, jam diu elapsum est. Atqui etc. Ergo etc.

Prob. min. pars 1. Omnes characteres, qui illi, quem prohetia prænuntiat, attribuuntur, tales sunt, ut uni Messiæ convenire possint, et simul positi vivam ejus immaginem exprimant. Ergo etc.

Prob. ant. 1. Solus Messias potest dici *Christus* per excellentiam, *Christus dux sanctus sanctorum.* 2. Ad Messiam tantum spectare potest, quod ait propheta, *ut finem accipiat peccatum* ... *ut adducatur justitia sempiterna* ... *ut impleatur visio et prophetia* ... quod *occidendus sit, et non propter se* .. ut in hebraeo legitur etc. 3. De Messia ejusque cruenta internecione agi, probant ea, quæ Christi occisionem

secutura prædicuntur; civitatis et sanctuarii dissipatio, et statuta desolatio, et hostiæ et sacrificii abolitio, et usque ad consummationem perseverans desolatio. Tam clara hæc sunt, ut rabbinorum doctissimi rei evidentia coacti prophetiam de Messia intellexerint; hancque communem fuisse veterum judæorum persuasionem ex Flavio Josepho discimus auctore in hac re minime suspecto.

PROB. II. PARS MIN. Messias venturus dicitur, 1. inter hebdomadas LXX. ordiendas ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Jerusalem v. 25. — 2. Ante civitatis iterum extruendæ eversionem, templique secundi ruinam. *Occidetur Christus; et civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo*, v. 36.-3. Ante sacrificiorum mosaicorum abrogationem ... *deficiet hostia et sacrificium*, v. 27. Atqui hæc omnia jam a multis abhinc sæculis impleta sunt; effluxerunt LXX. hebdomades, sive dierum, fuisse dicantur sive annorum; et quodcunque admittatur earum initium. Præterea evidens est, jam dudum cessasse hostias et sacrificia, dirutam esse civitatem templumque dissipatum. Ergo etc.

ARGUMENTUM III.

Ex vaticiniis Aggaei et Malachiae.

Judæi a servitute babylonica soluti templum ædificare cœperunt. Quod cum viderent templo Salomonis structuræ magnitudine et magnificentia multo inferius animo ceciderunt, et tristati sunt. Ut eos erigeret Deus, et solaretur, pollicitus est multo majorem fore templi hujus gloriam, quam primi, eo quod in eo apparitutus esset Messias.

Aggaeus cap. II. sic habet . . . *Hæc dicit Dominus Deus exercituum: adhuc unum modicum est, et ego commovebo cœlum et terram, et mare, et aridam; et movebo omnes gentes; et veniet Desideratus cunctis gentibus; et implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum . . . magna erit gloria domus istius novissimæ plus quam primae; dicit Dominus exercituum; et in loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum . . .*

Malach. III. ait Dominus . . . *Ecce ego mitto angelum meum, et praeparabit viam ante faciem meam, et statim veniet ad templum suum Dominator, quem vos quæritis, et Angelus testamenti, quem vos vultis; ecce venit, dicit Dominus exercituum . . .*

Argumentum 1. Hæc vaticinia de Messia agunt; 2. probant jam diu effluxisse tempus adventus Messiae. Ergo etc.

Prob. ant. 1. Characteres in utroque vaticinio expressi aperte Messiam designant. Huic soli convenire potest magnificum illud exordium, quo Aggaeus utitur. Hic solus a prophetis ad judaeos loquentibus, vocari potuit desideratus cunctis gentibus, et pacis auctor; dominator quem ipsi volebant, et novi fœderis angelus.

2. Messias his vaticiniis designatus in secundo templo praesentari debuit, et tantam sua praesentia domui illi gloriam conciliare, ut templum salomonicum splendore suo longe superaret; atqui jam diu destructum est templum illud. Ergo etc.

Non aliter haec vaticinia intellexerunt plerique ex veteribus judaeorum magistris, ut videri potest apud Huet. prop. IX. cap. VIII. n. 2.

OBJICITUR CONTRA I. PROPOSITIONEM

Judæi etiam captivitatis babylonicæ tempore civitate, templo, et sacrificio carebant; nihilominus firmum tunc mansit fœdus mosaicum. Ergo et hodie manet.

Resp. neg. conseq. Ex utriusque eventus comparatione multum augetur vis nostri argumenti. In illa prima calamitate judæi, quamvis gravissimis sceleribus se contaminassent, non amplius annis septuaginta exilium passi sunt: atque interea non omisit Deus per prophetas eos alloqui, et solari spe reditus, indicato etiam ejus tempore: in Babylone suos habuerunt judices, et a regibus bene habiti sunt. Tandem completis annis captivitatis, cum ad obedientiam rediissent, recordatus est Dominus fœderis per Moysen initi, et reduxit eos in terram patrum eorum, Deuter. XXX. Quam dispar nunc rerum facies sit, quam diuturna, quam acerba, quam desperata hæc præsens calamitas, nemo non videt.

Inst. Hæc ipsa gentis judaicæ inter omnes nationes conservatio, insigne est divinæ in judæos clementiæ argumentum; ergo fœdus mosaicum non est rescissum.

Resp. Conservationem judaicæ gentis magnum esse providentiæ divinæ prodigium, et nos confitemur; sed nequaquam exinde concludi potest stare adhuc fœdus mosaicum. Manifestum enim est, gentem illam conservari 1. in perenne divinæ ultionis testimonium, 2. ad fidei evangelicæ confirmationem, cum judæi testes sint omni exceptione majoris authentiæ et integritatis sacrorum codicum, in quibus vaticinia de Christo continentur; 3. demum ut et illæ prophetiæ impleantur, quibus prædicitur reliquias judæorum aliquando convertendas.

OBJICITUR CONTRA II. PROPOSITIONEM

Objic. contra I. argument. Vox *schebet* quam vulgata reddit per *sceptrum*, potest simpliciter *baculum* vel *cala-*

mum scriptoris significare, aut certe *virgam afflictionis*: si ultima verbi interpretatio admittitur, clarus erit prophetiæ sensus, et præsenti judæorum statui apprime accommodatus. Sic enim intelligenda erit: *Non recedet virga afflictionis a Juda, donec veniat Messias.*

Resp. neg. ant. Vocem *schebet*, quamvis in diversum sensum a scriptoribus sacris accipiatur, in prædicto vaticinio accipiendam esse de sceptro seu potestate civili, probant LXX. interpretes, qui ante Christum scripserunt; item Theodotion. Aquila, Onkelos, versiónes arabica, persica, syriaca etc.; eam ita intellexerunt rabbini perplures. Ex allatis interpretationibus priores sensum ridiculum voci affingunt, et tam solemnis vaticinii majestati repugnant. Virgam autem afflictionis vox *schebet* nunquam significat, nisi aliquid addatur, quod hunc sensum determinet; ut Psal. II. ... *Reges eos in virga ferrea* ... Præterea prophetia illa peculiari modo ad tribum Juda pertinet, non ad totam gentem; nullibi autem videtur hanc tribum præ cæteris fuisse afflictatam: contrarium probat tota judæorum historia. Demum ex contextu apparet, prospera ibi et laeta anuuntiari tribui Juda, ac imprimis imperii et auctoritatis praerogativam; nam post verba haec; *non auferetur sceptrum de Juda*, statim additur ... *Et dux de femore ejus* ...

Urgent 1. Particula *donec* non semper significat cessationem rei, de qua agitur. Sic Gen. VIII. 7. de corvo dicitur ... *et non revertebatur, donec siccarentur aquæ* ... Ergo etc.

Resp. neg. conseq. Vox *donec* Gen. XLIX. respondet particulae ebraicae עדכי *adki*, quae semper significat cessationem rei. In loco ex Gen. VIII. non legitur *adki* sed *ad.* Porro contraria etiam observatio adversarios non juvat.

Urgent 2. Vox *Schilo* potest significare 1. urbem *Silo* et sic de Saule aut Jeroboamo intelligi, qui ambo in Silo uncti sunt. 2. ad Moysen referri potest, quem Dominus ad liberandum populum misit. 3. Ad Davidem insignem Ja-

cobi ex Juda filium, aut ad Salomonem, qui pacificus vocari jure merito potest. 4. Ad Nabuchodonosorem, quem Deus ad puniendum populum misit, aut certe ad Cyrum, quem Deus Christum suum appellat, Is. XLV. Ergo etc.

Resp. neg. ant. Si per *Schilo* urbs hujus nominis intelligeretur, sensus esset; non recedet sceptrum de Juda, donec veniat urbs Silo, quod certe absonum esset. Deinde nec Saul, nec Jeroboam consecrati sunt in Silo; sed primus in Ramatha I. Reg. X. Secundus vero in Sichem III. Reg. XII. Neque eo tempore ablatum est sceptrum de Juda.

2. Moyses non fuit expectatio gentium, nec ejus tempore sceptrum de Juda ablatum est.

3. Ex iisdem rationibus nec ad Davidem, nec ad Salomonem pertinere potest prophetia.

4. Quomodo Nabuchodonosori applicari possunt, quae Jacob filio suo Judae vaticinatur? Quomodo potest ille expectatio gentium appellari, qui omnium terror fuit? quomodo attribui illi possunt variae acceptiones vocis schilo? Idem dicendum de Cyro, quo regnante sceptrum Judae ablatum non est, sed potius restitutum.

Urgent 3. Judæi etiam post urbis excidium supremam potestatem non amiserunt; magnas siquidem ab hoc tempore regiones occuparunt cum suprema potestate. Regnarunt v. g. Babylone, ut testantur auctores talmudici 5. sæculi; recentioribus autem temporibus magnum obtinuerunt imperium prope Gangen in deserto Chabor; item in America etc.

Resp. Fictitia sunt omnia hæc rabbinorum regna ad sublevandos suorum animos inventa, ut ipsi doctiores rabbini fatentur. Mirum, hæc vastissima regna ita hucusque delituisse, ut nec naviculatori unquam, aut peregrinanti visa sint.

Urgent 4. Prophetia Jacobi cum hac conditione intelligenda est: nisi judæorum delicta adventum Messiæ retardent. Plures vet. Test. prophetias sic intelligendas esse fatentur omnes interpretes.

Resp. Fatemur quasdam prophetias conditionate accipiendas esse; sed tunc ex adjunctis perspicuum est, conditionem subesse. In vaticinio Jacobi nihil est, quod ejusmodi conditionem indicet; nihil, quod non econtra eam excludat. Ipsa quippe propositio composita est, et conditionem jam complectitur; non datur autem conditio conditionis. Jacobus fausta annuntians filio suo Judæ, prædicit, tribum hanc semper cum auctoritate aliqua civili duraturam usque ad Messiæ adventum. Id est: non recedet auctoritas, nisi eum advenerit Messias.

Urgent 5. Etiam inter christianos interpretes variæ sunt hujus vaticinii expositiones; ergo etc.

Resp. Illæ interpretationes non afficiunt thesis nostræ substantiam. Omnes christiani interpretes per *Schilo* intelligunt Messiam; omnes ex hac prophetia invicte probant, jam a septemdecim sæculis præteriisse tempus, quo Messias venire debuit. Omnis differentia in eo consistit, quod vocem *schebet*, quæ a vulgata per sceptrum exprimitur, diversimode interpretentur. Alii scilicet potestatem regiam, alii ducalem, alii tribus Judæ in omnes alias supremam auctoritatem, alii formam tribus constitutivam intelligunt. Nobis sufficiat ostendere potestatem illam, de qua propheta loquitur, quæcumque illa sit, non amplius existere: adeoque Messiam venisse.

Objicitur contra II. argum. Scopus prophetiæ Danielis alius non est, quam prænuntiare, quid populo judaico durum ac triste accidere debeat a prima templi destructione sub Nabuchodonosore, usque ad secundam sub Tito; quod spatium temporis est 490. annorum. Post secundam calamitatem durissimo et diuturno servitutis jugo affligendi sunt judæi, donec tandem iis in melius commutatis finem accipiat peccatum, et impleantur de venturo Messia prophetiæ. Nihil igitur impedit, quominus in priori parte vaticinii intelligatur Messias. In parte autem posteriore per Christum intelligendi sunt 1. Cyrus rex persarum .... *Usque ad*

Christum ducem hebdomades VII.... Tunc revertetur populus e captivitate, et post hebdomades LXII. occidetur Christus, id est, rex Agrippa; qui in ultimo urbis Jerosolymæ excidio periit; ergo etc.

Resp. Hæc rabbi Salomonis Jarchi interpretatio subtilius, quam verius excogitata, cum verbis et sensu prophetiæ nullatenus cohæret, totque scatet erroribus adversus historiæ veritatem, ut per se tota funditus ruat. Absurdum est dicere, in illa prophetia prænuntiari, quæcunque dura accidere deberent populo; potius angelus Danielem virum desideriorum consolari, et recreare voluit. Non minus absurde tres Christos distinguit illa interpretatio, cum manifestum sit, de uno eodemque vaticinari Danielem. Et istud quoque absurdissimum est, peccati abolitionem, adductionem justitiæ, uno verbo adventum Messiæ in illam futuram judæorum calamitatem tanquam in causam suam refundendam; cum e contrario propheta asserat, absolute præcisum et definitum esse tempus ad istarum rerum eventum. Porro in ista interpretatione, gravissimi sunt errores contra veritatem chronologicam et historicam; omnia mire turbantur, a contextu et obvio ac genuino verborum sensu recedunt. Quis per Christum ducem in tam celebri prophetia Cyrum intelligat, aut juniorem illum Agrippam vix ullius inter judæos nominis? Cæterum Christus ille venire debuit post hebdomades LXIX. et instauratam Jerusalem, at Cyrus mortuus erat antequam inchoatæ fuissent illæ hebdomades. Agrippa autem nec rex fuit judæorum, nec a romanis in excidio jerosolymitano occisus fuit.

Inst. I. Potest igitur admitti alia quorundam rabbinorum interpretatio, qua dicitur priorem Christum esse Josue seu Jesum filium Josedeck, sacerdotem magnum, qui una cum Zorobabele in Judæam rediit permittente Cyro; posteriorem autem sacerdotium designare in ultima Jerosolymorum clade extinctum. Huic interpretationi favent LXX. interpretes, qui sic vertunt: *delebitur unctio.* Si hæc non

placent, adsunt adhuc aliorum sententiæ, qui per Christum ducem intelligunt vel Nehemiam, vel Zorobabelem. Ergo etc.

Resp. Nullus est ex iis omnibus, de quibus objectio loquitur, cui attribui possint characteres in prophetia expressi. Non Jesus filius Josedeck, quem fatemur in quibusdam Messiæ typum et figuram fuisse; at Messias aut dux ille, de quo Daniel, certe non fuit. Neque enim sanctus sanctorum, justitia sempiterna, neque Christus dux antonomastice unquam dictus fuit, aut dici potuit; neque ea temporis periodo natus est, quam prædixit propheta. Non Nehemias, non Zorobabel ob easdem rationes; neque horum ætate defecit hostia et sacrificium; sed potius templo instaurato usus sacrificiorum refloruit. Qui autem per Christum unctionem seu sacerdotium intelligunt, non attendunt evidenter in prophetia personam aliquam designari. LXX. Interpretes, cum vertunt *unctionem*, concrete nomen illud sumunt, pro Christo, qui est unctus per excellentiam. Et vero fatentur vel ipsimet rabbini, imprimis Samuel, in secundo templo quinque res defuisse, quæ fuerant in primo; scilicet: ignem, arcam, Urim et Thummim: oleum unctionis, et spiritum sanctum.

Inst. 2. Sunt etiam inter christianos interpretes viri celeberrimi, qui Danielis prophetiam de Messia non intellexerunt. Tales sunt Marshamus anglus in hist. veteri versatissimus; Harduinus et Calmetus, doctissimi Scripturæ interpretatores. Omnes hi, quamvis in quibusdam differant, in hoc tamen conveniunt, quod prophetiæ duplicem assignent exitum; primum septem hebdomadum in Cyro, qui est Christus dux a Daniele prædictus; secundum sexaginta duarum hebdomadum in Machabæo duce, quo tempore Onias summus sacerdos typus Messiæ occisus, et magna ab Antiocho contra Judæos persecutio concitata est. Ergo etc.

Resp. Si qui sunt inter christianos interpretes, qui ad

alia quam Messiæ tempora prædictum vaticinium detorquent, nullum præjudicium inferre possunt communi et acceptæ expositioni. Nam manifestum est, eos non tantum contradicere omnium Ss. patrum et interpretum christianorum unanimi sententiæ, sed etiam contrarium sibi habere veterum judæorum consensum. Præterea istas expositiones in omnibus suis partibus gratis confictas, legitimæ chronologiæ dissentientes, et textui sacro repugnantes esse, facile ostendi posset, si tempus permitteret. Legi potest dociss. Hoocke tom. II. pag. 583.

Objicitur contra III. argum. Major illa templi secundi gloria, quam Aggæus et Malachias prædixerunt, ex triplici capite repeti potest; ergo non est necesse ad Messiam recurrere. Prob. ant. 1. Templum illud longius stetit, quam primum. 2. Magna fuit exterorum etiam principum in hoc templum reverentia, illud enim multis ornamentis, et muneribus ditarunt. 3. Templum secundum ab Herode magnificentius exornatum fuit, quam primum a Salomone. Ergo etc.

Resp. Leviora ista sunt, quam ut exinde major gloria conciliari potuisset templo secundo. Quid enim sibi vult longior illa 100. circiter annorum duratio? Quæcumque fuerint munera et dona, quæ Darius, Artaxerses, Herodes, aliique principes ad templi structuram, et ornatum contulerunt, nunquam æquare, multo minus superare potuerunt templi salomonici gloriam et splendorem; hujus enim pars interior tota erat auro obducta, et omnis suppellex aurea, III. Reg. VI. Hæc cum singula considerasset rabbi Abrabaniel in Aggæum, candide fatetur, secundum templum primo æquiparari non posse. Præterea Deus diserte profitetur, se templi gloriam ex infimis his rebus non æstimare, Agg. II. 9. ... *Meum est argentum, et meum est aurum, dicit Dominus exercituum* ... Sed quæcunque etiam ista fuerint principum dona, nunquid comparari unquam poterunt cum arca fœderis, igne perpetuo,

virga Aaronis, oleo sancto, spiritu prophetiæ, presentia in propitiatorio; quæ omnia insignem primo templo gloriam contulerunt; in secundo autem, fatentibus ipsis judæis, defuerunt.

SECTIO II.

Revelatio christiana.

Multifariam multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis: novissime locutus est nobis in Filio, quem constituit haeredem universorum; ad Hebr. I. Hic est, quem scripsit Moyses in lege et prophetæ, Jesus a Nazareth; Joan. I. 45., hic semen Abrahae, in quo benedicendae erant gentes universæ terræ; hic novi Test. mediator, sacerdos secundum ordinem Melchisedech; dux gentis sanctae, populi acquisitionis, legislator novus, uno verbo, Messias, seu Christus. ... « Moyses quidem fidelis erat in domo Dei famulus, in testimonium eorum quae dicenda erant: Christus vero tanquam filius in domo sua. Hebr. III. 5. 6. Propterea abundantius oportet observare nos ea, quæ audivimus... Quomodo enim effugiemus, si tantam neglexerimus salutem, Ibid. II. v. 1. 3., de qua salute exquisierunt, atque scrutati sunt prophetæ, qui de futura in nobis gratia prophetaverunt? » I. Petr. I. 10.

Quoniam igitur exeuntes a primordio, et per omnes aetates vestigia persequentes primae revelationis, longo itinere, sed certe non inutili, pervenimus tandem ad dies istos, quos Moyses et omnes prophetae a Samuel et deinceps, qui locuti sunt, annuntiaverunt: Actor. III. 22. 24. Caveamus, ne animus nos deserat. Hic portus est, ad quem hu-

eusque tendimus, quem jam diu e longinquo aspeximus. Hic immorandum nobis, hic colligendi laborum fructus; hic audire licebit, et videre quasi oculis nostris, et contrectare Verbum vitæ, ut societas nostra sit cum patre et cum filio ejus Jesu Christo I. Joann. I. 1. 3.

Eandem fere viam in hac tractatione sequemur, quam modo tenuimus, cum de religionis mosaicae divinitate actum est. Verum uberior se hic offert rerum dicendarum copia; omnia multo sunt excellentiora, et propius ad nos pertinentia. Ut ergo omnis evitetur confusio, quatuor articulis agemus: 1. De christianae religionis praestantia. 2. De Christi, qui religionis auctor est, et apostolorum, qui eam per orbem propagarunt, insigni charactere. 3. De propheetiis veteris et novi Test., quibus rel. christianae divinitas probatur. 4. De miraculis Christi et apostolorum. Prophetias miraculis praemittimus, ne ab iis quae jam dicta sunt, nimium abstrahantur, et legis mosaicae ad christianam transitus melius pateat.

ARTICULUS I.

Religionis christianæ præcellentia.

Utinam liceret nobis in hac parte esse diffusiores, et diligentius excutere religionem illam ad quam a pueritia imbuti sumus, et qua nihil perfectius comprehendimus cogitatione. Omnia hic plena sunt profundissimæ sapientiæ, et benignissimæ pietatis; omnia ad erudiendos æque ac commovendos animos aptissime comparata. Nihil illa sublimius simul et

propius homini, nihil cujuslibet ingenio ac naturæ ita accommodatum, ut cum summorum ingeniorum admirationem habeat, tamen a minimis se non subtrahat. Ita autem pura est, et sancta in omnibus suis partibus, ut perfectissimum exhibeat complexum dogmatum et praeceptorum ad religionis et morum institutionem pertinentium, sine omni erroris admixtione; in quo haec nostra christiana philosophia multo est excellentior, quam omnis humana sapientia, quae ad rerum divinarum scientiam nunquam pervenit, et ea quae leviter, et opinando attigit, multis et gravissimis erroribus inquinavit.

Praecipuos hujus sanctissimae religionis characteres indicare potius, quam evolvere hoc loco possumus: infinitus enim in ea latet cœlestis sapientiæ thesaurus, quo qui utuntur, participes efficiuntur amicitiae Dei.

PROPOSITIO

Religio christiana in omnibus suis partibus praestantissima est, et dignissima Deo.

Prob. Religio christiana 1. partem theoreticam habet, quae nos docet de Deo recte sentire, et de natura, statu, fine hominis, ac supernaturalis providentiae dispensatione, quae credenda sunt, proponit. 2. Pars altera practica dicitur, quae morum praecepta, et agendorum regulas praescribit: atqui utraque haec religionis christianae pars praestantissima est; ergo etc.

PROBATUR I. PARS

I. Nulla religio Deum verius exprimit, aut unquam expressit, quam christiana. Omnes religionis naturalis veritates, quas nulla unquam philosophia bene cognovit, sed quas ex veteri revelatione acceperant judaei, non confirmat modo, sed uberius evolvit, fortiusque inculcat. Deum colendum proponit unicum, omnibus perfectionibus cumulatum, rerum omnium conditorem, malorum vindicem, remuneratorem bonorum. Et quod imprimis religionem christianam prae caeteris omnibus commendat, et cœlestem spirat sapientiam, Deum non tam ut supremum dominum exhibet, quam ut patrem amantissimum, qui omnium et singulorum curam gerit, omnium necessitatibus providet, omnium saluti invigilat. Matth. VI. Luc. XII. Hanc ideam patris saepius repetit, et versat omni modo, ut sic hominum animos ad Deum trahat, et servilem judaeorum timorem excutiat. Imprimis Dei in pios, justosque homines amorem, ac intimam cum puris mentibus unionem, et illam admirabilem bonitatem, quae peccatores sustinet, ad petendam veniam invitat, et tam placabilem se ostendit indulgentiam exorantibus, vivis coloribus depingit. Certe religio, quae tam excellentem nobis exhibet divinae naturae formam, non hominum inventum est, sed e cœlo allata ad homines.

II. Sola haec religio hominem plene instruit in iis, quae scire illius quam maxime interest, et quae humana sapientia invenire nunquam potuit; scilicet, unde orti simus, et quem habituri finem. Quae malorum origo, et quod remedium; quomodo Deum

nobis benevolum habere, quomodo placare offensum possimus. Hominem a Deo ortum docet, et ad ejus imaginem creatum; quod antiquissimum effatum a Christo magnam lucem accepit, cum ostenditur, nostrae naturae nobilitatem in eo consistere, ut, tanquam Dei filii, patris similitudinem in nobis exprimamus, Matth. V. Haec sola religio dogma immortalitatis, et quae futura sit sors piorum et impiorum post hanc vitam luculentissime exponit; haec fontem nobis detegit omnium miseriarum, cum hominem ex felicissima conditione per peccatum excidisse docet, et quae obscure et sub involucro in V. T. annuntiata sunt, in clarissima luce ostendit, scilicet humani generis reparationem, ac media, quibus emergere ex tanta ruina possimus, et proprias etiam sordes abstergere atque vitam renovare deperditam.

III. Illa religio non humani ingenii, sed divinæ sapientiæ opus est, cujus doctrina, quamvis ab humanis cogitationibus longissime disjuncta, et in pluribus dogmatibus incomprehensibilis sit, nihilominus summam prodit sapientiam, et utilitates maximas procurat; atqui talis est doctrina christianae religionis.

Prob. min. Quod religio christiana dogmata contineat, quae cogitatione complecti mens humana non potest, non diffitentur deistae; nam hoc ipsum est, quod eos ab hac religione maxime deterret: sed in hoc ipso ostendunt, quam leves illi haustus ex philosophia traxerint; nam si vellent, aut possent rem maturius expendere, viderent ex hac ipsa altitudine incomprehensibili mysteriorum quam maxime elucere religionis nostrae praecellentiam. Vi-

derent illa mysteria ita esse extra aciem humanae mentis posita, ut nec ratiocinando ea invenire philosophus, nec fanaticus in illa incidere unquam potuisset; neque intelligi posse, quomodo fidem apud homines invenissent, nisi divina confirmata auctoritate. Viderent in hac mysteriorum revelatione omnes notas divini muneris atque summae reconditae sapientiae; cum ex illis magis eluceat christianae religionis sublimitas, et utilitates quam plurimae in hominum gens profluant. Nihil quippe (ut alia multa praeteream) animum potentius excitat, quam veritates illae supernaturales, quae ubique infinitam et incomprehensibilem Dei naturam, immensum amorem, immensas bonitatis divitias, ineffabile Dei cum commercium homine exhibent. Ergo etc.

PROBATUR II. PARS

Lex moralis novae legis perfectissima est vitae regula, quacunque alia institutione longe praestantior; nulla enim humana institutio tam perfectam exhibet officiorum hominis complexionem, nulla ad ea observanda incitat tam efficacibus mediis.

Officia omnia vel Deum, vel alios homines, vel nosmetipsos spectant. 1. Officia erga Deum religione continentur, quae tota constat rectis de Deo sententiis, piis in Deum affectibus, et actionibus his consentientibus. Quam bene de Deo sentiat christiana religio, 1. parte probavimus: hanc autem genuinam Dei notionem ubique comitantur piae animi affectiones. Adoratio interior, Joan. IV.; divinae justitiae timor, Matth. X. 28; in divina ope fiducia, Joan. XIV. 13, Matth. VII. 7; divinae voluntati omnimoda

devotio, Matth. VI.: grati pro beneficiis sensus et amor, Matth. XXII. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Finis praecepti charitas*, I. Tim. I. 5. Hic amor se prodere debet publica fidei confessione, Rom. X.: mandatorum observatione, I. Joan. V. Joan. XIV. 33., divinae gloriae prosecutione, I. Cor. X. Ephes. III.; divinae perfectionis imitatione, Ephes. V.; laudibus et gratiarum actionibus, Hebr. XIII. 15, Ephes. V. 18; exultatione in Deo, Philip. IV. 4. etc.

Fortius excitat religio christiana, non solum ad omnem *justitiam*, quae juris alieni violationem vetat; sed etiam ad charitatem, quam non tantum in genere commendat, sed cujus omnes characteres evolvit, cujus officia latissime extendit, cujus vim et excellentiam mire extollit. Vid. Rom. XIII. 18, I. Cor. XIII., Ephes. V. Matth. V., et VII. etc.

Officia erga seipsum non tantum praescribit, sed intendit religio christiana, cum hominem doceat, quam excellentis sit naturae, quo emptus sit pretio. Omnia quae tum corporis, tum animae, culturam attinent, ita attemperat, ita pro cujuscunque dignitate ordinat, ut qui ea sequitur, mundus sit ab omni inquinamento carnis et spiritus; portans et glorificans Deum in corpore suo. Vid. I. Cor VI., II. Cor. VI., Philip. IV. Jubet, ut cœlestia cogitemus, propriam gloriam non quaeramus, animi puritatem cum corporis castimonia diligentissime servemus, adversam fortunam aequanimiter toleremus; curam salutis et vigilantiam commendat, et perfectionis studium. His pleni sunt omnes novi Test. libri.

II. Jam vero haec praecepta saluberrima et vere divina quantis urgentur momentis! cum quanta legislatoris auctoritate proponuntur! quibus confirmantur

exemplis! quibus fulciuntur auxiliis! Ex quibus recte concluditur Evangelio nihil deesse ad homines non modo docendos, sed etiam ad excitandos fingendosque ad omnem pietatem et virtutem animos; jam vero quantum ab hac religione distant, quae omnibus retro saeculis a praestantissimis philosophis tradita sunt! Cum omnes aliae religiones aut voluptates, aut vitae commoda et mundi illecebras consectantur; cum clarissima ingenia de primis veritatibus gravissimisque morum praeceptis vix quaedam incerta et obscura balbutiunt; ea christiana religio in tanto lumine collocat, ut in iis omnibus quae ad hominis felicitatem pertinent, cumque ad illam, ad quam conditus fuit, dignitatem attollere possunt, multo plura nunc rudibus et mulierculis christianis, sine omni erroris periculo, nota sint, quam doctissimis antiquitatis philosophis. Unde consequitur christianam religionem ab omnibus, quae vana et inconstans hominum ratio efficere unquam potuit, tantum distare, quantum cœlum distat a terra (8).

SOLVUNTUR ARGUMENTA CONTRARIA

Objiciunt 1. Indignum est Deo, religionem hominibus revelare plenam mysteriis, quæ admittere refugit humana ratio: atqui talis est christiana religio. Ergo etc.

Resp. Multa contra religionem argumenta congerunt increduli, cum vel mysteriorum fidem in genere impugnant, vel singillatim religionis nostræ mysteria impiore lacerant. Verum ad hæc respondere hic necesse non est; nam quæ mysteria in genere attinent, ea 1. hujus demonstrationis parte diluta sunt; reliqua solventur in theologia speciali, cum de christianæ religionis mysteriis specialim agemus. Id unum observabimus, apostolos, cum hæc mysteria po-

pulis annuntiarent, tam parum credidisse, quod hæc altitudo doctrinæ vim argumenti haberet adversus religionem, ut potius ex ea argumentum ipsi desumpserint.

Sic Apost. cum ad Cor. scribens (I. Corinth. II.) dixisset, se non sæculi hujus sapientiam loqui, *sed Dei sapientiam in mysterio*, ita pergit v. 10 ... *Nobis revelavit Deus per spiritum suum; spiritus enim omnia scrutatur etiam profunda Dei: quis enim hominum scit, quae sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? Ita et quae Dei sunt, nemo cognovit, nisi spiritus Dei*... Quo argumento ostendit, rerum divinarum cognitionem non posse ab humano ingenio derivari, et doctrinam, quam cogitatione complecti non potest mens humana, etiam mentis humanæ fœtum esse non posse.

Obj. II. Lex christiana nec purior est lege mosaica, nec clarior. Jugum cærimoniarum ut nimis molestum abjecit; homines promissæ libertatis illecebris illexit; et cum pœnas severissimas legis mosaicæ sustulit, omnibus criminibus fræna laxavit. Ergo etc.

Resp. Hæc, et alia plura congerit judæus Orobio in amica collatione: absit a nobis, ut velimus ex legis mosaicæ excellentia aliquid detrahere, ne quæ una manu extruximus, altera dejiciamus. Sed iniqua est hæc Orobii legis veteris cum nova comparatio. Quidquid antiqua habuit ad internam vitæ sanctitatem et cordis rectitudinem pertinens, hoc Evangelium tanquam sibi proprium non retinuit tantum, sed clarius proposuit, et ad majorem perfectionem adduxit. Cærimonias legis sustulit, non ideo præcise quia grave jugum imponebant, sed quia exire debuit ex arctioribus, quibus natio judæorum constringebatur, nexibus, et omnia loca et tempora implere. Libertatem quidem promisit, sed libertatem filiorum Dei, qua liberati a lege peccati et mortis, spiritu vivimus, quæ sunt spiritus sentimus; nam quicunque spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei. Vid. cap. VIII. Rom. II. Cor. III. Gal. V. I. Petr. II. 16. etc.

Cum lex christiana tota moralis sit, et ab omni civili et politica constitutione sejuncta, talisque necessario esse debuerit; non potuit aliam quam supernaturalem sanctionem admittere. Sic autem fræna non laxavit cupiditatibus; sed potius securim ad radicem posuit, motus quoscunque pravos cohibens, et componendis ad omnem justitiæ normam animis tota occupata.

Obj. III. Multa injusta præcipiuntur in lege christiana, aut homine indigna, aut societati humanæ nociva. Ergo etc. Prob. 1. Jubet illa religio relinquere patrem et matrem, uxorem et filios, imo eos odio habere; Matth. X. 34. Luc. XIV. 26. quæ certe absque gravissima injustitia fieri non possunt. 2. Præcipit amorem inimicorum, et omnem cohibet vindictam; jubet percutienti in una maxilla alteram porrigere, tollenti tunicam etiam pallium dimittere; humilitatem et animi demissionem valde commendat: sed hæc hominem stupidum reddunt et imbecillem, omnem gloriae stimulum auferunt, et sensus majores extinguunt. 3. Sectatoribus suis voluntariam paupertatem et continentiam praedicat, eosque cœlibes facit et bonorum contemptores; atqui haec in totius societatis ruinam vergunt. Ergo etc.

Resp. ad I. Christus 1. non tam quae agenda sunt, praecipit, quam quae eventura sunt praedicit. Evangelium separavit patrem a filio, cum unus fidem suscepit, reluctante alio. Odisse autem propinquos, seu, ut Matth. dicit, relinquere, jubentur illi, qui ad id speciali modo vocantur, ut apostoli.

Ad II. Recte incredulis nostris dici potest, quod Christus olim pharisaeis objecit, Luc. VII. 31. . . . *Cui similes dicam homines generationis hujus? venit Joannes non manducans panem neque bibens vinum, et dicitis: daemonium habet* etc. Et vero statutum est his hominibus leges divinas, quaecunque illae sint, criminationibus suis conspurcare. Quid si vindictam permitteret lex christiana, si homines fingeret male sui amantes, aliorum despicientes, superbia inflatos,

bonorum cupiditate incensos? Quantos, quæso, clamores tollerent? sed infelices hos tot malorum et vitiorum fontes obstruit religio, et ab iisdem viris ignaviæ accusatur, reprimendis magis, quam elevandis ingeniis aptæ. Si veri philosophi essent, et formam noscerent ingenui et excelsi animi, scirent nulla re magis deprimi hominem, quam illa seipsum continendi, et moderandi impotentia; nulla magis elevari, quam nativa morum simplicitate, et moderatione animi modeste de se sentientis. In hoc ipso religionis christianæ eximia laus est, quod amorem præcipiat universalem, qui nullum tempus, nullum obsequii genus, nullum hominem excludat: quod humilitatem commendando, hominem non abjectum reddat, non ignavum, sed fortem et constantem; eique ad omnia pericula subeunda omnia gravia tolleranda, ubi illud officium exigit, incitamenta suppeditet, omnibus humanis motivis fortiora et nobiliora.

Ad III. Christus paupertatem voluntariam et continentiam proposuit non præcepit; consilia sunt, quæ neminem obligant, nisi sponte hanc obligationem susceperit. Optime noverat legis christianæ auctor paucos futuros esse, qui hæc consilia sequerentur. Qui autem id faciunt, non tantum societati nihil nocent, sed potius multum prosunt, ut luculenter a variis auctoribus probatum est.

Obj. IV. Experientia probat, christianos æque corruptos esse moribus, et depravatos, quam aliarum religionum sectatores. Ergo non est, cur tantopere extollatur christianæ doctrinæ excellentia.

Resp. neg. ant. Quæcunque fingatur inter christianos morum corruptio, nunquam illum perversitatis gradum attigit, ut non magnum sit inter populos christiano nomini addictos, et gentiles discrimen; neque tam generaliter in omnes, et absque fræno dominatur malitia; quod imprimis de catholicis dici potest, si tamen non ortu tantum, sed re quoque catholici sunt. Multa ab incredulis in religionis invidiam sparguntur: si nobis prava multorum, qui se chri-

stianos dicunt, exempla objiciunt: nos illis nobilissima quæ nullo tempore defuerunt, virtutum exempla opponimus; quibus virtus et efficacia veræ religionis eo magis elucescit. Religioni tribui non possunt mala, quæ illa exhorrescit, ac fortissimis mediis impugnat; sed religionis oblivioni et quæ omnium malorum radix est, rerum temporalium cupiditati. En novum illius integritatis, rectique animi, quo philosophi nostri gloriantur argumentum! Nihil illi intentatum relinquunt, ut religionis amorem extinguant, fidem radicitus eruant, omne frænum auferant vitiis, omnem cupiditatibus fomitem subministrent: et cum tandem eo usque profecerunt ut fœda corruptio toti incumbat humano generi, vellent hoc ipsum suæ impietatis opus in religionis odium convertere. (9).

ARTICULUS II.

Christianam religionem divinam esse ex proprio Christi Domini et apostolorum charactere convincimur.

PROPOSITIO I.

Religionem christianam divinam originem habere certum faciunt eximiae, quibus Christus Dominus enituit, virtutes.

Prob. Christus Dominus non semel sed saepius et constanter asseruit, divínam esse, quam annuntiabat, doctrinam, Joan. VII. 16. ... *Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me. Si quis voluerit voluntatem ejus facere, cognoscet de doctrina, utrum ex Deo sit*... Joan. VIII. 26. ... *Qui misit me, verax est: et ego quae audivi ab eo, haec loquor in*

mundo ... Joan. XII. 49. ... *Ego ex me ipso non sum locutus; sed qui misit me pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam, et quid loquar* ... *Quae ergo ego loquor, sicut dixit mihi pater, sic loquor* ... Ergo cum doctrinam suam proponeret Christus, se Dei ad homines legatum esse ac voluntatis divinae interpretem publice professus est. Ergo vel divina est, quam annuntiavit, religio: vel dicendum esset, Christum fanaticum fuisse, et falso se a Deo inspiratum credidisse; aut insignem impostorem, qui divinam missionem mentitus esset, ut homines deciperet: atqui nihil ejusmodi de Christo vel suspicari tantum permittit tota ejus inter homines conversatio, plusquam humana sapientia et sanctitas, quae ex omni ejus vitae ratione elucent. Ergo etc.

Prob. min. Totam Christi Domini vitam enarrare necesse esset, si vellemus omnia egregia virtutum specimina proferre, quae humanam sortem videntur superare. Enituit in eo, quae omnis veræ sanctitatis radix est, summa in Deum patrem suum pietas: omnia siquidem ad Dei gloriam referebat; semper aut orationi vacans, aut operi, quod ipsi Pater dederat perficiendum, neque alium cibum habuit, quam ut voluntatem Patris faceret .... *Ego quae placita sunt ei, facio semper* ... Joan. VII. Omnem propriam voluntatem ita abjecit, ut oblatum sibi a Patre passionis calicem forti animo acceperit: factus obediens usque ad mortem. Jam quae in hominum utilitatem fecerit, incredibile dictu est. Optime id exprimit S. Lucas, quamvis brevissimo sermone, cum ait eum *pertransiisse benefaciendo.* Quot non tulit labores ad erudiendos rudes, sanandos ægrotos, revocandos a sceleribus improbos, quanta in ejus

convictu suavitas! quam facilis accessus! quam blanda comitas! nullum a se repulit unquam, nullum sine solatio, sine auxilio dimisit. Id ipsi statutum, nemini nocere, prodesse omnibus, imo et ingratos pessimosque homines, et in eum impiissime saevientes ab immensa, qua homines omnes complectebatur, charitate non excludere: orare, mori pro persecutoribus. Erant haec conjuncta cum admirabili vitae integritate, quae non tantum ab omni mali specie longe semper abfuit, sed omnium virtutum splendore perfusa, animum prodidit divinum sub humanae vitae lineamentis latentem. Tam in aperto erat ejus puritas, ut omnem superaverit invidiam. In nulla re propriis serviisse commodis deprehenditur, nec opes, nec dignitates, nec famam apud homines quaesivit; tam longe ab omni rerum temporalium cupiditate aberat, ut ne haberet, quidem, quo caput reclinaret. Tam parum ambitione tenebatur, ut se omnium servum faceret, incomparabilis humilitatis et mansuetudinis exemplar. Denique incredibilis in eo erat et plane inaudita patientia et constantia animi; ad occisionem quasi ovis ductus est, quin ullum in eo exulcerati animi apparuerit indicium, et si quas inter patiendum edidit voces, spirabant pietatem, charitatem et mansuetudinem. Uno verbo, si quis vellet Dei humano corpore induti, et ad homines virtutum praeceptis et exemplis erudiendos in terra conversantis genuinam imaginem exprimere, non posset excellentius aliquid invenire; nihil sibi perfectius mente effingere.

Jam vero quis sibi persuadeat, virum humili loco natum, sine litteris, sine omnibus humanis auxiliis ad tantam potuisse vitae perfectionem assurgere, ita

supra omnia, quae frangere animum, aut emollire, aut aliquo modo turbare possent, sese elevare, tam eminenter omnes, qui unquam extiterunt, sua sapientia caeterisque virtutibus superare, nisi animo insedisset numen divinum? quis sibi persuadeat, virum tam longe ab omni mali suspicione remotum, homines decipiendi consilium cepisse, et, cum ubique tam purum Dei amorem spiraret, omnem tamen Dei timorem ita abjicere voluisse, ut in propriam legem peccare, Dei legatum et promissum a prophetis Messiam se dicere non vereretur, nisi tanta ipsi dignitas competere?

At forsam seipsum decepit Christus, et fanatico errore sese ad instaurandum inter homines religionis et virtutis studium a Deo vocatum credidit? Sed quae sincera mens non impia ejusmodi commenta cum fastidio repellit? nihil certe est a vita Christi magis alienum, ex qua tanta elucet animi moderatio, nihil hic reperitur temere aut incohaerenter dictum, nihil præcipiti temeritate actum; nihil quod unquam reprehenderet recta et incorrupta ratio. Summa in omnibus prudentia, et inter tot gravissimas tempestates, inconcussa mentis constantia omnisque perturbationis expers tranquillitas. Durissima patitur, tanquam vir fortissimus; non vanam stoicorum more indolentiam affectans, sed patientia vincens doloris acerbitatem; apud iniquos judices innocens accusatus non cominabatur, et cum malediceretur, non maledicebat. Principum et potentiorum hominum gratiam nunquam captavit, sed nec populi favorem, majorum contemptu; aeque ab omni adulatione et assentatione alienus, quam a procaci philosophorum insolentia.

Praeterea an homo fanaticus in illa potuisset religionis dogmata incidere, quae religio christiana docet? quae vis imaginandi potuisset admirabilem illum legum complexum invenire, atque omnia, quae Deum et religionem, quae virtutes et officia hominum attinent, tam clare sine omni errore et confusione evolvere? Ergo neque decipiendi consilium habere potuit Christus, neque fanatico errore ipse deceptus fuit. Ergo etc. (10)

PROPOSITIO II.

Apostolorum Christi seu primorum religionis christianae propagatorum virtutes novum sunt argumentum divinitatis religionis christianae.

Hoc argumentum, cujus partem aliquam jam supra exposuimus, cum de veritate librorum N. T. actum est; leviter tantum attingemus. Certum est, apostolos ubique et constanter se gessisse tanquam Christi legatos, a Deo ipso missos, et a Spiritu Sancto instructos, ut Evangelium pacis praedicarent omnibus gentibus. Certum est, eos doctrinam, quam per orbem disseminarunt, hominibus tradidisse tanquam divinam, et a Jesu Dei filio in terras allatam. Nihil est in actibus et scriptis apostolorum clarius expressum. Jam vero spectata apostolorum indole, totaque vitae ratione, certum est 1., quod id asserere non potuissent, nisi ipsi fuissent de ea re plene persuasi. 2. Quod ita persuasi esse non potuissent, nisi ita res fuisset. Ergo etc.

PROB. I. PARS. Quamvis discipuli Christi multum abfuerint a summa magistri sui perfectione; tantus

tamen ex eorum vita virtutum omnium splendor affulget, ut necessario omnes in admirationem rapiat, qui oculos habent integros et sinceros, imprimis, si hominum illorum ortus, et prior vitae conditio spectetur. Quis enim non miretur illam commodorum omnium temporalium despicientiam, illum contemptum omnis terreni lucri, illam singularem modestiam, et humilitatem, cum omnium oculos in se converterent? Quanto studio omnem a se gloriam removebant, Dei et Domini sui onori unice intenti! quanta in sermone et in vita elucet pietas! quantus erga Christum amor! quanta in cruce Christi fiducia! quanta in fideles charitas! quanti labores! quanta ecclesiarum sollicitudo! quanta in tolerandis adversis fortitudo! quantum gaudium, cum digni effecti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati! Non hic magno labore conquirendæ sunt raræ quædam et ad ostentationem compositæ actiones; totus vitæ tenor eosdem semper homines ostendit ab omnibus terrenis implicationibus liberos, et sola cœlestia cogitantes; qui assidue in cœlum defixi propriæ felicitatis desiderio, alienæ tantum utilitatis studio in terra retinebantur; labore, cura, charitate homines, vitæ sanctitate angeli. En, quos Evangelium præcones habuit! En, quos vel improbos impostores dicere oportet, vel in iis, quæ prædicarunt, veraces!

Prob. II. pars. Nunquam apostoli, quamvis ex rudi plebe homines fuerint, eousque dementiæ pervenire potuissent, ut crederent, se a Christo ad prædicandum Evangelium missos, nisi hanc legationem accepissent. Nunquam ita desipere potuissent, ut sibi persuaderent, gratiam Spiritus S^{ti}. in eos delapsam, miram animis indidisse fortitudinem, et rerum divi-

narum intelligentiam. Christus eos ad annuntiandum Evangelium misit, cum certa expectatione omnium malorum temporalium, prædicens illis non una vice persecutiones et odia, verbera, ignominiam et mortem. Ita magistrum suum e vivis decessisse viderant; hæc eorum quoque sors, hæc laborum merces fuit in hac vita. Verum hæc omnia ita comparata sunt ut animum gravi metu conturbent potius et terreant, quam ad credenda et suscipienda excitent, quæ cum tantis periculis connexa sunt. Deinde ipsa apostolorum plus quam humana constantia; præclara quæ tum ex eorum publicis sermonibus, tum ex epistolis ab eis conscriptis, elucet sapientia et doctrina, ostendunt homines nullatenus fanaticos, aut in judicando præcipites, in credendo faciles, et vanas rerum species sectantes. Ergo etc. (11)

SOLVUNTUR OBJECTA

Obj. I. Si vita Christi et apostolorum tot tantisque virtutum ornamentis instructa fuit, explicari non potest, cur nihilominus omnium in se odia concitaverint. Ergo etc.

Resp. neg. ant. Quicunque in historia generis humani peregrinus non est, et quid in hominibus valeant inveterata præjudicia et pravæ affectiones perpenderit; is in hoc ipso odii illius rationem plusquam sufficientem inveniet, quod Christus et apostoli, ut opus perficerent, quod ipsis injunctum fuerat, ubique veritatis, et sanctæ ac incorruptæ religionis præcones fuerint, nulli errori, nulli superstitioni, nulli vitio parcentes. Lucem illam purissimam virtutis, quæ ex omnibus Christi actionibus elucebat, ferre non poterat corruptissima ætas; facilius visum est improbis hominibus justum e medio tollere, quia contrarius erat operibus eorum, quam ad ejus præcepta vitam

componere. Quod apud judæos sacerdotum et pharisæorum invidia fecit, hoc apud paganos egit cœcus antiquæ religionis zelus, leges contra novas religiones statutæ, fœda morum corruptio, falsæ criminationes, pontificum, augurum, aliorumque ethnici cultus ministrorum invidia.

Obj. II. 1. Paulus ad Rom. XV. declarat, se Evangelium non prædicasse, ubi jam nominatus fuerat Christus, ne super alienum fundamentum ædificaret; ergo ipse aliud fundamentum posuit, quam cæteri apostoli. 2. Actor. XXII. ait, se civem romanum esse, cum tamen alibi ipse dicat, se ex Tharsi oriundum, quæ urbs est Ciliciæ. 3. Actor. XXIII. in medio concilii exclamavit. . . . *De spe et resurrectione mortuorum ego judicor* . . . Sed falsum est, eum hoc de crimine fuisse a judæis accusatum. 4. I. ad Corinth. VII. ubi plura ordinat, quæ ad usum et vinculum matrimonii pertinent, v. XII. ait . . . *Ceteris ego dico non dominus: siquis frater uxorem habet infidelem etc....* Ergo fatetur, se Dei nomine non agere. 5. Actor. XVI. Timotheum ipse circumcidit, nihilominus paulo post ad Gal. scribit cap. V. . . . *Si circumcidamini Christus nihil vobis proderit* . . . Ergo ipse sibi contradicit.

Resp. ad I. neg. cons. Nihil aliud ibi significat Apost. quam se noluisse Evangelium annuntiare ubi Christus jam nominatus erat; sed, ut v. seq. dicitur, ubi non est annuntiatum de eo; ut scilicet veritas citius diffunderetur, et cuncti populi veræ religionis luce collustrarentur.

Ad II. Utrumque dicit Apost., se tarsensem esse, et civem romanum. Quomodo autem id tam confidenter et palam potuisset profiteri, si utrumque simul esse non potuisset? Certum est, urbem Tharsin civitatis romanæ privilegium obtinuisse, multi autem inter eruditos id ante S. Pauli tempora contigisse existimant.

Ad. III. Resp. 1. Apostolus, cum adhuc judæus erat, ad sectam pharisæorum pertinuit, neque, cum Christi apostolus factus est, cessavit ubique prædicare resurrectionem

mortuorum, quod vehementer displicere debuit sadducæis, qui, ut videtur, inter ejus accusatores omnium erant ardentiores. 2. Ex Apostoli doctrina apparet, eum dogma de resurrectione mortuorum a Christi resurrectione nunquam separasse. Hæc autem apud judæos præcipua causa erat odii, quod Christum, quem ipsi cruci affixerant, resuscitatum diceret. Porro Paulus hac defensione sadducæos et pharisæos, qui in ejus perniciem conjuraverant, inter se commisit. Quod prudenter factum est, neque reprehendendum, cum salva veritate fieri potuerit.

Ad IV. neg. conseq. Vel Paulus consilium tantum dare voluit; et tunc sensus est: cæteris ego suadeo, cum Dominus id non præceperit. Vel ita verba intelligi debent: ego id dico tanquam a Deo inspiratus, quamvis Deus per se ipsum nec in veteri, nec in nova lege de hac re aliquid statuerit.

Ad V. neg. conseq. Timotheus ex matre judæus erat, ideo Paulus *propter judæos, qui erant in illis locis*, eum circumcidi voluit, quia cæremoniæ legis adhuc licitæ erant; sed circumcisionem ad salutem necessariam nec credidit, nec docuit. Ideo Galatas reprehendit, quod in circumcisione spem salutis collocarent, quasi ex lege esset justitia. Ita explicanda sunt verba illa capitis V. ... *Si circumcidamini etc.*

Obj. III. 1. Quæ Act. V. de Ananiæ et Zaphiræ punitione leguntur S. Petri charitatem et mansuetudinem parum commendant. 2. Idem Apostolus a Paulo Antiochiæ publice correptus est, quia reprehensibilis fuit, ut ad Gal. II. legitur.

Resp. ad I. neg. ant. Jam olim Porphyrius S. Petrum sævitiæ et cædis arguit, quod Ananiam occidisset. Sed male omnino commentita est accusatio hæc. Si mors Ananiæ naturalis fuit, non fuit ergo a Petro occisus: si divinitus inflicta in pœnam peccati, in Deum ipsum cadit accusatio. Stultum esset homini imputare, quod hominis opus esse

non potest; vindicta autem a Deo ipso allata, sicut opus quodcunque quod Deum auctorem habet excusatione non indiget; sed habet in se ipso recti justique rationem. Vid. Stolberg 6. Band, p. 42.

Ad. II. neg. conseq. Petrus in eo, quod Antiochiæ contigerat, reprehensibilis esse potuit, quin exinde maculam sanctitas ejus contraheret; error levis omnino fuit, et in se excusabilis. Ideo tantum reprehensione dignum judicavit S. Paulus, quia non sine ratione timuit, ne illa Petri simulatio gentibus scandalum pareret, easque a religione christiana averteret. Cæterum non parum in hac Pauli reprehensione elucet S. Petri humilitas, et alienus ab omni naturali commotione animus.

ARTICULUS III.

Probatur religionis christianae divinitas ex prophetiis.

Christianae religionis excellentiam nullus aequus rerum aestimator inficiari potest. Rei evidentia coacti deistae non semel tum religionem ipsam, tum illum, cui tantum donum acceptum referimus, magnis laudibus extulerunt, ac ingenue confessi sunt, quod, sicut variarum gentium religiones christianae comparari non possunt; sic et omnes antiquarum gentium sapientes multum distent ab illa cœlestis sapientiae forma, quam Christus in tota sua vita expressit. Ex his deberent nobiscum concludere, quod si in aliarum religionum systematibus ratio humana quid possit experta sit; christiana religio humanae intelligentiae fœtus esse non possit, sed signa ferat splendidissima cœlestis originis ... *A summo cælo egressio ejus.* Psalm. XVIII. 7.

Verum ad hanc usque cognitionem non assurgunt superbae philosophiae sectatores, quos hic impugnamus. Quamvis etiam ad eos non pertineant, qui religionem sanctissimam et in humani generis bonum satam, auctoremque ejus Christum diro odio insequuntur, et conspuunt fanatico furore; eam tamen, quam ipsi deberent, reverentiam non profitentur, satis ducentes, si Christum inter viros sapientes numerent, et religionem ab ipso revelatam praeclaram dicant et utilem. Quoniam igitur homines isti, qui se philosophos dicunt, divino, qui ex Christi persona elucet, splendore non commoventur, neque tam exquisitos habent rerum divinarum sensus, ut religionem christianam ex propriis oris lineamentis, et impressa fronti majestate ut divinam sobolem agnoscant; addenda sunt alia majoris adhuc ponderis argumenta ex notis externis et supernaturalibus petita, quae tam aperta sunt, tam accommodata ad convincenda etiam obtusa ingenia, ut nullum relinquant religionis hostibus effugium. Et primum quidem de vaticiniis, ut dictum est, agemus, sequenti articulo de miraculis tractaturi. Vaticinia, quae ad defensionem causae christianorum afferri possunt, duplicis generis sunt; alia ex V. T. petita, quae in Christo Jesu impleta sunt; alia, quae in N. T. a Christo ipso edita leguntur.

§ I. *De vaticiniis V. T., quae in Christo Jesu impleta sunt.*

Prophetiae ex V. T. desumptae primum quidem ad convincendos judaeos vim maximam habent; deinde etiam contra deistas argumentum non leve suppe-

ditant; quia probant Christum Dei legatum fuisse, ac divino charactere insignitum, quem spernere non possumus nisi spernamus et patrem, qui misit eum. Quoniam supra jam probatum est, abrogationem legis mosaicae per Messiam fieri debuisse; sequitur omnes prophetias, quae probant Christum Jesum Messiam esse judaeis promissum, etiam divinam legis ejus originem probare. Hae autem prophetiae vel tempus respiciunt, quo venire debuit Messias, vel Messiae characteres, vel individuas notas, tum personae, tum vitae.

PROPOSITIO I.

Prophetiae, quae tempus respiciunt, in Jesu Nazareno impletae sunt.

ARGUMENTUM I.

Ex vaticinio Jacobi Genes. XLIX.

Tempus adventus Messiae jam diu effluxisse Sect. I. Art. III. ex Jacobi vaticinio probavimus: atqui Messias ille alius esse non potest, quam Jesus Nazarenus. Ergo etc.

PROB. Ex Jacobi morientis oraculo apertum est, Messiam eo tempore venire debuisse, quo sceptrum erat a Juda auferendum, seu antequam penitus dissolveretur judeorum natio: atqui tunc praecise apparuit Jesus Nazarenus. Jam sceptro seu suprema regni potestate privati erant judaei, jam Herodes alienigena regnum judeæ a senatu et populo romano acceperat; cum Jesus in Bethlehem natus est. Paulo post Herodis mortem judeae regio ascalonitis erepta

et in provinciam romanam redacta est. Mortuo autem Christo tota judaeorum natio multo magis ad exitium properavit, ita ut triginta octo post annis tota eorum constitutio incenso templo, et diruta urbe eversa fuerit. Ergo tempus adventui Messiae a prophetia praefinitum cum tempore Jesu Nazareni accurate concurrit. Ergo in nullo alio quam in Jesu Nazareno impleta est. Hic scilicet, dum in terris viveret, se Messiam esse publice professus est, hic a magna parte nationis ut talis agnitus fuit; hic innumeris prodigiis se Dei legatum esse probavit; in hoc impletum est, quod in vaticinio additur ... *Ipse erit expectatio gentium* ... vel ut habet textus hebraicus ... *Et ei erit obedientia populorum* ... et samaritanus ... *Ad ipsum congregabuntur populi* ...

ARGUMENTUM II.

Ex vaticinio Danielis IX.

In Danielis vaticinio tempus adventus Messiae clare exprimitur. Occidendus erat Christus, antequam civitatem et sanctuarium dissiparet populus cum duce venturo, et quidem ita dissiparet, ut statuta esset et perpetua desolatio. Atqui nullus alius nominari potest, qui eo tempore advenit, et cui omnes characteres in prophetia expressi possint applicari, quam Jesus Nazarenus. Ergo etc.

Prob. min. De Christo duce in Danielis vaticinio dicitur, quod occidendus sit, et non sibi; negandus a populo non suo; quod eo adveniente adducenda sit justitia, delendum peccatum, implenda visio et prophetia. Dicitur post ejus mortem dissipandam ci-

vitatem cum templo, et duraturam usque in finem desolationem. Verum quam accurate haec in Jesu impleta sint, nemo non videt. Illi enim *Christi* nomen per excellentiam tribuitur. Actor. IV. 26. et 27. ...*Adstiterunt reges terrae, et principes convenerunt adversus Dominum et adversus Christum ejus... Adversus sanctum puerum Jesum quem unxisti...* Ille occisus est, et non sibi, nam propter scelus populi percussus est. Ille delevit peccatum et justitiam adduxit, cum *dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate...* Tit. II., 14. Cum paganismi abominandos cultus sustulit, et sanctam instituit religionem, quae jam per XVIII. fere saecula immota consistit. Hunc negarunt judaei, nec voluerunt populus ejus esse, aut dici, et cum Pilatus Jesu foras adducto dixisset: *Ecce rex vester;* clamabant illi: *Tolle, tolle crucifige eum.* Hujus demum mortem cruentam secuta est civitatis, et templi ruina, et ultra mille septigentos jam annos perdurans desolatio. Ergo et .

ARGUMENTUM III.

Ex vaticiniis Aggaei II. et Malachiae III.

Quae in Aggaeo et Malachia de Messia et tempore adventus ipsius dicuntur, nulli, nisi Christo Jesu, convenire possunt. Hic enim in mundum venit, stante adhuc secundo templo, cui sua praesentia decus attulit maximum. In eo praesentatus est, in eo docuit et miracula edidit, in eo summam muneris sui prophetici auctoritatem exercuit. Ipsius adventu mare et aridum, cœlum et terra commota

sunt, tum per innumera prodigia ab ipso aut discipulis ejus effecta, tum quam maxime per Evangelii propagationem, populorum conversionem, et subitam animarum commotionem per totum orbem exortam. Ergo etc.

OBJECTIONES SOLVUNTUR

Obj. contra I. argum. Tempus in vaticinio Jacobi indicatum non concordat tempori, quo Jesus Nazarenus in terris visus est. Ergo etc. Prob. ant. Sceptrum in Juda defecit tempore captivitatis babylonicæ, id est, plusquam 500. ante Jesum annis. Ergo etc.

Resp. neg. ant. 1. Septuaginta tantum fuerunt captivitatis babylonicæ anni, et, si a regis Sedeciæ translatione inchoantur, tantum 49. numerantur, usque ad restitutam libertatem. Jam vero, etiamsi admitteretur sceptrum hoc tempore in Juda non fuisse; brevissimum ejusmodi intervallum interruptio tantum regni fuisset, non extinctio; præsertim cum judæi de regni restitutione certiores facti fuerant per prophetas. 2. Per sceptrum non regia tantum dignitas intelligitur, sed dominatus quilibet, sive administratio, qua aliquis sui juris est, suisque legibus vivit, non alienis. In hoc ergo Jacobi vaticinio, per vocem *schebet* optima intelligi potest sceptrum *tribuale*, vel auctoritas tribus constitutiva, ut infra dicemus. Jam vero hanc auctoritatem, hoc sceptrum retinuit tribus Juda etiam apud assyrios captiva. Id liquet ex historia Susannæ, Daniel. XIII. et libro Esther XVII., ubi judæi dicuntur justis utentes legibus. Eadem civilis potestas, eadem facultas suis legibus, suisque magistratibus utendi soluta captivitate in tribu Juda permansit. Hæc sola ferme in patrias sedes remeavit, atque proprie corpus constituit judaicæ nationis. Unde et regio omnis judæa dicta fuit, et tribus Benjamin, aliarumque tribuum reliquiæ nomen suum amiserunt, solo judæorum nomine retento.

Inst. I. Tempore Machabæorum Assamonæi duces ex tribu Levi oriundi rerum potiti sunt ducentis fere ante Christum annis. Ergo auctoritas a Juda ablata est.

Resp. Judæi ex captivitate reduces instituerunt eam *reipublicæ formam quæ optimatum est, paucorum potestate mixta* ... ut Josephus ait Lib. VII. Antiq. cap. IV. Vel ut Hieronymus scribit Lib. in Isaiam cap. I. antiquum receperunt statum; eum scilicet, quem habuerunt, antequam sub regum potestate essent Hæc regiminis forma etiam sub Assamonæis ducibus mansit: nam populus libere eos sibi duces elegit, et rerum publicarum administratio semper ad senatum et populum potissimum pertinebat. Id ex Josepho constat Lib. I. de bello Judic. cap. I. et ex Mach. libris. Sic II. Mach. II. Antiochus ad judæos scribit .... *Rex Antiochus senatui judæorum et cæteris salutem* ...

Inst. II. Saltem sub Herode, qui fuit alienigena, neque a populo electus sceptrum a Juda ablatum est; sed eo tempore natus nondum erat Christus. Ergo etc.

Resp. I. Quorundam sententia est, jam tum prophetiam impletam fuisse, et sceptrum a judæis ablatum; idque certum populo indicium fuisse, non procul abesse Messiæ adventum. Dicunt interpretes illi, nihil aliud ex Jacobi vaticinio concludi posse, quam quod Messiæ adventus non longe possit a regni aut civitatis destructione abesse, ita ut certum sit, vel ablato sceptro statim venturum esse Messiam; vel post Messiæ adventum brevi intervallo secuturam gentis et civitatis ruinam. Prima interpretatio textui quidem non repugnat, sed aliis multis, et gravibus difficultatibus implicita est. Secunda multo videtur probabilior, eamque nostram facimus.

Resp. II. neg. maj. Verum quidem est jam tum potestatem regiam a judæis ablatam fuisse, eorumque rempublicam vehementer fuisse labefectatam. Veruntamen extincta non erat omnino principum et senatus auctoritas, quæ etiam sub romanis procuratoribus perduravit, quamvis in multis restricta et impedita. Ergo ea auctoritas, quam patriarcha

Jacob per *schebet, virga* aut *sceptrum* expressit, extincta non est, nisi post excidium Jerosolymæ; usque ad ea tempora judæorum natio seu tribus Juda, in tribus corpore permansit, et civitatem seu statum peculiarem constituit. Sic omnia cum Jesu Nazareni adventu mire concordant. Ultima judæorum ruina incepit sub Pompejo 60. circiter ante Christum annis; sub Herode nova incrementa accepit: hoc autem regnante natus est Jesus. Ab hoc tempore magis semper magisque attritæ sunt res judæorum, et præcipiti cursu in interitum ruerunt. A tempore, quo Christus e vivis sublatus est, usque ad ultimum excidium, reipublicæ judaicæ status nihil aliud fuit, quam longa cum morte luctatio; cum interea lex nova cresceret, et Ecclesia in locum synagogæ substituta majores in dies vires acquireret.

Obj. contra II. Argum. Ut probaretur prophetiam Danielis in Jesu filio Mariæ completionem habuisse: ostendendum esset ex calculis chronologicis LXX. hebdomades, quæ annos efficiunt 490. ad illud præcise tempus pertingere, quo Jesus occisus est. Atqui hoc probari hucusque non potuit. Ergo etc.

Resp. I. neg. maj. Quamvis leves aliquæ in chronologicis calculis difficultates adessent, vim argumenti nostri non infringerent; non enim ab incertis chronologiæ quæstionibus dependet probatio nostra. Manifestum est ex verbis prophetiæ, vastitatem brevi tempore occisionem Messiæ secuturam esse; constat quoque Jesum Naz. 29. annis ante devastatam Jerosolymam et dispersum populum a judæis occisum fuisse; constat in ejus persona omnes alios a Daniele expressos Messiæ characteres reperiri. Certum præterea est ex Josepho judæos eo tempore, quo Jesus mortuus est, Messiam exspectasse, quia persuasum illis erat, Danielis vaticinium esse completum. Nihil igitur morari nos debent dubia quædam chronologica, quæ eruditorum ingenia exercent, et occasionem dederunt variis in explicanda hac prophetia opinionibus; siquidem omnes, si unum aut alium commen-

tatorem excipias, in hoc conveniunt, quod præfatum vaticinium dicant in Jesu Nazareno impletum .... *Dieu a tranché la difficulté*, dit Bossuet, Discours sur l'histoire univ. partie II. chap. IX. *par une decision, qui ne souffre aucune replique. Un événement manifeste nous met au-dessus de tous les raffinements des chronologistes; et la ruine totale des Juifs, qui a suivi de si près la mort de notre Seigneur, fait entendre au moins clairvoyans l'accomplissement de la prophétie...*

Resp. II. neg. min. Id probarunt viri in historia et chronologia versatissimi; Petavius, Tourneminius, Huetius, Usserius, Bossuetius etc. En summam systematis, quod ab illust. Bossuetio expositum est parte I. histor. univ. VIII. Epoq. Anno Artaxerxis Longimani vigesimo perrexit Nehemias Jerosolymam, cum litteris a rege acceptis; cœpitque ædificare muros civitatis. Ab hoc anno Artaxerxis initium sumitur LXX. hebdomadum. Jam vero annus Artaxerxis vigesimus in finem incidit LXXXI. Olympiadis, vel in annum ab urbe condita CCC. Omnis fere difficultas in hujus epochæ determinatione cousistit. Bossuetius illam ex probatissimis auctoribus eruit; hac autem semel stabilita facillimum est calculum instituere. Ab anno XX. Artaxerxis seu ab anno urbis conditæ CCC. usque ad Christum natum effluxerunt anni 453. quibus si adjiciantur 30. anni usque ad ministerium publicum Christi anno XV. Tiberii Cæsaris inceptum efficiuntur 483. seu bebdomades septem et sexaginta duæ. Manet ergo ultima hebdomada in qua confirmari debuit pactum in cujus medio deficere debuit hostia, et sacrificium; hæc si annis 483. additur conficiet numerum 490. annorum. Sed in medio hujus hebdomadæ post tres annos cum dimidio ministerii publici occisus est Jesus qui vocabatur Christus (12).

Obj. contra III. argum. Jesus a Nazareth in templo secundo seu Zorobabelico præsentatus non est; ergo in eo impleta non est Aggæi prophetia.

Prob. ant. Teste Josepho Lib. XV. antiq. vetus templum *sublatis veteribus fundamentis* dirutum fuit ab Herode et aliud *novis repositis* ædificatum. Ergo etc.

Resp. Templum vetus ab Herode intra octo annorum spatium successive et per partes instauratum imo amplificatum et magnifice exornatum fuisse, non negamus. Verum novum templum non extruxit; et judæi nunquam templi Herodiani meminerunt. Duo tantum agnoscunt, Salomonicum et Zorobabelicum, in Talmude aliisque scriptis constanter asseverant, secundum templum a romanis fuisse eversum.

PROPOSITIO II.

Prophetiae, quae futuram legis mosaicae abrogationem praedicunt, in Christo Jesu impletae sunt.

Prob. Legem antiquam temporariam fuisse, et per novam, melioremque abrogandam ex illis V. T. vaticiniis probavimus, quae 1. fœdus novum in locum veteris substituendum, 2. sacrificiorum abolitionem, et futuram sacerdotii translationem; 3. populorum in unius verae religionis cognitione consociationem praedicunt. Ibidem probavimus in prophetarum oraculis contineri, haec omnia per magnum istum ducem aut Messiam efficienda esse, quem tota judaeorum natio nullo non tempore expectavit. Itaque probandum superest Jesum a Nazareth Messiam illum fuisse, et in eo omnia illa vaticinia fuisse completa.

1. Jesus magnus ille propheta fuit a Moyse praedictus, legislator et melioris testamenti mediator. Prophetam se probavit, cum ipse plures prophetias edidit eventu completas; talem eum a populo ha-

bitum fuisse ex Evangelio constat. Joan. VI. 14. *Illi homines, cum vidissent quod fecerat Jesus signum, dicebant quia hic est vere propheta, qui venturus est in mundum.* Actor. III. S. Petrus verba ex Deut. XVIII. a nobis superius allata de Jesu Naz. interpretatur. Quod Jesus novam legem annuntiaverit, neminem latere potest: quod illa lex tum in parte theoretica, tum in vitæ et morum præceptis longe sit mosaica excellentior ex utriusque comparatione elucet. Novi ille testamenti angelum, novi fœderis mediatorem se dixit vivens, et moriens probavit. Sic in ultima cœna sanguinem suum discipulis porrigens dixit: *hic est sanguis meus novi testamenti* ... Matth. XXVI. De novo hoc fœdere cujus sequester Jesus fuerat, sæpe loquuntur apostoli ... *Qui nos idoneos fecit ministros novi testamenti.* II. Cor. III. ... *Melioris testamenti sponsor factus est Jesus* ... ad Hebr. VII. 22. Atque imprimis Hebr. VIII. 6. usque ad finem. Idem argumentum versat Apostolus cap. IX. ejusdem epistolæ, ubi ostendit Christum novum hoc testamentum morte sua confirmasse ... *Ubi enim testamentum est mors necesse est intercedat testatoris; alioquin nondum valet, dum vivit, qui testatus est* ... v. 16 et 17.

2. Sacrificia V. L. abolita fuisse, translatumque sacerdotium per Jesum Naz. fides christiana docet. Sacrificia abolevit, cum seipsum obtulit pro peccatis nostris, ad Hebr. X. ... *Holocautomata pro peccato non tibi placuerunt. Tunc dixi: Ecce venio ... aufert primum ut sequens statuat* .... Sacerdotium novum instituit cum extincto rito Aaronico ipse .... *appellatus est a Deo pontifex juxta ordinem Melchisedech* ... Hebr. V. Quod autem mors ejus

et rejectio perpetuam civitatis et templi ruinam adductura essent, ipse flens prædixit; Luc. XIX. ... *Si agnovisses et tu, et quidem in hac die tua, quae ad pacem tibi etc.*

3. Nihil est in V. T., clarius et frequentius a prophetis prænunciatum, quam gentium vocatio ad veræ religionis cognitionem. At nihil quoque est in lege nova clarius, crebriusque expressum quam hæc gentium vocatio per Jesum Nazarenum; et si sacræ litteræ silerent, facta ipsa et orbis universus loquerentur. Itaque illud quod futuri Messiæ characterem præcipuum efficere debuit, in Jesu Christo apertissimum est, et tot habet testes, quot fere ab eo tempore extiterunt christiani. Id Jesus vivens prædixerat ... *Praedicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe in testimonium omnibus gentibus* ... Matth. XXIV. Id apostolis suis, antequam ad Patrem ascenderet, injunxit ... *Euntes in mundum universum praedicate Evangelium omni creaturae*... Marc. XVI. Quam accurate apostoli hæc magistri præcepta perfecerint; quanto imprimis animi ardore S. Paulus creditum sibi inter gentes apostoli munus impleverit, ex Actibus apostolorum aliisque libris N. T. et Ecclesiarum historiis abunde cognoscimus. Vid. Huet. prop. IX. cap. 158.

Huc referri possunt, quæ prophetæ de futuro Messiæ regno vaticinati sunt. Non enim gentium more dominaturum dicebant in populos vi et armis subactos; sed regnum annuntiarunt multo excellentius, quod animos subderet religionis, et virtutis imperio. Tale autem regnum spirituale et æternum Jesus Nazar. fundavit. Ipse enim omnes gentes imperio suo subjecit, diffuso per totum orbem Evan-

gelio. Ipse Ecclesiam constituit ex omnibus undique populis congregatam, cujus ipse caput esset invisibile, cui se adfuturum usque ad finem sæculorum promisit. De hoc regno locutus est Angelus Luc. I. ad Mariam dicens ... *Hic erit magnus et filius Altissimi vocabitur, et dabit ei Dominus Deus sedem David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in aeternum, et regni ejus non erit finis* ... Jesus ipse interrogatus a Pilato ... *Ergo rex es tu?* respondit: *Tu dicis, quia rex sum ego.* Joan. XVIII. 37. Cæterum non tantum Christus de hoc regno locutus est, sed et apostoli frequenter et magnifice Jesu Domini nostri gloriam et potestatem prædicant, quam ipsi dedit Pater non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro, omnia subjiciens sub pedibus ejus, et ipsum constituens caput supra omnem Ecclesiam. Ad Ephes. I. 20. 21. et 22.

OPPONUNT ADVERSARII

Imago illa regni spiritualis et æterni, quam christiani sibi effinxerunt, omnino aliena erat a mente prophetarum; hi enim de regno tantum terrestri loquuntur a Messia in omnes gentes proferendo, et inde secutura summa judaicæ gentis temporali felicitate. Ergo prophetiæ, quæ Messiam ut regem annuntiant, in Jesu Nazareno non sunt impletæ.

Resp. neg. ant. et ejus prob. Equidem inter prophetarum vaticinia quædam leguntur, quæ si in verborum cortice hæremus, regnum aliquod temporale praenuntiare videntur. Verum omnes illi textus etiam in sensu perquam naturali, de regno spirituali intelligi possunt; atque, ut ita intelligantur, cogunt alii textus, qui aperte regnum spirituale promittunt; cogunt alii Messiae characteres, qui cum illo temporali regno componi non possunt; cogit ipsa sana ratio, et idea

quam de supernaturali Dei œconomia habere debemus. Quis enim sibi persuadebit, tantum vaticiniorum apparatum, tot solemnes et toties repetitas promissiones; tot praeclaras futuri Messiae imagines, nihil aliud significare, quam copiam et affluentiam bonorum temporalium, et non potius veritatis et justitiae propagationem et beatam immortalitatem? Regnum Messiae in omnes terrae partes extendi debuit. Messias semper ut rex unicus designatur sine successoribus: et nihilominus regnum ejus sempiternum praedicitur. Tam parum haec cum temporali regno concordant, ut etiam sapientiores inter judaeos et in lege exercitatiores imprimis veteris synagogae aliam sententiam tenuerint ab illa vulgari opinione regni temporalis diversam. Vid. Hooke tom. II. pag. 476. et seq.

PROPOSITIO III.

Omnes prophetiae, quae Messiæ ortum, nativitatem, vitae et mortis circumstantias, ejusque post mortem exaltationem praedicunt, in Jesu Nazareno impletæ sunt.

Prophetiae de ortu et nativitate Christi.

1. Messias Deus esse debuit et homo. Deus ab æterno a Patre genitus, homo in tempore natus. Divinam ejus naturam probant tum nomina quæ illi attribuuntur, tum ejus origo ab æterno e sinu Patris. Psal. II. 7.... *Dominus dixit ad me: filius meus es tu, ego hodie genui te*... Mich. III. 2... *Egressus ejus ab initio a diebus aeternitatis*... Verum autem hominem fore, omnes antiquæ prophetiæ loquuntur. Genes. III. dicitur semen mulieris. Prædicitur oriundus ex Abrahamo, Isaaco et Jacobo,

Juda et Davide. Multa quoque prophetæ de ejus nativitate, passione, morte, et resurrectione prænuntiarunt, quæ tantum in hominem cadere possunt.

Jam vero certum est Jesum Nazarenum verum Deum et hominem se probasse; atque ut talem a suis habitum fuisse. Quoniam alio loco hac de re diffusius disserendi occasio erit, sufficiant hic, quæ dilectus a Jesu discipulus in evangelii sui exordio habet... *In principio erat verbum, et verbum erat apud Deum, et Deus erat verbum.... et verbum caro factum est...*

II. Prænuntiatum est Messiam oriturum ex semine Abrahæ, Isaaci, Jacobi, Judæ et Davidis. Infinita sunt eo pertinentia vaticinia: Isaiæ II. ... *Orietur virga de radice Jesse...* Jerem. XXIII.... *Ecce dies veniunt, et suscitabo David germen justum ... et hoc est nomen quod vocabunt illum: Dominus justus noster etc.*

At Christus Jesus juxta consentientem omnium discipulorum vocem, et genealogias ab ipsis contextas e stirpe regia Davidis ortus est.

III. Messiam ex virgine nasciturum cecinit Isaias in celebri illa prophetia cap. VII. 14. *Ecce Virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel.* Jesum Nazarenum ex Maria Virgine natum esse, Evangelium docet. Matth. I. 20. etc. Lucæ I. 35.

IV. Constabat apud judæos tum ex veteri traditione, tum ex prophetia Mich. cap. V. Messiam in Bethlehem nasciturum ... *Et tu Bethlehem Ephrata parvulus es in millibus Juda; ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel; et egressus ejus ab initio a diebus aeternitatis...* Jesu Christi nativitas in Bethlehem contigit; ut Matth. II. et Luc. II. narratur.

Prophetiae de vita Christi.

I. Messias praecursorem habebit ex solitudine egressum. Isaiæ XL. . . . *Vox clamatis in deserto, parate viam Domini* . . . Malach. III. . . . *Ecce ego mitto angelum meum, et praeparabit viam ante faciem meam*... Hæc in Jesu impleta fuisse omnibus manifestum est.

II. Evangelium praedicabit Is. XI. . . . *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me, ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, et praedicarem captivis indulgentiam... et praedicarem annum placabilem Domino*... Hæc verba de se ipso interpretatus est Jesus, Luc. IV. 18. et seq. Quam vere id fecerit historia evangelica probat.

III. Oportebat Messiam miraculis confirmare doctrinam suam, imo Moysis miracula suorum splendore multum superare juxta judæorum olim, et nunc maxime communem opinionem, consentienter etiam multis prophetiis. Sic Is. XXXV . . . *Deus ipse veniet, et salvabit vos: tunc aperientur oculi cæcorum et aures surdorum patebunt; tunc saliet sicut cervus claudus, et aperta erit lingua mutorum*... his verbis non tantum potestas patrandi miracula exprimitur, sed et genus ipsum miraculorum, quod futuro redemptori et servatori hominum imprimis conveniebat. Talia autem erant Jesu Nazareni miracula plena miserationis et gratiæ. Vid. Matth. XI. 4. et 5.

IV. Ingressum Messiæ triumphalem in Jerusalem super asinam prædictum legimus Zachariæ IX. . . . *Exulta satis filia Sion, jubila filia Jerusalem; ecce*

rex tuus veniet tibi justus et salvator. Ipse pauper et ascendens super asinam et super pullum filium asinae ... Prædictionis hujus impletio legi potest apud omnes evangelistas.

V. Humilem et pauperem Messiæ vitam, ejusque mansuetudinem prophetæ plures annuntiant. Zach. IX. *Ipse pauper et ascendens super asinam.* Is. LIII. *Ascendet sicut virgultum coram eo, et sicut radix de terra sitienti; non est species ei neque decor... quasi absconditus vultus ejus et despectus, unde nec reputavimus eum.* Is. XLII... *Ecce servus meus... non clamabit, nec audietur vox ejus foras; calamum quassatum non conteret, et linum fumigans non extinguet; non erit tristis; neque turbulentus...* At Jesum Naz. pauperem et humilem vitam egisse omnes concedunt: incredibilem vero ejus mansuetudinem tota ipsius vita testatur. Vid. Luc. IX. 38. Matth. XI. 39.

Prophetiae de passione et morte Christi.

Nihil ab imagine, quam sibi posteriorum temporum judæi de Messia effinxerunt, magis abhorret, quam mors Jesu Naz., et quæ eam comitata sunt opprobria et cruciatus. Quod autem judæis a prima christianæ religionis origine scandalum fuit, id gentibus stultitia visum est. Scilicet homines rerum inanium blandimentis impliciti, et corpori ac sensibus servientes aliam sibi felicitatis, et summæ excellentiæ ideam fingere non poterant, quam potestatis temporalis, et rerum omnium in hac mortali vita affluentiam. Ut autem animalem hanc sapientiam confunderet Deus, et animos nostros firmaret in fide Christi, omnes passionis et mortis ejus circum-

stantias diu ante eventum tam clare prænuntiavit; ut ex prophetis confici posset tota Jesu patientis et morientis historia, illi, quam evangelistæ scripserunt, in omnibus similis. Cum hæc evangelistarum narratio satis superque nota sit omnibus, satis erit præcipua prophetarum oracula afferre.

1. Messiam a discipulo prodendum prædicitur, Psal. XL.... *Etenim homo pacis meae in quo speravi, qui edebat panes meos, magnificavit super me supplantationem...*

2. Ejusdem venditio in istis Zachariæ verbis continetur cap. XI.... *Appenderunt mercedem meam triginta argenteos; et dixit Dominus ad me: projice illud ad statuarium. Decorum pretium, quo appretiatus sum ab eis!...*

3. A suis deserendum idem propheta vidit cap. XIII. ... *Percute pastorem, et dispergentur oves...*

4. Accusatus obmutescet, Is. LIII. ... *Oblatus est, quia ipse voluit, et non aperuit os suum; sicut ovis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram tondente se obmutescet...*

5. Sputa et contumelias perferet, Is. L.... *Corpus meum dedi percutientibus et genas meas vellentibus, faciem meam non averti ab increpantibus et conspuentibus in me...* Thren. III.... *Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis...*

6. A judæis et gentibus simul damnabitur. Psal. II ... *Adstiterunt reges terrae et principes convenerunt in unum, adversus Dominum, et adversus Christum ejus...*

7. Cruci affigetur, Psal. XXI.... *Concilium malignantium obsedit me, foderunt manus meas et pedes meos; dinumeraverunt omnia ossa mea...* Zach.

XVI. ... *Quid sunt plagae istae in medio manuum tuarum?* ...

8. Mortem obibit inter iniquos Is. LIII. ... *Tradidit in mortem animam suam et cum sceleratis reputatus est* ...

9. Deridebitur a prætereuntibus Psal. XXI. ... *Ego autem sum vermis et non homo, opprobrium hominum et abjectio plebis. Omnes videntes me deriserunt me, locuti sunt labiis et moverunt caput: speravit in Domino, eripiat eum, salvum faciat eum, quoniam vult eum* ...

10. Felle et aceto potabitur Psal. LXVIII. 22. ... *Dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto* ...

11. Latus ejus aperietur Zach. XII. ... *Aspicient ad me, quem confixerunt* ...

12. In vestes ejus sortes mittentur. Psal. ... *Diviserunt sibi vestimenta mea, et in vestem meam miserunt sortem* ...

13. Morietur et sepelietur Is. LIII. ... *Dabit impios pro sepultura*, (i. e. custodes sepulcro appositos) *et divitem pro morte sua*; (Josephum ab Arimathia. Matth. XXVII.) Idem textus ex hebræo sic verti potest ... *Et posuit cum impiis sepulcrum ejus, et cum divite monumentum ejus* ... Quod significaret Christum quidem in eo loco sepeliendum, in quo impii plectebantur; sed tamen in monumento hominis divitis.

14. Demum quod non sint confringenda ejus crura, significatum est hac lege de agno paschali. ... *Os ejus non confringent* ... Numer. X. 12.

Prophetiae de resurrectione et exaltatione Messiae.

Prædictum est a prophetis 1. quod Messias post mortem ad inferos descensurus sit, et ex lymbo liberaturus patriarchas, Osee XIII. ... *De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos; ero mors tua, o mors, morsus tuus ero, inferne!* Zach. IX. ... *Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua* ... Quæ loca ipsi judæi de Messia intelligunt. 2. Quod surrecturus esset. Psal. XV. *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem* ... Et istud Is. II. *In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabantur; et erit sepulchrum ejus gloriosum* ... 3. Ascensum Messiæ in cœlum omnia ea vaticinia prænuntiant, quæ de ejus futura gloria, de regno ejus æterno, et sessione a dexteram Dei etc. loquuntur. 4. Ecclesiam ab eo fundandam, atque ex omnibus gentibus congregandam, jam ostendimus.

Nota. Pauca hæc sunt, quæ attulimus; neque difficile esset multa alia adjicere, et collatis V. et N. Testamenti libris palam ostendere, praedictiones omnes ad Christum pertinentes, quæ in V. T. extant, cum iis, quæ in N. T. de Christo Jesu dicuntur mirifice conspirare; atque ita clarum fieri, quod S. Augustinus ait, de civit. Dei lib. XVI. cap. 26. ... *Testamentum vetus esse occultationem novi; novum autem esse revelationem veteris* ... Quin et nomina ipsa, quæ a veteribus judæis Messiæ applicabantur, religionis christianæ auctori convenire, et in N. T. ipsi attribui legenti manifestum est. Dicitur enim,

Jesus, *Emmanuel*, *Christus*, *Nazaraeus*, *Filius Dei*, *Deus*, *Filius hominis*, *Pastor*, *Doctor*, *Stella*, *Oriens*, *Flos*, *Radix*, *Virga*, *Lapis*, *Fundamentum*, *Mons*, *Scandalum*, *Ostium*, *Via*, *Veritas*, *Vita etc. etc.* De quibus omnibus fusius tractat Huet. prop. IX.

ARGUMENTA ADVERS. DILUUNTUR

Objiciunt in genere contra argum. ex prophetiis deductum. Vanum est argum. ex vaticiniis V. T., si illa vaticinia Messiam non spectant; atqui etc. ergo etc. Prob. min. Credendum est in hac parte judæis, qui propter perfectiorem linguæ hebraicæ notitiam, servatam sine intermissione veterem traditionem Scripturas multo melius intelligere censendi sunt; atqui judæi plurimi negant illa vaticinia ad Messiam pertinere. Ergo etc.

Resp. dist. maj. Credendum est veteribus judæis, qui Christi tempore vixerunt, *esto;* judæis recentioribus, *neg.* Damus, magnam esse in hac parte veterum judæorum auctoritatem; eos linguæ hebraicæ magis peritos fuisse, et loca illa quæ ad Messiam spectabant, melius intelligere potuisse adhibita traditione veterum doctorum, quamvis fieri potuerit, ut multa ipsos laterent, quæ nonnisi ex eventu rerum explicanda erant; multa etiam præjudicatis eorum opinionibus minus faventia ab ipsis in alienum sensum fuerint detorta. Quod judæos recentiores attinet, nulla potest esse eorum auctoritas; tum quia non adeo bene callent linguam hebraicam; tum quia frustrata tamdiu spes eos veterum vestigia deserere coegit. Hinc legem suam oralem, jam a multis annis, contempto et neglecto V. T. summo studio prosecuti sunt; ita ut jam a Trajani temporibus ab uno eorum scriptum sit; lectionem V. T. judæos plerumque efficere hæreticos, id est, christianos. Jam vero judæi veteres omnino nostri sunt; recentiores autem non omnes dissentiunt. Eorum testimonia reperiuntur apud Huet.

prop. VII. et IX. et Petrum Galatinum, sæculi XVI. scriptorem, qui ex judæo S. Francisci discipulus, theologiæ doctor et poenitentiarius apostolicus effectus est, et contra judæos librum scripsit de arcanis catholicæ veritatis.

Inst. Si veteres judæi prophetarum oracula, quæ Christo ab ejus sectatoribus applicantur, de Messia intellexissent, aut in Jesu impleta vidissent; non potuissent eum ut Messiam non agnoscere. Atqui tamen etc. Ergo etc.

Resp. Constat, multos ex judæis evidenti completione veterum oraculorum ad Christum fuisse adductos; horum certe auctoritas maxima est, quia nonnisi expensa et perspecta veritate judicarunt. Illorum vero auctoritas, qui præjudiciis obcœcati, non tantum prophetiis non crediderunt; sed etiam tot insignibus miraculis, quæ propriis oculis viderant, convicti non sunt, nullius momenti esse potest, imprimis cum et hæc eorum obstinatio clarissime fuerit prænuntiata. Verum hi quoque omnes, quamvis impio furore in Jesum perciti, in plena luce cœcutierint, nunquam tamen negarunt illa vaticinia ad Messiam pertinere. Hinc Christus et evangelistæ cum summa securitate ad prophetias appellabant, ad hoc unice intenti, ut demonstrarent illas prophetias in Jesu Naz. esse impletas, omnino relicta hac altera quæstione; an prophetiæ illæ ad Messiam pertinerent, tanquam manifesta et concessa ab omnibus. Adde, quod precipua V. T. vaticinia nonnisi in ipsa Christi passione et morte, tum in resurrectione, ascensione, et in iis quæ postmodum secuta sunt, impleta fuerint.

Inst. II. Interpretatio prophetiarum, qualis illa a christianis admittitur, metaphorica est, vel typica, et a sensu litterali aliena, vel duplicem fingit sensum litteralem; vel tollit orationis contextum, et unam aliamve sententiam ad Messiam applicat, quæ cum cæteris orationis partibus connexa aliud quid respicere deprehenditur. Ergo etc.

Resp. 1. negatur antecedens generaliter sumptum. Pleraque vaticinia quæ a nobis adducta sunt, in sensu litte-

rali sumuntur, neque ad alium sensum ullo modo transferri possunt.

Resp. II. neg. conseq. Christianorum interpretatio metaphorica est, aut typica, aut duplicem admittit sensum, quando hunc modum interpretandi ipsa rei natura exigit. 1. Multa sunt in prophetiis tam aperte metaphorica, ut etiam illi, qui eas de Messia non intelligunt, sensum tamen metaphoricum admittere cogantur. Vid. Isai. c. LV. 12. et LXV. 17. etc. Idem de parabolis dicendum, nam ex propria prophetarum confessione scimus, eos in parabolis locutos esse. In hoc consentientes habemus ipsos judæos; sic Maimonides vir inter eos doctissimus in præfatione operis inscripti, *more nevohin* multa de scripturæ sacræ parabolis disserit. 2. Eædem rationes pro expositione typica pugnant; nihil magis familiare fuit prophetis, quam typicæ ejusmodi rerum repræsentationes. Neque id mirum videri debet, cum tota lex mosaica typica fuerit, et figura melioris dispensationis, propterea hanc aliquo modo continere debebat. 3. Inde sponte sequitur duplicem sensum in quibusdam prophetiis esse admittendum, utrumque ex intentione Dei; sicque facile intelligitur, cur prophetæ, cum v. g. de Davide, Salomone aliisque qui typi fuerunt futuri Messiæ, loquebantur aut sermonem ad eos dirigebant, ea usi sint magniloquentia, quæ soli antitypo perfecte conveniant. 4. Fatemur nostram interpretandi rationem contextum hinc inde abrumpere, imo et confusionem aliquam generare, sed tum tantum, quando apparens hæc confusio in ipsa prophetia continetur; legi meretur Huetius propositio IX. cap. 171. ... *De natura vi et usu prophetiarum*; ubi inter alia hæc habet... *Narrationis ordinem et connexionem vix patitur afflatus ille divinus, quo agitati prophetæ futura præcinebant. Per varias species rerum sibi adversantes præcipitatur instinctus animus, nec ullis sese legibus coerceri patitur*... Nihil magis apud Pindarum et alios lyricos placet, quam inordinati illi motus, et exlex calor;

cur ista displiceant in hebræis vatibus? Sed locus erit alibi de his copiosius disserendi.

Inst. III. Plurimi et gravissimi auctores, qui concedunt in prophetiis non raro præter sensum litteralem alium admittendum esse secundarium et mysticum qui Messiam respiciat; contendunt tamen eas propter hunc duplicem sensum non sat firmum religionis christianæ argumentum; magisque valere ad nutriendam fovendamque fidem jam susceptam quam ad eam persuadendam infidelibus. Probatur hæc sententia ex eo, quod Christus ipse et apostoli nullam in hoc argumento vim posuerunt ad convincendos judæos.

Resp. I. Nego probationem antecedentis. Gratis omnino, et contra fidem sacrorum codicum a Grotio aliisque, qui eum secuti sunt, interpretibus asseritur, Christum et apostolos prophetias non adhibuisse in vim argumenti. Joan. V. Christus, postquam legationem suam a Patre ex miraculis probaverat, addit v. 49. ... *Scrutamini Scripturas... illae sunt quae testimonium perhibent de me...* Et Luc. XXIV. cum se discipulis in Emmaus pergentibus socium injunxisset, exprobravit illis incredulitatem eorum, eosque stultos vocavit, et tardos corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt prophetæ. Tunc *incipiens a Moyse, et omnibus prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quae de ipso erant....* Jam si ad apostolorum agendi rationem attendimus, liquet eos prophetarum testimonia non tantum ad fovendam christianorum fidem attulisse, sed imprimis ad convincendos, subigendosque animos. Legantur primæ, quas S. Petrus ad populum habuit, conciones, Actor. II. et III. Idem ad fideles scribens II. Petr. 1. 19. prophetarum oracula vocat .... *Firmiorem propheticum sermonem*, quem ait nobis in hac mortali vita non minus prodesse, quam lucernam in caliginoso loco ambulantibus. Quam feliciter Apostolus iisdem his armis, non ad confirmandam tantum, sed ad persuadendam Christi religionem usus fuerit, ex actibus apostolorum discimus. Actor. XIII. 27. et seq.

XXVI. 22. 23. Ibid. XVIII. 28. ... *Vehementer judaeos revincebat publice ostendens per Scripturas esse Christum Jesum* ... et XXVIII. cum Romæ esset et multi ad eum judæi convenissent ... *exponebat* (eis) *testificans regnum Dei suadensque eis de Jesu ex lege Moysi et prophetis a mane usque ad vesperam.*

Resp. II. neg. conseq. Nihil nos movere debet aliquorum, cujuscumque demum nominis sint, auctoritas; nam a multis aliis egregie confutati sunt. Quod Grotium speciatim attinet, fatemur eum virum fuisse omni genere litterarum instructum, ac imprimis de religione christiana optime meritum: verum in exponendis Scripturis ducem sequi non possumus: nam proprio ingenio nimium indulget, et ut ait Huetius *Socini fermento turget.* Itaque respondemus, firmum ad probandam christianam religionem argumentum ex vaticiniis desumi, quidquid contra dicant Grotius, et alii quidam interpretes. Quamvis enim concedamus plura esse, quæ in sensu proprio et primario ad historiam ejus temporis, quo proferebantur, referenda sint; alia tamen quam plurima primario ad Christum pertinent, nec ulla, quantumvis coacta ac violenta expositione, ad aliud quodcumque objectum detorqueri possunt. Vid. Hooke tom. II. pag. 462. Huetius propos. VII. num. IV. Bossuetius dissert. préliminaire sur la doctrine et la critique de Grotius, imprimis num. VII. et seq. (13).

Obj. contra ea quae ad probandam Messiae divinitatem afferuntur. Si prophetae credidissent, Messiam Deum fore et hominem, illud quoque credidisset synagoga. Falsum conseq., ergo et.

Resp, neg. min. Judæos illo tempore, quo Jesus inter homines versatus est hanc fidem habuisse, ex historia Evangelii patet. Evangelistæ et apostoli toti in eo fuerunt, ut auctori fidei nostræ Messiæ characterem vindicarent, Messiam autem filium Dei esse ubique tanquam certum assumunt. Hinc omnes ii, qui Jesum tanquam Messiam agnove-

runt, nunquam dubitarunt illum Deum vocare, aut filium Dei. Matth. XVI. Petrus ad Christum ait... *Tu es Christus, filius Dei vivi*... Idem profitetur Martha Joan. XI. ...*Ego credidi, quia tu es Christus filius Dei vivi*... Et Joan. I. 49. Nathanael ...*Rabbi, tu es filius Dei, tu es rex Israel.* Matth. XXVI. 63. summus pontifex interrogans Jesum, an esset Christus, adjicit ex communi usu loquendi haec verba; *filius Dei.* Tam communis haec erat persuasio, ut nunquam videamus inter judæos et Christi discipulos has de re fuisse controversiam; hoc solummodo negarunt judæi, Jesum Nazarenum esse Christum seu Messiam. Joan. IX. 22. ...*Jam enim conspiraverant judaei, ut siquis confiteretur eum esse Christum extra synagogam fieret*... et Dominus noster blasphemiæ reus habitus est a sacerdotibus, quia dicendo se esse Christum, filium Dei se fecit.

Porro, Si Messias ex judæorum et synagogæ sententia Deus, aut filius Dei esse non debuisset; non intelligitur, quomodo Jesus potuisset titulos illos assumere. Vel enim verus Messias fuit, vel non; si primum, tantæ impietatis reus esse non potest: si secundum, id est, si Messiæ nomen usurpare voluit: debuisset certe abstinere ab illis titulis et characteribus, qui, cum invidiam ipsi conflarent, nequaquam ad Messiam pertinere putabantur.

Inst. I. Prophetæ nuspiam Messiam annuntiarunt ut Deum aut filium Dei. Ergo etc.

Resp. neg. ant., cujus falsitas ex probatione patet. Vana est hæc judæorum cavillatio, cujus jam meminit Origenes Lib. I. contra Celsum. Aliter visum est Philoni judæorum doctissimo, qui non semel Messiam verbum Dei, primogenitum Dei filium appellat. Testimonia veteris testam. in quibus Messias verbum Dei, filius Dei, primogenitus, aut Deus simpliciter, et quidem a Patre distinctus appellatur, collegit Huet. prop. IX. c. 21. 22. 24. 25.

Inst. II. Textus ex Is. IX. nihil probat; Nam 1. vox hebræa אל *el* significat *fortis*. 2. Vox ויקרא *vajikare*

vocabitur; potest etiam legi *vajikru, vocabit.* Ita ut sensus sit: *Deus fortis vocabit nomen ejus admirabilem* Vel; *Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri sæculi vocabit eum principem pacis.* 3. Legi non debet *consiliarius, Deus fortis,* sed *consultator Dei fortis* 4. Hæc verba; *Deus fortis* apud LXX. non leguntur. Etiam Aquila, Symmachus et Theodotion vocem *Deus* omiserunt. Ergo etc.

Resp. ad I. To El est contractum ex *Eloah,* sicut *Jah* ex *Jehova.* Convenit inter philologos sacros *El* substantive et in singulari positum semper significare Deum. Porro in textu proposito *El* substantivum est; tum quia per accentum *munach* cum sequenti voce *gibbor* conjungitur, quod jam fortem significat; tum quia in aliis locis Scripturæ eadem verba *El gibbor* Deum fortem significant. Ut Deut. X. Esdr. IX. 32, Isai. X. 21. etc.

Ad. II. Vox quidem hebraea quam Vulgata reddit per *vocabitur,* pro varietate punctorum potest activam vel passivam habere significationem; verum in hoc textu passivam significationem 1. exigit contextus, qui ea quæ sequuntur in hebræo sunt in nominativo, et aliæ expositiones ordinem verborum, qualis est in hebræo, invertunt. 2. Passivum retinuerunt LXX., Symmachus et ipse Aquila, teste Eusebio demonst. Evang. lib. VII. Vid. Bauer, Theol. *universa.* Tom. II. pag. 856.

Ad. III. Hæc Grotii versio temeraria est, et omnibus aliis interpretibus contraria, ut versioni LXX. interpretum, Aquilæ, Theodotionis, et Symmachi. Præterea vocem hebraicam *Joez,* scriptores sacri usurpare consueverunt in eum qui consilium dat, non qui petit.

Ad IV. Hæc quidem non habet versio LXX., qualis hodiedum extat, sed in Aldina, et Complutensi editione legitur: Θεος ισχυρος, εξουσιαστης *Deus fortis, potens.* Ita vetustissimi patres Ignatius et Irenæus, ita Eusebius testimonium hoc referunt. Procopius quoque vocabulum Θεος extare apud LXX. diserte testatur. Quid autem a proselytis

judæis Aquila et Theodotione, quid ab Ebionita Symmacho fidei expectemus? Theodoretus in hunc Isaiæ locum Aquilam falsi accusat, quod hebræum verterit per ισχυρος, δυνατος, fortis, potens. *Cum reddere debuisset, per Θεος ισχυρος.* Vid. Huet. prop. IX. cap. 25.

Obj. contra vaticinium ex Isaiæ cap. VII. 1. Totus capitis contextus probat, illud Isaiæ oraculum non pertinere ad Messiam. 2. Adventus Messiæ post plura demum sæcula futurus non potuit dari in signum liberationis judæorum proxime futuræ. 3. Haec verba: *Butyrum et mel comedet, ut sciat reprobare malum, et eligere bonum,* Messiæ convenire non possunt. Ergo etc.

Resp. ad I. Jam observatum est, prophetas in suis de Messia vaticiniis saepe ex orationis contextu excurrere, et ab eventu aliquo proxime futuro ad tempora ea transferri, quae in omnium judaeorum votis erant; nec mirum! cum nullus apud hunc populum alicujus momenti eventus extiterit, qui non aut spem futuri liberatoris, aut ejus desiderium de novo accenderit. Contextus illius prophetiae hic dari potest. Isaias regi judaeorum annuntiat, nihil sibi timendum esse a duobus regibus Syriae et Israelis, qui Jerosolymam obsidebant, id animo volventes, ut regnum judaicum, cum davidica stirpe funditus everterent. Ut autem trepidantibus animos adderet propheta, a Deo miraculum spondet . . . *Pete tibi signum* etc. respondit Achaz: *non petam et non tentabo Dominum* . . . id est, operam non perdam expectando signum a Deo; spem enim omnem collocavi in rege assyriorum; tunc Isaias ad principes, qui regem comitabantur, conversus ait . . . *Audite ergo domus David . . . dabit dominus ipse vobis signum;* dabit miraculum grande, quale nunquam adhuc factum est. Nascetur ex virgine filius Davidi promissus, qui sessurus est super thronum ejus. Ipse liberabit populum; erit enim Deus et homo *Emmanuel* seu *Deus nobiscum;* nascetur, nutrietur, adolescet ut puer, et propria experientia sciet reprobare malum, et

eligere bonum. Quod autem ad præsentem, quae vos premit calamitatem attinet, scito te, quod antequam hic puer meus, quem mecum habeo, sciat etc.

Ad II. Inusitatum non est Scripturae rem futuram in signum dare rei praesentis vel proxime futurae. Vid. Exod. III. 12. Deut. XVIII. 21. etc. Deinde signum idem ibi est ac miraculum, quod praenuntiatur ab Isaia, quem prophetam esse omnes noverant. Ejusmodi autem miraculum cum Messiam respiceret ex davidica stirpe nasciturum, non parum erigere debuisset regis et judaeorum animos.

Ad III. Haec verba versus 15. a quibusdam ad sequentia trahuntur. Si Messiae applicantur, nihil aliud indicant, quam humanam illius naturam et educationem puerilem.

Inst. I. Per haec verba: ... *ecce virgo concipiet* ... nihil aliud significatur, quam quod puella adolescentula vel extra matrimonium, vel matrimonio mox jungenda paritura esset filium. Unde per illum filium intelligi potest, vel Ezechias filius Achaz, vel prior filius Isaiae *Seor Jasub*, aut potius secundus, qui vocatus est *Maher Schalal, Chasch-baz*, id est, *accelera spolia, detrahere, festina praedari*. Ergo etc.

Resp. neg. ant. 1. In hebraeo legitur vox *Halmah*. Hæc vox cum littera *he* emphatica, nunquam non designat virginem absconsam, sive viro incognitam. Quod multis exemplis tum ex Scripturis, tum ex profanis auctoribus probant christiani interpretes; vid. Huet. prop. IX. N. 2. Ita eam vocem interpretantur versio chaldaica, sive Paraphastæ chaldæi *Onkelos* et *Jonathan*, summae apud judaeos auctoritatis; LXX. interpretes nulla circuitione usi verterunt παρθένος. Et S. Hieron. testatur (Comment. in Isaiam) virginem punica lingua, quæ hebraicae propago est, *alma* appellari. 2. Propheta conceptum virginis regi et principibus tanquam signum proponit, id est, velut rem novam et prodigialem; ideo, quod ab Isaia *signum* dicitur, a Jeremia vocatum est *novum*, Jerem. XXXI. 22. ... *Creavit Dominus novum super*

terram: fœmina circumdabit virum ... Quid autem dignum tanta promissione protulisset sacer vates, si puella post delibatam virginitatem more communi fœminarum concepisset? An hoc miraculum fuisset, quod daturus fuerat Deus ipse, splendidius quam signum quodcunque sive *in profundum inferni, sive in excelsum supra?* 3. ex eadem ratione non potest ibi puer aliquis vulgaris intelligi. Nec Ezechias filius Achaz; qui tunc decimum saltem aetatis annum inchoaverat: nec primus Isaiæ filius, quem pater secum adduxerat; agitur enim de filio adhuc nascituro: nec etiam secundus filius prophetæ, qui nec re, nec nomine Emmanuel fuit. Notandum præterea a capite VII. uno contextu decurrere sermonem usque ad XII. Ad eundem qui cap. VII. Emmanuel dicitur pertinere hæc capitis VIII. verba ... *erit exstensio alarum ejus implens latitudinem terre tuæ, o Emmanuel!* ... quod probat 1. per Emmanuelem personam intelligi. 2. Eum non esse filium Isaiæ, ad quem terra Juda non pertinebat; atque iterum quæ cap. IX. leguntur ... *parvulus natus est nobis* ... Hæc omnia perpendenti manifestum erit, citatum Isaiæ locum a S. Matthæo Christo Jesu applicari potuisse, et revera applicatum fuisse, non in sensu accommodatitio, sed in sensu proprio et a Spiritu Sancto intento ... *Hoc autem totum factum est ut adimpleretur, quod dictum est a Domino per prophetam dicentem: ecce Virgo etc.* Vid. Huet. prop. IX. cap. IX. Bible d'Avignon tom. VIII. dissert. sur Isaie chap. VII. Bible vengée tom. V. Stolberg. 3ter B. Seite 243.

Inst. II. Doctiss. Dom. Isenbiehl in suo novo tentamine in prophetiam de *Emmanuele* probat in illo cap. VII. Is. nihil prædici de Christo et ejus matre; et versum 14. illius capitis a S. Matthæo adductum fuisse per meram accommodationem aut allusionem. Ergo etc.

Resp. nego illud in eo tentamine fuisse probatum; quamvis auctor multa ad avertendum loci illius sensum congesserit, et temerario ausu convellere tentaverit omnium

sæculorum et totius Ecclesiæ fidem. D. Isenbiehl tentamen suum an. 1777. publici juris fecit sine licentia ordinarii, vel universitatis. Vix innotuit hoc opus, cum eminentiss. archiepiscopus Elector moguntinus illud examinandum miserit ad diversas facultates theologicas. Sacra facultas Argentinensis in suo judicio de die 5. aprilis anno 1778, quod Moguntiæ jussu eminentiss. archiepiscopi typis expressum est, novum systema examinavit, et refutavit, adducta imprimis ex omnibus ecclesiæ sæculis plus quam 60. patrum auctoritate. Anno 1779. idem Isenbiehlii opus a romana sede proscriptum est per bullam Pii VI. de die 30. septembris. Huic sedis apostolicæ definitioni se subjecit auctor, et opus suum condemnavit sine ulla restrictione die 25. decembris ejusd. anni.

Scholium. Nimis longum esset omnes judaeorum cavillationes refellere, quibus textus prophetarum in omnes sensus torquent ineptas quasque interpretationes avide arripientes: cum enim vaticinia a se mutuo abstrahunt, et eorum sensum tricis fere infinitis implicant, hoc tandem assequuntur, ut clarissimis textibus obscuritatem et tenebras afferant. Non ita agunt sincerae mentis homines; primum quidem perspectum habent, quod libri V. T., praesertim prophetici, fere semper ad personam Messiae respiciant, et de insignioribus tum notis ejus, tum factis loquantur: quod veteres judaei ex antiqua et in synagoga semper conservata traditione instructi in iisdem locis sacrorum voluminum personam futuri Messiae viderint. Deinde optime norunt multa esse, quae singillatim perpensa, aut suo mota loco parum valent, at in totius compositione vim non exiguam exserunt. Ex prophetiis simul positis Christi similitudo efflorescit, sicut corporis pulchritudo et vigor

ex omnium membrorum compage. Nihil fere luminis efficiunt radii in diversa sparsi, at collecti fortiter percellunt oculos.

§ II. *De prophetiis a Christo editis.*

PROPOSITIO I.

Christus veras edidit prophetias.

Prob. Quatuor in Evangeliis invenimus vaticiniorum genera, quæ omnes veræ prophetiae notas habent. Ergo etc.

Prob. per partes. I. *Christus plura praedixit, quae ad seipsum spectabant.* Scilicet, quod tradi deberet judaeis, et gentibus, multa pati, illudi, flagellari, conspui, et tandem crucifigi, ac triduo abhinc post mortem resurgere. Haec non semel, sed pluries, non involute, vel in parabolis tantum, sed clare, et apertis verbis discipulis annuntiavit. Quatuor praesertim vicibus id factum legimus apud Matth. XVI. XVII. XX. XXVI. Verba Matth. XX. haec sunt .. *Ascendens Jesus Jerosolymam assumpsit duodecim discipulos secreto, et ait: Ecce ascendimus Jerosolymam et filius hominis tradetur principibus sacerdotum et scribis, et condemnabunt eum morte, et tradent eum gentibus ad illudendum, et flagellandum et crucifigendum, et tertia die resurget....* Idem ab aliis evangelistis narratur. Vid. Marc. X. Luc. XVIII. Quod autem haec vaticinia judaeis ignota non fuerint, atque imprimis illud de futura post triduum resurrectione ex illis manifestum est, quae principes sacerdotum et pharisaei altera a Christi morte die

ad Pilatum dixerunt, Matth. XXVII. ... *Domine, recordati sumus quod seductor ille dixit adhuc vivens: post tres dies resurgam* ... Ergo Christus veras edidit prophetias; nulla enim humana intelligentia prævidere potest res, quae praeter naturae ordinem contingunt; neque mere contingentia prædicere cum tot minutis circumstantiis a liberis hominum actionibus pendentibus.

II. *Multa praedixit Christus quae ejus discipulos attinebant.* Praedixit proditionem Judae Matth. XXVI. 21. Joan. XIV. 21. et 26.; trinum Petri lapsum ibidem v. 38. fugam discipulorum Matth. XXVI. 31.; Spiritus Sanctus in discipulos effusionem et admirabiles ejus effectus. Act. I. 4. et 8.; mortem quam Petrus passurus esset Joan. XXI. 18, 19. et alia plura. Haec omnia etsi contra omnem verisimilitudinem et expectationem humanam dicta, eventu tamen vera comprobata sunt.

III. *Praedixit judaeorum obstinationem et calamitates.* Primum quidem gentis suae obstinatam voluntatem, quae exinde secutura erant tristissima fata pluries in parabolis praedixit ad populum loquens, imprimis Matth. XXI. 33. et seq. Sed clarius rem totam expressit Matth. XXIII. a 39. usque ad finem; ibid. cap. XXIV. 2. Luc. XIX. a 41. usque ad 45. Atque postmodum cum in monte Oliveti discipuli eum interrogarent: *Quomodo haec erunt et quod signum adventus tui?* multas hujus calamitatis circumstantias, tam expresse tamque accurate exposuit; ac si rem ipsam praesentem vidisset. Qui temporum illorum historiam et judaeorum fata a propriis ipsorum auctoribus conscripta cum evangelicis verbis conferre voluerit, mirabitur prophetiam in minutio-

ribus quibusque circumstantiis tam exacte impletam. Vid. Hooke tom. II. pag. 613. et seq.

IV. *Praedixit Evangelii per totum orbem promulgationem et quidem ante excidium jerosolymitanum* Matth. XXIV. 14. ...*Praedicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe in testimonium omnibus gentibus et tunc veniet consummatio*.... Quae verba adimpleta fuisse ex actibus apost. eorumque epistolis aliisque historicis monumentis notum est. Ad Rom. I. ....*Fides vestra annuntiatur in universo orbe*.. Ibid. XV. Item ad Coloss. I. ...*Pervenit* (verbum Evangelii) *ad vos, sicut et in universo mundo est, et fructificat et crescit, sicuti in vobis, ex ea die qua audistis et cognovistis gratiam Dei in veritate*... Huc etiam pertinent promissiones, quas Christus Ecclesiae suae dedit, se nunquam illi usque ad finem saeculi defuturum, inanes fore omnes ad eam subruendam inferorum conatus, Matth. XVI. et XXVIII. quae quam exacte impleta fuerint, plusquam septemdecim saeculorum experientia comprobavit.

PROPOSITIO II.

Prophetiae a Christo editae invicte probant divinam religionis christianae originem.

Prob. I. Christus veras edidit prophetias, vel Christus multa praedixit, quae nulla creata intelligentia praescire potuit. Ergo vel Deus fuit, vel certe divino Spiritu repletus. Ergo in eum nulla fraudis et fallaciae suspicio cadere potest. Ergo necessario illi credendum est, cum se dixit a Patre ad homines missum.

Prob. II. Prophetiae a Christo editae nullo modo sunt ab ejus religione independentes; sed illi intime innexae. Ergo cum prophetiae divinae originis sint, hanc cum ipsis communem habeat necesse est Christi religio.

Prob. ant. Illae prophetiae vel Christi mortem, et resurrectionem spectant, quae fidei chistianae fundamentum sunt; illam, inquam, resurrectionem ad quam Jesus adhuc vivens appellavit, tanquam ad certum divinae religionis suae testimonium .... *Signum non dabitur generationi huic, nisi signum Jonae prophetae* ... Matth. XII. Spectant discipulorum futuram sortem; cum praedicit eos induendos virtute ex alto, testesque ejus fore usque ad extremum terrae; cum eis inter gravissimas persecutiones specialem Spiritus Sanctus assistentiam promittit. Ostendunt Evangelii per totum orbem promulgationem; ecclesiae Christi inconcussam firmitatem etc.

Quam arcte haec omnia sint cum religione christiana conjuncta, per se manifestum est. Jam vero quae de judaeorum dispersione, urbis et templi eversione praedicuntur, in argumentum dantur divinae Christi legationis, et veritatis illius, quam annuntiavit, doctrinae ... *Si cognovisses et tu, et quidem in hac die tua, quae ad pacem tibi.* Luc. XIX. Idem ex Matth. XXIV. clare conspicitur.

OBJECTA

Dicunt I. Vaticinia, quae in probatione referuntur, post rerum eventum conscripta sunt; ergo non sunt verae prophetiae.

Resp. neg. ant. Superiori capite a nobis confectum est,

libros evangelicos veraces esse, neque vitiatos. Et certe qui rem attentius perpenderit, perspiciet rem tanti momenti, quæ non in uno tantum capite, sed in pluribus Christi sermonibus, et parabolis pene multis continetur, non potuisse furtive Evangeliis jam evulgatis inseri; ita ut hujus corruptionis nullum remaneret vestigium, neque ulla in exemplaribus reperietur diversitas. Cæterum constat hæc vaticinia jam inde ab Ecclesiæ primordio in animis christianorum impressa fuisse. Inter accusationes contra S. Stephanum prolatas, hæc videtur fuisse præcipua, quod dixerit Jesum Naz. locum sanctum, id est Jerosolymam, et templum destructurum. Ex epist. II. ad Thessal. liquet, christianos non paucos vaticiniis abusos, arbitratos esse finem mundi instare. Tandem ex hist. Eccl. discimus, christianos Christi vaticiniis admonitos adventantibus romanis ex urbe jerosolymitana Pellam se recepisse, neque aliquem eorum in illo excidio interiisse.

Dicunt II. Vaticinia quæ extremam judæorum cladem prænuntiant, multa continent, quae in urbis jerosolymitanæ excidio impleta non sunt. Ergo nihil probant.

Resp. I. Hoc argumento nimis generale est; nam plurima sunt de judaeorum clade vaticinia, quae de nulla alia re agunt; et tota impleta fuerunt in ultimo urbis excidio.

Resp. II. Sermo tantum hic esse potest de celebri vaticinio, quod Matth. XXIV. Marc. XIII. et Luc. XXI. legitur, in quo, ut communis fert interpretum sententia, Christus simul de mundi consummatione locutus est, cujus præludium et imaginem nobis exhibent extremæ gentis judaicæ calamitates. Id enim omnibus prophetis solemne est, ut res temporibus disjunctas, sed in Dei mente adunatas conjungant, idque quam maxime cum una alterius typus est et figura. Difficile tamen non est ea, quæ ad judæorum cladem pertinent, ab iis distinguere, quæ in sæculi consummatione suum habitura sunt complementum, imprimis in ea narrationis serie, quæ a S. Marco refertur. 1. De

orbis Jerosolymæ destructione agitur a v. 1. usque ad 24. 2. De totius orbis subversione a v. 24. usque ad 27. Utroque eventu prænuntiato Christus respondet ad hanc discipulorum interrogationem... *Dic nobis quando ista fient*... Et quidem v. 28. ad primum eventum rediens eum tanquam propinquum annuntiat v. 30.... *Non transibit generatio hæc, donec omnia fiant*... Quod autem tempus attinet extremæ mundi consummationis, ait v. 32. illud ad occulta Dei judicia pertinere.... *De die autem illo, vel hora, nemo scit*...

ARTICULUS VI.

Probatur religionis christianæ divinitas ex miraculis.

Magna sunt, quae attulimus ad probandam religionis christianae divinitatem, argumenta, tantumque splendoris revelationi christianae affundunt, ut nemo jam possit ab ea alienus esse, nisi velit plena in luce caecutire. Verum graviora sunt quae tractanda manent. Quantam ad probandum vim habeant miracula, priori capite hujus demonstrationis ostensum est. Superest igitur, ut hoc argumentorum genus ad revelationem christianam applicemus. Neque difficile est, quod aggredimur, opus. Tam multa enim sunt, tamque splendida, quibus haec religio corruscat, prodigia, ut merito asserere possimus, iis imprimis devictum fuisse orbem, et sub imperium crucis redactum. Neque enim vi et armis, aut humana demum sapientia religio Christi diffusa est, sed ex prodigiis et signis ut originem, sic incrementa cepit. Vide quanta sit divinæ in nos benignitatis effu-

sio! Quanta illa miseris cæcisque mortalibus afferat inveniendæ salutis media! Nostrum est apertis ejusmodi et evidentibus veritatis testimoniis, docilem praebere animum, gratesque rependere Deo, *qui nos vocavit in admirabile lumen suum.* I. Petr. II. 9.; praeterea divinam legem toto corde amplecti, ut reportemus finem fidei nostrae salutem animarum.

Ut omnia, quae ad vindicandam religionis christianae divinitatem dicenda supersunt, hoc articulo concludamus, duplicis generis miracula distinguimus; alia in ordine naturali, alia in ordine morali. De utriusque separatim agemus.

§ I. *De miraculis in ordine naturali.*

PROPOSITIO I.

Christianae religionis divinitas probatur ex miraculis a Christo patratis.

Prob. Illa religio divinam originem habeat necesse est, quae veris miraculis fuit confirmata; atqui Christus ipse religionem suam veris miraculis confirmavit. Ergo etc.

MAJOR EX PART. I. CERTA EST

Probat. min. Ita res se habet, si certum sit, 1. Christum vera et proprie dicta miracula patrasse, 2. Christum ea patrasse in doctrinae suae confirmationem. Atqui etc. Ergo etc.

Prob. min. pars I. Omnia ea, quae a Christo facta, commemorant evangelistae, tam certa sunt, ut

ea nemo sanae mentis in dubium revocare possit. (Vid. quae Cap. I. Art. I. dicta sunt.) Atqui multa in Evangeliis narrantur prodigia a Christo patrata, quae vel per se, vel in modo quo facta sunt, omnes naturae creatae vires superant, adeoque ut vera miracula haberi debent. Ergo etc.

PROBAT. MIN. I. Ex Evangelio scimus aquam a Christo in vinum versam. Joan. II. Visum reditum ei, qui cæcus natus erat, Joan. IX. auctos non semel panes in alimenta multorum millium, Matth. XIV. et XV., mortuos in vitam revocatos. Luc. VII. Matth. IX. Joan. XI. Scimus eum super aquas ambulasse, mari imperasse et ventis; Matth. XIV. Luc. VII. ipso moriente solem fuisse obscuratum etc. atqui hæc omnia per se naturæ vires superant. Ergo etc.

II. Legitur ibidem omnis generis morbos et languores a Christo sanatos nulla adhibita medicina, solo nutu ac verbo... *Omnis turba quaerebat eum tangere, quia virtus de illo exibat et sanabat omnes...* Luc. VI. 19. ... *Circuibat totam Galilaeam sanans omnem languorem et infirmitatem in populo ....* Matth. IV. 23. Leprosum sanavit extendens manum et dicens: *Volo, mundare.* Matth. VIII. Paraliticum hoc solo verbo *...Surge, tolle lectum tuum et ambula* Matth. IX. Cæcum, cum dixit illi ... *Respice, fides tua te salvum fecit...* Luc. XVIII. Sic surdis auditum, mutis loquelam restituit, Matth. I. et IX. Luc. VII. Sed hæc breviter indicasse sufficiat; plura legi possunt in ipsis evangeliorum libris.

PROB. II. PARS. Contra ipsam evidentiam pugnant deistæ, cum contendunt, Christum ipsum miracula non adhibuisse in suæ missionis et doctrinæ confirmationem; contrarium ex multis Scripturæ locis

patet. Joan. V. 39, ait Christus . . . *Ego habeo testimonium majus Joanne; ipsa opera, quae ego facio testimonium perhibent de me, quia Pater misit me...* Ibidem cap. X. 38. . . . *Si mihi non vultis credere, operibus credite...* Luc. VII. et Matth. XI. cum Joannes ad Jesum discipulos misit, ut interrogarent eum: *Tu es, qui venturus es, an alium expectamus?* in ipsa illa hora multos curavit, et dixit illis ...*Euntes renuntiate Joanni, quae audistis et vidistis: caeci vident etc.* Vid. Joan. XI. 41, 42. Ad hæc miracula confidenter appellarunt apostoli, sublato jam ab his terris Magistro suo; Actor. II. 22, X. 37. et seq.

Scholium. Facillimum esset in hoc argumento diutius versari, et ea quæ in genere dicta sunt ad insigniora quædam Christi miracula applicare, qualia sunt, curatio paralytici ad piscinam decumbentis, Joan. V., curatio cæci nati, Joan. IX., resuscitatio Lazari, Joan. XI.; verum hæc prælectionibus nostris reservamus. Interea Candidatis Theol. vehementer commendamus egregium opus illust. comitis a Stolberg, Geschichte der religion Jesu. Plura ad hanc materiam pertinentia legi possunt, 5ter Band. Item in Shwarz Handb. 1ter Band, III. Hauptst. No. 32. von dem Blindgebohrnen. N. 33. von Lazarus. Bergier, traité de la religion tom. VIII.

PROPOSITIO II.

Multa in N. T. libris continentur miracula proprie dicta, quibus divina apostolorum, quam a Christo acceperunt, missio comprobatur.

Prob. i. pars. Act. II. de apost. legitur: *Multa prodigia et signa per apostolos in Jerusalem fiebant* Act.

V. *Multa in plebe per manus apostolorum fiebant signa et prodigia; ita ut in plateas ejicerent infirmos, et ponerent in lectulis et grabatis, ut veniente Petro saltem umbra illius obumbraret quemquam illorum, et liberarentur ab infirmitatibus suis*... Petrus Act. IX. paralyticum sanavit solo verbo, et Tabitham suscitavit. Paulus mortuum suscitavit ad vitam, Actor. XX. Tot per eum prodigia fiebant, ut etiam ejus sudaria morbos depellerent, Actor. XIX. Ergo etc.

Prob. II. pars. Christus dum adhuc in terris versaretur apostolis potestatem patrandi miracula promiserat. Marc. XVI. Apostoli publice et constanter confessi sunt, se Christi nomine et virtute miracula patrare eaque in argumentum apostolatus sui adhibuerunt. Sic Actor. III. Petrus, cum claudum a matris utero sanasset, et omnes repleti essent stupore et extasi, respondit ad populum .... *Viri Israelitae, quid miramini in hoc, quasi nostra virtute et potestate fecerimus hunc ambulare?... Deus Patrum nostrorum glorificavit filium suum Jesum... et in fide nominis ejus hunc confirmavit*... et c. IV. coram senatu populi de eodem facto interrogatus dixit: *Notum sit omnibus vobis et omni plebi Israel; quia in nomine D. N. J. C. Nazareni quem vos crucifixistis, quem Deus suscitavit a mortuis, in hoc iste adstat coram vobis sanus.*

Idem declarat Apost. II. ad Cor. XII. 12... *Signa apostolatus mei facta sunt super vos in omni patientia, in signis, et prodigiis et virtutibus*... ad Rom. XV. 18. Ergo etc.

Scholium. Omnium miraculorum, quae in actibus apostolorum referuntur duo sunt caeteris omnibus splendidiora; scilicet prodigium a S. Petro Actor.

III. patratum, et ipsa S. Pauli conversio. Quam insignes sint utriusque facti characteres, quantam ad probandum vim habeant discipulis coram ostendemus. (14)

RESPONDETUR AD ARGUM. ADVERS.

Arg. I. Facta, quæ ab evangelistis tanquam miracula narrantur, eventus mere naturales fuerunt. Christus scilicet cum in Ægypto versaretur, occasionem nactus est discendi arcana et artes magicas ægyptiorum. Hac scientia instructus in Palæstinam rediit, ibique morbos aliis insanabiles depulit, quæ sanationes magnam apud vulgus admirationem excitarunt, et ab apostolis postmodum tanquam vera miracula per orbem venditata sunt. Ergo etc.

Resp. neg. ant. Ejusmodi argumenta tam absona sunt, ut nemini nisi philosopho in mentem venire possint; idque non parum ad veritatis commendationem valet, quod increduli, cum Christi miracula impugnant, ad ejusmodi ineptias confugere cogantur. Christus in Ægypto fuit usque ad obitum Herodis, qui non diu post cædem infantium extinctus est; anno ætatis suæ duodecimo cum parentibus Jerosolymam ascendit, ex civitate Nazareth, Lucæ II. 39. Dicant igitur deistæ, quonam ætatis suæ tempore ægyptiorum arcana didicerit Christus. Quæ de Christo ejusque discipulis jam dicta sunt, omnem fraudis suspicionem procul amovent; sed et ipsa miracula, si propius examinentur, tales præ se ferunt characteres, ut impossibile sit arcanas quasdam artes, et decipiendi consilia supponere. Huc pertinet Kaecheri de miraculis Christi observatio, quam refert D. Wiest, tom. I. § 127. Schol. 1. et oper. maj. Tom. II. § 200. Schol. 2. – 1. Non unum fecit Christus miraculum, quod forsan impostura quadam niti potuisset, sed innumera. 2. Non unius tantum aut alterius generis effectus produxit stupendos, sed varii generis et in diversis circumstantiis, ita ut omnes naturæ

vires, omnes artes, omnia arcana debuisset perspecta habere: cur vero si hæc vires humanas non superant, non aliis quoque hominibus inde a mundi exordio in hunc usque diem in hæc naturæ arcana penetrare licuit? 3. Non Christus solum miracula edidit, sed etiam discipulis facultatem ea patrandi concessit; quis autem persuadere sibi poterit, discipulos ita artem illam imbibisse, ut nullus eorum unquam detegendæ fraudis occasionem dederit? 4. Judas Iscariotes, qui cum reliquis in schola Christi institutus erat, et ipse opera miraculosa edidit, Matth. X; certe fraudem revelasset judæis. 5. Miracula Christi non in occulto facta sunt, sed publice in conspectu hostium infensissimorum, quibus multum intererat imposturam, si qua adfuisset, detegere. Verum nullus unquam talem Christo calumniam inferre ausus est; e contra ipsi pharisæi eum vere thaumaturgum fuisse confessi sunt. Joan. XI. 47. . . . *Quid facimus, quia hic homo multa signa facit? si dimittimus eum sic, omnes credent in eum*, . . (15).

Arg. II. Mattheus narrat, cap. VIII. Christum in regione gerasenorum duos a dæmonibus possessos liberasse; sed Marcus et Lucas de uno tantum loquuntur, Marc. V. Luc. VIII. 2. Ibidem dicitur, Christum dæmonibus permisisse, ut in porcos introirent; quo facto, impetu abiit *grex per præceps in mare*. Sed talem agendi rationem vero thaumaturgo indignam esse, nemo non videt. 3. Matthæus ait duos cæcos a Christo sanatos fuisse, cum alii evangelistæ de uno tantum loquantur; porro Lucas miraculum illud contigisse dicit, cum Jesus appropinquaret Jericho. Marcus autem et Matthæus, cum Jesus a Jericho egrederetur, Matth. XX. 29. Marc. X. 46. Luc. XVIII. 35. Ergo etc.

Resp. ad I. Lucas et Marcus, cum de uno tantum dæmoniaco loquuntur, S. Matthæo non contradicunt, qui duos fuisse ait. Illi evangelistæ de uno tantum loquuntur, quia hic videtur notior fuisse alio, et famosior. Quippe e civitate erat, et cum tanto beneficio vehementius commotus Jesum

sequi vellet, jussus fuit domum redire, et nuntiare quanta fecisset illi Deus. Quod etiam ab eo factum esse a S. Marco narratur.

Ad II. Christus dæmonibus permisit, ut in gregem porcorum intrarent, ut ita probaret, se potestatem habere in spiritus malos; ut sadducæorum errores, qui dæmones esse negabant, hoc miraculo confutaret; ut ostenderet dæmones absque Dei permissione nocere non posse; ut avaritiam gerasenorum puniret, aut eos probaret, utrum evangelii gratiam temporali commodo præferrent.

Ad III. S. Marcus iterum ad unum tantum ex illis cæcis attendit, quos S. Matthæus commemorat, eumque nomine suo appellat. Fortassis quia ille Bartimæus ex illustriori familia fuit, et infelici fato in paupertatem dejectus; forsan quia inter Christi discipulos postmodum assumptus fuit, aut aliqua alia ratione inter christianos celebrior factus est. An S. Lucas de eodem facto agat, quod ab aliis evangelistis narratur dubitari potest. Cur enim non admittamus, primo a Jesu Christo, antequam Jerico ingrederetur, sanatum esse cæcum illum, de quo S. Lucas agit; deinde fama hujus miraculi adductos esse alios duos, qui a Christo e Jerico egrediente visum receperunt? Forsan textus græcus S. Lucæ *εν τῳ εγγιζ ειν αυτον εις Ιεριχῳ*, ita latine verti posset ... *cum esset prope Jericho* .... Quod de Christo ingrediente, aut egrediente posset intelligi. Vox graeca *εγγιζειν* derivatur ab *εγγυς*, prope.

Arg. III. Christus fidem exegit ab illis, in quorum gratiam miracula patraturus erat; ergo non voluit per miracula fidem adstruere. 2. Saepe prohibuit, ne miracula evulgarentur. 3. Miracula postulantibus aliquando denegavit. Ergo etc.

Resp. ad I. Christus jure merito fidem exigere potuit ab iis qui multa jam miracula viderant, quibus divinam suam missionem probaverat.

Ad II. Christus multa miracula patravit, quæ hominum famam effugere non potuerunt. Ipse miracula in missionis

suæ confirmationem protulit, prout in probatione vidimus. Ergo si hinc inde illis, quos sanaverat, silentium imperavit, id procul dubio factum est, ut exemplo suo doceret, evulganda non esse beneficia aliis collata, ne superbiæ labe vitientur et contaminentur.

Ad III. Nullibi legitur Christum homines miseros et morbis afflictos repulisse; sed miracula denegavit iis, quos sciebat malo affectu signa et portenta petere, vel ad pascendam vanam curiositatem, vel ut eum criminandi occasionem arriperent. Sic Marc. VIII. legitur ... *Exierunt pharisæi et cœperunt conquirere cum eo, quærentes ab ipso signum de cœlo, tentantes eum* ...

Arg. IV. Plures etiam doctissimi viri miraculis diaconi Paris fidem adhibuerunt; imo prodigia hæc prægrandi volumine consignata sunt: et tamen hodiedum fidem amplius non habent; ergo veterum scripta et testimonia Christi miracula vera esse non probant. Ita Freret et alii deistæ.

Resp. neg. conseq. Innumeri homines, et quidem sapientiores et quicunque partium studio non fuerunt excæcati, nullam unquam fidem in illis miraculis posuerunt. Obstinatiores tantum ex jansenistarum secta ea jactarunt in suæ causæ patrocinium. Tam parum autem vim habuerunt ad convincendum, ut econtra plurimi videntes virorum et mulierum incredibilem amentiam, incompositos motus, ridiculas aut indecentes membrorum contorsiones, a sectariorum partibus discesserint. Statim autem ac occlusum fuerat S. Medardi cæmeterium, finem habuerunt miracula, ac tandem ridiculo habiti sunt eorum præcones. Cæterum nemo ausus est, hæc miracula coram magistratibus testari, nemo ea testando carceri se aut tormentis objicere voluisset; imo plures ex testibus, qui ea primum affirmaverant, retractarunt. Ex his satis apertum est, quantum intercedat discrimen inter miracula Christi aut apostolorum, et fictitias illas sanationes, quas ad erroris commendationem evulgavit secta in texendis dolis exercitatissima.

PROPOSITIO III.

Christum a Deo fuisse legatum, divinamque esse, quam tradidit, doctrinam speciatim probatur ex miraculo resurrectionis.

Prop. Si Christus a mortuis surrexit, divina est Christi legatio, divina quam attulit, doctrina: atquî Christus vere surrexit. Ergo etc.

Prob. maj. Si Christus surrexit, vel sua virtute ad vitam rediit, vel a Deo fuit suscitatus: si primum, hoc ipso se Deum probavit; si secundum, de divina ipsius missione dubitari non potest. Impossibile enim est, ut Deus, quem summe bonum, veracem et providum nobiscum admittunt deistæ, virum, qui in re tanti momenti falsum committeret, eo ornaret et approbaret testimonio, quo majus dari non potest; nullum enim est Dei testimonium certius miraculo, nec inter miracula aliquod splendidius et ad probandum efficacius, quam mortui in vitam revocatio. Huic argumento major adhuc vis accedit ex eo, quod Christus ipse dum adhuc viveret, et mortem suam, et mortis genus, et reditum in vitam prædixerit suis, et quidem addito, hæc ideo eventura, ut omnibus constaret, se a Deo venisse legatum. Matth. XII. 40. etc.

Prob. min. Christus vere surrexit; nam factum illud certissimum est, cujus testes nec decipi potuerunt, nec decipere voluerunt, nec si voluissent, decipere potuissent; atqui tales sunt testes resurrectionis Christi. Ergo etc.

Prob. min. pars. I. Christus se redidivum ostendit non uni aut alteri ex discipulis, sed pluribus;

apparuit enim plusquam 500. fratribus simul. I. Cor. c. IV. Non semel aut iterum visus est, sed pluries, in aperta luce, diversis in locis, non a longinquo, sed prope; ita ut cum eis loqueretur, manducaret, se ipsis palpandum daret, nihilque omitteret, quo omnem ab apostolis anxietatem, omne dubium excuteret . . . *Quibus praebuit seipsum vivum in multis argumentis per dies 40. apparens eis, et loquens de regno Dei* . . . Act. I. 3. Neque dici potest nimium ad credendum proclives fuisse apostolos; contrarium enim ex historia Evangelii patet. Luc. XXIV. 11. 35. et seq. Joann. XX. 24., et seq.

Prob. min. pars. II. Decipere noluerunt evangelistæ, si 1. nihil potuit eos ad fallendum inducere; si 2. omnia debuerunt eos a fallendo absterrere. Atqui etc. Ergo etc.

Prob. min. I. Nihil ex hoc mendacio sperandum erat Christi discipulis; 1. non a Deo; sciebant enim, Deum mendacium abhorrere, atque imprimis scelus esse detestabile et insigne nefas, falsum testem agere adversus Deum. 2. Non ab hominibus; a quibus præter contemptum et supplicia expectare nihil poterant; 3. non a Christo ipso; nam ipsi fatentur, vanam esse et inanem fidem nostram, si Christus a mortuis non surrexit. Ergo cum se deceptos cognovissent vana resurrectionis pollicitatione, necessario omnem antea conceptam fidem abjecissent.

II. Eos a fallendo absterrere debuit 1. propria, quam ubique obstendunt, vitæ probitas; 2. rei ipsius difficultas, et conjuncta cum hac fraude pericula; cum judæis Christi resurrectionem annuntiare non potuerint, quin totam nationem, ac imprimis potentissimos ex gente immanissimi sceleris reos ar-

guerent. 3. Summa denique tam nefariæ fraudis impietas; nisi enim omnem religionis sensum exuissent, nunquam potuissent tam insigni mendacio avitæ religionis ruinam meditari. Adde quod apostolos, nisi sensu communi destitutos dicas, latere non potuisset, insanum esse, ejusmodi fraudem moliri, neque decipere se posse, etiamsi vellent.

Prob. III. pars min. Decipere non potuissent; ad id enim duo præstanda fuissent; scilicet corpus Christi clam auferendum fuisset, et persuadendum hominibus, eum ad vitam rediisse. Atqui neutrum efficere potuissent discipuli. Ergo etc.

Prob. min. per partes. I. Apostoli Christi corpus sustulissent, vel per vim, vel per seductionem, vel per callidam fraudem. An vim adhibuerunt? Verum unde subito tanta hominum illorum audacia, ut cum armatis custodibus congredi auderent? cur nulla in eos pœna est animadversum a judæis, quorum quam maxime interfuisset, apostolos hujus facti convincere, quibusque convictionis media in hac hypothesi deesse non potuissent? - Sed seducti sunt custodes a Christi discipulis: Quis sanæ mentis credat, homines inopes, nulla apud alios gratia valentes efficere potuisse, ut custodes officio suo deessent in re tam gravi, ubi a principibus et sacerdotibus omnia pertimescere debebant? Cur inter tot homines, quibus secretum committendum fuisset, nullus aliquid prodidisset, cum tamen omnia ad secretum prodendum impellebant? Cur nulla a synedrio facta disquisitio? — Aut fraudulenter corpus Christi surripuerunt discipuli insciis custodibus? Sed praeterquam quod id cuilibet loci, temporis, et personarum adjuncta consideranti impossibile videri debeat: cur

a synedrio in fraudis auctores non injectae manus? Cur custodes dormientes testes adhibiti? Cur paulo post apostolis Christi resurrectionem palam annuntiantibus, ac necis Christi auctores redarguentibus, scribae, pharisaei, totumque synedrium obmutescunt? Cur apostoli apud judaeos in ipsa urbe Jerosolyma fidem inveniunt?

II. Etiamsi apostoli Christi corpus auferre quocunque modo potuissent, quomodo potuissent hominibus persuadere Christum ad vitam rediisse? Ad id necesse fuisset, ut fraus nullo modo potuisset detegi; necesse fuisset, ut nullus inter tot conjuratos reperiretur, qui aut conscientiae stimulis, aut spe praemiorum, aut suppliciorum metu mortisque comminatione ad detegendam fraudem commoveretur. Et si omnes, velut conspiratione facta tantum mendacium pertinaciter asseverassent, quomodo potuissent universo orbi illudere? Quomodo miraculis confirmare quod de resurrectione Christi reddebant testimonium, et quidem miraculis tam evidentibus ut judaei, et graeci, romani et philosophi hominibus imperitis crederent, et rei fidem adhiberent, quae omnem fidem superat (16)?

SOLV. ARGUMENTA ADVERSARIORUM

Arg. I. Illa testimonia merito exploduntur, quæ inter se pugnant; atqui testimonia evangelistarum de resurrectione Christi inter se pugnant. Ergo etc. Prob. min. Narratio sibi non constat, quoad tempus, quo mulieres ad sepulcrum venerunt. *Valde mane, orto jam sole,* ait Marcus cap. XVI. 42. *Cum adhuc tenebræ essent,* inquit Joannes cap. XX, 1. *Vespere Sabbati,* ait Matthæus cap. XXVIII. 1. Item unius tantum angeli meminerunt Matthæus et Marcus;

duorum Lucas et Joannes. Stetisse angelos ait Lucas, sedisse vero Joannes. Ergo etc.

Resp. neg. conseq. I. Vespera apud S. Matth. pro tota nocte sumitur; non enim dicitur ἑσπέρα δὲ σαββάτων, sed ὀψὲ δὲ σαββάτων. Ὀψὲ autem idem dicit ac *sero*, transacto jam Sabbato longo intervallo; cum nox jam esset in diem sequentem inclinata; quod clarius fit per ea quæ sequuntur. *Quæ lucescit in prima Sabbati,* id est, cum jam prima dies hebdomadæ illucescere cœpisset. Notum enim est, apud hebræos Sabbatum et totam hebdomadam, et septimum hebdomadæ diem appellari. Huic interpretationi favet textus Marci ... *Cum transiisset Sabbatum* ... et ...*valde mane una Sabbati* ... id est prima die hebdomadis *veniunt ad monumentum.* Si quis autem per vesperam Sabbati revera tempus vespertinum intelligere velit, tunc intervallum admittendum est, inter ea quæ a S. Matthæo v. 1. narrantur, et ea quæ sequuntur, hoc fere modo: Vespere Sabbati, seu Sabbato finito, venerunt mulieres videre sepulcrum. Post, domum reversæ, emerunt aromata. Et ecce terræ motus factus est, et mulieres valde mane cum adhuc tenebræ essent domo egressæ, venerunt ad monumentum orto jam sole. Reliqua facile conciliantur, si plures admittantur itus et reditus, plures Christi et angelorum apparitiones. Descendit angelus de cœlo, ut Matth. ait, et revolvit lapidem, et sedit super eum. Marcus pariter de uno angelo loquitur sedente in dextris. Si alii evangelistæ duorum mentionem faciunt, prioribus non contradicunt. Quando Maria accessit, angeli sedebant; stabant vero, cum ingressæ sunt cæteræ mulieres vel etiam stare et sedere significat præcise, ibi præsentem esse; ut ex multis Scripturæ locis compertum est. v. g. Luc. IX. ... *Sunt de hic stantibus, qui non gustabunt mortem etc.*

Obj. II. Ex eo quod lapis sepulcri signatus et custodes adhibiti fuerint, nihil probari potest; quia prout Matthæus XXVII. 6. refert, altera tantum die hoc factum est

... *Altera die, quæ est post Parasceven* ... Ergò tempus supererat discipulis ad furandum corpus Jesu.

Resp. Eædem rationes, quæ principes pharisæos impulerunt, ut custodes sepulcri a Pilato peterent, et lapidem signarent; eos impellere etiam debuerunt, ut sigillum non apponerent, quin inspecto prius sepulcro certi essent, Christi corpus adesse.

Obj. III. Si Christus vere surrexisset; ergo apostoli idem Christi corpus, quod cruci affixum fuerat, redivivum vidissent; atqui idipsum corpus non viderunt, sed merum phantasma, ut ex ipsa evangelistarum narratione constat. Lucæ XXIV. 16. dicitur Christum cognitum non fuisse a discipulis; atque iterum v. 31. eum ex oculis eorum evanuisse. Joan. XX. 19. ... *Intravit ad discipulos cum fores essent clausæ* ... Ibid. v. 15. Sub specie hortulani apparuit Mariæ; et versu 17. ejusdem capitis prohibuit, ne Maria eum tangeret; verebatur scilicet ne mulier errorem detegeret, experimento cognoscens, nihil esse in ejus corpore solidi.

Resp. neg. min. Idem erat post resurrectionem Christi corpus, quod cruci affixum, et in sepulcro conditum fuerat; idem sonus vocis, eadem oris majestas, eadem membra reddito spiritu iterum animata; neque contrarium evincitur ex iis, quæ in objectione afferuntur. 1. Discipuli in Emmaus euntes, Christum quidem non agnoverunt, sed ratio additur: *Oculi eorum tenebantur ne eum agnoscerent.* Evanuit autem eorum oculis, non quia phantasmatum more per aera dilapsus est, sed quia desiit ab ipsis videri. In græco dicitur; *και' αυτοσ αφαντοσ εγενετο απ' αυτων* = *et fuit ipse, vel factus est, non visus ab ipsis.* 2. Christus proprium suum et naturale corpus retinens ad discipulos venire potuit janius clausis; nihil enim in hoc facto reperitur, quod divinam superet potestatem. 3. Formam hortulani assumere potuit, quin corpus suum exueret; nec mirum, quod Maria eum sub hac forma non statim agnoverit. 4.

Si Christus veritus fuisset, ne Maria, dum pedes ejus tangere vellet, cognosceret eum verum corpus non habere; cur in eodem loco dicitur sanctas mulieres pedes ejus tenuisse? Cur apostolis, qui exterriti, cum Jesus in eorum medio appareret, putabant, se spiritum videre, ait: *Palpate et videte?* Luc. XXIV. 39. Verba igitur quæ Jesus, Joan. XXI. 17. ad Mariam locutus est, hunc sensum habent — Noli in amplectendis pedibus meis diutius immorari, nondum enim discedo a vobis, adeoque me videndi adhuc tibi erit occasio; nunc statim surge et perge ad fratres, et dic eis etc.

Arg. IV. Pauci tantum fuerunt testes resurrectionis Christi, multo autem plures, scilicet omnes, qui ad custodiam sepulcri aderant, contrarium testati sunt. Atqui majus est testimonium multorum quam paucorum; ergo etc.

Resp. I. dist. min. Majus est testimonium multorum, quam paucorum, cæteris paribus *conc.*; in quocunque casu *neg.* Quando eadem est testium sinceritas, et dexteritas, et alia omnia quæ testibus fidem conciliare possunt paria sunt, tum prævalere debet numerus; alias adhibendum est vulgare axioma; ponderandi sunt testes, non numerandi. Pauci testes oculati, aliisque characteribus in probatione allatis insigniti plus probant, quam testimonium plurimorum quibus requisiti characteres desunt. Quomodo autem in probationem vocari possunt testes, qui rei fidem facere non possunt, nisi dicendo se illud non vidisse? . . . *Dormientes testes adhibes*, ait S. August., *in psal.* 63. *v.* 7. *vere tu obdormisti, qui scrutando talia defecisti . . .*

Resp. II. neg. maj. Testes resurrectionis non fuerunt apostoli solum, sed et reliqui discipuli; imo plusquam quingenti fratres, I. Cor. XV. 30. Tot certe non fuerunt custodes sepulcri. Videant adversarii, ne magis suæ causæ noceant, dum eam defendere volunt. Si multi adfuerunt custodes, quis sibi persuadebit, apostolos viros simplices et meticulosos corpus Jesu subripere potuisse? Si pauci adfuerunt; ergo testibus resurrectionis etiam numero sunt inferiores.

Arg. V. Christus pluries prædixit, se post tres dies e sepulcro surrecturum; atqui sepulcrum vacuum repertum est ante prædictum tempus; quod probat apostolos corpus Christi sustulisse, et cum tempus opportunum nacti fuerunt, facti executionem accelerasse.

Resp. Nullum cogitari potest temporis intervallum, quo apostoli insignem ejusmodi et impiam fraudem tentare voluissent, aut potuissent, ut probatum est. Falsum autem est, quod sepulcrum vacuum fuerit ante evolutum tempus a Christo prædictum; Christus enim dixerat se surrecturum *tertia die*, quod et contigit: nam in sepulcro erat die Veneris sero, die Sabbati integra, et die Dominica mane. Si alicubi dixit *post tres dies*, Marc. VIII. 31., illud idem significat, ac intra tres dies, aut, ut latine dicimus, tertio post die; ita scilicet fert usus loquendi judæis familiaris. Conferantur quæ duo illi discipuli, qui ipsa die, qua Christus surrexit jam de rei eventu anxii dixerunt, Luc. XXIV. 21. . . . *Super hæc omnia tertia die est hodie, quod hæc facta sunt*... Sic lex circumcisionis ferebat, Gen. XVII. 12. ... *Infans octo dierum circumcidetur*... Nihilominus ad numerum octo dierum pertinebant tum dies nativitatis, tum dies circumcisionis nulla habita ratione horarum.

§ I. *De miraculis in ordine morali.*

OBSERVANDA

I. Miracula in ordine morali vocamus eventus illos extraordinarios, qui licet nihil habeant, quod cum legibus naturae physicae pugnet, tamen specialem Dei operationem, ac divinae providentiae ordinationem probant prorsus singularem; quia præter expectationem et communem rerum cursum contingunt, et spectatis hominum moribus et naturali rerum humanarum cursu contingere non potuissent.

Itaque sicut miracula primi ordinis physice impossibilia sunt, ita hic eventus complectuntur moraliter impossibiles. Habemus hujus ordinis prodigia in V. T. quae supernaturalem Dei in judaeos providentiam probant, et divinam legi judaicae auctoritatem conciliant; verum plura istius divinae procurationis argumenta continet ecclesiae catholicae historia, tanto illustriora, quod non statum reipublicæ terrenum, sed Christi ecclesiam, et spirituale regnum concernant, et eventus exhibeant, qui non in terrae angulo, sed in conspectu totius orbis contigerunt.

II. Argumenta hujus generis a christianae religionis defensoribus haec fere afferuntur. 1. Mirabilis Evangelii propagatio. 2. Incredibilis efficacia doctrinae christianae ad immutandos hominum mores. 3. Fortitudo et constantia martyrum. 4. Oraculorum cessatio. 5. Donorum Spiritus Sancti in primos christianos effusio, eorumque in Ecclesia continuatio. 6. Ultio Dei in judaeos, hujusque gentis conservatio. 7. Mors persecutorum. 8. Perpetua religionis christianae stabilitas. 9. Argumentum a tuto, ut vocant.

III. Quamvis haec argumenta non eandem omnia ad probandum vim habeant, et quaedam ex illis aliis destituta credendi motivis plenam demonstrationem efficere non valeant, nihilominus negligenda non sunt; novum enim veritati pondus addunt, valentque plurimum ad confirmandos in fide animos. Ut brevitati studeamus, quaedam quae reliquis infirmiora videntur, aut quae hic loci commode prætermitti possunt paucis tantum indicabimus; alia quæ majora et illustriora sunt, totidem propositionibus stabiliemus.

IV. Certum est oracula paganorum post Christum

paulatim obmutuisse, prout incrementa capiebat religio nostra; et tandem confirmata Ecclesia penitus conticuisse; quod factum in dubium vocari non potest, utpote non auctorum tantum christianorum consensu, sed et paganorum confessione firmatum. Jam vero contendunt plerique religionis christianae defensores, multorum apud paganos oraculorum auctores daemones extitisse, eorumque defectionem nulli causæ adscribi posse nisi divinæ virtuti Christi; divinam ergo esse oportet religionem illam, cujus virtute profligata est omnis daemonum potestas. Vide Hoocke tom. II. pag. 685. Hujus argumenti vim infringunt omnes illi, qui cum D. de Fontenelle et Van Dahlen defendunt, omnia paganorum oracula fraudis tantum et veteratoriae artis opus fuisse.

V. Argumentum, quod ex ultione divina in imperium romanum et Caesares Ecclesiae persecutores desumitur, multis valde arridet, ab aliis penitus despicitur. Primi antesignanum habent Lactantium in libro de moribus persecut. Id certum, tales fuisse Caesarum qui Christum persecuti sunt exitus, tam luctuosa post Christum imperii romani fata, ut facillimum sit, ultricem Dei manum agnoscere. His accedunt vaticinia Danielis et S. Joannis in Apocalypsi, ex quibus consequi videtur omnes illas calamitates romanos eorumque principes attigisse propter idololatriam, et summam in christianos saevitiam. Verum cum haec non omnino aperta sint et inconcussa, sat firmum argumentum contra incredulos non efficiunt.

VI. Argumentum quod *a tuto* dicitur, ex hac humanae prudentiæ regula desumitur; quod in dubio pars tutior eligenda sit, imprimis cum de re summi

momenti agitur, et aeterna hominis felicitas in discrimen vocatur. Facta hujus regulae ad praesentem materiam applicatione ostenditur, tutius esse christianam religionem amplecti, quam rejicere. Hoc argumento jam usus fuerat Arnobius Lib. 2. advers. gentes; idque recentiore aetate clariori in luce posuit celeberr. M. Pascal. Pensées chap. 6. Verum ea doctissimorum virorum mens non fuit, quod ad convictionem valere possit ejusmodi argumentum: cum econtra animum supponat adhuc in dubio haerentem: sed cum illis compertum fuerit, homines plerumque veritatem repellere, quae displicet, et gravissimis etiam motivis persuaderi non posse animum male affectum; id tantum efficere voluerunt argumento suo, ut in iis qui convincendi sunt, primum cordis durities emolliretur, et animus inclinaretur ad religionem, certi eos, qui ita semel affecti sunt, et ad examen veritatis attulerint animum a praejudiciis liberum, tot evidentibus, quibus religio demonstratur, argumentis procul dubio convincendos fore. (17)

VII. Dona externa Spiritus Sancti eorumque in homines effusio, certum sunt virtutis divinae argumentum. Prophetae eam aliquando futuram praedixerunt: illam autem in nova lege revera factam esse atque in Ecclesia Christi semper continuatam primum ex libris N. T., tum ex certis historiae monumentis scimus. Verum, cum haec ex magna saltem parte ad miracula pertineant, ab iis tractandis hic abstinemus. Aliud quoque argumentum ex luctuosa populi judaici fortuna praetermittimus ad ea remittentes; quæ de legis mosaicæ abrogatione dicta sunt.

Quod novum illud a protestantibus excogitatum revelationis criterium attinet ab interno Sancti Spi-

ritus testimonio petitum, nemo est, qui non videat quam vanum illud sit, et plenum fallacia commentum. Principium, cui falsa haec protestantium sententia innititur, in demonstratione catholica examinabimus.

VIII. Ea etiam, quae nunc tractanda manent, argumenta, multis modis a deistis nostris impugnantur; in quo isti magnam quidem produnt mentis perversitatem et odium religionis incredibile, sed eruditionem valde exiguam. Nihil enim ex suo afferunt, sed refutatas jam diu objectiones recoquunt. Primum quidem Heinrici Dodwelli angli dissertationem Cyprianicam exscripserunt; postmodum armis pugnarunt Eduardi Gibbon pariter angli, qui in historia labantis et ad interitum ruentis imperii romani, religionis christianae propagationem causis naturalibus adscribendam censet. Ut argumentum ex martyrum constantia petitum evertat, eorum in toleranda morte constantiam humanis tantum incitamentis attribuit; persecutorum autem patronum agit, eosque purgat, quantum potest, ab omni inhumanitatis et crudelitatis crimine.

Et quidem haec ab incredulis summo cum applausu accepta ac centies repetita fuisse mirum non est; id magis mirandum, catholicos quosdam impiorum vociferationibus territos, vix non e manibus abjicere arma, quibus cum tam felici successu hucusque usi sunt religionis propugnatores. Inter alios D. Wiest argumentum ex constantia martyrum desumptum, quamvis vim ejusdem ipse sentiat, praetermittendum putat; tum quia, ut ait, variis naturalistarum cavillationibus, et exceptionibus locum praebet; tum quia vera fuit religio christiana et

divina ab ortu suo, antequam martyres in lucem ederentur; quae ratio si quid efficeret, jam ipsum argumentum, quod ex religionis propagatione deducitur, non parum labefactaretur. Verum, quaenam haec est concludendi ratio? Quid quaeso, in religione sanctum tutumque esset, aut quod genus probandi retineri posset, si ab iis esset abstinendum, quae cavillationibus impiorum locum praebent? Ex eo quod religio vera fuerit, et fidem ubique invenerit, antequam martyres habuerit, nihil evincitur. Multa enim sunt et varia, quae religionis nostrae divinitatem probant. An ideo argumento vis probandi adimitur, quia etiam sine illo staret veritas? Non possum ego in hoc satis extollere sapientissimam providentiae dispositionem, quae in tanta hominum, ingeniorum studiorumque diversitatem, etiam diversa hominibus credendi motiva subministrat. Quod enim ab uno relinquitur, hoc ad alium convincendum quam plurimum valet; quemadmodum cibi ad nutrimentum hominum conditi sua varietate efficiunt, ut nullus sit, qui non aliquid, quod sibi sapit inveniat.

PROPOSITIO I.

Mirabilis christianae religionis propagatio manifestam facit divinam ejusdem religionis originem.

Prob. Christianae religionis propagatio phœnomenon est tam stupendum, ut nonnisi divinae virtutis ac potentiae opus esse possit. Ergo etc.

Prob. ant. Ut hujus propositionis veritas evidentissime pateat, videbimus 1. quam celeriter haec religio per totum orbem sit diffusa. 2. Quanta fuerit

hujus operis difficultas. 3. Quae ad illud efficiendum adhibita sint media. Quae si paulo attentius considerantur, necesse erit admittere, aut miracula adfuisse, aut arcanam Dei actionem huic operi adspirantem, aut utrumque.

I. Notum est, christianam religionem ante Tiberii imperatoris tempora incognitam fuisse, Christum ejus auctorem eodem Tiberio imperante cruci affixum, paucissimos reliquisse discipulos, eosque trepidos et inermes. Verum statim atque crucifixus est, omnia ut ipse praedixerat, traxit ad semetipsum; tam subito ejus doctrina orbem pervasit, ut intra annos triginta aut circiter non tantum in omnes imperii partes, sed ad parthos quoque et indos pervenerit, atque paulo post in Africam, Hispaniam, et ad galliarum gentes perlata, germanorum quoque populis illuxerit, et toto divisis orbe Britannis. Apostolus jam in sua ad Rom. epistola circa annum 57 data (Ad Rom. X. 18.) religionis christianae praeconibus illud Psalmi XVIII. attribuit ... *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terrae verba eorum* ... Dein ad Coloss. I. 6. ait ... *Evangelium pervenit ad vos sicut et in universo mundo est, et fructificat et crescit, sicut et in vobis* ... Ad eosdem romanos scribit Cap. I. 8, fidem eorum annuntiari in universo mundo; et Cap. IV, 19, seipsum replevisse a Jerusalem per circuitum usque Illyricum Evangelium Christi. Jam vero sub apostolorum discipulis mirum est, quanta in dies incrementa ceperint res christianorum, ut vix regio superfuerit, quam non divina haec et orbi hucusque ignota sapientia pervaserit, et ita pervaserit, ut non paucos, eosque obscuros nacta sit cultores, sed innumeros omnis

sexus, conditionis et ordinis Justinus martyr, qui medio saeculo II. floruit, testatur. .... *ullum esse genus hominum sive barbarorum, sive graecorum, sive etiam aliorum omnium, quocumque appellentur nomine, sive in plaustris degentium, vel domo carentium, inter quos non fiant preces et gratiarum actiones Patri et Creatori omnium per nomen Jesu Christi crucifixi*... Id plures alii testantur antiquissimi scriptores, non christiani tantum, ut Irenaeus, lib. I. cap. III., Tertullianus in Apolog. cap. 37. etc.; sed ex gentilibus etiam viri gravissimi, ut Seneca, Svetonius, Tacitus, Plinius Junior etc. Nota est Plinii ad Trajanum imperatorem epistola sub finem saeculi I. scripta, in qua ait ... *Visa est mihi res consultatione dignissima, maxime propter periclitantium numerum; multi enim omnis aetatis, omnis ordinis, utriusque sexus, etiam vocantur in periculum: neque enim civitates tantum, sed vicos etiam atque agros superstitionis istius contagio pervagata est*...

II. Quantae molis fuerit, christianam religionem in orbem inducere, nemo non videt, qui hujus religionis naturam, et innumera, quae se ejus propagationi objecerunt impedimenta vel obiter tantum expenderit. Erat enim haec religio inaudita hominibus, omnibus, quæ per orbem vigebant, opinionibus ac sacris ritibus repugnans, Jesum prædicabat crucifixum, judæis scandalum, gentibus autem stultitiam; idque efficiendum sibi proposuit in toto orbe terrarum, ut judæi relicta lege mosaica, quam a Deo ipso profectam sciebant, pagani relicto deorum cultu, quem tot sæculorum auctoritas commendabat, hunc Jesum quem sui crucis supplicio interemerunt, ut Salvatorem hominum, verumque Deum adorarent.

Accedit, quod eadem hæc religio omnibus cupiditatibus bellum indicat, jubeat voluptates fugere, injurias condonare, omnesque pravos animi motus comprimere, mundum odisse, honores et alia parvi ducere, et alia multa, quæ omnia ita sunt comparata, ut naturam humanam exterreant, et odium pariant ejus, quæ ea præcipit, religionis. Inde factum est, ut Evangelium, mox ubi annuntiatum fuit, innumeros ubique et infensissimos hostes expertum fuerit; conspirarunt contra illud ubique vigens paganismus, philosophorum subtilitas, rhetorum eloquentia, politicorum prudentia, populorum superstitio, sacerdotum invidia, judaeorum perfidia, tyrannorum immanitas, omnia suppliciorum genera. Ergo etc.

III. Superest nunc, ut videamus, quomodo inter tot gravissima obstacula, religio omnibus hominum praejudiciis et cupiditatibus adversa, tam late celeriterque fuerit per totum orbem propagata. Quaenam fuerunt tanti operis instrumenta? Quae media? An dotes praeconum naturales? An principum virorumque potentium auctoritas? An spes emolumenti temporalis? Verum contraria hisce omnia. Evangelium annuntiant duodecim piscatores, homines nullis litteris exculti, nullis armis, nullis divitiis instructi, pauperes, simplices, obscuri. Una iis scientia, scire Christum, et hunc crucifixum; una eloquentia, verbum crucis aperte, ac simpliciter exponere; una prudentia, quidquid injuriae inferebatur, patienter sustinere, ac pro iis bona reddere. Sectatoribus suis, non tantum bona temporalia nulla proponunt, sed ignominiam, aerumnas, supplicia. Ergo omni humano praesidio caruit Evangelium.

Conclusio. Igitur, cum illa religionis christianae

tam late diffusa propagatio ad nullam humanam efficaciam referri possit, evidens est, eam divinae potentiae esse adscribendam. Et vero; vel orbis universus religionem christianam amplexus est propter miracula, vel sine miraculis: si primum, eam divinam esse nemo negabit; si secundum, hoc ipsum majus omni miraculo habendum est, quod religio, cui tot et tanta ex omni parte impedimenta obstabant a paucis infimae plebis hominibus, tam brevi tempore sine ullis humanis subsidiis per totum orbem fuerit propagata. Eodem hoc argumento incredulos sic urget S. Aug. de civit. Dei lib. XXII. cap. V. *Si miracula facta esse non credunt, hoc nobis unum grande miraculum sufficit, quod terrarum orbis sine aliis miraculis credidit.*

PROPOSITIO II.

Religionem christianam divinam esse probant stupendi quos in orbe produxit effectus.

Prob. Patet argumenti veritas, si certum sit 1. effectus ejusmodi per Evangelium revera fuisse productos, 2. illos aliunde quam a Deo proficisci non potuisse. Atqui etc. Ergo etc.

Prob. I. pars min. 1. Per Evangelii praedicationem ubique terrarum diffusa est pura, et ab omni errore libera religio; depulsa est idololatria; eversae impiae superstitiones, sublata cruenta hominum sacrificia, aliaque multa infamia et nefaria flagitia deorum exemplo sacrisque ritibus probata. Obtinuit ubique veri Dei cognitio, cultusque sanctissimo numini debitus. Quae Dei attributa, quae hominum condi-

tionem, divinaeque providentiae ordinem concernunt, ignota antea, et crassis occultata tenebris, in tam clara subito luce apparuerunt, ut infimae plebis homines de rebus divinis, de humani generis ortu et fine, de mediis quibus beati esse possumus, majora, et saniora, et sublimiora nunc sapiant, quam olim praestantissimi philosophi. Nec minus stupenda erat mutatio, quae in hominum moribus contigit. Facta est Evangelii promulgatio ea mundi aetate, quae erat omnium flagitiosissima. Nihilominus homines antea in omne flagitium et scelus projecti, ita subito mutati sunt in alios, ut non tantum a vitiis temperarent, sed etiam exempla exhiberent maximarum virtutum. Haec autem exempla non rara fuerunt, et aliquorum tantum, sed in omnibus christianis ita conspicua, ut magnam etiam paganis injecerint christiani nominis reverentiam. Stupebant omnes novam philosophiam omni alia philosophia longe sanctiorem et sublimiorem; non lingua ventosam, non crepantem buccis, non sententiis affluentem, sed castam moribus, et omnium bonorum operum fructibus abundantem: philosophiam, quae animos ab omni ambitione et cupiditate sanaret, omnia, quae alendis libidinibus serviunt resecaret, ac homines omnis conditionis, puerulos, fœminas, barbaros et idiotas doceret, quod summum est sapientiae, se ipsos regere, dominari sibi ipsi; quae ex universo hominum genere unam efficeret familiam, et ubique fontes liberalitatis uberrimos aperiret; quæ quidquid humanam naturam decet, quidquid etiam civilis et politicae felicitatis esse poterat, suis praeceptis roboraret, et perficeret.

Hujus tam subitae et extraordinariae conversio-

nis testes habemus primum auctores christianos, qui de ea loquuntur cum ea fidentia et securitate, atque in illis circumstantiis, ut in eorum verbis falsum suspicari non liceat. Apostolus in omnibus fere epistolis, in quibus sane nulla est adulatio, virtutes christianorum extollit. Vid. I. Cor. VI. Qui postmodum secuti sunt christiani scriptores, in hoc argumento saepius versati sunt, ut Clemens. Rom. in sua Epist. ad Corinth. Justinus, Athenagoras, Tertullianus, in apologiis quas scripserunt pro christianis, Minutius Felix, Lactantius Inst. lib. III. cap. XXVI. Hi omnes viri eruditionis et sanctitatis fama illustres, non verentur stupendam illam mutationem ex Evangelii praedicatione ortam mire praedicare in publicis scriptis ad imperatores, ad senatum, ad populum romanum missis, fidemque appellare infensissimorum hostium christiani nominis.

Habemus 2. ipsorum paganorum testimonia, et quidem ut caetera omittam, celebrem Plinii ad Trajanum epistolam, in qua ait, nihil se aliud de christianis comperisse, quam *quod essent soliti stato die ante lucem convenire, carmenque Christo quasi Deo dicere secum invicem, seque sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent.*

Prob. II. pars min. Divinae virtuti adscribendus est effectus ille, cui producendo impares erant omnes causae naturales; imprimis illae, quae adhibitae sunt, aut adhiberi potuerunt. Nemo nescit, quantae molis sit vel unius hominis mentem immutare, et ex flagitioso homine, vere probum et sanctum efficere. Non est hoc humanae virtutis opus, sed miracu-

lum gratiae in ordine morali, sicut resuscitatio mortui in ordine naturali. Quis jam cum viderit tam mirabiles effectus non in uno aliove, sed in multitudine prope infinita, ubique terrarum contigisse, ita ut fere, juxta prophetica verba, facta sit nova creatio, novi cœli et nova terra, quis inquam haec videns, non exclamare cogitur: *A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris?* Psalm. CXVII. 23. Quod nulla humana sapientia, nulla principum etiam potentissimorum auctoritas efficere unquam potuisset, aut voluisset; id crux Christi effecit, quam apostoli ubique confidentissime praedicarunt. Manet ergo totius orbis testimonio confirmatum, quod ait Apostolus ... *Verbum crucis iis qui salvi fiunt Dei virtus est,* I. Cor. I. 18.; *quod stultum est Dei, sapientius est hominibus, et quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.*

PROPOSITIO III.

Constantia martyrum divinam religionis christianae originem probat.

Prob. Martyrum christianorum constantia et fortitudo naturae opus non est, sed gratiae et virtutis divinae; ergo religionis christianae divinitatem probat.

Prob. ant. Tria in martyribus consideranda sunt: 1. infinitus fere eorum, qui pro Christo passi sunt, numerus; 2. atrocissima, quibus afficiebantur, suppliciorum genera; 3. modus, quo ea perpessi sunt.

I. Haec fortitudo non in paucis, quos natura fortes et constantes effecerat, emicuit, sed in infinita

pene hominum multitudine, cujuscunque aetatis et conditionis. Non enim per breve aliquod tempus, aut in una aliaque civitate contra christianos, saevitum est, sed ubique, sed per plura saecula. Decem ad minimum in imperio romano persecutiones exarserunt, usque ad Constantini Magni tempora, non longis interpositis intervallis, et his ipsis non ubique. Data per Constantinum pace, immaniter saevire cœpit Sapor rex persarum; tantaque tunc ad martyrii palmam pervenit martyrum multitudo, ut teste Sozomeno lib. II. hist. cap. XIV., ii quorum nomina servabantur ab Ecclesia ad XVI. millia pervenerint, et innumerabiles fuerint illi, quorum nomina exciderant.

II. Nihil est quod ad frangendam christianorum constantiam non adhibuerint religionis osores. Non tantum honoribus eos arcebant, non tantum bonorum publicatione, carorum amissione, exilio eos mulctabant; levia haec. Damnabantur ad metalla, ad supplicia, ad mortem. Et quoniam sciebant Christi sectatores mortem non detrimentum habere, sed lucrum; victoriam non tam ex morte, quam ex genere mortis, ex suppliciorum diuturnitate, et acerbitate sperabant. Igitur non vulgaria adhibebant mortium genera, sed vivi-comburia, crucem, clavorum suffixiones, membrorum abscissiones ac perustiones, effossiones oculorum, totius corporis mutilationes, aliasque id genus pœnas, quae sine maximo horrore legi, aut cogitari non possunt. Ne autem cita mors finem faceret doloribus pertinaci stultitia, ut ait Lactantius lib. V. Institut. cap. XI. curam tortis diligenter adhibebant, ut ad alios cruciatus membra renovarentur, et repararetur novus sanguis ad pœnam.

III. Ita autem mortem, et omnis generis cruciatus tolerarunt christiani martyres, ut nihil sit magis ab omni pertinacia, aut fanatico furore, aut vanae gloriae cupiditate alienum, et pagani non semel tam novo spectaculo commoti, divinum aliquid subesse cognoverint. Stabant coram tyrannis mente libera et in Deum erecta, magis absolvi timentes, quam mori; nulla, cum torquerentur, debilitati animi signa dabant, sed neque gloriam affectabant ex dolorum contemptu; ubique elucet ardentissima in Deum pietas, charitas in ipsos tyrannos et tortores plusquam humana, mira animi tranquillitas, mixta gravitati et modestiæ hilaritas, uno verbo magnitudo mentis incredibilis.

Conclusio. Jam vero quis tantam considerans fortitudinem, et in natura infirma et imbecilli animi virtutem tam diuturnam, tam universalem, tam incredibilem, non fatebitur nobiscum naturam hominum istius constantiæ capacem non esse; sed Christum adfuisse martyribus suis, et humanis mentibus vim indidisse divinam, omnibus humanis affectionibus potentiorem? Nam nec emolumenti temporalis spes aderat, ubi relictis omnibus, quæ in hac terra possidebant, tormentis se tradebant, et morti; neque eos gloriæ cupido incitare poterat qui crucis ignominiam amplectebantur, et malefactorum supplicia alacri animo sustinebant; neque fanatico errore agitari potuit tanta moltitudo omnis generis sexusque hominum, tot locis ac sæculis distinctorum, quorum plerique in fide christiana a pueritia innutriti non fuerant, sed accesserunt libenter ad hanc disciplinam, quamquam sciebant se eam amplectendo acerba quæque et nefanda passuros. Fateantur

igitur increduli, quod ipsi gentiles, cum martyrum fortitudinem spectarent, fateri toties coacti sunt; a Deo profectam esse religionem illam, quæ in omni ætate, in omni sexu, in omni conditione athletas formaverat, tantæ virtutis, et tam excelsæ mentis, ut quamvis homines, hominibus tamen majores viderentur.

PROPOSITIO IV.

Perpetua religionis christianae stabilitas probat peculiarem Dei in ea tuenda providentiam.

PROB. Christus Ecclesiæ perpetuam stabilitatem promisit eo tempore, quo futuram ejusdem amplitudinem, et firmitatem nulla mens creata præsagire poterat. Ad duodecim viros idiotas et ignobiles hæc verba direxit admirationis plena, ... *Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam*; Matthaeus XVI. 18. *Euntes docete omnes gentes... Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi*; ibidem XXVIII. 19. 20. Certe virum tunc temporis hæc verba proferentem vel insanum esse opertebat vel divinum, id vero fuisse manifestum est, ex eorum, quæ prædixit, completione. Siquis secum perpenderit, quam incertae et mobiles sint res omnes humanae, nihil sub sole permanere, sed innumeris casibus in omnem partem cuncta agitari; si imprimis omnium humanarum institutionum, potentissimorum etiam regnorum vicissitudines et continuas commutationes attenderit, atque his opposuerit invictam religionis christianæ

firmitatem; quae inter res torrentis adinstar cum impetu decurrentes sola permansit immota: num dubitare poterit divinam illam esse, et ejus potentia sustineri, qui res omnes nutu suo moderatur et gubernat? Aut an nihil contra eam molita est temporum inconstantia et hominum perversitas? Quantis a prima sua origine jactata fuerit tempestatibus, quam violenter a potentissimis hostibus impugnata, quanta ex novatorum molitionibus, ex hæreticorum fraudibus, ex barbarorum incursionibus, ex ipsa christianorum ignorantia et corruptione pericula subierit, nemo ignorat.

Augetur in dies hujus argumenti pondus; sicut enim nulla est aetas, quae non nova mala tulerit, novasque inferorum machinationes; sic etiam nulla est, quae non nova exhibeat divinæ providentiæ miracula. Et nos hujus rei experimenta vidimus; nunquam enim tam fœda in Ecclesiam tempestas sæviit, nunquam tantis procellis agitata est Petri navicula. Triumphos agebant impii de certa, uti putabant, christianae religionis ruina; verum cum magis ingravesceret periculum, et jam mergi inciperet navis, opem tulit, qui semper Ecclesiae praesens est, Christus, disjectisque nubibus motos composuit fluctus. Per totum orbem, nunc fulget ss. pontificis Pii VII. nomen, tanquam sidus ad salutem datum navigantibus: et qui opprobriis saturabatur captivusque gemebat in terra aliena, nunc denuo in arce Ecclesiae collocatus, in omnium admiratione est, non tantum summa potestatis suae eminentia, sed magis adhuc virtutum decore, et infracti animi constantia conspicuus. Nemo igitur sincerae mentis esse potest, qui non in hac perpetua Ecclesiae stabilitate

divinam opem, et constans miraculum agnoscat. Ergo etc. (18).

ARG. ADVERSARIORUM DILUUNTUR

Arg. contra I. prop. Obj. I. Plures assignari possunt causæ naturales, hominum ingeniis et affectionibus mirum in modum accommodatæ, quæ religionis christianæ propagationem vehementer promoverunt; ita quidem, ut mirari potius debeamus, quod nec rapidior, nec universalior ejus progressus fuerit. Ergo etc. Prob. ant. Hæc rationes sunt:

1. Intolerans christianorum zelus, qui omnem spem salutis adimit aliter sentientibus.

2. Firma alterius vitæ exspectatio.

3. Allegata a christianis miracula.

4. Severior morum disciplina.

5. Ipsa christianæ reipublicæ constitutio, et singularis animorum conjunctio, atque ad omnia charitatis officia paratus animus.

Resp. Hæc D. Gibbonis argumenta singula examinare et refutare propter angustiores hujus tractationis limites non possumus, neque ad religionis defensionem id necessarium credimus. Quædam in genere adnotasse sufficiat.

1. D. Gibbon quinque has causas *secundarias* appellat, duas autem *primarias* indicat, nempe ipsam evidentiam christianæ doctrinæ, et divinam ejus auctoris providentiam. Optandum utique esset, ut mentem suam clarius exposuisset; verum quas primarias dixit causas postmodum omnino præterit, totusque in eo est ut illas, quas secundarias vocat, multis ambagibus ac inutili eruditionis apparatu et ad rem non pertinente sustentet. Hæc jam virum ostendunt a religione alienum, aut levis et inconstantis animi, qui si impius non fuit, tamen ex paradoxis ejusmodi assertionibus, et ad impiorum placita compositis, favorem quæsivit operi suo et commendationem.

2. Rationes, quas D. Gibbon affert, vel religionem jam supponunt per orbem diffusam: nisi enim supponatur jam existens, nec zelo suo, nec virtutum rigore, nec constitutionis suæ forma alios allicere potest: vel contrarium probant ab eo, quod auctor intendit. Quis enim sibi persuadeat, quod disciplinæ severitas, quod ardens ille et in aliter sentientes intolerans zelus, quod spes alterius vitæ, cum rerum præsentium contemptu conjuncta hominibus in vitiis enutritis, mollibus et luxuriosis ac præsentibus tautum bonis inhiantibus tantum potuerit christiani nominis amorem injicere, tantum desiderium accendere? Judæi semper omnes alias religiones damnarunt, an ideo quemquam ad partes suas traxerunt? Quod miracula attinet a christianis allegata; vel illa revera patrata sunt, vel non; si primum fatendum est, quod volumus, nempe celerem illam religionis christianæ propagationem, naturalibus mediis adscribi non posse, si facta non sunt, intelligi non potest, quomodo orbis hominibus obscuris et idiotis fidem adhibuerit, sibique novam, ac corruptæ naturæ gravissimam religionem imponi passus sit. Sed tantus est in philosophis nostris veritatis amor, tanta in judicando æquitas, ut omnia quæ contra religionem congeruntur, utut vana et ridicula, magno studio arripiant, et summis laudibus celebrent; quæ autem ad religionis probationem afferuntur quamvis clara et evidentia, cum fastidio respuant. O miseram et infestam philosophandi artem qua non ad veritatem erudimur, sed aberrare discimus a vero, et ratione abuti in hominum perniciem!

Inst. I. Eo tempore quo promulgari cœpit christiana religio, totus orbis erat in pace compositus, et romanum imperium omnes fere tum cognitas nationes communi vinculo colligabat. Plerique homines philosophiæ studio exculti in paganismo præter insanas et ridiculas fabulas nihil videbant. Præterea notum est, quantum homines alliciat novitatis amor; mirum ergo non est, si multi relicto deorum cultu, qui propter vetustatem obsoleverat, Christi doctrinam

tanquam novam susceperint. Ergo naturalibus causis adscribi debet religionis christianæ promulgatio.

Resp. Fatemur statum politicum imperii romani et illam omnium populorum in unum corpus conjunctionem faciliorem reddidisse Evangelii disseminationem; imo nec illud inficiabimur, philosophiæ studium aliquo modo animos ad Evangelium præparasse. Hæc etiam a primis patribus ultro conceduntur: verum in hoc ipso sapientissimam providentiam agnoscebant gubernantis omnia et moderantis Dei, qui imperiorum fata ita ordinavit, ut tempore, quo statuerat, manifestare se hominibus per filium suum, libera pateret via evangelizantibus. Porro hæc nihil contra propositionem nostram efficiunt; manent enim omnia illa impedimenta, quæ supra attulimus, manent alia omnia quæ supernaturalem Dei ordinationem probant.

Si qui fuerunt, quos philosophiæ studium vehementius ad veritatis investigationem accendit; et qui veritatem sincere quærendo, ad religionem christianam pervenerunt; hi pauci admodum fuerunt. Philosophia enim tam vetus, quam nova raro homines ad rectitudinem finxit, aut ad sincerum veritatis desiderium inflammavit; sed ut plurimum vanos effecit, superbos, pertinaces, opinionum suarum amatores, gloriæ tantum servientes; non discendi cupidos, sed doctrinam buccis crepantibus venditantes. Tales autem homines necessario infensos habet Evangelium.

Novitatis amor homines non impellit ad amplectendam religionem cupiditatibus adversam, quæ animum abstrahit a vitæ præsentis commodis, et fortunæ temporalis illecebris. Longe potentius hominem impellit amor vitæ et bonorum. Porro hominum multitudo, imprimis cum de religione agitur, tam parum hoc stimulo excitatur, ut potius nihil magis et pertinacius retineat, quam deorum cultus a patribus acceptos et longo usu consecratos.

Inst. II. Ante Constantinum pauci admodum erant christiani, iique plebeji et ignari; postquam Constantinus Christo

nomen dederat, progressus religionis imperatorum potentiæ et edictis debebantur. Ergo etc.

Resp. neg. ant. I. In probatione ostensum est, numerum christianorum in infinitum prope auctum fuisse, eo præcise tempore, quo immanissimæ persecutiones sæviebant. Secundo jam sæculo Tertullianus in apologetico ad imperatores, cap. XXXVII. ita loquitur .... *Hesterni sumus et vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum, forum; sola vobis relinquimus templa* .... Inter pugnas et persecutiones crevit religio, et quo magis in eam sæviebant persecutores, eo magis augebatur christianorum numerus ... *Nihil proficit*, ait idem Tertull. Apol. cap. IV. Ecclesiast., *exquisitior crudelitas vestra* .... *Plures efficimur, quoties metimur a vobis, semen est sanguis christianorum* ... Igitur contra omnem historiæ fidem, contra auctorum coævorum tum christianorum tum paganorum auctoritatem loquuntur philosophi, cum asserunt, exiguum fuisse christianorum numerum ante Constantinum. Verum in hoc sicut et in aliis multis, secum ipsi non consentiunt, quod negarunt, alio loco affirmant; quod affirmarunt, postea negant, prout prodesse rei suæ existimant; idque *philosophiam historiæ* vocant. Quando enim de Constantini conversione agitur, ut probent eam non opis supernaturalis, et convictionis internæ opus fuisse, exagerant numerum christianorum et contendunt, callide id egisse Constantinum et ex humanæ politicæ legibus, ut omnes ubique christianos in partes suas traheret, et in capessendo imperio haberet adjutores.

II. Quod dictitare solent increduli, nempe plebeios tantum et ignobiles homines ante Constantinum se legi evangelicæ subdidisse, id omnino falsum esse, superius jam probatum est, cum de librorum N. T. veritate egimus. Pauca hic addimus. Arnobius sic audet ethnicos compellare .. *Hæc saltem vobis fidem faciant argumenta credendi, quod jam*

per omnes terras, in tam brevi tempore immensi nominis ejus sacramenta diffusa sunt.. Quod tam magnis ingeniis præditi oratores, grammatici, rectores, consulti juris, ac medici, philosophiæ etiam secreta rimantes, magisteria hæc expetunt, spretis, quibus paulo ante fidebant... Arnobium secutus est S. Hieron. in Præfat. ad Catalog. Scriptorum Ecclesiast. cujus hæc verba sunt ... *Discant igitur Celsus, Porphyrius, Julianus, rabidi adversus Christum canes, discant eorum sectatores, qui putant Ecclesiam nullos philosophos et eloquentes, nullos habuisse doctores, quanti et quales viri eam fundaverint, extruxerint, ornaverint; et desinant fidem nostram, rusticæ tantum simplicitatis arguere, suamque potius imperitiam agnoscant...* (19.)

III. Quod religio Christi progressus suos imperatorum potentiæ et edictis non debeat, ex eo satis apparet, quod tribus prioribus sæculis totum fere orbem pervagata sit, cum imperatores in eam igne, ferro et omni tormentorum genere sævirent, et edicta crudelissima ederentur in christianorum perniciem. Præterea ostendant adversarii, quibusnam imperatorum edictis adscribenda sit principum ipsorum conversio, qui Evangelii jugo superba colla subdiderunt, jussi incendere, quod prius adoraverant, et adorare, quod prius incenderant.

Obj. II. Mahumetismus intra tempus sat breve longe lateque diffusus fuit; ergo propagatio divinam religionis originem non probat.

Resp. dist. conseq. Si eos characteres non habeat, quos in probatione attulimus, *conc.*; si talis sit, qualem ibi expressimus, *neg.* Non omnis propagatio etiam celerrima religionem aliquam divinam esse probat; siquidem mali contagio promptius diffunditur, quam ipsa veritas. Mahumetismus ferro propagatus est, non persuasione, et cum fuerit mediis in tenebris natus, etiam naturale præsidium semper in ignorantia posuit; omnem enim asseclis suis de religione disputationem interdicit. Cæterum cupiditatibus favet, epi-

curam felicitatem promittit; politicis et militaribus legibus ita abundat, ut nuspiam consistere possit, nisi ubi mahumetani dominantur. Hæc omnia e diametro opponuntur iis, quæ de religione christiana a nobis dicta sunt.

Inst. I. Pleraque ex iis, quæ Mahumetis religioni objiciuntur, non cadunt in paganismum, qui per universum orbem diffusus est, et inconcussus stetit per tot sæcula. Ergo etc.

Resp. Unum nomen est gentilismi, sed non una religio. Quælibet gens Deos suos habuit, suosque ritus; aliter de Deo sentiebant philosophi, aliter populus. Si ad originem idololatriæ redimus, aliam non inveniemus, quam veri Dei oblivionem, causarum naturalium ignorantiam, metum, adulationem, fœdamque morum depravationem.

Inst. II. Celerrime propagatus est sæculo IV. arianismus, et ut ea tantum quæ proximiora sunt afferamus sæculo XVI. lutheranismus et calvinismus.

Resp. Præterquam quod sectæ illæ semper exigua fuerint hominum manus, si cum magno catholicorum numero comparentur; illarum diffusio qualiscunque causas naturales habuit valde manifestas. Arianismus principum potentia subnixus, tam diu sectatores habuit, quam diu potuit terrere metu, aut spe bonorum temporalium allicere. Omnes autem quæ sæculo XVI. eruperunt protestantium sectæ exinde incrementa ceperunt, quod principum cupiditati bona Ecclesiæ diripienda tradiderint; quod vanis semidoctorum ingeniis permiserint dogmatum et scripturæ sacræ examen; quod deterrimos quosque ex ordine sacerdotum et religiosis cœtibus pellexerint sæculi et nuptiarum illecebris, quod universos demum absolverint confessionis, pœnitentiæ, jejunii, bonorum operum jugo ac necessitate. Quid mirum, si multi tum levis fidei homines quasi turbine aliquo ablati fuerunt, aut tanquam palea facta commotione ex area Ecclesiæ avolarunt!

Arg. contra II. prop. Obj. I. Nihil extraordinarium habet

singulare illud boni rectique studium, quod christiani ab initio suæ institutionis monstrarunt; id enim commune est omnibus sectis. Siquidem initia fervent, successu vero temporis languescit ardor, et paulatim extinguitur. Apud veteres paganos laudantur mores phythagoræorum, apud judæos esseniorum; et recentioribus temporibus virtutibus claruerunt initio reformationis lutherani, calvinistæ, quackeri, etc.

Resp. Quis æquus rerum judex Ecclesiam Christi per totum ferme orbem disseminatam, omnem ætatem, sexum et conditionem complectentem, conferre poterit cum paucis Pythagoræ asseclis aut cum esseniorum sodalitiis? Quis vanas quasdam virtutum species comparare audebit cum eximio illo maximarum virtutum splendore, qui ex christianorum vita eluxit, et paganos etiam in admirationem traxit? Virtutem non in pallio philosophico quæsierunt christiani, neque in eo, quod formam vitæ singularem affectarent, aut ritibus externis, et vanis traditionibus scrupulosius inhærerent, quod et pharisæi fecerunt; sed in contemptu voluptatum, divitiarum et honorum; in vitæ innocentia tanta, ut etiam speciem mali reformidarent; in beneficentia erga universos, etiam erga hostes suos; in dolorum, injuriarum, persecutionum tolerantia prorsus stupenda; in amore Dei, et rerum cœlestium desiderio tam admirabili, ut vix adhuc homines esse viderentur.

Quod primorum reformatorum virtutes attinet melius agerent adversarii, si de illis tacerent. Eas non adeo admirabatur Erasmus, Melanchthon, et ipse Lutherus, Vid. Histoire des Variat. par Bossuet liv. V. — Hirtenbrief. von Clemens Wenzesl. Erzbisch. von Trier p. 148.

Obj. II. Id saltem negari non potest christianos cito defecisse a primo fervore, et in omni ætate multa fuisse apud eos flagitia, et immania crimina; ergo non est, cur tantopere extollatur hujus religionis ad immutandos mores efficacia.

Resp. I. In hoc argumento jucundissime versantur deistæ et in exagerandis christianorum vitiis nesciunt tenere modum. Quæcumque sint christianorum hodiernorum crimina, ea non possunt sanctissimæ religioni exprobari, quæ tam puram proponit morum disciplinam, tam efficacia virtutis motiva. Illi tantum vitiosi sunt, qui spreta patrum religione ad philosophorum castra transeunt, aut saltem metu numinis abjecto, mores ad Evangelii leges informare detrectant. Siqui reperiantur, qui sanitatem non recuperant, quia remediis ad sanitatem restituendam aptissimis uti renuunt, an ii argumentum efficere possunt contra vim et efficaciam remediorum (20)?

II. Quid christianorum religio possit ad immutandos hominum mores, tam evidente experimento per plura sæcula probatum est, ut quidquid agant increduli, non possint hujus argumenti vim elidere. Sed neque posterioribus sæculis ita unquam invaluit corruptio, et rerum divinarum ignorantia; ut non multifariam apparuerit singularis religionis efficaciam. Non tantum cupiditatum conatibus semper se objecit, sed et omni ætate præclara et heroica tulit virtutum exempla, multosque omnis sexus et conditionis homines impulit ad sanctiorem vitæ rationem, ita ut æquo rerum æstimatori certum sit, illa etiam Ecclesiæ sæcula, quæ præ cæteris ingrata et infelicia fuerunt, multum tamen illis omnibus antecellere, quæ ante Christum effluxerunt. Cæterum plures sunt religionis christianæ saluberrimi effectus adhuc existentes; quales sunt extinctio idolatriæ cum impuris ejus ritibus, et omnium vitiorum comitatu. Introductio sanctissimi cultus, major morum mansuetudo, servitutis abolitio, supremæ potestatis in civitatibus temperatio, jus gentium humanum magis, quod etiam inter arma viget; aperta ubique pauperibus, miserisque hominibus perfugia, erectæ sodalitates, et virorum ac fœminarum instituta, et Evangelii propagationem, juventutis institutionem, captivorum liberationem, pauperum, ægrotorum cu-

rationem. Hæc summa sunt religionis christianæ in totum hominum genus merita nunquam interitura.

Arg. contra III. proposit. Obj. I. Numerus martyrum tantus non fuit, quantus a christianis vulgo traditur; multa siquidem falsa martyrum acta conficta sunt, præsertim medio aevo, quo tempore etiam diversa illa, et exquisita tormentorum genera inventa sunt, quibus vitas martyrum exornatas conspicimus. Ergo etc.

Resp. Innumeros martyres pro Christi nomine occubuisse, non probamus ex actis medio ævo conscriptis, in quibus fatemur plura esse sine judicio congesta. Testes nobis sunt scriptores accuratissimi, coævi, ab omni fallendi suspicione longe remoti; ut Irenæus, Tertul., Cyprianus, Origenes, Lactantius, Eusebius. Quin et ipsi prophani auctores, ut Tacitus, Lib. XV. Annal. cap. 44., Suetonius, De Neron. cap. XVI., Plinius, Epistola ad Traj., Celsus apud Origenem et alii. Vid. præf. ad acta sincera Marty. D. Ruinart.

Eadem testimonia fidem nobis faciunt de diversis, sævissimisque suppliciorum generibus, quibus ad frangendam christianorum constantiam utebantur pagani ... « Pereuntibus addita ludibria, ait Tacitus, ut ferorum tergis contecti laniatu canum interirent; aut crucibus affixi, aut flammandi, atque ubi defecisset dies in usum nocturni luminis urerentur ... » Sed verba audiamus ipsius D. Gibbon, qui in eadem pagina, ubi ait varias immagines tormentorum, quibus martyres excruciatos fuisse dicitur, meros fœtus esse imaginationis monachorum, ita de martyrum suppliciis loquitur ... « Quando minæ et preces inutiles evadebant, magistratus ad vim sæpius confugiebat. In subsidium rationum, quibus non cesserant christiani, arcessebantur flagella et alia tormenta. Quidquid excogitari poterat in suppliciis exquisitius ad frangendam tam obstinatam, et ut paganis videbatur, tam criminosam pertinaciam adhibebatur ». Hæc pugnare inter se, nemo non

videt; sed demum philosophis nostris, ut liceat ipsis absurda quæque et contradicentia dicere.

Inst. Origenes sæculi III. scriptor lib. III. contra Cels. ait ... « Deo propugnante, et opportunis temporibus co- » hibente persecutores christiani nominis pauci per intervalla » temporum, et facile numerabiles pro religione christiana » mortui sunt ». Ergo etc.

Resp. dist. conseq. Ergo pauci erant martyres comparate ad eos, qui persecutioni fuerunt superstites, *conc.*; pauci absolute, *neg.* Scopus Origenis erat ostendere singularem Dei in conservanda Ecclesia providentiam, quae passa non est, ut gens christiana interiret. Ita enim pergit ... « Deo vetante, ne in totum exscinderetur hoc genus » hominum; subsistere illud voluit, et omnes terras repleri » salutari doctrina ista... » In hoc ipso opere multitudinem martyrum agnoscit lib. II. ... « Nostro tempore multi scientes » moriendum sibi, si confiteantur christianismum, abnegato » vero absolvendos se, contempserunt vitam, et ultro mor- » tem ob pietatem elegerunt ... ». Porro persecutiones, quæ post Origenem, aut opere contra Celsum jam scripto exarserunt, omnium erant crudelissimæ.

Obj. II. Omnes fere, qui a christianis martyrum titulo condecorantur, non religionis causa passi sunt, sed propter rebellionis crimen, aut alia nefanda scelera, quæ ipsis a paganis objiciebantur. Ergo etc.

Resp. neg. ant. Christiani ab ipso divino institutore suò didicerunt quanta ipsis sustinenda essent propter nomen ejus .... *Odio eritis omnibus gentibus propter nomen meum,* Matth. XXIV. 9. .... Hac cogitatione armati cum gaudio tradebant se judicantibus se injuste, memores verborum divi Petri I. Epist. IV. .... *Nemo vestrum patiatur ut homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor; si autem ut christianus non erubescat; glorificet autem Deum in isto nomine* ... In eadem epist., pluries inculcatur christianis, ut conversationem habeant bonam

inter gentes, ut omni humanæ potestati subjecti sint propter Deum, ut benefacientes obmutescere faciant imprudentium hominum ignorantiam .... *Melius est enim*, ut ait idem apost. Ibid. III. 17., *benefacientes pati quam malefacientes* ... Hæc animo imbiberant primorum temporum christiani; inde tanta animi fortitudo cum tanta modestia et humilitate; inde illa ad patiendum alacritas, et in mediis tormentis animi exultatio.

Nihil in historia certius est, quam christianos ob solam christiani nominis confessionem fuisse damnatos. Hujus rei testes habemus non tantum auctores christianos, qui eo tempore scripserunt; sed etiam paganorum scriptores, quorum auctoritatem recusare non possunt increduli. Nota sunt Plinii, Taciti, Suetonii testimonia; sed et ipsa imperatorum edicta adversus christianos ad oculum demonstrant, non scelus aliquod in christianis damnatum fuisse, sed nomen. Vid. Bullet, histoire de l'établissement du christianis. tirée des seuls auteurs juifs et payens.

Quod crimina attinet christianis objecta, ea in specie omnia diluit Tertullianus in celebri suo pro christianis Apologetico. Quam alieni fuerint a rebellionis crimine, vel ex eo patet, quod, licet iniquissime semper vexati fuerint, quamvis ita numerosi, ut imperium evertere potuissent, si arma capescere voluissent adversus imperatores; nihilominus injusta quæque et crudelissima pati maluerint, quam principum potestati vim opponere. In tot, quæ eo tempore contigerunt imperii perturbationibus, imperatorum necibus, militum defectionibus, civium discordiis nunquam inventi sunt christiani ... « *Circa majestatem imperatoris infamamur*, ait Tertul. ad Scapulam, *tamen nunquam Albiniani, vel Nigriani, et Cassiani inventi sunt christiani* ... *Cui bello non idonei non prompti fuissemus*, ait idem, *etiam impares copiis, qui tam libenter trucidamur; si non apud istam disciplinam* (christianam) *magis occidi liceret, quam occidere?* ... »

Impudicitiæ et incestus suspicionem removet Tertul. Apologet. cap. XXXVIII. ostendendo severam morum doctrinam christianorum, quæ eos adeo a circo a theatro omnibusque illis locis prohibebat, in quibus rerum ac verborum obscœnitate pascitur inverecunda libido. Capite autem lib. Apolog. ita judices interpellat ... Probatio est innocentiæ » nostræ iniquitas vestra ... « Nam ad lenonem (prostibulum) » damnando christianam potius quam ad leonem confessi » estis labem pudicitiæ apud nos atrociorem omni pœna, » et omni morte reputari ... ».

Verum omnes illas paganorum criminationes ulterius persequi, necesse non est; hoc unum adjicimus generale et peremptorium Tertulliani argumentum. Si christiani propter crimina accusati, et condemnati sunt, unde illa magistratuum tam diversa ratio agendi contra christianos et cæteros reos? cur hi torquentur, ut crimina sua confiteantur, isti ut negent id solum, quod confessi sunt? (se esse christianos.) Quod si negent statim absolvuntur isti homines omnium scelerum rei ... « Ergo, ait, non scelus aliquod » in causa est, sed nomen. Ideo torquemur confitentes et » punimur perseverantes et absolvimur negantes, quia no- » minis prælium est. Quid de tabella judicii recitatis chri- » stianum? cur non et homicidam? si homicida christianus, » cur non et incestus? vel quodcumque aliud esse non cre- » ditis? In nobis solis pudet, aut piget ipsis nominibus » scelerum pronuntiare.... Id. Apolog. cap. II.

Objic. III. Historia multa nobis stupendæ fortitudinis exempla exhibet; omni quippe ætate homines vidimus opinionibus, quibus semel imbuti fuerunt tam firmiter addictos, ut nullis suppliciis, nec ipsa morte divelli ab illis potuerint. Ergo non est cur tantopere extollamus martyrum christianorum constantiam.

Resp. I. Pauci omni tempore fuerunt, si christianos excipias, qui dogmatum, vel opinionum causa mortem tolerarunt. Pagani, qui solent sua semper in majus attollere,

gymnosophistas aliquos numerant, et Socratem; sed his viris notissimis potuit inesse vehemens famæ ad posteritatem transmittendæ cupiditas. At inter christianos mortem perpessi sunt homines de plebe plurimi, vix vicinis suis cogniti, mulieres, virgines, adolescentes, quibus nec cupido inerat, nec spes probabilis duraturi nominis. Pauci sunt, quorum nomina in martyrologiis extant, præ numero eorum qui supplicium tolerarunt, et tantum in cumulum recensentur. Deinde hoc ipsum, quod pagani quidam et hæretici pro opinionibus passi sint, eorum testimonium infirmat; in his enim facile deluditur et decipit imaginatio. Christiani martyres pro confirmandis factis sensibilibus et publicis mortui sunt, in quibus decipi non potuerunt; nempe affirmabant vera esse miracula, quae a religionis christianae præconibus edita fuerunt, et quorum vis ineluctabilis eos ad fidem christianam adduxerat; constat enim (idque argumentum nostrum non parum confirmat) quod christiani plerique religionem, pro qua mortem obierunt, non a parentibus quasi hæreditate acceperint, sed eam amplexi fuerint contradicentibus primis educationis suæ principiis ..*De vestris fuimus*, ait Tertul. Apolog. cap. XVIII. *fiunt, non nascuntur christiani* ...

II. Non omnis in tolerandis suppliciis et morte subeunda constantia speciale Dei adjumentum probat. Scimus enim dolorum et mortis metum motivis mere naturalibus vinci; cupiditate gloriæ, patriæ amore, malorum graviorum metu, non raro etiam pravis atrocibusque cupiditatibus, avaritia, libidine, vindictæ desiderio. Ut igitur æquum feratur judicium omnia adjuncta consideranda sunt, quæ si propius examinentur, facillimum erit ad deistarum objecta respondere. Sicut enim christianorum martyrum fortitudinem supra humanam fuisse illico apparet; sic ea quæ ab adversariis objiciuntur non tantum humana fuisse certum est, sed non raro objecta, atrocia et multum infra humanum sensum posita.

Præterea in hoc, sicut in aliis hujus generis argumentis notandum est, facile esse, unam aut aliam partem argumenti infirmare, si separatim sumatur: verum non est æqua hæc agendi ratio; omnis enim moralis certitudo ex toto est, non ex partibus singillatim sumptis.

ADNOTATIONES

(1) Pag. 132. Non desunt inter catholicos religionis defensores viri doctissimi, qui hanc materiam copiose tractarunt. Quo diligentius autem in colligendis veterum testimoniis, in excutiendis antiquissimarum gentium religionibus, et doctrinis versati sunt, eo evidentius apparuit narrationis mosaicæ veritas; et eorum imprimis, quæ primi homines ex revelatione didicerant ad omnes populos transfusa traditio — Ejusmodi sunt: Deum rerum omnium causam esse et principium; ab ipso facta esse omnia; mundum hunc aspectabilem summi Dei opus esse; primum confusa fuisse rerum semina; tum sua quæque loco collocata; postremo hominem procreatum ad divinam effigiem; intra septem dies peractum opus; hominem statim ab ortu in statu felicissimo fuisse collocatum; statum hominum in deterius mutatum: Deum denuo salutis auctorem fore hominibus hominem libertate donatum, sed sine Deo esse bonum non posse. Hæc aliaque sacra dogmata in omnium gentium theologia repeřiuntur, quamvis informia sæpe, et multis fabulis permixta. Neque hoc gentes illas latuit multa ejusmodi homines a Deo didicisse; frequentiorem olim Deo cum hominibus fuisse consuetudinem; quod eleganter ita exprimit Catullus:

Præsentes namque ante domos invisere castas
Sæpius, et sese mortali ostendere cœtu
Cœliculæ nondum spreta pietate solebant.

Infiniti sunt illust. Huetii in exquirendis hisce et perscrutandis antiquitatibus labores, præclara merita, tum in

Demonst. Evang., tum in quæstionibus Alnetanis, Lib. II. Multa quoque in hanc rem contulerunt Hugo Grotius in egregio opere de veritate religionis christian. Lib. I. cap. XVI. Stolberg 1ter B. 4te und 5te Beilage. Bergier tom. I. pag. 107.

(2) Pag. 134. « Quelle consolation aux enfans de Dieu! ait illustr. Bossuetius, Discours sur l'histoire universelle partie II. chap. 30, mais quelle conviction de la vérité, quand ils voient que d'Innocent XI. (æquo nos jure diceremus, Pie VII.) qui remplit si dignement le premier siège de l'église, on remonte sans interruption jusqu'à S. Pierre, établi par J. C. prince des Apôtres; d'où en reprenant les Pontifes, qui ont servi sous la loi, on va jusqu'à Aaron et Moyse; de là jusqu'aux patriarches, et jusqu'à l'origine du monde! Quelle suite! quelle tradition! quel enchainement merveilleux!.... Quelle plus grande autorité, que celle de l'église catholique, qui réunit en elle-même toute l'autorité des siècles passés, et les anciennes traditions du genre humain jusqu'à sa première origine... Argumentum hoc explicatius tractatum reperitur in Doctiss. Hoocke principiis religionis naturalis et revelatæ tom. II. part. II. art. 5. De religionis christianæ quoad substantiam antiquitate.

(3) Pag. 149. In libro Ecclesiastis multa sunt obscura quia in eas circumstantias ne fingendo quidem collocare nos possumus, in quibus auctor librum conscripsit. Illa sententia, quam S. Hieron. ex hebræorum traditione refert, scilicet hunc librum esse Salomonis pœnitentiam agentis, valde probatur Bossuetio, qui eam suam fecit in præfatione ad hunc librum. Notatu digna sunt, quæ S. Gregor. M. de scopo hujus libri commentatus est. Dialog. ibid. IV. cap. 4. Hic liber concionator dicitur, « quia Salomon in eo quasi » tumultuantis turbæ suscepit sensum; ut ea per inquisi- » tionem dicat, quæ fortasse per tentationem imperita mens

» sentiat. Sed concionator verax velut extensa manu omnium » tumultus sedat, eosque ad unam sententiam revocat; cum » in ejusdem libri termino ait: finem loquendi omnes pari- » ter audiamus: » *Deum time etc.*

(4) Pag. 149. Qui plura in hanc rem legere desiderat, adeat auctores, qui in hoc argumento studiose versati sunt, ut Hoocke tom. II. pag. 204. Stolberg. 2ter B. 2te Beilage Lettres de quelq. Juifs tom. II. pag. 80 etc. Bergier tom. VI. pag. 204. etc. Singularis est Waburthonis episcopi anglicani sententia, qui lib. de divina Moysis legatione contendit, evidentius ex eo elucescere divinam Moysis auctoritatem, quod leges suas nulla alterius vitæ sanctione aliorum legislatorum more firmaverit; quia hoc ipsum probat signorum et prodigiorum veritatem, quibus indociles judæorum animos nullo alio adhibito motivo subegit. — Sed falsa est hæc suppositio; probavimus enim Moysen immortalitatis doctrinam tanquam notam assumere potuisse, et debuisse. Et vero, quis ex eo quod in jure canonico, in conciliorum etiam generalium decretis, quæ morum disciplinam, et ecclesiastica officia concernunt, nulla præmiorum et pœnarum alterius vitæ sanctio habeatur, sed pœnarum temporalium comminatio; concludere potest Ecclesiam, quæ tota ad superna tendit, et melioris vitæ magistra est, fide immortalitatis destitui? Aut quis verus sincerusque Ecclesiæ filius non scit obediendum sibi esse non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam? Leges quippe; quæ ad forum externum pertinent, et politiam, hominumque actiones externas ordinant, in pœnarum temporalium applicatione versari necesse est.

(5) Pag. 158. *Man lese in Stolbergs Geschichte der Religion Jesu die erste Beilage II. Band* über die Gesetzgebung Moses. *Besonders*

Si legga nella Storia della Religione di Gesù dello Stolberg la prima appendice del secondo Tomo: *Sulla legislazione di Mosè*, ma special-

aber die dritte Beilage III. B. Israels Glück und Würde. « *Die Israeliten, heisst es Seite* 568, *sprachen destoweniger von Freiheit, je freier sie wirklich waren. Der Gesunde spricht nicht viel von Gesundheit.* » — *Auch unsere Voraltern sprachen wenig von Freiheit und Glückseligkeit, wenig von Selbstdenken und Aufklärung, wenig von Menschenliebe und Hochherzigkeit etc. etc. Geschah es vielleicht nicht auch, weil der Gesunde nicht viel von Gesundheit spricht? — Israels Glück und Würde war so auf seine Religion gebauet, dass es mit dieser steigen und sinken musste. Was für Israel die Mosaische Offenbarung war, das ist für uns die Religion Jesu. Diese göttliche Offenbarung war die Erzieherin der deutschen Völker. Sie allein brachte ihnen Glück und Würde. Mit ihr muss Glück und Würde verschwinden. Mit diesem einfachen Grundsatze wird jeder Unbefangene das Räthsel auflösen, warum in unsern Tagen mit dem Frieden, nicht auch Glück und Würde zurückgekehrt sind. Man schreibt doch und redet mehr als jemal von Menschenglücke und Menschenwürde. Man macht neue Staatsverfassungen, neue Gesetze; allein*

mente la terza appendice del terzo tomo: *Fortuna e Dignità d' Israello* « Gli Israeliti, dice alla pagina 568. tanto meno parlavano di libertà, quanto più erano liberi. Il sano non parla molto di salute ». Anche i nostri antenati parlavano poco di libertà e di fortuna, poco del proprio pensare e del proprio spiegarsi, poco dell'amor del prossimo e della magnanimità ecc. ecc. Non successe forse ciò per quello stesso motivo, pel quale anche il sano non parla molto di sanità? – La fortuna, e la dignità d'Israello erano talmente basate sulla sua religione, che con lei dovevano crescere e calare. Quello, che era ad Israello la rivelazione mosaica, lo è a noi la religione di Gesù. Questa divina rivelazione fu l' educatrice dei popoli tedeschi. Essa solamente apportò loro e fortuna e dignità. Con lei deve sparire e fortuna e dignità. Con questo semplice principio fondamentale ognuno, che non sia preoccupato scioglierà l'enimma, perchè ai nostri giorni colla pace non siano ritornate anche la fortuna, e la dignità. Si scrive però, e si parla più di quel, che si scriveva, e si parlava una volta della fortuna, e della dignità degli uomini. Si fanno nuove costituzioni di Stato, nuove leggi; ma

damit ist uns nicht geholfen. Deutschlands Glück und Würde kann nur mit der Religion seiner Väter aufblühen. Jeder Versuch muss leerausgehen, jede Hoffnung sich in Täuschung auflösen, so lange nicht die Religion Jesu wieder die Nährmutter und Erzieherin der Völker wird.

con questo non siamo punto stati ajutati. Ogni tentativo deve riuscir vano, ogni speranza deve cangiarsi in illusione finchè la religione di Gesù non diventa di nuovo la nutrice, e l'educatrice dei popoli.

(6) Pag. 159. Inter alias divinæ institutionis notas, quas lex judæorum exhibet, illud quoque attentione dignissimum est; quod judæi, quamvis in astrorum scientia pene rudes fuerint, annorum tamen et temporum rationem habuerint tam exactam ad astronomiæ leges, ut nulla reperiatur accuratior. Vid. Stolberg II. B.. 94. und 671. Seite. Idem auctor tom. V. p. 670. cum de Paschate judæorum loquitur, hæc addit . . .

Man würde sehr irren, wenn man die Himmelskunde der Juden nach der bewundernswürdigen Bestimmtheit ihrer Jubelperiode, welche ihrer Zeitrechnung einen Grad von Richtigkeit gab, den selbst die Gregorianische nicht so vollkommen hat, beurtheilen wollte. Die Jubelperiode war ihnen von Gott gegeben worden. Sie war das Resultat von Theorien, welche sie nicht kannten.

Si prenderebbe grande sbaglio, se si volesse giudicar l'astronomia dietro l'ammirabile accuratezza del loro Giubbileo, il quale dava ai loro calcoli un grado di certezza, di cui manca lo stesso calendarino Gregoriano. Il Giubbileo era loro stato dato da Dio. Egli era il risultato d'alcune Teorie, che non conoscevano nemmeno.

(7) Pag. 167. *Wenn der Retter und Gesetzgeber der (jüdischen) Nation nicht durch höhere Macht unterstützt*

würde, so haben wir eine grosse Wirkung ohne hinreichende Ursache. Dobmayer tom. III. p. 294. Multa in eodem auctore occurrunt, tum ad hoc præsens argumentum, tum ad alia, quæ in hac Demonstratione tractantur pertinentia.

(8) Pag. 207. Finem dicendi non haberemus, si vellemus in religionis christianæ laudes excurrere.— Auctores tantum aliquos assignabimus, qui de hac cœlesti sapientia digne, et prout argumenti magnitudo exigit locuti sunt. Vid. Hoocke tom. II. pag. 730—811. De doctrinæ christianæ præcellentia . . . Sailer Grundlehren de religion 13te Borlesung und folg. Bergier tom. IX. art. III. Grotius de veritate relig. christ. lib. II. cap. VIII. et seq. Bonnet recherches philosophiques sur les preuves du christianisme, chap. 32. et 33. « La véritable religion doit avoir pour marque d'obliger à aimer Dieu, cela est bien juste: et cependant aucune autre, que la nôtre, l'a ordonné. Elle doit encore avoir connu la concupiscence de l'homme, et l'impuissance, où il est par lui-même d'acquérir la vertu. Elle doit y avoir apporté le remède, dont la prière est le principal: notre religion a fait tout cela; et nulle autre n'a jamais demandé à Dieu de l'aimer et de le suivre. Il faut pour faire qu'une religion soit vraie, qu'elle ait connu notre nature. . . . Elle doit avoir connu la grandeur, et la bassesse de l'homme, et la raison de l'une et de l'autre. Quelle autre religion, que la chretienne a connu toutes ces choses? Pensées de Pascal. chap. II.

Forsan opportuna se hic offert occasio, (et si se ultro non offert, arripiamus eam) pauca de impio systemate dicendi, quod D. Dupuis, atheorum primum discipulus postmodum socius, ac mox impietatis magister evulgavit in opere, cui titulum fecit: Origine de tous les cultes, ou religion universelle; eo insaniæ pervenit impiissimus auctor, ut non tantum assereret Evangelia centum post Au-

gusti mortem annis fabricata fuisse, sed et Christum fictam tantum personam esse, nec quidquam eorum, quæ in Evangeliis narrantur, revera contigisse. Palmare systematis principium hoc est; solem universalem omnium populorum Deum esse; omnium religionum originem inde repetendam esse, quod populi voluerint signis et ritibus quibusdam nunc magis nunc minus ingeniosis *Soli* cultum exhibere, ejusque pulchritudinem, et efficientiam, et immutabiles cursus, atque, quæ exinde sequuntur, dierum ac noctium, ac temporum commutationes, aliasque cœli vicissitudines symbolis et allegoriis exprimere. Hæc primum ad theogonias tantum et religiones paganorum applicata, annis 1779. et 1780. in lucem protulit. Verum cum perturbatis in Gallia rebus publicis impune jam in christianam religionem irruere poterat, impium opus edidit anno 1794. tempore, quo optimum judicabatur, quidquid impiissimum erat: in eo, inter alia docet lapsum hominis, et quæ illum secuta sunt mala, nihil aliud significare, quam hyemale tempus, frigore, sterilitate, imbribus ac tenebris fœdum. Quo posito evidens fit, ut ait auctor, per Messiam, aut Reparatorem promissum *solem* intelligendum esse, qui redeunte veris tempore naturam inertem, et diu quasi involutam tenebris ad vitam revocat ideoque diem, quo sol e solstitio hyberno egreditur, vere relate ad nos diem natalem solis aut Messiæ appellari. Accedit et hoc gravissimum argumentum, eo ipso tempore, quo sol cursum vernalem ingreditur, signum illud, quod *Virginis* dicitur, supra horizontem nostrum ascendere. Hanc virginem veteres infantulum brachiis gestantem repræsentarunt; sole ergo clarius apparet, unde orta sit allegorica illa narratio, quæ Messiam dicit ex virgine natum. Neque id latere potuit acutissimum hominem, Christum in Evangeliis duodecim apostolis stipatum apparere, in quo, qui solem non videt duodecim signis zodiaci circumdatum, is certe nihil videt. Sed hæc sufficiant, ut candidati nostri aliquam notitiam habeant novæ adinventionis, quæ simul

ac in lucem prodiit, cum magno plausu recepta est a tota impiorum turba. Sensim tamen decrevit admiratio et puduit plurimos præcipitis nimium judicii. Quis enim, cui aliquid sanæ mentis superest, ferre poterit tantas somniantis ingenii delirationes? Quis laudatorem agere rudis et indigesti operis, quod totum ex fraude et mendacio confectum est, in quo cum incredibili religionis odio, tanta conjuncta est rerum confusio, tanta ad decipiendum audacia, tanta historiæ et rerum naturalium inscitia; ut nescias, an magis ridere debeas incredibilem hominis amentiam, an magis aversari protervam impietatem, et cæcum in religionem et sacra omnia furorem. — Vid. Spectateur français, X. année chap. 3. et 4. — Paralelle des religions du P. Brunet.

(9) Pag. 211. « D'où vient, qu'avec une si belle morale la religion catholique n'a pu empêcher la corruption de l'état? Hélas! Depuis qu'elle y a été si étrangement avilie par le scandale de plusieurs de ses ministres, si horriblement défigurée par les écrits des impies, si mal soutenue par le gouvernement; depuis que la discipline a été énervée; depuis que le relâchement est devenu général dans le monde, et l'incrédulité presque universelle dans ceux qui dominent l'opinion, faut-il nous le demander pourquoi son influence est devenue presque nulle sur les moeurs publiques? Rendez à ses ministres la vénération, et la confiance des peuples, ou plutôt souffrez qu'ils la méritent eux-mêmes, et ne leur refusez pas la liberté de leur ancienne discipline... Donnez enfin à cette Religion un peuple de croyans; et alors vous saurez tout ce que peuvent pour le bonnes moeurs les principes de l'Evangile ... L'Auteur de la religion aux français (Msgr. Jauffert Evêq. de Metz.

« Bayle, dit Montesquieu Esprit des loix liv. XXIV. chap. 3. et 6. après avoir insulté toutes les religions, flétrit la religion chrétienne : il ose avancer, que des véritables chrétiens ne formeraient pas un état, qui pût subsister. Pourquoi non? Ce seraient des Citoyens infiniment éclairés

sur leurs devoirs, et qui auraient un très-grand zèle à les remplir .... Les principes du christianisme bien gravés dans le coeur seraient infiniment plus forts, que ce faux honneur des monarchies, ces vertus humaines des répupliques, et cette crainte servile des états despotiques.

(10) Pag. 215. Non possumus hic præterire insignem Roussauvii locum Emile liv. III. pag. 179., quem nullus fere, qui pro religione christiana scripsit, prætermittendum putavit... Se peut-il, qu'un livre à la fois si sublime, e si simple (l'Évangile) soit l'ouvrage des hommes? Se peut-il, que celui, dont il fait l' histoire, ne soit qu' un homme lui-même? Est-ce là le ton d' un enthousiaste, ont d' un ambitieux sectaire? Quelle douceur, quelle pureté dans ses moeurs, quelle grâce touchante dans ses instructions, quelle élévation dans ses maximes, quelle profonde sagesse dans ses discours, quelle présence d'esprit, quelle finesse et quelle justesse dans ses réponses, quel empire sur les passions! Où est l'homme, où est le sage, qui sait agir, souffrir, et mourir sans foiblesse, et sans ostentation? Quand Platon peint son juste imaginaire, couvert de tout l'opprobre du crime, et digne de tous les prix de la vertu, il peint trait pour trait Jésus Christ: la ressemblance est si frappante que presque tous les pères l'ont sentie, et il n'est pas possible de s'y tromper. Quels préjugés, quel aveuglement ne faut-il point avoir, pour oser comparer le fils de Sophronisque au fils de Marie! Quelle distance de l'un à l'autre! Socrate mouant sans douleur, sans ignominie soutint aisément jusqu' au bout son personnage; et si cette facile mort n' eût honoré sa vie, on douterait si Socrate avec tout son esprit, fût tout autre chose, qu'un Sophiste. Il inventa, dit-on, la morale; d'autres avant lui l' avaient mise en pratique: Aristide avait été juste, avant que Socrate avait dit ce que c'était que justice. Léonidas était mort pour son pays avant que Socrate eût fait un devoir d' aimer la patrie. Sparte était sobre, avant que Socrate eût loué la sobriété. Mais

où Jésus avait-il pris chez le siens cette morale élevée et pure, dont lui seul a donné les leçons et l'exemple? ... La mort de Socrate philosophant tranquillement avec ses amis, est la plus douce, qu'on puisse désirer. Celle de Jésus expirant dans les tourments, injurié, raillé, maudit de tout un peuple, est la plus horrible qu'on puisse craindre. Socrate prenant la coupe empoisonnée bénit celui, qui la lui présente, et qui pleure. Jésus au milieu d'un supplice affreux, prie pour ses bourreaux acharnés. Oui, si la vie et la mort de Socrate sont d'un sage, la vie et la mort de Jésus-Christ sont d'un Dieu.

Celeberrimum illud Platonis dictum de quo auctor loquitur, hoc est Lib. II. de republ. .... Si vis hominis justi perfectam habere imaginem, finge tibi virum, qui quamvis justus sit, virtutis tamen laude careat; ne videatur sibi ex justitia nomen aut commodum quærere. Sit rebus omnibus, quæ hominum desideria accendere possunt, spoliatus, sola virtute retenta. Pateat malorum invidiæ, ita ut omnium flagitiosissimus habeatur; sit illi virtus sola summa felicitas, ita ut in ea ad mortem usque constans perseveret, quamvis continuis persecutionibus exagitatus, flagellis cæsus, vinculis onustus, extremo supplicio afficiatur, atque aut rotæ impositus, aut cruci affixus in gravissimis tormentis spiritum effundat.

Ad hæc observat illustriss. Bossuetius Disc. sur l'histoire univ. II. partie chap XIX. intitulé: Jésus-Christ, et sa doctrine .... Ne semble-t-il pas, que Dieu n'ait mis cette merveilleuse idée dans l'esprit d'un philosophe, que pour la rendre effective en la personne de son fils etc.? Legi merentur.

Sailers Grundlehren der Religion XIX. Vorlesung. – Schwarz Handb. IV. Hauptst. Offenbarung durch Jesus.	Dottrina fondamentale della Religione del Sailer, Lezione XIX. — Manuale di Schwartz IV. Capitolo. Rivelazione per mezzo di Gesù.

(10) Pag. 217. *Man sehe Schwarz Handb. S. 137 und folgende. — Man halte das Verhalten der Schwärmer, heisste es §. 27, gegen jenes der Jünger Jesu, die ohnehin unter sich von ganz verschiedenen Karaktern, und Temperamenten waren. Wild stürzt sich der Schwärmer der Verfolgung entgegen, seine Reden sind nicht von ruhiger Vernunft, sondern von erhitzer Einbildung eingegeben: und endlich sind es nicht sowohl Thatsachen, als Meinungen oder Erscheinungen, die er allein hatte, wofür er kämpfet. Wie ruhig hingegen sprachen die Apostel vor den Richters tühlen und der Versammlung des jüdischen Rathes? .... Wie edel ist das Betragen Paulus vor Agrippa?...*

Si veda il Manuale di Schwartz alla Pag. 137. e seguenti — « Si confronti, dice nel § 27., la condotta d'un visionario con quella dei discepoli di Gesù, i quali erano senza di questo fra di loro di caratteri e di temperamento del tutto differenti. Il visionario si scaglia con furia contro la persecuzione, i suoi discorsi non derivano da una ragione placida, ma da una fantasia riscaldata: finalmente non sono cose di fatto quelle, per cui combatte, ma opinioni o visioni che ebbe egli solo. Come parlavano placidamente all'incontro gli Apostoli avanti i Tribunali, e la radunanza del popolo Ebreo? ... Quanto è nobile la condotta di Paolo alla presenza di Agrippa? . . .

Spricht einer so gewiss, mit so viel Kraft und Licht,
So zuversichtlich schön, als der Apostel sprich?—

Chi può parlare con tanta certezza, forza e lume, con tanta grazia e sicurezza, come parla l'Apostolo?

(12) Pag. 228. In ea sententia, quam ex Bossuetio attulimus, necesse est, annum Artaxerxis XX. in annum mundi 3550. ponere; quod ubi semel assumitur, facilis est hebdomadum computatio. Bossuetius, et qui cum eo sentiunt, testimoniis nituntur vetustissimorum auctorum; nempe Thucydidis, Charonis Lampsaceni, annalium persicorum Cornelii Nepotis, et Eusebii, ex quibus apparet Themistoclem per Ostracismum ab Atheniensibus expulsum litteras

dedisse ad Artaxerxen recens regnantem. Jam vero Eusebius in Chronico Themistoclis exilium ponit in ultimum annum 76. Olympiadis, seu annum ab urbe condita 270. In hoc Eusebius iterum innititur auctoritati Thucydidis scriptoris exactissimi et Themistocli coævi; Charonis et annalium persicorum. Posito nunc quod Artaxerxes regnare cœperit anno U. C. 280. sequitur vigesimum regni Artaxerxis annum incidere in 4. 81. Olympiad. ab urbe C. 300. seu annum mundi 3550.

Porro si aliorum scriptorum auctoritate convicti admittimus Themistoclem non ad Artaxerxen sed ad Xerxen scripsisse; facile tollitur difficultas, si Artaxerxes dicatur duplex habuisse regni initium. Primum quando a patre suo in consortium regni pluribus ante mortem annis assumptus fuit, secundum, quando patre mortuo solus regnavit. Hoc enim apud persas in more positum fuisse dicitur, ut reges, antequam ad bellum proficiscerentur, regni successorem designarent. In hac hypothesi annus vigesimus Artaxerxis, quo edictum de restauranda urbe dedit, a prima ejus coronatione numerandus esset.

Alia, et nova prorsus hanc prophetiam explicandi ratio habetur tom. VIII. der theologischen Zeitschrift von Batz und Brenner, pag. 291.

(13) Pag. 244. Dolendum certe quam maxime, virum in multis de religione optime meritum, in aliis ita allucinari, ut multis suspicio orta sit, eum ad socinianorum partes transiisse. Ita viros etiam doctissimos exagitat nova dicendi prurigo! aut potius, ita præclarissima ingenia, nullo auctoritatis pondere fixa perpetua vertigine circumferuntur opinionum. Non meum est hoc judicium, sed magni Bossuetii qui Grotium in pluribus, sed in his præcipue, quæ circa prophetias V. T. scripsit, graviter castigat dissertatione de doctrina et critica Grotii (Oeuvres de Bossuet, édition de Lebel, Versailes. Tom. IV.); et quoniam Bossuetii nomen

contra Grotium protulimus, liceat nobis aliud ejusdem illustrissimi Præsulis testimonium hic addere ad recentioris ævi interpretes accomodatissimum. Postquam in præfatione in Ecclesiasten probavit Salomonis esse librum, addit Tom. II. de la nouvelle edit ... De auctore libri litigantem habemus Grotium ... « Audax criticorum genus, spreta hebræorum, christianorumque omnium traditione cum antiquissimis inscriptionibus, quæ veræ criticæ norma est, omnia ex palato suo æstimat, neque quidquam pensi habet dummodo acutius cæteris sapere, atque intelligere videatur ... ».

(14) Pag. 261. Georgius Littleton anglus integrum opus edidit, cui titulum, fecit: Religio Christiana probata ex conversione et apostolatu S. Pauli. Auctor, qui deismum professus fuerat hoc imprimis argumento permotus ad christianam fidem rediit. Multa in opere reperiuntur cum magna perspicacitate dicta, et ad convincendum aptissima; sed quædam immiscuit auctor ex sectæ suæ præjudiciis. Præferenda est traductio gallica a celeberrimo abbate Guénée adornata (l'auteur des lettres de quelques juifs). Vide etiam Bergier tom. IX. pag. 348. etc.

(15) Pag. 262. Scimus quæ odierni protestantium scriptores plurimi de Christi et apostolorum miraculis sentiunt. Sieh Theoduls Gastmahl, V. Ausgabe, Seite 51. und 101. Homines perfrictæ frontis, qui se tunc viros cordatos esse putant et rationis asseclas, quando nulla eos impietas terret, nullus pudor attingit. — Non ita catholici auctores, qui omnes argumentum hoc tractant, non ridendo, cavillando, negando; quod scurris, et iis quos ætas nostra philosophos vocat, proprium est: sed rem mature investigando; quæ vera sunt, certis rationibus probando, cum eo judicii acumine, cum eo veritatis studio, quod viros graves decet, qui sapientiæ amorem non nomine præferunt, sed reipsa tenent. Possemus hic omnes theologos catholicos recensere.

Sailer Grundlehren 26te Vorles.— Schwarz Handb. I. B. IV. Hauptst. §. 28. — Dobmeyer tom. III. pag. 483 etc. . . . . Die Naturalisirung der Wunder, heisst es Seite 493, ist eine Lieblingsidee unseres Zeitalters.... Die meisten Versuche, welche bisher gemacht worden, tragen das Gepräge der Willkühr, der Violenz, der Paradoxie so, dass die Vernunft lieber die Wunder selbst als die natürliche Erklärung annimmt. —

Sailer, Dottrina fondamentale 26 Lezioni — Manuale di Schwartz I. Tom. IV. Cap. § 28.
La Naturalizzazione dei Miracoli dice alla pagina 493, è l'idea favorita dei nostri tempi . . . La maggior parte dei tentativi finor fatti porta l'impronto dell'arbitrio, della violenza e della paradossia in maniera, che la ragione crede piuttosto ai miracoli stessi, che alla naturale spiegazione dei medesimi.

Ad ea quæ D. Wiest ex Kæchero citavit, pauca hæc addimus ex D. Bonnet, Recherches philosoph. chap. XVII. . . . Postquam multa de miraculis disseruit, breviter hos affert characteres ex quibus Christi et Apostol. miracula disjudicari, et ab omnibus impostorum præstigiis secerni debeant . . . *Ces caracteres* sont: 1. *l'espèce*, 2. *le nombre*, 3. *la diversité*, 4. *l'enchainement*, 5. *la durée*, 6. *la publicité*, 7. *l'utilité directe ou particulière*, 8. *l'importance du but général*, 9. *la grandeur des suites*, 10. *la force des témoignages.*

(16) Pag. 268. Hamfridus Ditton anglus initio sæculi XVIII. in opere cui titulum fecit: Demonstratio religionis christianæ, argumentum ex resurrectione Christi petitum solidissime pertractavit. — Translatio gallica sic habet: *La religion chrétienne prouvée par la résurrection de N. S. Jésus C.*

Siehe Frederik Plessing, die Auferstehungsgeschichte unsers Herrn. Jesu Christi.— Schwarz Handb. I. Band Seite 156.

Vedi la Storia della Risurrezione di nostro Signor Gesù Cristo di Federico Plessing. — Manuale di Schwartz I. Tom. Pag. 156.

(17) Pag. 275. En argumentum Arnobii lib. II. advers. gentes ... « Cum hæc sit conditio futurorum ut teneri et » comprehendi nullius possint anticipationis attactu: nonne » purior ratio est ex duobus incertis, et in ambigua exspe- » ctatione pendentibus id potius credere, quod aliquas spes » ferat, quam omnino quod nullas! In illo enim periculi » nihil est, quod dicitur imminere, cassum si fiat et va- » cuum; in hoc damnum est maximum (id est salutis amissio) » si cum tempus advenerit, aperiatur hoc fuisse mendacium. » Cf. Wiest Opere M. tom. II. pag. 239. — In observatione quæ capiti VII. D. Pascal. præfixa est, expressè dicitur, auctorem in hoc argumento id unum sibi proposuisse, ut ii, qui dubii adhuc hærent inter fidem et incredulitatem, hoc saltem intelligerent, meliorem esse conditionem credentis; atque ita ad inquirendam ulterius veritatem, et removenda, quæ obstant, impedimenta vehementius accenderentur.

(18) Pag. 289. Christiana religio nullo non tempore gravissimas persecutiones passa est; at imprimis his, quæ nos vivimus, temporibus. Tanto enim, tamque pertinaci odio eam aggressi sunt nequissimi homines, ut res omnem fidem superaret, nisi *portas inferi* cogitaremus. M. de Bonald dans un discours tenu dans la chambre des députés le 4. Mars 1817. aprés avoir parlé de cette haine constante, et toujours si active d'un certain parti contre la religion de nos pères, ajoute cette énergique et profonde pensée. ... « *Je rends grâce à mon siècle, de m' avoir donné cette nouvelle preuve de la vérité du christianisme. Il est certain philosophiquement, qu' il ne serait pas possible à l' homme de häir si fortement, ce qui ne serait qu' une erreur* ... »

(19) Pag. 293. Plura alia antiquorum patrum testimonia videri possunt apud Grotium de veritate Rel. Christ. tom. II. cap. XVIII. not. 32, 33, 34, 35, et imprimis 36. De his

quoque, sicut de aliis multis quæ ad hanc demonstrationem christianam pertinent, plura habet clariss. D. Zimmer Veritas Relig. Christ. pag. 361., quæ cum fructu et gustu legi possunt a theologiæ candidatis. — Adde Schwarz Handb. I. Band Seite 129. et D. Delahogue parisiensis doctoris tractatum de religione anno 1815. editum, ubi ea, quæ contra religionis christianæ propagationem, et martyrum constantiam a Gibbone proferuntur, argumenta ex professo refutat.

(20) Pag. 296. « C'est mal raisonner contre la religion, que de rassembler dans un grand ouvrage una longue énumération des maux, qu'elle a produits, dit Montesquieu, Esprit. des loix liv. XXIV. chap. 11., si l'on ne fait de même celle des biens, qu'elle a faits. Si je voulais raconter tous les maux, qu'ont produit dans le monde les loix civiles, la monarchie, le gouvernement républicain, je dirais des choses effroyables ... » Nos gouvernemens, dit Rousseau Emil. liv. III. doivent incontestablement au christianisme leur plus solide autorité, et leurs révolutions moins fréquentes, il les a rendu eux-mêmes moins sanguinaires. Cela se prouve par le fait, en les comparant aux gouvernemens anciens. La religion mieux connue écartant le fanatisme a donné plus de douceur aux moeurs chrétiennes. Ce changement n' est pas l' ouvrage des lettres, car par tout, où elles ont brillées, l'humanité n'a pas été plus respectée. Les cruautés des Athéniens, des Égyptiens, des empereurs de Rome, des Chinois etc. en font foi ... « Voyez aussi Bergier traité dogmat. etc. tom. IX. pag. 459. Non possumus ea omnia proferre, quæ de religionis christianæ asseclis, eorumque præclaris virtutibus dixerunt tum veteres tum recentiores apologistæ. Pauca tantum ex S. Chrysostomo adjicimus, quæ, sicut nos magna voluptate affecerunt, sic nostris quoque candidatis speramus non fore injucunda. « « Quod per syllogismos, ait Homil. VII., non potuerunt

» philosophi, hoc fecit quæ videbatur esse stultitia. Quis » ergo est sapientior; isne qui paucis, an qui nullis; qui de » maximis persuadet, an qui de iis, quæ non oportet? » Quantum laboravit Plato, et ejus asseclæ de linea, et an- » gulo, et puncto, quæ nobis sunt araneæ telæ! Crux » autem persuasit per homines imperitos, et persuasit toti » orbi terrarum; nec de rebus quibuslibet, sed de Deo » disserens, et vera pietate et religione, et de evangelicæ » vitæ institutione, et futuro judicio; et rusticos et indo- » ctos, omnes fecit philosophos . . . et iterum . . . Cum » famulos, et nutrices, et eunuchos ad tantam dedu- » xerint philosophiam, et facerent pares angelis, divinae » inspirationis maximam exhibuerunt demonstrationem . . . » Quo magis stultos ostenderis eos qui sunt persuasi, eo » magis ostendes sapientes et divina repletos gratia eos, qui » persuaserunt. At hoc inquies; persuasi sunt ob stultitiam. » Cujusmodi quæso, sunt hæ stultitiæ, quod anima sit im- » mortalis, sincerum incorruptumque nos post hanc vitam » excipiat judicium? Hoc ipsum ergo, dic quæso, despicere » præsentia, virtutem magnifacere, non hic præmia quærere, » sed ulterius spe procedere, animoque esse adeo stabili et » constanti in fide, ut nihil eorum, quæ adsunt gravia et » aspera a spe impediat proposita, quantæ est philosophiæ »?

CAPUT TERTIUM

PRÆTER RELIGIONEM CHRISTIANAM NULLA IN ORBE EXISTIT DIVINA REVELATIO.

Fatentur deistæ, nullam unquam gentem fuisse, quæ diis acceptam non tulerit religionem suam. Scilicet natura duce cognoverunt, vanam esse omnem religionem, quæ e cœlo originem non haberet; deorum esse, nos docere, quo animo erga ispos, et homines esse oporteat, et quem sibi velint cultum ab hominibus exhiberi. Verum si hæc unanimis hominum fides et persuasio in genere probat revelationis alicujus necessitatem et existentiam; non tamen sequitur, veras esse et a Deo revelatas omnes illas religiones diversarum gentium, quæ divinam sibi originem attribuunt; pugnant enim inter se et mutuo sese excludunt.

Hoc solo argumento omnium religionum, quae a christiana dissident, falsitas apparet. Si enim certum est, ut omnis generis argumentis evidenter probavimus, religionem christianam divinam habere originem; simul confectum est, reliquas omnes hoc charactere penitus destitui. Deus enim sibi contradicere non potest, nec veritas cum veritate pugnare. Verum licet demonstratio veri in se contineat confutationem erroris, neque absolute necessarium esset contra religiones a christiana discrepantes disserere post tam longam et luculentam fidei christianæ confirmationem; nihilominus quaedam adhuc peculiaria dicenda manent de variis illis religionibus, ad hujus tractatus complementum. Religiones omnes

quae hac aetate per orbem dividuntur, et sese revelatas dicunt, ad quatuor revocantur, scilicet *christianam*, *judaicam*, *mahumetanam* et *paganam*. Pro christiana pugnavimus hucusque; de aliis nunc pauca adjicenda sunt.

ARTICULUS I.

De judaismo.

OBSERVANDA

I. Religio judaica hoc inter alias peculiare habet, quod origine divina sit, neque alia fuerit usque ad Christum, quæ soli et invisibili Deo, rerum omnium conditori legitimum et sanctum cultum exhibuerit. Hæc christianorum fides est, quam capite secundo hujus partis propugnavimus. Verum ibidem post demonstratam legis hujus cœlestem originem, et sapientissimam institutionem, statim probatum est, eam nullatenus fuisse immutabilem, sed interire aliliquando debuisse, ejusque interitum in ipso reipublicae initio per Moysen et postea per prophetas saepius fuisse prædictum. Ulterius progressi sumus, et probavimus tempus huic legis interitui praefixum jam a multis sæculis effluxisse; novum in orbe apparuisse legislatorem a prophetis praedictum, Jesum Naz.; hunc novi fœderis mediatorem fuisse, et conditorem novæ ecclesiæ, quae ubique diffusa omnes gentes unius religionis vinculis colligaret. Tunc impleta sunt, quae Deus per prophetas praedixerat, Jer. XIII. 31. ...*Ecce dies venient, et consummabo super domum Israel et super domum Juda testamentum*

novum... Dicendo novum, veteravit prius; quod autem antiquatur et senescit, prope interitum est... Ad Hebr. VIII. 8. 13. Ab eo ergo tempore mosaica dispensatio divinitatis charactere, quem antea gerebat, exuta fuit; quamvis apostoli ab exordio Ecclesiae passi sint, ut ii, qui ex judaica gente ad Christi ecclesiam accesserunt, antiquum vivendi modum retinerent. Hanc scilicet reverentiam veteri legi exhibere voluerunt propter originis ejus dignitatem, ut non sine honore sepeliretur, quae pars erat et primordium veri.

A tempore propagatae religionis christianae nova incipit religionis judaicae epocha. Ab eo scilicet tempore judaei cessarunt esse populus Dei, et nunc pœnas perfidiae suae, ac incredibilis pervicaciae luunt jam per octodecim fere saecula. Eorum in obsidione urbis Jerosolymae contumacia superat omnem fidem, nec quidquam divinam in illum populum vindictam clarius ostendit; nam Titi clementissimi imperatoris monita et minas tam pertinaciter contempserunt, ut nullam sibi reliquerint ad salutem viam. Numerus eorum, qui in illa obsidione perierunt, ad undecies centena millia refertur; capta vero centum millia, et venumdata. Templum invito Tito flammis consumptum est. Tam evidens Dei vindicta in hoc infortunio apparuit, ut imperator negaverit suis armis interiisse Jerosolymam, neque laureas sibi ob victoriam a variis populis oblatas accipere, nec congratulatorias orationes audire voluerit. Haec ultima templi eversio fuit, et postrema judaeorum captivitas, qua extorres patria facti, et per orbem terrarum dispersi, testimonio sunt universis gentibus non ob aliud eos, quam ob illatas Christo impias manus fuisse punitos.

Sub Hadriano judaei iterum rebellarunt, et Bar-

Cocheba duce Syriam et Palaestinam diripere conati sunt; at misso exercitu rebelles subegit imperator, interfectisque sexcentis millibus, reliquos sub hasta vendidit, et militum custodias constituit, qui judæos urbis aditu et conspectu arcerent; quod quidem christianae fidei proficiebat, tum enim legis servitus a libertate fidei et Ecclesiae penitus fuit exclusa, et Marcus primus ex gentibus apud Hierosolymam episcopus factus est.

At judaei vitam agunt calamitosam apud extraneos, Deo ipso injurias suas persequente. Nulla adhuc spes liberationis ex hac diuturna captivitate affulget; nulla a mille octingentis fere annis signa apparent specialis illius providentiae, quae semper antea præsens fuerat rebus judæorum, et in adversis sicut in prosperis aliquo modo visibilem se exhibuit. Illustre hujus rei argumentum habemus in illo eventu, qui Juliani imperatoris tempore contigit; cum enim in odium christianae religionis templum hierosolymitanum instaurare statuisset imperator apostata, vaticinia penitus implevit, dum vanitatis convincere voluit. Nam judaei ad hoc opus 'ex omnibus mundi partibus confluentes primum fundamenta veteris templi omnino diruere, ut ad verbum impleretur Domini vaticinium, non relinquendum lapidem supra lapidem; cum autem nova ponere fundamenta tentarent, subito erumpentes globi flammarum, exustis aliquoties operantibus locum fecerunt inaccessum. Ita narrat Ammianus Marcellinus scriptor ethnicus, lib. XXIII. cap. I. Cf. quæ c. II. de religionis Mos. abrogatione dicta sunt.

II. In historia theologiae vidimus, judaeos jam ante Christum in plures sectas scissos fuisse: ex his

autem nulla fuit, quæ non antiquam religionem suo modo corruperit. Haec corruptio vehementer increvit post Christum, quando pars sanctior nationis, seu ii qui veri Abrahae filii erant, non carne tantum, sed et spiritu, christianae religioni nomen dederunt; reliqui autem a Deo rejecti, et suae pervicaciæ permissi, longius quotidie recesserunt a veris et genuinis legis suae principiis. Exinde orta est hodierna judaeorum religio, seu Judaismus in eo ab antiqua revelatione mosaica distinctus, quod innumeris erroribus scateat et fabulis ac figmentis tam putidis et absurdis, ut ad eas credendas requiratur mentis caecitas vere judaica.

Judaei hodierni in duas potissimum sectas dividi possunt: in sectam *Rabbinistarum*, seu *Rabbinorum* aut *Pharisaeorum*; et in sectam *Karaitarum* vel *Karaeorum*. Sadducaei, qui adhuc supersunt, sectam non efficiunt; sed cum aliis permixtim vivunt, neque audent sententiam suam manifestare, ne e synagoga ejiciantur.

Rabbinistæ præter legem scriptam admittunt legem traditam; quam Moysen ex ore Altissimi accepisse dicunt, quando per 40. dies in monte Sinai versatus est. Legem hanc oralem etiam *κατηχησιν*, *instructionem*, et *commentarium* legis scriptae vocant, eamque dicunt per longam generationum seriem a senioribus, sacerdotibus et prophetis, ac demum a viris magnae synagogae diligentissime conservatam fuisse usque ad tempora Rabbi *Judae Hakadosch* vel sancti, qui tempore Hadriani imperatoris vixit circa annum Christi 150. Hic primus legem traditam scripto consignavit in opere quod מִשְׁנָה *mischna* vocatur, vel secunda lex. Mischnae ab aliis

rabbinis postmodum addita est גְּמָרָא *gemara*, quae est quasi commentarium textus. Ex *mischna*, et commentario seu *gemara* coaluit liber doctrinalis judaeorum, qui *talmud* dicitur. Primum *talmud* Hierosolymis concinnatum est, et ideo *hierosolymitanum* vocatur. Verum, cum 200. post annis judaei Babylone commorantes alias rabbinorum interpretationes collegerunt, saeculo V. aliud prodiit, clarius praecedente et multo copiosius, quod *babylonicum* vocant. Hodierni judaei passim sequuntur Talmud babylonicum ejusque auctoritatem parem habent scripturae sacrae.

Karaitae quales hodiedum existunt, cum antiqua sadducaeorum secta confundi non debent; admittunt enim cum reliquis judaeis immortalitatem animae; spirituum existentiam, poenas et praemia alterius vitae. Probabile admodum est, sectae hujus initia ad saeculum 6. æræ christianæ referenda esse. Cum enim eo tempore immensa illa traditionum collectio prodierit, quam *talmud babylonicum* vocant, tota fabulis et rabbinorum somniis farcita, quidam sanioris judicii viri ejusmodi ineptias fastidientes satius duxerunt, soli librorum sacrorum textui adhærere. *Karaitae* per Syriam, Persiden, Ægyptum, Poloniam, et Russorum imperium dispersi sunt; sed parum multi. Nobis ex protestantibus imprimis noti sunt, qui eos multis laudibus extollunt tanquam traditionum contemptores.

Inter judaeorum doctores magnam celebritatem habent *Masorethae* et *Cabbalistae*. De masorctharum origine valde discrepant eruditi; et dum aliqui in illis collegium agnoscunt ecclesiasticum ab Esdra ideo institutum, ut libri sacri ab erroribus qui in

captivitate irrepserant, castigarentur, et omnis corruptio in posterum praecaveretur: alii eorum originem ad annum Christi 478 aut 600. referunt. Masora (מָסוֹרָה) a *masar tradidit*, probabiliter non unius scholae rabbinicae, nec unius saeculi opus est, imo videtur ultimam manum ei ante undecimum aut duodecimum saeculum admotam non esse. Masorethis debemus textus hebraici punctuationem, quo et facilior fit lectio et certior. Sed de his plura dicentur alio loco.

Cabbalistae a קִבֵּל *kibbel* (recepit) nominantur, quia contendunt, se tenere *receptam* legis explicationem, non vulgarem et communem, sed arcanam, aenigmaticam et symbolicam; quae abdita mysteria ex sacris litteris eruere conatur. Multum haec doctrina vanitatis et superstitionis habet; sed de his etiam mentio recurret.

III. Difficile esset perfectum religionis judaicae, qualis hodiedum est, systema conficere. Omnia fere doctrinae puncta, quae ex religionis naturalis principiis deduci possunt, cum christianis communia habent; credunt insuper nobiscum futuram corporum resurrectionem; inspirationem et divinam auctoritatem Pentateuchi, aliorumque V. T. librorum, qui in canone Esdrae continentur; sed rejiciunt mysteria Trinitatis, Incarnationis, Sacramenta etc. Cardo autem controversiarum, quae inter judaeos et christianos agitantur, in hoc versatur: *An Jesus Naz. sit Messias promissus.* Mirum est in quot se partes vertant judaei, cum christianorum argumentis circa Messiae adventum premuntur. Tot diversae sententiae, tot ridicula et absona opinionum commenta, in quibus sibi perfugium quaerunt, satis probant, nihil jam

esse, quod desperatam eorum causam sustentet. Generalis et crassus judaeorum error est, quod Messiam sibi fingant opibus et potestate praecellentem, omnibusque populis cum summa auctoritate imperantem. In hoc errore inter alios fuit rabbi Maimonides saeculo XII. Cordubae natus, quam judaei aquilam doctorum appellant. Alii, cum humilem et abjectam Messiae conditionem, quam prophetarum vaticinia praedixerunt, in alium sensum detorquere non possent, neque cum splendidissimo Messiae regno et temporali potestate conciliare, commenti sunt duos Messias, unum ex prisco illo *Josepho*, *Jacobi* et *Rachelis* filio oriturum, virum dolorum et scientem infirmitatem; alterum filium Davidis, ex Sion regnaturum in omnes gentes. Obscura est hujus doctrinae origo, veteribus judaeorum doctoribus plane incognita, qui nunquam alium agnoverunt Messiam praeter illum, qui ex familia David ortus esset. Quicunque prophetas, imprimis Isaiae cap. LII. et LIII. attentius perlegerit, ex contextu orationis cognoscet, prophetam loqui de uno eodemque viro justo, qui debebat extrema pati et videre semen longaevum; qui exaltandus dicitur et elevandus valde, quamvis inglorius sit inter viros aspectus ejus. Haec utique commoverunt Maimonidem, ut hanc opinionem inter judaeorum traditiones numerare dedignatus sit.

Rem totam brevius absolvendam putant, illi qui fidem in Messiam ex numero dogmatum expungunt. Ad hos pertinent R. Josephus Abbo, R. Tobias Metensis etc. Alii demum sunt, praesertim ex veteribus, qui dogma de Messia ad mentem christianorum exponunt; Rabbi Abarbanel inter praecipuos Messiæ characteres ponit miracula, quae patraturus

est, ejusque ortum ex familia David. Notatu digna sunt haec ejus verba ... « Mea sententia dubitan» dum non est, Messiam justitiam nostram natum » esse, antequam invaluit magna illa expulsio, oc» cisio, perditio, et exilium hispanicum ... ». Existit inter judaeos R. Eliae traditio haec habens ... « Sex mille annos durabit mundus. Duo millia ina» ne, duo millia legem, duo millia Messiae dies » complectentur. Sed propter peccata nostra, quae » multiplicata sunt, ex istis annis Messiae elapsi sunt » anni Messiae, qui jam elapsi sunt. » Ultima verba: sed « propter peccata » a rabbinis addita fuisse censent eruditi. Plura videri possunt in opere maj. D. Wiest Tom. II. histor. judaismi.

Tandem nec illi omittendi sunt qui clarissimis prophetarum oraculis, iis imprimis quæ tempus adventus Messiæ prænuntiant, eo redacti sunt ut faterentur Messiam natum quidem esse, sed absconditum latere propter judaeorum peccata vel in horto Eden, vel inter leprosos et ægrotos ad portam urbis Romæ.

PROPOSITIO

Hodierna religio judaeorum falsa est, et neutiquam ut divina revelatio haberi potest.

ARGUMENTUM I.

Vera est religio christiana, et omnibus divinae revelationis characteribus insignita: ergo hodierna judaeorum religio etc.

ANTECED. toto cap. II. hujus partis probatum est.
PROB. CONSEQ. I. Ex consensu omnium judæorum,

qui fatentur religionem suam ut falsam et obsoletam habendam esse, si religionis christianæ divinitas admittatur.

2. Religio christiana et judaica sese mutuo excludunt; nihil enim potest sibi magis esse oppositum. Primarium religionis christianae dogma, cui tanquam fundamento tota innititur, hoc est; Messiam advenisse, eumque esse Jesum Naz.; ab hoc se originem ducere, et divinam, quam sequuntur, doctrinam accepisse gloriantur christiani. Atqui hoc ipsum est, quod pertinaciter negant judæi, et si admitterent, judæi esse desinerent. Ergo etc.

ARGUMENTUM II.

Hodierna judaeorum religio nullos divinae revelationis characteres habet. Ergo etc.

Prob. Propositio certa est, si 1. veteres divinæ originis characteres tempore Jesu Naz. amisit, si 2. novos hucusque non acquisivit; atqui etc. Ergo etc.

Prob. min. I. Religio per Moysen promulgata ab origine sua temporalis tantum fuit, et adveniente Messia abroganda. Messias autem jam dudum advenit; neque is alius esse potest, quam Jesus Nazar. Hæc omnia copiosius et diffusius a nobis exposita sunt partis hujus capite II. Ergo a tempore Jesu Naz. religio mosaica divina, quam habuit, auctoritate destituta est.

2. Ab eo tempore judæorum religionem nullos acquisivisse divinæ revelationis characteres in aperto est. Nulla hucusque ad eam confirmandam patrata sunt miracula; nullos habuit prophetas, et illa spe-

cialis divinæ providentiæ procuratio, quam ante Christum constanter experti sunt judæi, etiam tum cum pœnas infidelitatis suæ luerent, eos omnino deseruit. Porro doctrina, quam hodiedum profitentur, non tantum nullas habet notas divinæ originis, sed Deo prorsus indigna est. Vaticiniorum sensum pervertunt; puerilibus et absurdissimis fabulis in Talmude contentis eandem divinam originem attribuunt, ac legi scriptæ. In hac vero non nisi litteram vident, quæ occidit, neque ex ea, qua legi suæ inhærent pertinacia, quidquam meliores fiunt.

ARTICULUS II.

De Mahumetismo.

OBSERVANDA

I. Religio mahumetana a Mahumete auctore suo nomen habet, qui Meccæ principe quadam Arabiæ civitate natus est ex paupere, sed nobili hujus gentis familia. Primum mercaturam secutus *Kadiae* nupsit viduæ nobili et diviti. In hac lautiori vitæ conditione, ut erat non divitiis tantum, sed et corporis et ingenii dotibus inter populares suas præstantissimus, cœpit novum vitæ genus meditari consiliumque secum iniit avocandi Arabes ab idololatria, in qua ipse educatus fuerat, et restituendi, ut ipse dicebat, religionem primævam Adami, Noemi, Abrahami, Moysis, Christi et omnium veri Dei prophetarum. In hunc finem commentus est se colloquia habere cum angelo Gabriele in spelunca *hira*, non multum a Mecca distante. Tandem cum annos natus esset 40. publice religionem suam promulgare cœ-

pit. Multos in civitate sua adversarios expertus est, qui, cum arabum deos convitiis appeteret, tam vehementer in eum concitati sunt, ut ad declinandas eorum insidias coactus fuerit Medinam confugere, ubi brevi tempore multos sibi fautores et amicos comparavit. Hæc fuga, quæ arabica lingua *Hedschira* appellatur, initium dedit æræ arabicæ; contigit anno post Christum DCXXII.

Quamdiu vires deerant, sola persuasione usus est Mahumetes, imo repetitis vicibus declaraverat se a Deo missum, ut homines solummodo admoneret, nec sibi licere quemquam ad fidem compellere: cum autem Medinæ incolas sibi devinxisset, et auctum jam videret asseclarum numerum, confestim cœpit missionem suam armorum vi comprobare, id sibi a Deo injunctum asseverans, ut infideles armis aggrederetur, et victoriis fidem conciliaret novæ religioni. Ex hoc tempore prospera plerumque fortuna usus est, ita ut per totam Arabiam religionem suam cum imperio protenderit, cœperitque terrori esse exteris, cum anno *hegirae* XI. ætatis 63. veneno sublatus est, postquam *Abubekrum* socerum successorem suum constituerat, seu *vicarium*, quem arabes lingua sua *Calipham* vocant.

II. Successor Mahumetis *Abubeker*, vir magni nominis, primus librum edidit, quem mahumetani *Alcoranum* vocant, ex articulo *al* et verbo *coran* quod *lectionem* significat. Quamquam etiam ipse Mahumetes libri auctor dici possit in hoc sensu, quod ex sermonibus constet a Mahumete habitis, et ab ejus successore in unum volumen collectis. *Alcoranus* dividitur in *Suras* seu cap. CXIV., quæ in ipso libro originali non numeris, sed titulis distinctae

sunt. Quædam ex his suris *meccanae* inscribuntur, quia Meccae dicuntur revelatæ; aliæ *medinenses*, quia traditæ fuerunt Medinæ; aliæ demum ex parte *meccanae*, ex parte *medinenses*. Continet Alcoranus *judicia*, *historias*, *et paraeneses*. Ad *judicia* pertinent leges et sanctiones, tam ad res sacras quam politicas spectantes. Ad *historias* narrationes, quae partim ex libris sacris, quamvis corruptae, desumptae sunt, partim fictae et ex libris apocryphis, præsertim ex Talmude judaeorum mutuatae. Ad *parenaeses* referuntur adhortationes ad novam religionem etc. Communis et certissima mahumetanorum fides est *Alcoranum* divinam habere originem, imo ab omni aeternitate fuisse apud thronum Dei; et in tempore Mahumeti fuisse ab angelo Gabriele per partes communicatum.

III. Superstitionis mahumetanae celeberrimam fuisse propagationem negare non possumus. Secundo post mortem Mahumetis anno jam Damascum ac magnam Syriae partem sibi subegerat. Sarrazeni, qui primi Mahumetis religionem acceperant, post mortem *Abubekri* duce *Omaro*, qui secundus inter caliphas fuit, imperium in totam Syriam, Palaestinam, Ægyptum, in magnam occidentalis Africæ partem, demum in totam fere Persiam et Armeniam extenderunt. Jussu hujus *Omari* factum est, ut famosissima in toto terrarum orbe bibliotheca Alexandrina quae plura centena millia librorum complectebatur, igni absumpta fuerit. Sub *Othmano* confectum est persicum bellum, et Mesopotamia mahumetico imperio adjecta. Post sub initium VIII. saeculi, India ex una parte, ex altera Hispania subacta. En quibus argumentis persuasa fuit mahumetana religio!

IV. Mahumetis asseclae in duas sectas majores dividuntur, et in plures alias minores. Nam Othmano per conjuratos interfecto *Ali* Mahumetis gener, qui *Fatimam* magni prophetae filiam uxorem duxerat in calipham electus est; quod causa magni schismatis fuit. Alii enim instigante imprimis *Aicha* uxore Mahumetis superstite, quae summam habebat apud arabes venerationem, *Moaviae* a multis jam annis Syriae procuratori imperium detulerunt. Interfecto postmodum *Ali*, ejusque filio imperio depulso, dignitas calipharum a stirpe et familia Mahumetis ablata est: sed mansit secta, quae usque nunc persidem occupat, Moaviem, ejusque successores execratur, et Ali doctrinam sequitur, quam solam ut veram et genuinam agnoscit.

PROPOSITIO

Mahumetana religio divina esse non potest.

ARGUMENTUM I.

Religio mahumetana religioni christianae contradicit: ergo divina revelatio esse non potest.

Consequentia patet ex criteriis revelationis parte I. hujus demonstrationis stabilitis; sic enim habet regula 2.... *Nulla revelatio posterior priori opposita esse potest*... Ex quo sequitur religionem illam a Deo revelatam esse non posse, quae religioni christianae contradicit, cujus divinam originem certis et evidentibus rationibus jam probavimus.

Prob. ant. Religio mahumetana totam Jesu Chri-

sti pro salute hominum œconomiam evertit; quamvis enim Christum verum Dei legatum fuisse dicat in lege et prophetis promissum, ex Maria Virgine natum (Azoara 29.); nihilominus pugnat directa fronte cum praecipuis religionis christianae dogmatibus; Jesu Christi divinitatem negat, mysteria rejicit, et sacramenta; omnemque ecclesiae Christi obedientiam detrectat. Ergo etc.

ARGUMENTUM II.

Mahumetana religio omnibus illis notis divinae revelationis destituitur, quae vel ex religionis ipsius praestantia, vel ex illius, qui eam tradidit, dotibus desumuntur.

PROB. I. PARS. Qualis sit mahumetanorum religio ex Alcorano discimus, cui cœlestem et divinam originem attribuunt. Verum dici vix potest quam multa liber ille contineat pugnantia, quam multa Deo indigna, et sanae rationi adversa. Primum quidem credi sibi vult nulla inquirendi libertate (Azoara 13.), quod ipsum manifestum jam est indicium iniquitatis: deinde doctrinam continet de fato, et absoluta Dei praedeterminatione; summam beatitudinem in voluptatibus carnis ponit; totam religionem in rebus externis collocat, in purificationibus, orationibus, jejuniis, eleemosyna; quae siquis diligenter servaverit et ad minimum semel toto vitae suae tempore Meccam peregrinatus fuerit, verus erit, ut in Corano dicitur, Mahumetis discipulus et certo incola paradisi; illos, qui vi, vel metu compulsi contra Dei leges agunt, a peccato excusat (Sura 16.); de repudio

leges statuit ab omni aequitate naturali abhorrentes (Sura 2. et 5.); multa alia praeterimus de pœna talionis, de vindicta privata etc. Demum totus ille liber insulsis refertus est narrationibus, quæ magnam auctoris ignorantiam produnt. Imprimis ex Talmude et rabbinorum scriptis magnam messem collegit absurdissimarum fabularum.

Prob. II. pars. Mahumetes acri et callido ingenio instructus facillime potuit inter suos prophetam agere; virtutes aliquas præ se ferebat quidem, sed notum est, quanta ejus fuerit in simulando dexteritas; neque ita potuit viri quasi divini personam agere, ut non multa ostenderit vitia, quæ Dei legatum maxime dedecent. Quantum libidini deditus fuerit, probat uxorum multitudo et singularis illa, quam sibi tanquam prophetæ et Dei ministro attribuit, praerogativa, tot quot vellet uxores assumere, cum asseclas suos ad quatuor restringeret (Azoara 43. 46.). Ambitione incensum fuisse supra omnem modum, tota ejus vita ostendit, nec defuit, ubi hæc imperabat, crudelitas. Unde cum semel spes imperii affulsit, nihil potuit dominandi cupiditatem cohibere, nec a cædibus; nec ab incendiis temperavit. Ergo etc.

ARGUMENTUM III.

Religio mahumetana divinam originem nec prophetiis nec miraculis probare potest.

I. Non prophetiis. Mahumetes in Alcorano (Az. 17.) gloriatur se in Pentateucho et Evangelio prænuntiatum esse, et asseclas suos hortatur, ad judæos et christianos adeundos et consulendos, quod præter impostoris impudentiam parum communem nihil

probat. Ubi enim hæc vaticinia in libris veteris aut novæ legis latitent, nemo hucusque invenire potuit, et duo testimonia quæ ex sacris litteris affert Sura VII. v. 147., et Sura LXI. v. 6, nullibi leguntur.

II. Non miraculis. Præter ea valde miranda, quæ de Mahumete narrantur in Alcorano, plura alia mirabilia narrant mahumetani: sed ne ullum quidem factum afferre possunt, quod fidem aliquam mereatur. A nemine visa sunt prodigia illa, et propria absurditate refelluntur. Sed quod in hac controversia præcipuum est, Mahumetes nunquam ad miracula provocavit adversarios sibi contradicentes. Imo se ad miracula facienda missum non esse, sæpius repetit in Alcorano, speciatim Sura III. 6., XIII. 19. Consequenter ad hanc Mahumetis doctrinam diversi generis prophetas distinguunt mahumetani, secundum varia Dei attributa. *Moyses*, ajunt, missus fuit ad probandam Dei providentiam, *Salomon* ad manifestandam ejus sapientiam gloriam et majestatem; *Christus* ad justitiam, scientiam, et potentiam declarandam; justitiam, quia vixit sine peccato; scientiam, quia futura prædixit; potentiam, quia miracula soli Deo propria operatus est. Prioribus ergo prophetis necessaria fuit virtus miraculorum, quiа nullus ex iis potestatem habuit cogendi homines. At *Mahumetes* ad fortitudinem Dei demonstrandam suscitatus opus habuit gladio, non miraculis, ut ad fidem etiam invitos cogeret. Ergo etc.

ARGUMENTUM IV.

Neque ex aliis divinae revelationis argumentis ullum manet mahumetanæ religioni præsidium.

Prob. Ex illis argumentis, quæ ex eventibus stupendis in religionis christ. defensione desumpsimus, et quæ jure merito miracula in ordine morali vocari possunt, nullum est, quod mahumetismo conveniat.

I. Non certe singularis ejus ad immutandos mores efficacia et saluberrimi effectus in orbe producti: Nam insanis superstitionibus orbem replevit, mores induxit efferatos, aut effeminatos; et gentes religione christ. excultas barbaras fecit.

II. Non martyrum constantia et fortitudo. Multos quidem martyres fecit mahumetanorum furor, et zelus religionis ferro et igne armatus; sed martyres nullos tulit hæc religio, neque ad martyrium valde extimulat, quod Sura XVI. v. 110. dicitur ... *Qui post susceptam fidem abnegaverit Deum, præter eum qui invitus ad hoc coactus fuerit, super hunc erit ira Dei.*

III. Non religionis stabilitas. Nullibi enim stat mahumetismus, nisi ubi imperat.

IV. Non demum propagationis incredibilis celeritas, quæ rerum et circumstantiarum ignaris posset videri stupenda; sed propius considerata nonnisi naturalis videbitur, et causarum mere naturalium effectus. Non enim necesse est Deum supernaturali modo intervenire, ut religio corruptæ naturæ favens, et carnis voluptates suadens propagetur; ut gens robusta et in arte bellandi exercitata, armis imperium

proferat, et nationes sibi subdat inermes, ignavas, internis scissionibus divisas. Non potest supernaturali providentiæ adscribi armis tentata et felici bellorum exitu parta fortuna.

Innumeras prætcrea ad innovandas res opportunitates invenit Mahumetes, tum in arabum, tum in aliarum gentium statu; ipse autem callide religionem suam temporum circumstantiis ita accommodavit, ut in ea quaelibet natio aliquid tanquam suum inveniret....

CONCLUSIO.

Ergo mahumetana religio 1. divina non est, cum nullas nec internas, nec externas divinae originis notas habeat. 2. Divina esse non potest, cum multa evidenter falsa, absurda et contradictoria contineat, et contradicat revelationi priori, cujus divinitas invicte probata est. Cf. Wiest OP. M. Tom. II § 229. et seq. item § 251. Hoocke Tom. II. in Appendice cap. III. — Dobmayer. Tom. III. pag. 729. — Grotius de veritate Rel. ch. lib. VI. — Zimmer veritas Rel. christ. pag. 119. et seq. atque imprimis Diction. de Bergier Art. Mahometis.

ARTICULUS III.

De Gentilismo.

OBSERVANDA

I. Communi gentilium vel ethnicorum aut paganorum nomine continentur omnes, qui unquam ex-

titerunt, aut adhuc existunt, falsorum numinum cultores. Infinitæ fere sunt religiones paganorum, quæ nullo inter se vinculo colligatae, in hoc tantum conveniunt, quod, ut Apost. ait ad Rom. I. 25., veritatem Dei commutaverint in mendacium, et coluerint et servierint creaturis potius quam Creatori. Mansit quidem apud omnes gentes aliqua unius summi Dei notio ex antiqua humani generis traditione orta, sed fœde deformata, et quasi obruta densissimis idololatriae tenebris. Hoc certum, Deum verum et vivum, cui soli omnis honor et gloria debebatur, solum fuisse, qui nec templa nec altaria habuit; cui nulla gens cultum exhibuit, si judæos excipias. Omnes evanuerunt in cogitationibus suis, atque ii etiam, qui Deum cognoverunt, non sicut Deum glorificaverunt. Ibid. I. 21.

II. Nos *Gentilismum* hic consideramus, in quantum divinæ revelationis auctoritatem sibi attribuit. Semper enim veritatem æmulatur dolus; neque religio unquam fuit, quæ non cœlestem originem mentita sit, aut oraculis et prodigiis, aliisque divinæ sanctionis testificationibus fidem sibi conciliandam existimaverit. Habentur etiam apud gentiles libri sacri, quos non minori veneratione prosequuntur, ac judaei et christiani suos. Graeci et romani suas divinationes, sua oracula, sua prodigia praedicant, quae si vera essent, certissima essent revelationis criteria, ut ipsi demonstravimus.

III. Mirum est, quot laudibus Voltarius et alii incireduli libros extollant, qui apud *sinenses*, *indos*, et *persas* tanquam sacri servantur. Illorum doctrinam cum Evangelio comparare, et sanctissimae religioni, quam a Christo Jesu accepimus, praeferre

non verentur. Profecto nisi infernale in religionem christ. odium eos excaecaret, non possent ita apertis oculis caecutire. Sed quales illi libri sint breviter dicendum.

Inter libros sacros, qui apud sinenses extare dicuntur praecipuus procul dubio est ille, quem *Chingu-King* vel *Schu-King* appellant, et qui communiter a Confucio 500. ante Christum annis adornatus dicitur. D. de Guignés, vir rerum orientalium peritissimus anno 1776 opus hoc in gallicum idioma vertit juxta originale Parisiis asservatum. Indorum libri sacri sunt: 1. liber *Vedam*, quem Brachmanes indorum philosphi a supremo numine *Bramae* datum fuisse credunt. 2. Commentarium in Vedam, quod *Schaster* vocatur, vel *Ezour*; aut *Ezour-Vedam*. An liber, qui *Vedam* dicitur adhuc existat, aut an unquam extiterit incertum est. Commentarii seu Ezour-Vedam gallicam versionem habemus, cum adnotationibus, in quibus probatur libri novitas. Eadem est clariss. Lessii sententia contra Voltarium....

So viel muss wenigstens jeder Unpartheiische und Verständige eingestehen, dass dies Werk von einem neuern Braminen gemacht worden, der mit der jüdischen, muhametanischen und christlichen Religion bekannt war.

Almeno ogni uomo imparziale ed intendente deve conoscere, che questa opera è stata composta da uno dei nuovi Bramini, il quale conoscea la religione giudaica, la maomettana, e la cristiana.

Pauca de religione persarum aut magorum nobis tradiderunt græci et latini scriptores. Neque recentiori ætate clariorem ejus cognitionem accepimus ante D. Anquetil Duperon, qui cognoscendæ religio-

nis causa diu in Persia et Indiis versatus est, et Zoroastris celeberrimi apud Persas philosophi, et legislatoris libros in Galliam attulit, quorum dein versionem Parisiis edidit an. 1771. sub titulo: *Zend-Avesta.* Communis eruditorum sententia est, Zoroastrem 550. circiter annis ante Christum Persis leges et religionem dedisse, eo fere tempore, quo Confucius apud sinenses floruit, finita jam aut ad finem vergente judæorum captivitate.

Prima græcæ theologiæ monumenta quæ ad nos pervenerunt, sunt Homeri et Hesiodi poemata; sed his nunquam divinam originem attribuit antiquitas. Aliud de sybillinis libris dicendum, quos romani ut sacros coluerunt, et in arce capitolina servarunt, ut eos in causis gravioribus, et negotiis publicis consulerent. Sed de oraculis et sybillinis libris locuti sumus, cum de prophetiis ageretur. (I. Parte hujus demonst. cap. II. sect. II. art. III. de prophetiis. Object. 3. etc.).

PROPOSITIO I.

Libri, qui a gentilibus ut divini habentur, divini non sunt, nec esse possunt.

Prob. I. pars. Etiamsi libri illi nihil continerent Deo indignum, verisque ac genuinis religionis naturalis veritatibus contrarium, nondum sequeretur, eos divinam habere auctoritatem; ad hoc enim necesse esset, ut positivis argumentis cœlestis haec origo probaretur; ut eorum auctores divinae suae missionis et inspirationis fidem fecissent; sed nihil ejusmodi probari hucusque potuit. Obscura et incer-

ta est illorum librorum origo; de eorum auctoribus, et antiquitate eruditi non consentiunt.

Prob. II. pars. Liber sinensium *Chingu-Kinh* totus ineptiis repletus est, summamque auctoris ignorantiam prodit. Nullibi in eo occurrit dogma de unius Dei existentia, sed potius commendat idolatriam; in tradendis morum regulis valde jejunus est et insufficiens, ac philosophorum tum græcorum tum romanorum libris longe inferior. De Confucio ita scribit Lessius . . .

Confucius lebte in den Zeiten der unsichern Geschichte: selbst Sineser sagen, dass er nichts von der Religion gelehrt; hingegen Götzendienst und Wahrsagereien geschützet habe.	*Confucio visse ai tempi della Storia incerta: i Chinesi stessi dicono, che egli non ha insegnata cosa alcuna di Religione; e che all'incontro ha difesa l'idolatria, e le profezie.*

Idem de sacris indorum libris ferendum est judicium. Librum *Vedam* tam sacrum habent *Braminae*, ut nullus nisi Braminae oculus eum possit intueri. Dicunt illum in lingua Schanscretana scriptum, quae jamdiu emortua est, et a Braminis tantum intelligitur. De ejus autem argumento et doctrina nihil produnt. In *Ezour-Vedam* plura quidem utilia et plena verae sapientiae documenta occurrunt; sed notandum 1. illos commentarios non esse perantiquos, ut legenti cuique apertum est; multa esse ex sacris judaeorum et christianorum libris, imo ex Alcorano desumpta. 2. Totos scatere fabulis, superstitionibus et absurditatibus. Praeterea ex publica professione religionis indorum judicari potest, quid in sacris eorum libris contineatur. Praeter supremum Deum tres adhuc minores colunt, *Bramam*,

Isuren, et *Vischon;* his putant curam humani generis omnem esse commendatam. Daemonem colunt ne noceat. Multas habent impias, crudeles et fœdas religionis caeremonias etc.

Quod Persas attinet, de ipso Zoroastre, quem *Gauri*, seu antiqui habitatores *Zerthuc* vocant, et quem auctorem dicunt *Zend-Avestae* tam parum conspirant scriptorum testimonia, ut ad ea concilianda sex hujus nominis viros statuere necesse esset. Nec minor est, cum de Zoroastris libro agitur, tum veterum tum recentiorum dissensio. *Schardinus* rerum persicarum fidelissimus scriptor, omni diligentia adhibita librum nec videre unquam potuit, nec aliquid certi de eo comperire. D. Anquetil Duperron, a quo traductionem habemus Zend-Avestae, contendit se librum hunc invenisse, non quidem apud *Gauros*, qui adhuc in Perside inter Mahumetanos commorantur; sed apud illos, qui arabum et tartarorum imperio infensi in Indias penetrarunt, ubi adhuc hodiedum *Persarum* nomine compellantur. Quae in hoc libro traduntur, cum antiqua persarum religione, sicut eam descripsit Thomas *Hyde* anglus, non conveniunt; scatet praeterea ineptiis et absurdis sententiis; duo admittit principia unum boni, quod *Ormuth*, aliud mali, quod *Ohriman* vocat; de virtutibus ita loquitur, ut auctor videatur plures et praecipuas ignorasse: reliquas perfunctorie tantum attigit. Amorem erga homines commendat quidem maximopere, sed exclusis alienigenis; in ritibus externis, quorum permagnus est numerus, multa sunt superstitiosa, fœda et indecora; talis est ille de urina vaccae, quae ut sacrum purgationis medium commendatur. Ergo etc.

PROPOSITIO II.

Nulla est ex gentilium religionibus, quae divinae revelationis characterem habeat, aut habere possit.

Prob. I. pars. 1. Ut aliqua ex gentilium religionibus dici posset divinitus revelata, probandum esset eam certo aliquo tempore fuisse e cœlo in terras delatam, et hominibus promulgatam. Sed nihil ejusmodi probari potest; omnes enim ethnicae religionis partes ex ignorantia, levitate, cordis corruptione, metu et adulatione, aliisque impuris fontibus manarunt, et ex iisdem sua postmodum ceperunt incrementa.

2. Paganae religiones nullas habent divinae revelationis notas, nec internas, nec supernaturales externas. Ergo etc.

Prob. ant. *Non naturales internas;* ut partim ex praecedenti probatione jam vidimus, partim in II. parte hujus probationis videbimus.

Non supernaturales. Haec enim in vaticiniis consistunt et prodigiis; sed nihil ejusmodi apud idololatras gentes reperitur. Multum quidem apud graecos et romanos valuit *divinatio*, cujus fere infinita fuerunt genera; sed tam vana fuit haec superstitio, tam futilis et ridicula, ut in illa refutanda operam collocare necesse non sit. Qui eorum elegantem ed ingeniosam confutationem videre velit, legat Ciceronis lib. II. de div. Cf. quae part. 1. de prophetiis object. 2. dicta sunt; ibidem object. 3. oraculorum, quorum magna erat apud gentiles religio, vanitatem probavimus. Si ad miracula provocant gentiles, respondemus, ea omnia, quae ab eorum aucto-

ribus narrantur prodigia, aut fabulas esse, aut naturales eventus; ea plerumque indigna esse divina majestate; neque ad religionis confirmationem facta. Vid. part. 1. hujus demonstr. de miraculis § IV. obj. V.

Prob. II. pars. Divina esse non potest ea religio, quae res continet evidenter absurdas, quae cum Dei perfectionibus aut certis religionis et legis naturalis principiis pugnat; atqui etc. Ergo etc.

Major certa est ex part. I. hujus demonstrationis; *de criteriis verae Revel.* regula 1..

Minor cuilibet patet, qui levem tantum paganismi et mytologiae cognitionem habet. Quid enim sanis religionis principiis magis contrarium, quam illa pene innumera deorum multitudo, quae tanta fuit, ut Varro 300. Joves recensuerit; illa tam viliter et minutatim concisa deorum officia, scurrilitati mimicae magis quam divinae majestati convenientia? quid morum genuinis legibus exitiosius, quam ea, quae de diis immortalibus tradebat theologia gentilis; quos tam flagitiosos finxit, ut religio, nedum a vitiis avocaret, adderet commendationem?... *Deos suos, quos venerantur, imitantur*, ait Cyprianus; *fiunt miseris et religiosa delicta*...

Si religiosos paganorum ritus consideremus in deorum honorem, et quandoque, uti dicebatur, ipsis jubentibus instituti, ut ludi scenici, festa, gladiatorum spectacula, sacrificia etc.; nihil potest cogitari turpius, lascivius, atrocius. Horret animus ex tam impudicae, tamque saevae superstitionis consideratione. Ut alia omnia omittamus, certum est, humana sacrificia apud omnes paganas gentes obtinuisse, partemque fuisse religiosi cultus. Ergo etc.

Nota. Hanc demonstrationis christianae partem brevius contrahere necesse fuit, ne in nimiam molem accresceret opus. Difficile non erit rerum divinarum studiosis hanc cognitionem novis quotidie accessionibus augere, et ex parvis initiis majora capere incrementa. Quod praesentem circa gentilismum quaestionem attinet, eam explicatius, fusiusque tractatam invenient apud Wiest, Op. Maj. tom. II. § 217. et seq. item § 250. - Zimmer, veritas religionis Chr. cap. III. a § 68. usq. ad 109. — Dobmayer, tom. III. pag. 697. et seq. — Hoocke, tom. II. Appendice cap. II. — Grotium, de ver. rel. Chr. lib. IV. — Bergier, traité dogm. tom. I. chap. III.

CONCLUSIO

Ad finem tandem Deo juvante perduximus magnum hoc, quod tractandum suscepimus, argumentum. Atque utinam digne de re maxima loqui potuissemus, idque tandem efficere, ut omnes intelligerent, nihil esse magis consentaneum rationi quam revelationi christianae se credere; hanc viam esse lucis et veritatis, hanc veram celestemque sapientiam, quae divinam suam originem, tam splendidis, tam evidentibus indiciis manifestam facit, ut nulla humana ratio, dummodo sana sit et sui compos, ejus auctoritati se possit subducere. *Testimonia Dei credibilia facta sunt nimis!* Superest nunc ut fidem hanc in qua tota spes nostra et salus sita est, Deo acceptam referamus, gratumque animum exhibeamus pro tam insigni beneficio; nec quidquam formidemus magis quam indignos reputari christiano

nomine, et moribus actionibusque nostris a sanctissima, quam ore profitemur, religione dissentire.

Scopus ergo totius nostrae demonstrationis hic fuit: ostendere religionem christianam vere esse revelatam, nec aliam esse, praeter eam, quae sibi revelationis divinae dignitatem vindicare possit. Aperta est nostra probandi ratio, et ad strictas ratiocinii leges exacta.

Postquam enim revelationem non tantum possibilem esse ostendimus, sed exoptandam quam maxime hominibus, imo aliquo modo necessariam; statim ad ipsam facti quaestionem accessimus; an scilicet existat aliqua religio, quae se revelatam dicat, et quae divinam, quam sibi attribuit originem, certis argumentis probare possit.

Ad hanc quaestionem dirimendam, necesse fuit veritatis criteria statuere, certas scilicet notas, certos characteres, quibus divinum opus insignitum esse debet, ut ab humanae sapientiae vel astutiae inventis possit discerni.

Jam obvium est nostrum, quod per totam demonstrationem diffusum est, ratiocinium:

Sunt certae quaedam notae falsitatis, quae ubi in aliqua religione reperiuntur, certo probant eam divinam non esse: sunt et notae veritatis variae tum internae tum externae, tum naturales, tum supernaturales, quae divinam religionis, cui conveniunt, originem clare demonstrant. Exinde fluunt sequentes propositiones:

1. Omnis illa religio certo divina est, quae nullas habet falsitatis notas, omnes autem notas verae et divinae revelationis.

2. Omnis illa religio certo divina non est, quæ

non tantum divinam originem probare non potest, sed etiam notas habet certissimas falsitatis.

His quasi majore argumenti propositione præmissis, minorem probandam suscepimus in parte operis secunda. Productis igitur probationis instrumentis, et vindicata eorum auctoritate demonstravimus:

1. Religionem mosaicam, quæ ante Christum fuit, et proprie præparatio erat ad Evangelium, nullas continere notas falsitatis, omnes autem habere characteres divinæ revelationis.

2. Religionem christianam in abrogatæ legis mosaicae locum substitutam, non tantum nihil continere, quod eam falsitatis argueret, sed omnes divinae revelationis characteres evidentissime praeferre.

3. Nullam aliam in orbe terrarum religionem existere, neque judaicam hodiernam, neque mahumetanam, neque ullam ex gentilium religionibus, quæ divinam originem probare possit, aut non certas habeat falsitatis notas.

Sequitur itaque:

RELIGIONEM CHRISTIANAM ESSE VERE DIVINAM: ESSE SOLAM DIVINAM.

Quod erat demonstrandum.

FINIS SECUNDÆ PARTIS.

CONSPECTUS

TOMI PRIMI

PARS SECUNDA

DE EXISTENTIA DIVINÆ REVELATIONIS

CAPUT I. *Vindicatur fides et auctoritas librorum, qui a chistianis pro sacris habentur.* PAG. 7
Catalogus librorum. V. et N. Test.
Testamentum vetus . . . . idem
Novum Testam. . . . . » 17
Observationes generales . . . . » 25
Articul. I. *Vindicatur fides et auctoritas librorum novi testamenti* . . . . » 27
§ I. *Anthentia librorum N. T.*
Probatur . . . . » 28
§ II. *Librorum N. T. integritas.*
Probatur . . . . » 36
§ III. *Librorum N. T. veritas.*
Probatur . . . . » 41
Artic. II. *Vindicatur auctoritas librorum V. T.* » 62
§ I. *Pentateuchi authenticitas.*
Prop. *Exstitit Moyses dux et legislator populi israelitici, isque verus est auctor Pentateuchi* » 63
§ II. *Pentateuchi integritas.*
Probatur . . . . » 71

§ III. *Pentateuchi veritas.*
Probatur . . . . Pag. 80
§ IV. *De reliquorum librorum V. T. auctoritate.* » 100
Prop. *Praeter Pentateuchum reliqui quoque V. T. libri authentici sunt, incorrupti, et fide dignissimi* . . . . » 101
Adnotationes in caput I. hujus II. partis. » 111
Cap. II. *Probatur veritas divinae revelationis ante Christum, et per Christum factae.* » 128
Sectio I. *Præparatio ad revelationem christ.* » 130
Artic. I. *Revelatio ante Moysen* . . . . . idem
Prop. I. *Genus humanum nunquam sine revelatione fuit* . . . . » 131
Prop. II. *Religio primaeva non est diversa a religione christiana sed quoad substantiam eadem* . . . . » 133
Articul. II. *De Revelatione mosaica* . . . » 134
§ I. *Probatur divinitas religionis mosaicae ex notis naturalibus internis et externis.*
Observanda . . . . » 136
Prop. I. *Religio mosaica, sive partem theoreticam consideremus, sivae praecepta moralia, in omnibus Deo digna est, et divinam prodit originem* . . . . , » 139
Prop. II. *Leges judaeorum caerimoniales et politicae non tantum sapientissimae sunt, et Deo dignae, sed divinam prorsus originem produnt* . . . . » 156
Prop. III. *Legislator judaeorum eam in omnibus praefert ingenii indolem, et formam virtutis, ut dubium esse non possit, eum, cum legem populo suo dedit, revera Dei nomine egisse, seu verum fuisse Dei internuntium.* » 165

§ II. *Probatur divinitas religionis mosaicae ex notis externis et supernaturalibus* . Pag. 166
Prop. I. *Moyses vera patravit miracula, et haec certo probant religionis, quam annuntiavit, divinitatem* . . . . idem
Prop. II. *Ex Vaticiniis in Pentateucho contentis probatur, revelationem mosaicam divinae esse originis* . . . . » 168
Prop. III. *Religionem mosaicam a Deo revelatam fuisse probat specialis Dei erga judaeos providentia* . . . . » 171
Artic. III. *Legi Mosaicae succedere debuit melior perfectiorque revelatio* . . . . . » 176
§ I. *Lex mosaica aliquando abrogari debuit per novum legislatorem, seu Messiam. Probatur quadruplici argumento* . . . . » 178
§. II. *Lex mosaica jam diu abrogata est.*
Probat. I. Ex praesenti judaeorum conditione . . . . » 184
Prob. II. Ex eo, quod tempus huic interitui a prophetis praefixum jamdiu effluxerit. » 186
Sectio II. *Revelatio cristiana* . . . . » 200
Artic. I. *Religionis christianae praecellentia.* » 201
Prop. *Religio christ. in omnibus suis partibus praestantissima est, et Deo dignissima.* . » 202
Artic. II. *Christianam religionem divinam esse convincimur* : . . . .
Propos. I. *Ex proprio Christi Domini charactere* . . . . » 211
Prop. II. *Ex charactere primorum religionis christianae propagatorum.* . . . . . . » 215
Artic. III. *Probatur religionis christianae divinitas ex prophetiis* . . . . » 220

§ I. *De vaticiniis V. T. quae in Jesu Christo impleta sunt* . . . . » 221
Prop. I. *Prophetiae, quae tempus Messiae respiciunt, in Jesu Naz. impletae sunt, id est, Vaticinia Jacobi, Genes. XLIX. Daniel IX. Aggaei II. Malachiae III.* . . » 222
Prop. II. *Prophetiae, quae futuram legis mosaicae abrogationem praedicunt, in Christo Jesu impletae sunt* . . . . » 229
Prop. III. *Omnes prophetiae, quae Messiae ortum nativitatem, vitae et mortis circumstantias, ejusque post mortem exaltationem praedicunt in Jesu Naz. impletae sunt* . » 233
§ II. *De prophetiis a Christo editis.*
Prop. I. *Christus veras edidit prophetias* . » 251
Prop. II. *Prophetiae a Christo editae invicte probant divinam religionis christianae originem* . . . . » 253
Artic. IV. *Probatur religionis christianae divinitas ex miraculis* . . . . » 256
§ I. *De miraculis in ordine naturali.*
Prop. I. *Christianae religionis divinitas probatur ex miraculis a Christo patratis* . . . » 257
Prop. II. *Idem probant miracula apostolorum.* » 259
Prop. III. *Speciatim vero miraculum resurr.* » 265
§ II. *De miraculis ip ordine morali. Observanda* . . . . » 272
Prop. I. *Mirabilis religionis christianae propagatio manifestam facit divinam ejusdem religionis originem* . . . . » 277
Prop. II. *Religionem christianam divinam esse probant stupendi, quos in orbe produxit, effectus* . . . . » 281

Prop. III. *Constantia martyrum divinam religionis christianae originem probat* . Pag. 284
Prop. IV. *Perpetua christianae religionis stabilitas probat peculiarem Dei in eá tuenda providentia* . . . . » 287
Adnotationes in hoc caput secundum primae partis . . . . » 303
Cap. III. *De religionibus a christiana discrepantibus, quæ sibi aliquid divini tribuunt* . » 320
Artic. I. *De judaismo. Observanda* . . . . » 321
Prop. *Hodierna judaeorum religio falsa est, et neutiquam ut divina revelatio haberi potest.* » 328
Artic. II. *De Mahumetismo observanda* . . » 330
Prop. *Mahumetana religio divina revelatio esse non potest* . . . . » 333
Probatur quadruplici argumento . . » idem
Artic. III. *De Gentilismo. Observanda* . . » 338
Prop. I. *Libri, qui a gentilibus ut divini habentur, divini non sunt, nec esse possunt*. » 341
Prop. II. *Nulla est ex gentilium religionibus, quae divinae revelationis characterem habeat, aut habere possit* . . . . . . » 344
Conclusio . . . . » 346